MINDENT LEHET!

SZEMELVÉNYEK SÍK FERENC RENDEZŐI MUNKÁSSÁGÁBÓL

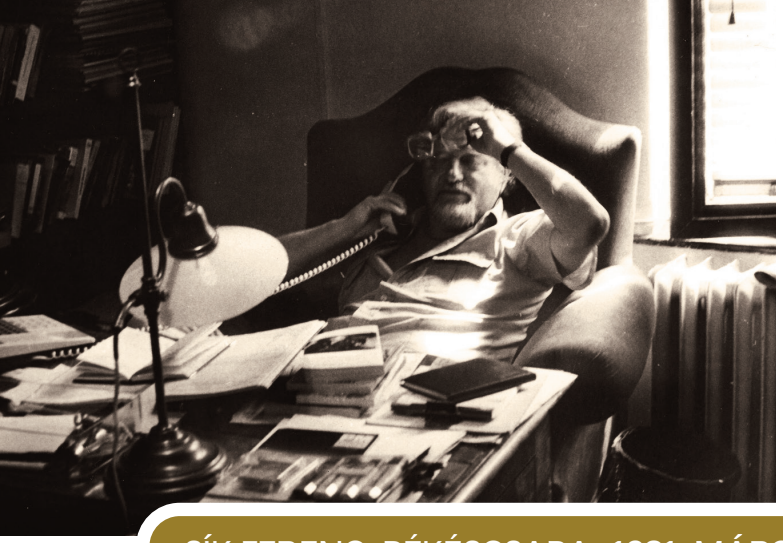

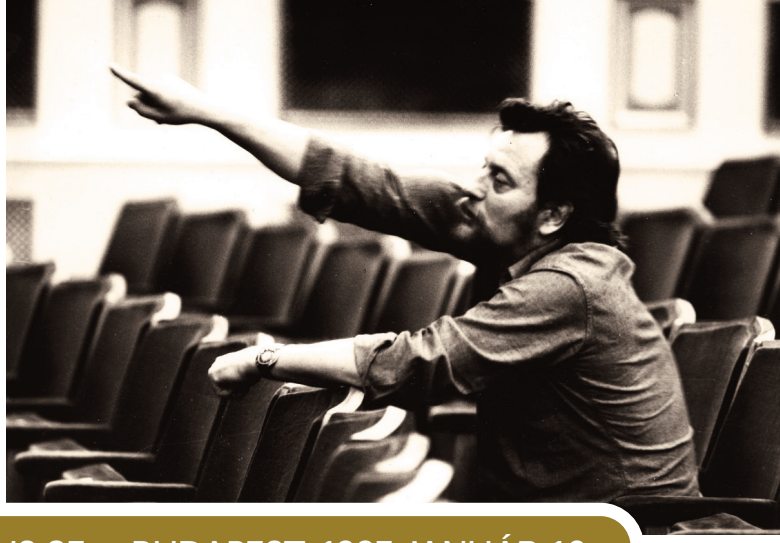
MINDENT LEHET!

SZEMELVÉNYEK SÍK FERENC RENDEZŐI MUNKÁSSÁGÁBÓL

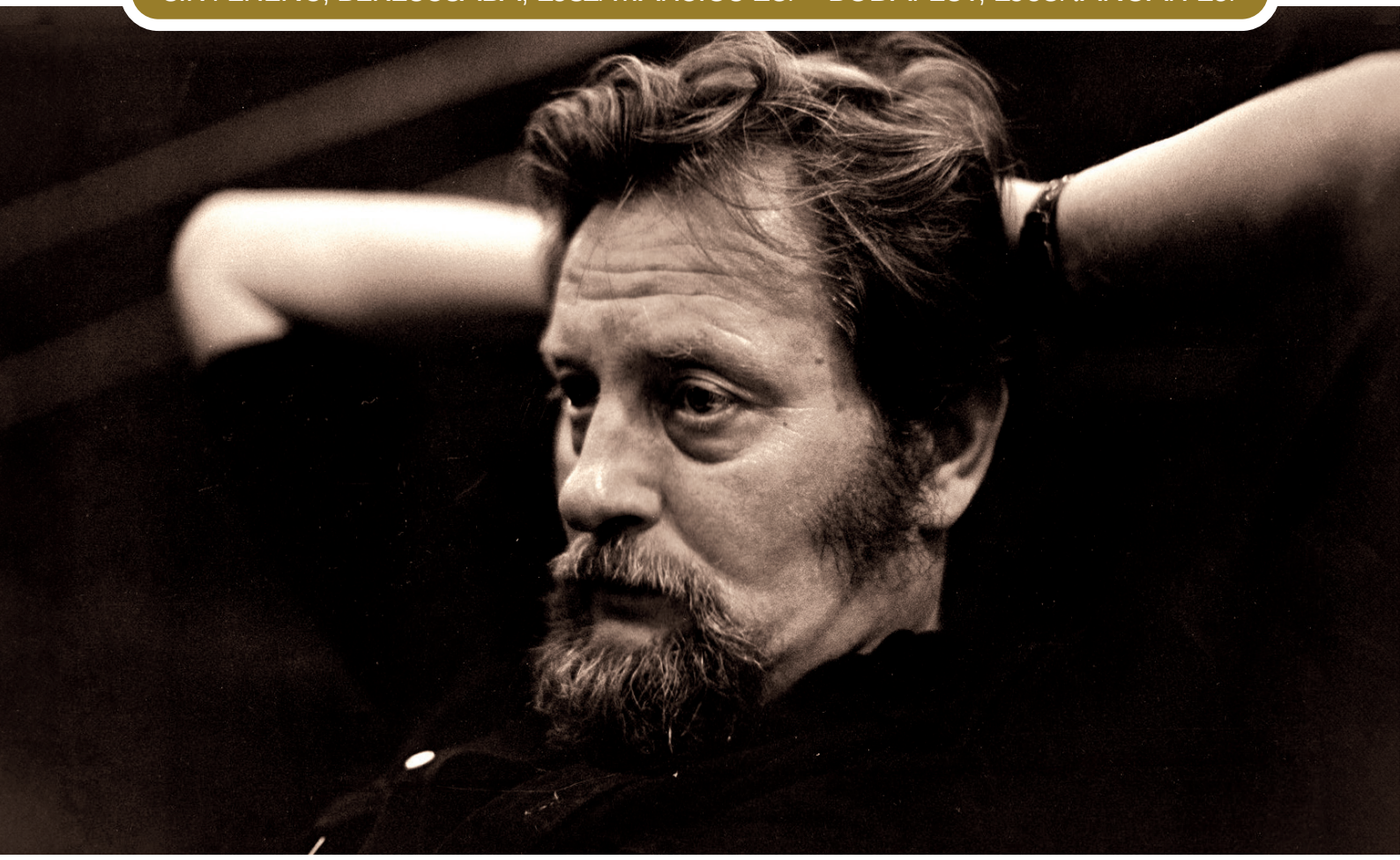
BÉKÉS VÁRMEGYE
ÖNKORMÁNYZATA

Békéscsaba
2024

SÍK FERENC, BÉKÉSCSABA, 1931. MÁRCIUS 25. – BUDAPEST, 1995. JANUÁR 16.

Egy emberi életről bármiféle beszámolót írni nem könnyű és nagy felelősséggel járó feladat. Mert az érintett védtelen az utókorral szemben. Kortársai ugyan még viszonylagos tárgyilagossággal látják életét, néhány évtized elmúltával azonban meghatározó szerepet kap a válogatás, nevezetesen, hogy a rá vonatkozó emlékek közül mi marad meg, s mi vész feledésbe.

Midőn megbízást kaptunk e kötet összeállítására, bennünk is felmerült a kérdés: mit kell megmutatnunk Sík Ferenc életéből? Végigkövetni, hogyan lett a mérnökjelöltből bölcsész, táncos, majd színházi rendező? A róla szóló számtalan vidám vagy éppen szomorú történetet, sztorit? Keresni a választ, hogy volt-e mélyebb értelmű tartalma a legendássá vált hasig nyitott kockás ingnek, tarisznyának, vietnámi strandpapucsnak? Vagy utánajárni, mit is csinált pontosan 1956-ban, ami miatt az ország egyik legismertebb néptáncoskarrierje szakadt félbe egyik pillanatról a másikra? Esetleg napvilágra hozni szerelmi ügyeit? Összegyűjteni a művészvilágban nem szokatlan ivászatok emlékeit? Körbejárni a személye körül évtizedek alatt kirobbant kisebb-nagyobb botrányokat? Megszólaltatni és szembeállítani barátait és ellenségeit? Vagy netán valamely politikai eszmerendszer mentén vizsgálni tevékenységét?

Biztosak voltunk abban, bármelyik témakört vagy témaköröket tennénk mondandónk vezérfonalává, nagyobb érdeklődést keltenénk, mintha azt a módszert választjuk, amely mellett végül döntöttünk. Felmutatni minél több értéket, amit Sík Ferenc életében teremtett, elsősorban a magyar dráma ügyéért vállalt kitartó és elhivatott munkáját. Meggyőződésünk, hogy a magyar kulturális élet egyik meghatározó alakja volt, akinek életműve, emléke méltánytalanul kevés figyelmet kap napjainkban.

Minden érdekelte, egyszerre vonzották az újszerű dolgok és a hagyományok, bízott a fiatalok tehetségében és tisztelte az idősebbekét. Táncosnak indult, a hagyomány értékeinek felismerése minden bizonnyal itt alakult ki benne, mint ahogy a színpadi mozgás, a látvány jelentősége is ebben az időszakban vált a vérévé.

Elképesztően sokszínű az életmű.

Ifjúi éveiben az Állami Népi Együttes meghatározó szólótáncosa volt, nagy szerep jutott neki abban, hogy a magyar néptánc hagyománya megmaradhasson, nagyobb figyelem irányuljon a népi kultúra értékeire. A politika történései levezényelték a pályáról (Érdekes, hogy a XX. század második felének legnagyobb politikai fordulatai nem hoztak szerencsét számára – sem 1956, sem pedig a rendszerváltás.), a magyar néptánc szegényebb lett egy nagyszerű táncossal.

Kalandos út vezetett a rendezői pálya felé. Harminckét évesen kapta meg a diplomáját (a meglévő bölcsészdiploma mellé). És nem kevésbé volt izgalmas maga a rendezői pálya sem. Az első két év Egerben oly jól sikerült, hogy a vidéki színjátszás fellegvárának számító Pécsi Nemzeti Színházhoz szerződtették. Első éveiben operetteket rendezett. Természetesen ezt is másként, mint addig. A színpadi mozgás olyan új elemeit használta, hogy volt, aki egyenesen a magyar operett megújítójának nevezte. Pécsi rendezőként egyik első tevékenysége a mohácsi busójárás fesztivál jellegűvé történő szervezése volt. Majd az ország első gyermekszínházában rendezett kiváló előadásokat. Az elkövetkező években a magyar dráma került érdeklődése középpontjába. Elkötelezettje lett a magyar darabok bemutatásának. Ezt a tevékenységét terjesztette ki a határon túli szerzők és a határon túli kultúra felkarolásával a Gyulai Várszínház művészeti vezetőjeként. A Nemzeti Színház volt karrierje csúcspontja, az Advent a Hargitán megrendezése a magyar színháztörténet kitörölhetetlen eseménye. Jó néhány olyan történés, melyek közül egyetlen is belépőt jelent a magyar kultúra történetének aranykönyvébe.

Utolsó rendezése, a My fair lady, különös keretet ad életének: a magyar dráma szerelmeseként ismert rendező első munkája a Koldusopera, utolsó pedig a My fair lady (melyet ma is az ő rendezői felfogásában játszik a Nemzeti). Halála váratlan és megdöbbentő volt. És érthetetlen, mint a legtöbb halál.

Életútját végigtekintve válik meglepővé, hogy valódi barátain és tisztelőin kívül mily kevesen gondolnak rá a visszatekintés pillanataiban. Valahogy nincs (és soha nem volt) a „fősodorban". Nála tehetségben, elszánásban jóval kevesebbet felmutatók nagyobb megbecsülésben részesülnek. A hozzáértőknek hiányzik...

Ezt a hiányérzetet kívántuk munkánkkal mérsékelni.

A szerzők

Állami Népi Együttes, 1950–1957

A sors különös, meglepő és váratlan megoldásokkal alakítja az emberek életét. Ettől lesz nagyon izgalmas, tervezhetetlen és talán hiteles is. Mert ki venne komolyan egy olyan történetet, amely arról szól, hogy adott egy kisfiú, aki zsenge gyermekkorában elhatározza: történjen bármi, ő bizony színházi rendező lesz, töretlen hittel fog dolgozni, színpadra viszi a magyar drámairodalom legjobb és kevésbé jobb alkotásait, s élete végén a nemzet színházának főrendezője lesz? A nagy többség hiteltelennek találná elbeszélésünket. Egyrészt azért, mert a kisfiúk zsenge gyermekkorukban csak a legritkább esetben határozzák el, hogy színházi rendezők lesznek. Ebben a poétikusan ifjúi korban valami megfoghatatlan okból lényegesen jobban vonzza őket a mozdonyvezetők, tűzoltók vagy éppenséggel az oroszlánszelídítők életpályája. De leginkább azért sütnék ránk a hiteltelenség – sőt, akár a hihetetlenség – jelzőjét, mert a sors rendezte életutak soha nem ilyen egyenesek. Kanyarok, zsákutcák, törések és váratlan lehetőségek, döntések jellemzik legtöbbünk életútját. Nem volt ez másként Sík Ferenc esetében sem. Ha valaki az egykori békéscsabai tót, azaz szlovák gyökerekkel bíró gimnazistának azt mondja, hogy élete végén a Nemzeti Színház főrendezője lesz, minden bizonnyal értetlenül nézett volna. Nagyon sok mindennek kellett történnie addig, amíg ez az el nem hangzott jövendölés valóra vált.

Az evangélikus Rudolf gimnáziumban töltött évek meghatározóak voltak Sík Ferenc életében. Hogy pontosan milyen értelemben, arról ő maga is beszélt:

„Az én életemet a gimnázium jelentette a háború után, ahol egy Rábai Miklós nevű képesítés nélküli tanár természetrajzot és vegytant oktatott. Fiatal ember volt, a frontról érkezett, valami sebesülése is volt, ezért leszerelték. Miután rettenetes hiány volt tanerőben, diploma nélkül engedte tanítani Szeverényi Lajos gimnáziumi igazgató. 24-25 éves fiatal, lelkes ember volt Rábai, és mindent megpróbált csinálni, hogy a fiúkat – akik gyermekfejjel átélték a világháborút, majd a kommunista hatalomátvétellel járó dolgokat – összetartsa. Hoki- és röplabdacsapatot szervezett – a sport látszott a legkézenfekvőbbnek a srácok összetartására –, s többek között kitalálta, hogy csináljunk népitánccsoportot. A cserkészet keretében összehozott egy Regős örsöt. Hívtunk híres népitáncosokat Budapestről, akik az alaplépésekre megtanítottak minket. És őt is, miután ő sem tudott semmit a népitáncról. Ha már itt tartunk, mondta, akkor kellene egy zenekar is. Volt egy-két fiú, aki tudott zongorázni, vagy volt, aki tudott hegedülni, a harmadik szájába egy klarinétot adtunk, a negyediket kezdtük tanítani bőgőzni. Maga Rábai is megtanult bőgőzni. Aztán népi hangszereket, citerát, furulyát, egyebeket gyűjtöttünk össze. Csináltunk egy furulyazenekart, egy citerazenekart, szóval elkezdődött ez a népművészet felé fordulás. Egyre több kedvünk lett hozzá, egyre jobban összetartott ez a dolog minket, egy nagy csapat alakult ki, s ez volt a magva aztán a Batsányi Népitánc Csoportnak. Fáry Kati néni, a lánygimnázium tornatanára csatlakozott hozzánk, s hozta a leányokat. Amikor már leányok is voltak, akkor már nagyobb volt a vonzerő, a heti két próba helyett szerettük volna, hogyha három van, s amikor három lett, akkor szerettük volna, ha négy van, s egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy éjjel-nappal sülve-főve együtt vagyunk. És jönnek Pestről a tanárok, s mindenféle táncokat tanulunk. Volt egy vastag kerekű biciklije a Rábainak – nagyon divatos lenne most –, aki éjszakánként az édesapja pékműhelyében természetesen kenyeret dagasztott és lángost sütött. Éjszaka dolgozott, nappal tanított, a szabadidejében pedig velünk foglalkozott."

Sík Feri – merthogy így nevezte őt mindenki, aki ismerte – holtig tartó jó barátjával, Vojnich Ivánnal együtt táncolni kezdett. És a hosszú, vékony, sudár legény jól táncolt. Nagyon jól.

Persze nem csak a tánc érdekelte. Nem hagyta hidegen az irodalom sem. Ezen a téren is szerencséje volt. Olyan tanára akadt, aki biztos kézzel irányította a mindent olvasni akaró kamaszt.

1945 elején az ismert békési kötődésű könyvkiadó, Püski Sándor Budapestről szűkebb pátriájába Békésre menekítette Féja Gézát, az országos hírű írót. Egyrészt hogy mentse az éhség, másrészt meg a fejét követelő baloldaliak elől. Féja a háború elején közreadott néhány nem egészen átgondolt írást, amit később finoman úgy fogalmaztak meg, hogy néhány újságcikkében az osztály- és faji szempontok összekeveredtek. Emiatt népbírósági eljárást kezdeményeztek ellene. Persze nem követett el semmi olyasmit, ami miatt felelősségre lehetett volna vonni, de az egész ügy akkoriban könnyen végzetes lehetett volna. Egyfajta hallgatólagos egyezmény jött létre: nem vonták felelősségre (mert nem volt miért), de nem térhetett vissza az irodalmi életbe sem. Végül tizenegy évet töltött Békéscsabán, ahol nem volt idegen,

hiszen az országos ismertséget is a Viharsarok című szociográfia hozta meg számára 1937-ben. Nem tétlenkedett. 1945 májusában hozzálátott a városi könyvtár megszervezéséhez. Mentette a környék feldúlt és elhagyott kastélyaiból, polgárházaiból az értékes könyveket. Hamarosan meg is nyitotta a városi népkönyvtárat. Fia – aki szintén Géza volt, de Sík Feri természetesen őt is átkeresztelte, s csak „Geza" néven szólította – a Rudolf gimnáziumban osztálytársa, majd hamarosan barátja lett Sík Ferinek, aki jó szívvel emlékezett rá:

„A fia nemcsak osztálytársam, de egyenesen padtársam volt és mai napig jó barátom. Igazán bensőséges barátság fűzött hozzá. Anyám egyszer azt mondta: édes kisfiam, ha már egyszer jóban vagy ennek a nagyon rosszhírű könyvtárosnak a fiával – mert Féja Gézának bizonyos körökben nagyon rossz híre volt –, akkor már annyi hasznunk csak legyen ebből a barátságból, hogy a fia mondja meg neki, adjon neked Erdős Renée-könyveket, mert azt szeretnék olvasni, de az indexen van. Én elmondtam a barátomnak, aki azt mondta, hogy ő ezt nem mondja meg az apjának, mondjam meg én. Kértem, hogy kísérjen el. Ott volt valahol a könyvtár, ahol régen a polgármesteri hivatal és a polgármester villája a Felső-Körös soron, a múzeum és a megyeháza között. Egy nagyon szép, régi ház volt. Elmentem, és mondtam, hogy tessék nekem Erdős Renée-t adni. Féja megkérdezte, hogy miért kell az nekem. Elmondtam, mire azt felelte, hogy mondd meg édesanyádnak, adok én neki könyvet, de Erdős Renée-t nem, mert az egy ponyva, de ezt is nyugodtan olvashatja, ez is indexen van. Ez volt Krúdynak a Napraforgó című regénye, amit anyám azonnal elolvasott. Aztán egymás kezéből kapkodták apámmal, és persze elolvastam én is. Innentől kezdve Féja Géza adta nekem a könyveket. Mikor visszavittem, be kellett számolnom, hogy tetszett, s kaptam a következőt. Hamarosan, nagyon ravaszul, – s gondolom a fiára való tekintettel is – ennek a csoportnak a szellemi irányítása az ő kezében volt. Mint később kiderült, ők titokban a hátunk mögött kommunikáltak a Rábaival. De hát a Rábai is egy fiatal ember volt s nagy rajongója az egész népi irodalomnak Féjától Németh Lászlóig, Reményik Zsigmondtól Illyés Gyuláig. Tulajdonképpen ez volt az első nagy szellemi élmény, ami ért."

A közösen töltött órák, napok nem teltek hiába. A néptáncegyüttes egyre magasabb színvonalat képviselt. Gyűjtötték az idős emberektől a régi táncok elemeit, amiből Rábai egyedi koreográfiákat készített. Nagy motivációt jelentett a fiataloknak, hogy 1947-ben eljutottak a Cserkész Világtalálkozóra Párizsba, ahol fergeteges sikerük volt a táncosoknak. A világ már megismerte őket, de Magyarországon még ismeretlenek voltak. Az áttörés hamarosan bekövetkezett. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulója alkalmából országos kulturális fesztiválsorozat keretében néptáncversenyt is hirdettek, melynek döntőjét éppen Gyulán, az akkor még meglévő faszínházban rendezték. A verseny nem várt eredményt hozott. Az ismeretlen békéscsabai Batsányi Népitánc Együttes szerezte meg az első helyet. Mindez mély nyomokat hagyott Sík Feriben is:

„Két és fél-három év alatt – 1948-ra, amikor volt a centenáriumi kultúrverseny – olyan szintre jutottunk, hogy Gyulán, abban a gyönyörű faszínházban föllépünk, és elsöprő diadalt arattunk. Senki nem tudott előtte arról, hogy mi vagyunk, a teljes ismeretlenségből tűntünk föl, és a híres Molnár István-féle Rúggyanta Együttest meg a Szabó Iván vezette Honvéd Együttest vertük ripityára."

A meglepő sikernek komoly eredményei lettek. A Testnevelési Főiskolán az ügyeletes kultúrpolitikai irányzat hatására akkoriban jött létre a néptánc tanszak. 1949-ben Rábait meghívták tanítani, aki elfogadta az invitálást. Békéscsabai tanítványairól azonban nem feledkezett meg. Közülük többen egyetemisták lettek – Sík Feri magyar–történelem–francai szakra járt –, s tagjai a Rábai által szervezett MEFESZ (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége) táncegyüttesnek. Az együttes ekkor már az általa készült koreográfiák alapján dolgozott.

A sikertörténet Budapesten folytatódott. A békéscsabai Batsányi persze soha többé nem lett az, mint aminek elindult.

Minden bizonnyal a folklór iránti érdeklődés megnövekedése, valamint a kulturális élet megújítása iránti politikai igény miatt született döntés arról, hogy létrehozzák az Állami Népi Együttest. Az együttes 1950-ben hivatalosan azzal a céllal alakult, hogy a magyar nép dal-, tánc- és zenekincseinek hagyományait felkutassa, ápolja és fejlessze, és azután megszerettesse a magyarokkal és megismertesse más országok népeivel. De legalább ilyen fontos volt, hogy alapjaiban változtassák meg a

magyar folklórról kialakult hamis képet. A köztudatba egyre szívósabban vert gyökeret itthon és külföldön egyaránt a „csikós, gulyás, puszta" hamis és valótlan romantikája, ami miatt lassanként feledésbe merült az igazi népművészet.

Az 1950-ben alapított együttes koreográfusa és a tánckar művészeti vezetője Rábai Miklós lett.

Az alapítók között ott voltak békéscsabai tanítványai, így Sík Feri is, mint az együttes szólótáncosa és Rábai helyettese. Ami nem is volt kis dolog, hiszen a szervezők mintegy 1200 énekes és ugyanennyi táncos és zenész közül választották ki a tagokat. Már nem lehetett szórakozásról beszélni, ez már munka volt. Az addigi heti 1-2 óra tánc helyett most napi 5-6 óra kemény tanulás és gyakorlás lett. Meg kellett tanulniuk a különféle tájegységek sajátos táncait. Az egykori amatőr táncosokból nagyjából fél év alatt létrejött a hivatásos fellépőkből álló együttes.

A zenekar összeállításánál – Kodály javaslatára – arra figyeltek, hogy egyrészt megőrizzék a hagyományos cigányzenekari hangszerösszetételt és játékmódot, másrészt pedig helyet kapjon néhány jellegzetes paraszti hangszer is. A zenészek többsége cigányzenekarból érkezett.

Az első fellépés a politikum jegyében zajlott, 1951. április 4-én az Operaházban a Mojszejev Együttessel közösen léptek színpadra. Itt láthatta egyebek mellett először a magyar közönség az Ecseri lakodalmast. Az Ecseri lakodalmas Rábai korábbi koreográfiáiból építkezett, itt jelentkezett először színpadon az úgynevezett „triós műfaj" (Kállai kettős), az ének, a zene, a tánckar együttes megjelenése a produkción belül. A kórus dobogón állva, koncertszerűen népdalfeldolgozásokat énekelt, kíséret nélkül vagy az együttes népi zenekarával. Nagy újításnak számított akkor, hogy a műsor pilléreit képező nagyobb tánckompozíciókat nemcsak a zenekar kísérte, hanem a kórus is. így a népdalok énekhangon, szövegükkel együtt hangozhattak el.

Végül összeállt a bemutatkozó darab. 1951. május 14-én adta elő az Állami Népi Együttes első önálló bemutatóját a Városi Színházban (a későbbi Erkel Színházban).

Sikerét mutatja, hogy közel 2000 alkalommal adták elő a világ különböző részein.

1956 tavaszán mutatták be az Állami Népi Együttes első egész estét betöltő táncjátékát, a Kisbojtárt az Erkel Színházban. Rábai háromfelvonásos táncjátékának meséjét Varjasi Rezső írta, a zenét Gulyás László szerezte. Sík Ferenc Rábai asszisztenseként és táncosként is komoly szerepet vállalt a sikerből, amellyel az együttes megteremtette a táncszínház műfaját Magyarországon.

A világ egyik legtöbbet utazó együttese lettek, országok tucatjainak lakói megismerhették általuk a magyar nevet, magyar népzenét, magyar táncot. Alig telt el egy esztendő a bemutatkozás óta, s már Moszkvában szerepeltek, a Mojszejev Együttes meghívására. Majd következett Kína, s egy seregnyi más ország.

Sík Ferenc nem pusztán szólótáncosa volt az együttesnek, de egyfajta szellemi vezetője és Rábai helyettese, aki a nyilvánosság irányában gyakorta képviselte az Állami Népi Együttest. 1952. június 21-én a Magyar Kommunista Párt lapjában, a Szabad Népben háromhasábos cikk számolt be az együttes három és fél hónapos szovjetunióbeli és kínai vendégszerepléséről. Az írást Sík Ferenc és Danielisz László táncosok jegyezték. Az együttes egyik legnagyobb sikerű darabjában, a Kisbojtárban nemcsak szólót táncolt, de Rábai Miklós koreográfus asszisztenseként a színrevitelben is jelentős szerepe volt. Tehetségére hamar felfigyeltek, rövidesen tagja lett a Táncművészek Szövetsége elnökségének, illetve a Táncművész című szakmai folyóirat szerkesztőbizottságának.

Az Állami Népi Együttesnél töltött első évek az életét alakító szerelmet is elhozták a fiatal Sík Ferenc számára. Szinte törvényszerű volt, hogy az énekestáncos darabok egyik női csillagával, az ózdi származású Varga Erzsébettel egymásba habarodjanak. Az Üvegestánc, a Cigánytánc, a Kisbojtár női szólistája sem akármilyen táncos volt, hiszen ő volt az első, aki a hivatásos néptáncművészek közül Liszt Ferenc-díjat kapott.

Hamarosan összeházasodtak, s 1953-ban megszületett kislányuk, Anikó is. Minden együtt volt ahhoz, hogy a táncos házaspár fényes karriert fusson be együtt az egyre sikeresebb Állami Népi Együttesben.

A sors azonban közbeszólt. 1956 után minden megváltozott.

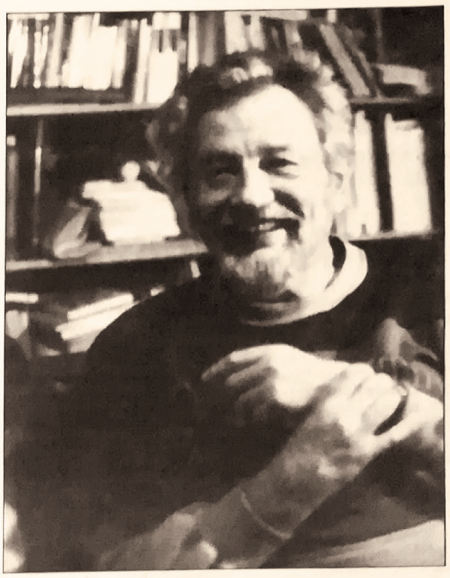
Sík Ferenc nem szívesen beszélt a forradalom időszakáról, s az utána történt eseményekről. Ha erről kérdezték, általában csak ennyit mondott:

„Rábai volt a Forradalmi Bizottság elnöke, én voltam az alelnök. Ő Kossuth-díjat kapott, engem kirúgtak. Ez volt a jobbkéz-balkéz politika."

SÍK FERENC – ÉLT HATVANHÁROM ÉVET

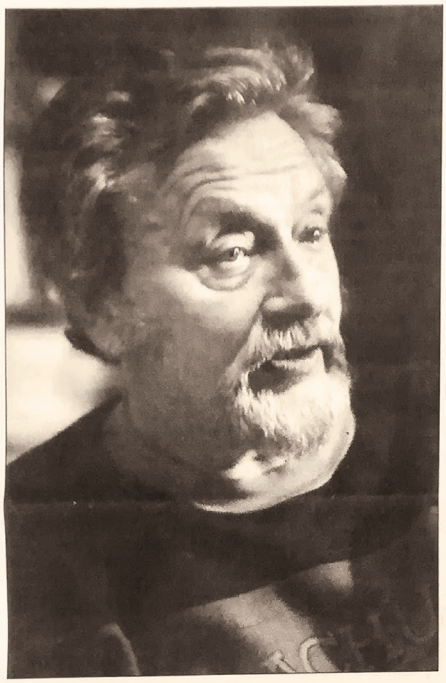
Az utolsó beszélgetés

Mladonyiczky Béla szobrászeknál került szóba, hogy asszonyával akár ismerősök is lehetnénk: a Thiesz-háztól kissé lejebb, az Árpád soron voltam Tamás testvérével nagyjából egyidős kisgyerek. Szóba került Feri bátyjuk is, beszéltem róla, mennyire büszke voltam rá, a népi táncosra. Olyannyira, hogy pesti pingpongversenyeken, amikor „elkuldtek várost nézni" (kiejtettek a versenyből), többnyire az Állami Népi Együttes műsorára vitettem magam taxival. Folytatni akartam a Balassit néző hagyományokat. Akkoriban a népi tánc egyszerűbb volt, nem nagy színpadképekkel dolgozott, hanem az egyéni bravúrra épitkezett. És Sík Feri... Ő volt a bravúr netovábbja a szemekben. Szép szál legény volt, utánozhatatlan méltósággal táncolt; ha palotást látok lejteni, azóta is beparásodik a szemem. A Ki mit tud?-okon a népi tánc a favoritom, ott még elő-előbukkan az a régi legényesség. Sik Sárika nyilván szólt erről; Sík Ferenc rendező úr találkozóra invitált. December 28-án kemény kérdéseimre kemény válaszokat adott. Most, hogy már nincsen közöttünk, a kemény válaszokat félretéve, életútját ismertetem, szavait lejegyezven.

Kovács György

– A háború után visszajöttem Budapestről Békéscsabára, ahol egy Rábai Miklós nevű képesítés nélküli tanár a gimnáziumban természetrajzot és vegytant oktatott. Fiatalember volt, a frontról érkezett, meg is sebesült. Szeberényi Lajos igazgató úr engedélyével tanithatott diploma nélkül. Hangsúlyozom: Rábai fiatal, lelkes pacák volt, 24–25 éves, és mindent megpróbált, hogy a Fiúkat... valahol Európában(?) összetartsa. Hokicsapatot, röplabdacsapatot szervezett, és többek között kitalálta, hogy csináljunk népi tánccsoportot. A cserkészeten belül összehozott egy regősörsöt. És akkor hívtunk híres népi táncosokat Budapestről, akik az alaplépésekre megtanították minket... és Őt is, mivel nem tudott ő sem semmit táncolni. De ha már ez így van, akkor kellene egy zenekar is; volt egy-két fiú, aki tudott zongorázni, hegedülni, a harmadiknak a szájába klarinétot dugtunk, a negyedik megtanult bőgőzni (maga Rábai is megtanult bőgőzni), aztán olyan népi hangszereket szedtünk elő, mint citera, furulya, egyebek, lett hát furulyazenekar, citerazenekar...

A Balassiban – Féja

– Szóval elkezdődött a népművészet felé fordulás, egyre jobban összetartott bennünket és ez lett a magja a Balassi Népi Táncegyüttesnek, amibe Fári Kati néni, a leánygimnázium tornatanára hozta a leányokat. És amikor már leányok is voltak, nagyobb volt a vonzerő, és akkor már a heti két próba helyett hármat akartunk, és amikor három lett, négyet... a végén a hét minden napján éjjel-nappal sülvefőve együtt voltunk. És mindenféle táncokat megtanultunk, mert jöttek Pestről a tanárok, és tanítottak mindenfélét. Rábai meg ugye éjszaka az édesapja pékműhelyében kenyeret dagasztott, és nappal tanított a gimnáziumban... és a szabadidejében meg velünk foglalkozott. Ilyen intenzív volt ez a munka.

– Két és fél-három év alatt, tehát 1948-ra, amikor a centenáriumi kultúrversenyek voltak Gyulán, az akkor még meglévő gyönyörű faszínházban felléptünk és elsőprő diadalt arattunk. Az ismeretlenségből tűntünk fel, és híres együtteseket *vertunk ripityára*. Rábait azonnal felvitték a Testnevelési Főiskolára, mert alakult ott egy népitánc-főtanszak, mi meg mentünk ilyen-olyan egyetemre, aztán MEFESZ-együttesként együtt maradtunk...

(Ezekhez a Békéscsabai évekhez hozzá kell fűzni, hogy akkor itt volt könyvtáros Féja Géza. A fia meg padtársam volt, mai napig bensőséges barátság fűz hozzá. Anyám egyszer azt mondta: – Édes kisfiam, ha már ilyen jóban vagy annak a nagyon rossz hírű könyvtárosnak a fiával – mert Géza bácsi kergette a szépasszonyokat meg a primadonnákat –, akkor mondd meg a fiának, hogy mondja meg az apjának, hogy adjon nekem Erdős Renét olvasni, mert az indexen van. – Mér kell neked az fijjam? – kérdezte Géza bácsi. – Mondtam, édesanyámnak... – Mondd meg az édesanyádnak, hogy adok én neki könyvet, Erdős Renét nem, mert az ponyva, de ezt is nyugodtan olvashatja, ez is indexen van. Krúdy Napraforgóját az egész család olvasta... Ezután Géza bácsi adta nekem a könyveket... Nagyon körmönfontan – talán a fiára való tekintettel is – ennek a mi csoportunknak a szellemi irányitását a kezében tartotta. Rábai is fiatalember volt, és nagy rajongója a népi irodalomnak, hát így... Ez volt az első nagy szellemi élményem.)

Az Állami Népi Együttesben – Kodály

1950 szeptemberében megalakult az Állami Népi Együttes, és az induláskor azt találtuk ki, az lehetetlen, hogy ne valami Kodállyal kezdődjön a működésünk. – Elmentünk hozzá, és kérdeztük, mit ajánl: A Galántai táncok, a Marosszéki... Ő állandóan Bartókokat ajánlott. Mondtuk neki: – Igen, Tanár Úr, de Bartók az túl... szóval... azt nem tudjuk mi, szóval valami könnyen emészthető zenére volna szükségünk. – Jó, akkor írok én maguknak – és megírta a *Kállai kettőst*.

Ez egy nagyon rövid és nagyon intenzív kapcsolat volt a Mesterrel, ami aztán lazább formában haláláig tartott. A szellemi kisugárzása alól lehetetlen volt kivonnom magam. Ez volt a következő olyan élményem, ami kitörölhetetlen. Ezek a népi táncos évek... ezekről nincs mit mást elmondanom, mint amiket bevezetőül elmeséltél róluk. *Hát... olyanok voltak, no... belülről is.*

Ezerkilencszázötvenhatban Rábai lett a forradalmi tanács elnöke, én a helyettese, ő Kossuth-díjat kapott, engem kirúgtak...

Végül is elmentem a minisztérium pártirodájába, ott egy Fórisné nevű nő volt a titkár, és azt mondtam:

– Elvtársnő, valamit csinálni kéne, mert éhen halok, sehol nem tudok elhelyezkedni...

Először bedugtak a Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumba, ott két hónapig tanítottam, ekkor rájöttek, hogy „az ifjúság nevelésére nem vagyok alkalmas", hű, olyan cirkusz volt... repültem. Akkor azt mondták, nem tudnak mit csinálni, tessék felvételizni a Színművészeti Főiskolára, merthogy valami művészeti pályán kéne elhelyezkednem...

(Ezt úgy sem lehet megírni, de elmondom, ahogy volt. Mondták, menjek rendezőnek, jól van, megyek rendezőnek, valamit csinálni kell. Már az ajtóban voltam, mikor utánam szóltak:

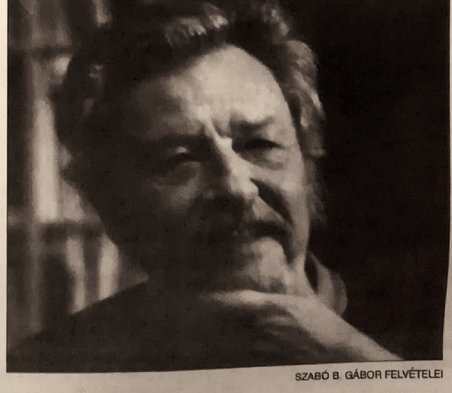
– Maga zsidó?

– Hát... azt hiszem, nem.

– Mert azt akartam megkérdezni, hogy mozirendezőnek akar menni, vagy színházba? Szóval... menjen maga csak színházba.)

A Színművészetin – Nádasdy

– Akkor kaptam egy értesítést, hogy menjek felvételi vizsgára. Hatfordulós felvételi volt akkor, kicsit komolytalanul indult nekem, hiszen bölcsészdiplomám volt, de aztán bekeményedett... a szakmai része rettenetesen nehéz volt, mert akkor Nádasdy Kálmán indított osztályt. Hírhedetten híres volt a szigorúságáról, a megvesztegethetetlenségéről... szóval nagyszerű pacák volt.

SZABÓ B. GÁBOR FELVÉTELEI

– Nem ajánlom magának, maga itt vagy infantilis lesz, vagy maga lesz a nagyapó... de hát valami tehetséget érzek magában, én fölveszem. De nagyon szedje össze magát – és három évig minden vizsga után: – Nem, nem, nem csinálom magával. – És a harmadik vizsga végén: – Na végre!

És vörös diplomával végeztem, szóval nagyon rendbe jöttünk egymással.

Na most: Nádasdy abszolút Kodály-rajongó volt, mert zeneszerzést tanult Kodálynál, tehát búvópatakként a Féja–Kodály-szellemiség Nádasdyn keresztül újra megérkezett.

Pécs – házi szerző: Illyés Gyula

Pécsre kerültem rendezőnek, ahol Illyés Gyula volt a házi szerző. Tíz éven keresztül a darabjainak az ősbemutatóját nem adta máshová, csak Pécsre; az elsőt nem én rendeztem, a másodikat, a *Dupla vagy semmit* már igen. Egy főpróbám nagyon nem tetszett neki, aztán a premier után azt mondta:

– Na, akkor mától kezdve amit én írok, azt te kapod először kézbe... és ez így volt haláláig. Azaz Czímer Józseffel együtt kaptam kézbe a darabjait, aki az állandó dramaturgja volt.

Na most: Nem kell mondanom, hogy a sorba hogyan illeszkedik Illyés. Ezért az én népi-nemzeti elkötelezettségem: *Rábai, a folklór, Féja Géza, Kodály Zoltán, Illyés Gyula*... de imádom Örkényt, a huszadik század legnagyobb írói közé sorolom Füst Milánt, tehát ez nem diszkriminál. Mestereimtől azt hallottam, hogy a magyar szellemi életnek ez a főcsapása. Készséggel elismerem, hogy *az egyik* főcsapása. Őszerintük ez a főcsapás... és én ezen a csapáson szeretnék menni. Tehát: Gyula nem Románia nyugati, hanem Magyarország keleti határa.

(Illyés itt mondta Gyulán: – Maguk attól félnek, hogy provinciálisak. Nem az a baj, hogy provinciálisak, hanem hogy nem eléggé azok. Maguk úgy viselkednek, mintha pestiek szeretnének lenni ahelyett, *ilyen* Gyula-váriak lennének. Ez az erejük, ez a nagyszerűségük, ez a különb-ségük, ez az érték magukban. Sosem lesznek olyanok, mintha újlipótvárosiak lennének. Minek? Az a legnagyobb provincializmus, ha valaki elfuserált pesti akar lenni.)

A Várszínház mint elvált asszony...

No most, a végső kérdésedre válaszolok: hogyan élem meg a leváltásomat?

Nagyon világosan látszott, hogy egy szellemi váltást akartak annak ellenére, hogy a megkérdezett közéleti és szellemi nagyságok egyértelműen azt tanácsolták, hogy a régit kell folytatni.

Szinetár Miklós barátom mondta, életének legszebb idejét töltötte a Televízióban. De nincs az a pénz, amiért visszamenne. Nádasdy meg, amikor az Állami Népi Együttesbe hívtak igazgatónak, azt találta mondani, hogy ahonnan maga eljött, oda semmi szín alatt nem szabad visszamennie. Na ugye két nagyon okos ember tanácsát én megfogadom.

Amikor megállok Havasi Pista sírjánál, akkor mindig eszembe jut: – Pista, annyival tartozom, hogy ennek az egésznek a méltó folytatásáról gondoskodni igyekezzek. Nem alszom addig nyugodtan... és az lehet pityipalkó, akárki... Ez, gondolom, nagyon olyan lehet, mint amikor az ember barátságban, de mégis elválik a feleségétől. Azt gondolja, mégiscsak meg kell néznem, kihez megy ez az asszony...

A dolog persze egészen bizonyosan nem volt ilyen egyszerű. Rábai 1952-ben kapott Kossuth-díjat. És végül Sík Ferencet sem zárták börtönbe. Ami azt jelzi, hogy komoly *„bűne”* nem lehetett.

„A börtönök tele voltak, a koncentrációs táborok tele voltak – a Kacsa utcában, a politikai rendőrségen azt mondták nekem, hogy megérdemelnék néhány nagy pofont, el tudnánk mi beszélgetni magáról, hogy mi volt itt a forradalom alatt, de hát ez nem a mi dolgunk. Nekünk az volt a dolgunk, hogy kiderítsük, magának perdöntő szerepe volt-e, perbe fogható-e, nem fogható perbe. Ha akarom, vemhes, ha akarom, nem. Miután nincs hova zárni a magánál nagyobb gazemberek miatt, menjen a fenébe. És üljön nyugodtan a hátsóján. Ez volt az elbocsátó szép üzenet.” (Sík Ferenc)

1957-ben eltávolították az Állami Népi Együttestől, lendületesen felfelé ívelő művészeti pályája megszakadt. Tanári diplomájának sem vehette hasznát, tanítani sem engedték. Egyszer adminisztrációs hiba folytán két teljes hónapig taníthatott a Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban, de amikor kiderült a „múltja”, óriási botrány lett a dologból.

Kemény idők voltak a sikerhez szokott fiatalember számára. A családot a felesége tartotta el, neki jövedelme nemigen volt, mert valamiért mindenütt utánanyúltak:

„Széntrógernek sem tudtam elhelyezkedni – mert három nap múlva jött egy fekete autó, bementek a telepvezetőhöz, majd kijöttek, behívattak, s azt mondták, menjen a fenébe.

Meg kell mondanom, hogy azok a barátaim, akiket én beköphettem volna, akikről faggattak, akik megüthették volna a bokájukat, ha velem szembe jöttek, akkor átmentek a másik oldalra. Hogy ne kelljen köszönni, mondván, ők nem is ismernek engem. Azok a széntrógerek, akikkel én együtt voltam a Tüzép-telepeken, amikor engem kirúgtak, felkutatták a lakásomat, és azt mondták: mostantól kezdve minden délben kijössz a Lehel útra, és velünk ebédelsz. Tiltakoztam, hogy nincs nekem pénzem villamosra – 70 fillér volt akkor egy átszállójegy –, mire a markomba nyomtak 1 forint negyven fillért, két villamosjegy árát, mondván, csak menjek, kinn megkapom ebédnél a következő egy forint negyven fillért. Szombaton és vasárnap azt csinálok, amit akarok. Hétköznaponként fél egykor jelentkezek ebédelni. Odamentem, ők azalatt a három nap alatt, amíg együtt dolgoztunk, megfigyelték, miket ebédeltem. Uborkát, disznósajtot, kenyeret, négy fél rumot négy korsó sörrel, mert ez volt az adag. Azt mindig kifizették, összedobták a villamosjegy árát is, hogy legközelebb is tudjak menni. Azt mondták, amíg el nem helyezkedek, ennyit tudnak nekem segíteni.” (Sík Ferenc)

Hosszú ideig tartott ez a lehetetlen állapot, de lassan mégiscsak változott valami. Amikor egy alkalommal valami munka után járt az illetékes hivatalban, a jólelkű ügyintéző megpróbált segíteni. Azt mondta, hogy munkát ugyan nem tud szerezni, de lát lehetőséget a művészeti pályára való visszatérésre. Jelentkezzen az egykori táncos a Színház és Filmművészeti Főiskolára.

„Mondtam, hogy én táncolni tudok, zenélni, énekelni nem. Akkor vetette fel, hogy nincs-e kedvem rendezni. Nem nagyon tudtam, mi az, de valamit csinálni kell, gondoltam. A filmrendezői szaktól eltanácsolt, inkább a színházi rendezői pályát gondolta nekem valónak. Mennem kellett felvételi vizsgát tenni. Az akkor hat fordulóból állt, mindenféle irodalom-, képzőművészet-, zene- és szakmai vizsgák. Azokat a kérdéseket kaptam én is, amiket az érettségiző gyerekek. Holott nekem már volt egy bölcsészdiplomám. Megalázóan színvonaltalan volt az egész. A szakmai része viszont rettenetesen nehéz volt. Akkor Nádasdi Kálmán[1] indított osztályt. És hírhedt volt a szigorúságáról, a megvesztegethetetlenségéről. Nagyszerű ember volt. Mivel én már 27 éves voltam, s a társaim 18 éves gyerekek, neki is feltűnt. Maga itt vagy infantilis lesz, vagy maga lesz a nagypapa – mondta nekem. De azt mondta, érez bennem tehetséget, s velem már úgy beszél, mint egy felnőttel. Fölveszem magát – jelentette ki a végén. De felhívta a figyelmemet, hogy nagyon szedjem össze magam, mert nem lesz könnyű. Három éven keresztül mindig lefitymált a vizsgáknál, míg aztán a harmadik év végén azt mondta: Na végre! Innentől kezdve biztatott, s nekem is könnyebb lett, vörös diplomával végeztem. Nagyon rendbe jöttünk az utolsó két évre. De az első három az pokol volt. Nádasdi Kodály rajongó volt, korábban zeneszerzést tanult Kodálynál. Búvópatak-szerűen Nádasdin keresztül megint csak elért engem a Kodály szellemisége.” (Sík Ferenc)

Így zárult Sík Ferenc néptáncos művészeti karrierje. S így kezdődött el valami egészen más...

2010-ben az Állami Népi Együttes posztumusz örökös tagjává[2] választották. Közel fél évszázad után ismét összekerült első feleségével, Varga Erzsébettel, aki négy esztendővel korábban lett az együttes örökös tagja.

[1] Nádasdi Kálmán (Budapest, 1904. november 25. – Budapest, 1980 április 17.) háromszoros Kossuth-díjas filmrendező, színészpedagógus, színházigazgató, műfordító.

[2] A díjat az együttes 55. évfordulója tiszteletére 2006-ban alapították. Sík Ferenc tizedikként kapta a posztumusz díjat.

Két év egri tartózkodás után – megelőzve az egri és a miskolci színház összevonását, melyet a vidéki színjátszás megerősítésének szándékával fundáltak ki az illetékes kulturális hatóságok –, 1965 nyarán Sík Ferenc a Pécsi Nemzeti Színházhoz szerződött. Ez mindenképpen jelentős szakmai előrelépés volt számára. Ugyan már harmincas évei derekán járt, rendezőnek azonban fiatalnak számított. Az országban a legtöbb tagozattal rendelkező színház – operett és prózai tagozat, operatársulat, 1960-tól a Pécsi Balett – Nógrádi Róbert[3] igazgató irányítása alatt a vidéki magyar színjátszás vezető teátrumává vált. A társulatnak – ki hosszabb, ki pedig rövidebb ideig – kiváló színművészek egész sora volt tagja: egyebek között Simor Erzsi, Ronyecz Mária, Szabó Samu, Kálmán György, Bessenyei Ferenc, Máthé Erzsi, Fülöp Zsigmond, Margitai Ági, Láng József, Végvári Tamás, Bálint András, Halász Judit, Pécsi Ildikó, Tomanek Nándor, Avar István, Haumann Péter, Bánffy György, Pásztor Erzsi, Tímár Éva, Vári Éva, Kézdy György. Ide érkezett Sík Ferenc mindössze két év rendezői múlttal a háta mögött.

Bár az előző évadban megkezdődött a kortárs magyar drámák bemutatása,[4] ebben az időszakban még nem körvonalazódott az a műsorpolitika, amely az elkövetkező években annyira jellemző volt a Pécsi Nemzeti Színházra, s amely jelentősen befolyásolta Sík Ferenc pályáját is.

Nógrádi Róbert maga is rendező volt, Dobai Vilmossal ők állították színpadra a bemutatott művek döntő többségét. A fiatal rendezők sem maradtak munka nélkül.

Sík Ferenc egy revüoperett rendezőjeként mutatkozott be a pécsi közönségnek. Behár György–Szedő Lajos Éjféli randevúját 1965. október elsején mutatták be. A darab nagy sikert aratott táncos produkcióit – mint később Sík Ferenc darabjainak táncos betéteit általában – Eck Imre[5] koreografálta. A közönségnek tetszett a darab, s elismerően írt Sík Ferenc rendezői munkájáról a kritikus is:

„Sík helyes meglátásait, tehetségét bizonyítja, hogy az adott körülmények között egy végeredményben élvezetes, szórakoztató, közönségsikerre számot tartó, többé-kevésbé pergő, az átlagon jóval felüli előadást teremtett. A lehetőségek korlátozottsága miatt a látványosság mellett gondot fordított a jellemábrázolásra, és itt örömmel fedeztük fel, hogy színészeink egy része eredményes harcot próbál vívni az emberábrázolás előli utat elzáró »beoperettesedés« ellen.”[6]

Dn Vasárnapi Napló

ÉJFÉLI RANDEVÚ

Revüoperett-bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban

Műfaji megjelölése: revüoperett. Nem olyan hivalkodó és nem olyan nagyképű ez, mint a musical comedy-elnevezés, amelyben a pécsi közönségnek eddig vajmi kevés öröme telt. Talán még elriasztóan is hatna, ha így állna a színlapon. Bár az igazság az, hogy a színházbajárókat elsősorban nem a műfaji meghatározás érdekli, hanem az, hogy amit kapnak akár revüoperett, akár musical címén, kellemesen szórakoztató-e? Tény az is, hogy színházunk legkönnyebb zenés műfajt tolmácsoló együttesét érte a legtöbb bírálat az elmúlt évek során. Ennek oka részben a nem mindig szerencsés műsorválasztásban keresendő, de nem hallgathatók el egyéb hiányosságok sem, mint pl. az énekesek gyenge hanganyaga, a statisztéria gyakran kábrándító szegénysége.

Behár György és Szedő Lajos táncos-énekesek színpadi művének, az Éjféli randevúnak pénteki esti bemutatója nemcsak az évad első zenés premierjét jelentette, hanem annak a reménynek a felcsillanását is, hogy a legkönnyebb műfaj is megkapja az őt megillető megbecsülést. Ezt bizonyítja egyrészt a bemutatásra került mű szerencsés kiválasztása, másrészt az a tiszteletreméltó igyekezet, mely olyan látványos, színesen csillogó, mozgalmas előadást eredményezett, amilyet régen láttunk e műfajban.

Szedő Lajos nagy színpadi rutinnal megírt szövegkönyve mai témát dolgoz fel, ami önmagában is érdem, méghozzá élvezetesen, egészséges humorral, szórakoztatóan, csak ritkán engedve a régi műfaj csábításainak. Művészek világában játszódik a cselekmény, külföldre szakadt, hazavágyó énekesek, táncosok, revüszínrok, cirkuszi komédiások között. Ez a miliő bőven nyújt alkalmat egyrészt a zeneszerzőnek, sok népszerű sláger komponistájának: Behár Györgynek hangulatos, jó ritmusú zeneszámok megírására, másrészt a cselekményből minden erőltetettség nélkül fakadó éneklésre, táncra. Behár színvonalas, sokszínű, melódiagazdag zenei anyagából kiemelkedik a „Menj tovább” kezdetű blues, Antónia belépője, a szerelmi kettős, a párizsi dalkeringő, a brechti songokra emlékeztető pénzről szóló dal. Nagy Ferenc, az előadás dirigense, egy nagy zenekari, ének- és tánckari apparátus irányítását végzi. Ilyen elemében van: érezhető az a többéves gyakorlat és tapasztalat, melyet a fővárosban az ilyen jellegű, elsősorban dzsesszre épülő darabok betanításával és vezényletével szerzett. Érzi ennek a műfajnak a követelményeit és azokat — elsősorban zenekarával — lelkiismeretes alapossággal oldja meg. A meglehetősen „vastag” hangszerelés ellenére is a szükséges helyeken tekintettel van az énekesekre és nem engedi túlzottan elkelő zenekari hangerőt. Nehezebb dolga van a kórussal, mely kis létszámától eltekintve sem áll hivatása magaslatán. Még jelentősebb hangsúlyt kapnak azok a zenei részletek, amelyek táncelemekből összefonódva hangzanak el. Talán elegendő annyit mondanunk, hogy a darab méreteihez és látványvonásaihoz képest Eck Imre táncprodukcióit Eck Imre Liszt-díjas koreográfus tervezte. Elsősorban a bolero-felelnet, az első rész lezáró rock and roll, az „Elmegy az eszem” szövegű charleston, a keleti kirívóbbnál szám önálló mozgalmas, látványos és igényes tánckompozíciói magasan kiemelkednek az előadásból és annak legértékesebb perceit jelentik. A nagy sikert arutott koreográfiát Árva Eszter, Harda János, Ramshorn Gizella, valamint a rendelkezésre álló balettkar kitűnően valósítja meg. Kár hogy a gyors lendületű nyitóképben a táncosoknak énekelniök is kellene, ami legfeljebb kiabálásra ad lehetőséget. A látványosságra törekvést szolgálják Greguss Ildikó kosztümtervei, valamint Porrai Gábornak, az Állami Operaház Erkel-díjas tervezőjének többségükben mutatós, csillogó, a díszletelemek mozgatásával a revüszerűséget hangsúlyozó díszletei. A színház elavult színpadtechnikai berendezése azonban helyenként gátolja mind a díszlettervezőnek, mind pedig az előadás rendezőjének, a most bemutatkozó Sík Ferencnek egyébként öltetgazdag, életrevaló elképzelését megvalósítását. Néhány valóban ragyogóan megoldott, díszletremeltő művészi értéket képviselő, kellemes perceket szerző jelenet mellett éppen ezért alaidnak dicséghető törekvéstek, szegényebb megoldások, vagy olyan részek, ahol a műfaj nyújtó érzelgősségű avult hagyományaitól való elszakadás még nem sikerült tökéletesen. Sík helyes meglátásait, tehetségét bizonyítja, hogy az adott körülmények között egy végeredményben élvezetes, szórakoztató, közönségsikerre számot tartó, többé-kevésbé pergő, az átlagon jóval felüli előadást teremtett. A lehetőségek korlátozottsága miatt a látványosság mellett gondot fordított a jellemábrázolásra és itt örömmel fedeztük fel, hogy színészeink egy része eredményes harcot próbál vívni az emberábrázolás előli utat elzáró „beoperettesedés” ellen. Persze, ezt a színészi jellemábrázolást nem szabad túlságosan komolyan venni, hiszen voltaképpen igazi konfliktusról szó sincs a darabban, legfeljebb néhány szokásos félreértés bonyolítja a vékonyszálú cselekményt. A felbukkan ugyan a két generációnak, a régi avultnak és a csillogó újnak a szembenállása. Ezt egyfelől az Olaszországba kiszámazott és ott vándorkomédiássá lezüllött Greg Marco képviseli, (Szabó Samu Kossuth-díjas művész személyesíti meg), akinek mutatványaira a nápolyi utca népe sem kíváncsi már, másfelől pedig vannak a fiatalok: Francesco (Mester István), aki énekesi tehetségével nem tud érvényesülni, Bambina (Vári Éva), aki Francesco után fut, de végül azzal lepi meg a közönséget, hogy mégis a jelentéktelen kis Peppinot (Mendelényi Vilmos) szereti, további gyarországra, végül Tom Morton, a rocky-király (Holl István), aki négy Beatles-frizurás gitárosával, örjöngő rock-táncával képviselné az új művészetet? Jobb is, ha nem próbálunk mélyebbre hatolni a cselekmény elemzésével, ami veszélyes és épp ezért elhanyagolható, inkább az előadásról szólunk még néhány szót.

Az Antóniát alakító Sümegh Zsuzsa személyében új primadonnát avatott a színház. Első benyomásaink róla kedvezőek: megjelenése megnyerő, énekhangja kulturált, az oldottabb színpadi mozgást, a prózai szöveg átéltebb tolmácsolását bizonyára elsajátítja majd. A társulat új művészei közül Holl István aratta a legnagyobb és legmegérdemeltebb sikert Tom Morton, a rocky-király szerepében Budapesten több musical-ben játszott már, a műfajban való jártassága következtében alakítása kitűnő. Csupa ritmus és mozgás ez a fiatal művész. A Vári Évával való megismerkedési jelenete, valamint az ördöngös tempójú rock and roll-tánca-éneke az előadás legsikeresebb része. Szabó Samú tragikomikus, keserű bohófrizurája a már megszokott és ismert szerepalakításon túl újabb lehetőségeket nyújt nézőszerű művészünknek, aki jól él is a lehetőségekkel. Mester István, Vári Éva, Péter Gizi, Mendelényi Vilmos, Faludi László, Bakos László, Kutas Béla, Monori Ferenc és remekbesikerült rövid alakításával Szirmai Ottilia és Szivler József segíti még sikerre az előadást.

Az Éjféli randevú a színház korlátozott lehetőségei mellett is nagy közönségsikerre számító produkció.

Dr. Nádor Tamás

Vári Éva, Szabó Samu és Mendelényi Vilmos az Éjféli randevú egyik jelenetében

ERDT GYÖZÖ

3 Nógrádi Róbert (Dombóvár, 1928. 11. 15. – Pécs, 1989. 06. 16.) Jászai Mari-díjas rendező, érdemes művész. 1962-től haláláig a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója.

4 Fejes Endre Rozsdatemetőjét mutatták be.

5 Eck Imre (Budapest, 1930. 12. 02. – Budapest, 1999. 12. 20.) táncos, koreográfus. 1950 és 1960 között az Operaház magántáncosa volt. Nevéhez fűződik az ország második állandó balettegyüttesének, a Pécsi Balettnak a megalapítása.

6 Dunántúli Napló, 1965. 10. 03.

Az operett műfajban különleges színházi lehetőséget vett észre. Sok-sok év múlva is jól emlékezett erre az időszakra:

- ***1965-ben a Pécsi Nemzeti Színházhoz szerződött. Itt bontakozott ki először pályáján az a ma is tartó rendezői mentalitás, amely a prózát a zenével s a tánccal-néptánccal összhangban, szimbiózisként képzelte el.***

- *Valóban így volt, s Pécsett ehhez akkor minden feltétel megadatott nekem. Virágkorát élte Eck Imre, aki korábban Németh Antallal már készített olyan operarendezést, például a Hoffmann meséit, ahol a kórusok oratórikusan álltak egy dekoratív alakzatban és a táncosok játszották-mozogták el közben az operát. Eckkel mellesleg „harcostársak" is voltunk. Emlékszem, hogy már az ötvenes évek elején, a legelső Táncművészet szerkesztőségében Ortutay Zsuzsa elszaladt Révay Józsefhez egy Bartók-évforduló kapcsán a „Mandarin" bemutatásának engedélyezéséért. Révay azonban nem járult hozzá a bemutatóhoz, mondván: Ezek a lázadó fiatalok vennék már észre, hogy A csodálatos mandarin egy fasiszta darab! Pécsett – újból összekerülve – azt éreztük, hogy eljött már a Kánaán. A kubai Alberto Alonso: A veronai szerelmesek mártíriuma című darabjában az erkélyjelenet szövegére készült a koreográfia. Nemeskürty István: Hollószárnyú enyészet című darabjában, amely a mohácsi csatának állított emléket, a tánc és próza tökéletes applikációját sikerült megoldanunk. Hernádi Gyula Falanszterében, Shakespeare Viharjában ugyanez volt a helyzet: Ariel és a szellemvilág teljesen táncos megfogalmazást kapott – a Pécsi Balett közreműködésével. Sőt, a Háry Jánosban még a helybéli néptáncegyüttes is részt vett; az egyik jelentben még a Bóbita Bábegyüttes is. A Háry esetében meg tudtuk valósítani azt az elképzelést, hogy minden szerepet, amelynél nem volt túlságosan komoly operaénekesi feladat, vezető színészek játsszanak-énekeljenek. Napoleont például Vallai Péter. Ráadsul a főbb szereplőknek táncos alteregoi is voltak: Hárynak Heténi János, Örzsének Bretus Mária. S talán az sem érdektelen, hogy a tyúkot, „akit" Maria Lujza etetett, szintén Bretus keltette életre.*

- *Sikerült megteremteniük azt az összművészeti műfajt, az ún. Gesamtkunstot, amelyet Wagner nyomán megálmodtak...*

- *Ráadásul minden olyan színházban, amelynek keretein belül opera vagy balett tagozat működik, azok rendszerint külön-külön tagozatként léteznek. Pécsett azonban pont fordítva volt, mi pedig azon is dolgoztunk, hogy itt minden együtt, egyszerre legyen; hogy összetartozzon.*[7]

*

Talán az Éjféli randevú közönségsikere, talán a rendező közismert néptáncosmúltja volt az ötlet kiindulópontja, ma már nem lehet tudni, mindenesetre az 1966-os év januárja **Mohácson** találja Sík Ferencet, mint az országos nagyrendezvénnyé nőtt busójárás művészeti munkatársát. A rendező szervek azzal bízták meg, hogy látványosabban és sokoldalúbban mutassa meg a busójárás tartalmi elemeit. Az egykori táncos számára minden adott volt, hogy korábbi tapasztalatait felhasználhassa. Munkáját Várady Gyula, korábbi táncostársa, az Állami Népi együttes táncosa segítette, aki betegsége miatt lemaradt az együttes aktuális turnéjáról. A feladat nem látszott egyszerűnek, százötven kilométeres körzetben járták be a környéket, hogy az élő hagyományokat összegyűjtsék:

„Feladatunk nem könnyű, hiszen borotvaélen kell járnunk a szervezettség és a spontaneitás között. Elképzelésünk: egy olyan keretet adni a busójátékoknak, az egész ünnepélynek, amely a lehető legnagyobb mértékben biztosítja a spontaneitás lehetőségeit. Másik koncepcióm: egy több évszázados népi hagyománynak időközben megváltoznak a formái. A kérdés ebből: a régi formákat kutassuk fel és alkalmazzuk, vagy a mai néphitben élő formákat? Szerintem az utóbbi a helyes, a mai néphithez kell alkalmazkodni, de úgy, hogy a történelmi hitelesség ne szenvedjen csorbát." [8]

[7] Kaán Zsuzsa interjúja (Táncművészet 1991. 4–6. szám)
[8] Sík Ferenc, Dunántúli Napló, 1966. 02. 13.

HÍREK

— **Az országgyűlés** legutóbbi ülésszakáról tart beszámolót Dobos József komlói országgyűlési képviselő február 14-én délután három órakor a Komlói városi Tanács nagytermében.

— **A Dunántúli Napló** február 4-i számában, a címoldalon megjelent fénykép aláírása helyesen: A bólyi Kossuth Tsz földjén sűrűn fordulnak a vontatósok. Most hordják ki a szervestrágyát és nemsokára megkezdik a szétterítését is.

— **A megyei tanács** ipari osztálya négyhónapos tanfolyamot szervezett a megye sütőipari dolgozói részére. A tanfolyamon a pékek a legújabb gépek kezelését és karbantartását tanulmányozzák.

— **Uj fodrászüzletek** épülnek Szigetváron. A Baranya megyei Fodrászipari Vállalat Szigetváron 50 ezer forint költséggel felújítja a férfi, 80 ezer forint költséggel pedig újjáalakítja a női fodrász üzletet.

— **Érintésvédelmi kérdések** címmel Kádár Aba gépészmérnök, az Energiagazdálkodási Intézet villamos szakértője február 16-án előadást tart Pécsett, a Technika Házában. Az előadás 14 órakor kezdődik.

— **Ötven mázsa** ivadékhalat értékesített az elmúlt évben a püspökladányi Egyesült Dózsa Termelőszövetkezet.

— **A Pécsi Orvostudományi Egyetem és az** Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Pécs-Baranyai Területi Bizottságának Tudományos Szakosztálya február 14-én délután 5 órakor az I. sz. Sebészeti Klinika tantermében tudományos ülést tart. Tárgysorozat: Czigner Jenő (Fül-orr-gégeklinika): Az oesophagus chemiai sérülésének két súlyos esete. (Bemutatás) Alföldy Jenő, Duchon Jenő, Papp Lajos (Fül-orr-gégeklinika): Cythaemiás vizsgálatok gégeráknál. Sétáló György (Anatómiai Intézet): Acino-insularis átalakulás elektronmikroszkópos vizsgálata.

— **A 12. sz. AKÖV (MÁVAUT)** értesíti az utazóközönséget, hogy a Pécsi Víz- és Csatornaművek munkálatai miatt február 15-től 17-ig bezárólag a 10-es számú autóbuszvonal járatait a József Attila u., Megyeri u., Athinay u., Tüzér u. útvonalon közlekedteti. A 10-es vonal Megyeri úti megállóhelyét ez időre a József Attila u. és Megyeri út kereszteződésétől északi irányban helyezi át.

— **Dr. Schein Márta** belgyógyász szakorvos rendelőjét megnyitotta, rendel négytől hatig, szombat kivételével. Alkotmány u. 46.

— **A Baranya megyei Cipész Kisz felvesz 8 általánost végzett fiúkat cipésztanulónak, Pécs és Baranya megyei viszonylatban. Jelentkezni lehet: Pécs, Kossuth Lajos u. 3. sz., központi irodában.**

— **A Harkányi Fürdő Vállalat** értesíti kedves vendégeit, hogy az újonnan megnyílt téli medence vízcseréje miatt, hétfőn, 14-én zárva tartunk. Kedden folyamatosan üzemel a fürdő. (x)

— **A pécsi vámhivatal** értesíti Baranya megye lakosságát, hogy Pécs, Rákóczi út 55 sz. alól Pécs, Munkácsy M. u. 6 sz. alá költözött. A vámhivatal távbeszélőjének hívószáma: 30-78.

— **Áramszünet lesz** február 14—17-ig naponta 8—16 óráig Kertváros területén. 14—19-ig naponta 8—16 óráig Üregmezes területén. 14—19-ig naponta 8—16 óráig Patacs falu, Alsó- és Közép-Makár, Jakabhegyi út területén. (x)

Felgyújtják a mohácsi főteret

Előkészületek 150 kilométeres körzetben — Eredeti formák vagy mai néphit?

Két hete hivatásos színházi ember járja több baranyai falu öntevékeny népi együtteseit: Sik Ferenc, a Pécsi Nemzeti Színház rendezője. Vele tart Várady Gyula, az Állami Népi Együttes tagja is. Feladatuk: megszervezni, összhangba hozni a mohácsi busójáráson részt vevő népi együttesek produkcióját. Az előző busójárásokhoz képest tehát egy magasabb fokú szervezettségről, rendezésről van szó. De miért? Hiszen egy karnerválra semmi sem jellemzőbb, mint a spontán szórakozás és a lehetőségekhez képest eddig is szervezték a közönséget, idegenforgalmat, a közrendet, rendezték az egyes műsorokat.

— Feladatunk nem könnyű —mondja Sik Ferenc —, hiszen borotvaélen kell járnunk a szervezettség és a spontaneitás között. Elképzelésünk: egy olyan keretet adni a busójátékoknak, az egész ünnepélynek, amely a lehető legnagyobb mértékben biztosítja a spontaneitás lehetőségeit. Másik koncepcióm: egy több évszázados népi hagyománynak időközben megváltoznak a formái. A kérdés ebből: a régi formákat kutassuk fel és alkalmazzuk, vagy a mai néphitben élő formákat? Szerintem az utóbbi a helyes, a mai néphithez kell alkalmazkodni, de úgy, hogy a történelmi hitelesség ne szenvedjen csorbát.

Mindehhez persze alapos néprajzi felkészültség kellett. Ezt Várady Gyula biztosítja, aki betegsége miatt kénytelen volt lemaradni az Állami Népi Együttes amerikai útjáról. Most lelkesen segíti Sik Ferenc munkáját. Két hete százötven kilométeres körzetben járják azokat a falvakat, ahol a busójárásra hivatalos népi együttesek találhatók. Előre megbeszélik, hogy mindeo együttesnek mi lesz a teendője; előtte természetesen megnézik, mit tudnak. Az így szerzett mozaikokból aztán egy centiméterrel, stopperórával és színes krétával másodpercekre kidolgozott forgatókönyv készül február huszadikára.

Ez a forgatókönyv sok meglepetést is tartalmaz. Közülük egyet elárultak: a mohácsi főtéren, ahová az egész játékokat koncentrálják, szabályosan felgyújtják, mintegy szimbolizálva a pusztuló, lángokban álló török világot. A „résztvevő" törökökneк tehát nem lesz könnyű dolguk, hiszen lángoló sátorból kell menekülniük.

Mindent egybevetve: a kísérlet figyelemre méltó. Egyrészt, mert hivatásos rendező eddig még nem irányított egy népünnepélyt, ahol a színpad örökké kötött tere szinte végtelenül tágítható. Másrészt, mert végeredményben mégiscsak karneválról van szó, és az önfeledtséget, a mámort kell összeegyeztetni bizonyos egységes elképzelésekkel.

Időjárásjelentés

Várható időjárás vasárnap estig: felhős, párás, helyenként ködös idő, többfelé eső. Mérsékelt, időnként élénk szél. A hőmérséklet alakulásában lényeges változás nem lesz. Várható legalacsonyabb éjszakai hőmérséklet 0 — plusz 5, a legmagasabb nappali hőmérséklet holnap általában plusz 5 — plusz 10 fok között, az erősen ködös helyeken kevéssel 5 fok alatt.

Kutyamentés a zajló jégről

Emberölési kísérletért öt évi szabadságvesztés

Drenyóczki József 27 éves berkesdi lakos 1965. október 25-én feleségének testvérének lakásán zsebkéssel kétszer hasba szúrta feleségét, majd a két önmaga ellen irányítva nyolcszor a saját mellébe szúrt. Mindkettőjüket súlyos állapotban a komlói kórházba szállították.

A megyei bíróság az emberölési kísérlet ügyében tegnap hozott ítéletet. Érdekes az ügy előzménye. Drenyóczki Józsefnek 1956 óta 10 munkahelye volt, munkahelyeiről általában önkényesen távozott. Legutóbb — 1964-ben — a Pécsi Fémipari Vállalatnál hegesztőként dolgozott. Ezt a munkát 15 megelégelte s május 2-án már nem jelentkezett munkahelyén. Időközben alkalmi zenekarok tagja volt — s így jutott el többek között Mattyra is, ahol megismerkedett későbbi feleségével. Az elmúlt év október 2-án megtartották esküvőjüket. A 18 éves feleségnek fogalma sem volt hogy férje nem dolgozik. Drenyóczki azt hazudta, hogy Pécsről Komlóra helyezték a MAVAUT-hoz. Felesége testvére Komlón lakott, így kerültek hozzájuk, a testvér egyik szobáját ajánlotta fel a fiatal pár részére. A férj reggelenként rendszeresen elment hazulról, mintha munkába menne. Délután pedig „fáradtan" tért haza. Valójában nem volt munkahelye. A feleség fizetési napokon kérte a pénzt, de az ifjú férj mindig talált valami kifogást, miért nem tudja keresetét haza adni. Amikor az asszony megtudta, hogy férjének nincs munkahelye, összeveszett vele. A múlt év október 25-én a pénz miatt ismét szóváltás támadt köztük s a feleség kiadta a férj útját. Drenyovszki ekkor zsebkést ragadott . . .

A megyei bíróság emberölés kísérletében mondotta ki bűnösnek és ezért 5 évi szabadságvesztésre ítélte. Az ítélet nem jogerős.

Még itt a tél, mégis olcsóbb!

Téli vásár

ruházati cikkekből

1966. FEBRUÁR 14—26-IG

20—40%-OS ÁRENGEDMÉNY

A MAI MŰSOR

VASÁRNAP:

SZÍNHÁZ

Nemzeti Színház: A nyitott ablak (du. 3 és este 7 órakor) — bérletszünet.

Tájszínház: Ember a szék alatt (este 7 órakor) Szigetvár.

ZENE:

Liszt-terem: A Pécsi Filharmonikus Zenekar hangversenye. Vezényel: Kórodi András, közreműködik: Sirokay Zsuzsanna — zongora. Egyetemi és főiskolai bérlet (de. 11 órakor).

MOZI

Park: Sorsdöntő fénykép (10). Csak neked (szv. szl. fél 5, fél 7, fél 9).

Petőfi: A kapitány (szv. 10). — Csak neked (szv. szl. 4, 6, 8).

Kossuth: A bentlakást herceg nője (10). Kard és kocka (fél 3). — Játék a múzeumban (szv. 5, 7, 9).

Gyárváros: Oly közel az éghez (10). Kollégák 4, 6). **Zsolnay K. O.:** Vidám utazás (10). Mi hollandok (5, 7). **Pécsszabolcs:** Gengszterek és filantropok (10). Üzletemberek (3). Harakiri (szv. 5, 7). **Mecsekalja:** Délibáb minden mennyiségben (10). Mindenki árutokban álló török világot. A „résztvevő" törökökneк tehát nem lesz könnyű dolguk, hiszen lángoló sátorból kell menekülniük.

Mindent egybevetve: a kísérlet figyelemre méltó. Egyrészt, mert hivatásos rendező eddig még nem irányított egy népünnepélyt, ahol a színpad örökké kötött tere szinte végtelenül tágítható. Másrészt, mert végeredményben mégiscsak karneválról van szó, és az önfeledtséget, a mámort kell összeegyeztetni bizonyos egységes elképzelésekkel.

— **A 12. sz. AKÖV (MÁVAUT)** értesíti az utazóközönséget, hogy a Málom és Kökény-puszta közötti útfelfagyás miatt a Pécs MÁVAUT-állomás—Kökény puszta között közlekedő autóbuszjáratokat bizonytalan ideig csak Málom Tanácsházáig közlekedteti.

Egyetemi és főiskolai bérlet (de. 11 órakor).

MOZI

Park: Sorsdöntő fénykép (10). Csak neked (szv. szl. fél 5, fél 7, fél 9).

Petőfi: A kapitány (szv. 10). — Csak neked (szv. szl. 4, 6, 8).

Kossuth: A bentlakást hercegnője (10). Kard és kocka (fél 3). — Játék a múzeumban (szv. 5, 7, 9).

Gyárváros: Oly közel az éghez (10). Kollégák 4, 6). **Zsolnay K. O.:** Vidám utazás (10). Mi hollandok (5, 7). **Pécsszabolcs:** Gengszterek és filantropok (10). Üzletemberek (3). Harakiri (szv. 5, 7). **Mecsekalja:** Délibáb minden mennyiségben (10). Mindenki árutokban álló török világot. A „résztvevő" törökökneк tehát nem lesz könnyű dolguk, hiszen lángoló sátorból kell menekülniük.

Mindent egybevetve: a kísérlet figyelemre méltó. Egyrészt, mert hivatásos rendező eddig még nem irányított egy népünnepélyt, ahol a színpad örökké kötött tere szinte végtelenül tágítható. Másrészt, mert végeredményben mégiscsak karneválról van szó, és az önfeledtséget, a mámort kell összeegyeztetni bizonyos egységes elképzelésekkel.

— **A 12. sz. AKÖV (MÁVAUT)** értesíti az utazóközönséget, hogy a Málom és Kökény-puszta közötti útfelfagyás miatt a Pécs MÁVAUT-állomás—Kökény puszta között közlekedő autóbuszjáratokat bizonytalan ideig csak Málom Tanácsházáig közlekedteti.

PÉCSI RÁDIÓ

17.30: Szerb—horvát nyelvű műsor. Ünnepnapon — hétköznapjainkról. Zenés műsorunkat hallgatóink kívánsága szerint állítottuk össze.

18.00: Német nyelvű műsor. Vasárnapi levél. Kívánsághangverseny. **18.30:** Magyar nyelvű műsor. Batyúbál a stúdióban! — V farsangi montázs. **19.50:** Sporthírek. Műsorismertetés. **20.00:** Műsorzárás.

TELEVÍZIÓ

Budapest:

9.15: Iskola-tv fizika (közép II. oszt.) A mozgásmennyiség megmaradása. **9.40:** Angol nyelv (középiskolai oszt. Walter és Connie a versenyen. **9.58:** Karnevál Az Intervízió sora Varsóból. **10.45:** Kis paletta. Gondolatátvitel (Kisfilm) **11.00:** Matiné a Zeneakadémián A Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekarának versenye. **17.35:** Mezőgazdasági szakfilmszat. Rét és legelőművelés. **18.00:** A Magyar Hirdető műsora. **18.10:** Foxi Maxi kalandjai. Magyarul beszélő amerikai filmsorozat (ism.) **18.35:** A Margitszigeti irodalmi lélek. TIT irodalmi sétái. **18.45:** Delta. Tudományos hetilap. **19.05:** Próza a pódiumon. Hárs György: Tüzek között. **19.30:** Esti mese. **19.30:** Tv-híradó. **19.50:** Sporthírek. **20.00:** Két tűz között szovjet sorozat III. rész. (10 éven felülieknek!) **21.05:** Itt Budapestről beszélünk Az Esti Híriap „Ismeri Budapestet" c. rejtvénysorozatának nyertesei közül a televíziókban Közben Tv-híradó 2. kiadás.

Belgrád:

9.25: Hírek. **9.30:** Egy perc Gyermekműsor. **10.00:** Falumúzeum **10.45:** Ezer miért. **11.30:** A ba Sorozatfilm. **12.00:** Vasárnapi konferencia. **14.15:** Mavrovói portműsor. **14.30:** A Zágrebi duk labdarúgó mérkőzés közvetítése. **16.35:** Hírek. **17.00:** Kalandok a Villa Reggióban. Magetofon felvétel. **18.00:** Szovjet film. Hírek. Sportjelentés. **19.00:** Vasárnapi hétkor. **19.54:** Jó éjszakát gyerekek! **20.00:** Tv-híradó. **20.45:** Útjelző irányában Szórakoztató zenés műsor. **21.45:** Hitchcock: Önöknek. **22.35:** Hírek.

HÉTFŐ:

SZÍNHÁZ

Szünnap.

ZENE:

Nemzeti Színház: A Pécsi Városi Szimfonikus Zenekar hangversenye. Vezényel: Kórodi András, közreműködik: Sirokay Zsuzsanna — zongora, „A" bérlet (este 7 órakor).

MOZI

Park: Vihar Azsiában (fél 5, 7, fél 9).

Petőfi: Csak neked (szv. szl. 4, 6, 8).

Kossuth: Játék a múzeumban (szv. de. 10, du. 5, 7). Hamupipőkék gyémánt (szv. 9). Csak 16 éven felülieknek!

Hirdető Mozi: Magyar hírek. Tunézia, Randevú a Vörös Gusztáv és a pénztárca. A relem és a film. Előadások órától 3 óráig folytatólagosan.

Gyárváros: Martin kalandos júsága (6). **Zsolnay K. O.:** Mi hollandok (5, 7). **Pécsszabolcs:** Csendes otthon (5, 7). **Mecsekalja:** Amíg az ember él (szv. 7). **Vasas II.,** Pinnochio (szl. 5). Az éjszaka világa (szv. szl. 7). **Ságvári K.:** Az eltévedt ágyú (fél 6. **Mohács:** Muhtár hozzám (szv. 8). **Szigetvár:** Batasógom történetei (szv. 7)). **Siklós:** Iszony (szv. 7). Csak 16 éven felülieknek! **Ivándárda:** A fekete tulipán (szv. 7).

PÉCSI RÁDIÓ

17.30: Szerb-horvát nyelvű műsor. **18.00:** Német nyelvű műsor. **18.30:** Magyar nyelvű műsor. Munka utáni frissítő. **18.45:** Színházi levél. — A zönség igent mond. Nagy László írása. **18.55:** Új felvételeinkből. **19.15:** Déldunántúli híradó. **19.30:** Szóva tesszük! — Arueléi és közvélemény. **19.35:** Magyarnóták. **19.58:** Műsorismertetés. **20.00:** Műsorzárás.

TELEVÍZIÓ

Belgrád:

17.05: Hírek. **17.10:** Tudományos film. **17.40:** Angol nyelvlecke. **18.10:** Dusko Dugonics. Gyermekműsor. **18.25:** Műsorismertetés. **18.30:** A Tv jelenti. **18.45:** Sportvagyunk-e? **19.15:** Heti sportkrónikle. **19.40:** Mit szeretek? **19.54:** Jó éjszakát gyerekek! **20.00:** Tv-híradó. **20.30:** Folytatása következik. Tv-játék. **21.30:** Hangverseny. **21.45:** Iszíria holt városai. Hírek.

ESPERANTO VIVO

„Az eszperantó nyelv mű velői és terjesztői nemes ügyet szolgálnak, mert különböző nemzetiségű emberek sok százezres tömegeit kapcsolják össze." (Kádár János).

ÚJJÁVÁLASZTOTTÁK A „SOPIANAE" CSOPORT VEZETŐSÉGÉT

A pécsi „Sopianae" eszperantó csoport tagsága kedden ünnepélyes hangulatú gyűlésen újjáválasztotta a vezetőséget. A gyűlésen Pallós Istvánné titkár számolt be a mozgalom utóbbi hónapokban elért eredményeiről. Bejelentette többek között, hogy három új testvércsoport alakult Pécsett, illetve Baranyában. Majd a vezetőség nevében lemondott, mivel a régi vezetőségi tagok közül többen más felelős tisztséget kaptak a mozgalomban.

A csoport elnökéül ismét Szirom Alajost választották, aki az idén jubilál e tisztségében — ugyanis 1946 óta megszakítás nélkül ő a „Sopianae" csoport elnöke. A titkár ugyancsak régi eszperantista: Siklósiné Leszkó Margit lett.

ESZPERANTISTA PAJTÁSOK TALÁLKOZÓJA AZ ÚTTÖRŐHÁZBAN

Önálló eszperantó úttörő csoportot alakítanak Pécsett. Ennek előkészítésére február 18-án, pénteken délután három órakor összejövetelt rendeznek a városi Úttörőházban dr. Hegedüs Béláné tanár vezetésével. Ezen részt vesznek az Egyetem és a Felsővámház utcai általános iskolában, valamint az Úttörőházban szeptember óta működő eszperantó szakkörök tagjai, de rajtuk kívül szeretettel várnak minden eszperantista vagy az eszperantó iránt érdeklődő úttörőpajtást. Az általános iskolások természetesen szülői engedéllyel kapcsolódnak be az eszperantóba. Azok, akik elsajátítják ezt a könnyű világnyelvet, úttörő-szolgálatot teljesítenek majd olyan helyeken, ahol nyelvtudásuknak használ vehetik a külföldi fiatalokkal való érintkezésben.

ESZPERANTÓ SZAKMAI KÖRÖK ALAKULNAK

Érdekes tartalmú levél érkezett Pécsre egy zágrábi eszperantistától, aki a horvát főváros eszperantó szakmai köreinek működéséről számolt be. A levél hasznos tapasztalatokkal segíti a pécsi eszperantistákat, akik hasonló szakmai köröket alakítanak. Az első szakkör már létre is jött, mégpedig az Állami Biztosítónál — tizenhárom tagja van és dr. Benedek György vezeti. Programjuk: a nyelvtudás tökéletesítése, levelezőkapcsolat kiépítése külföldi eszperantista biztosítási szakemberekkel és a pécsi ifjúsági világkongresszus idejére az eszperantó biztosítási szolgálat megszervezése.

A közeljövőben újabb szakköröket alakítanak: így pedagógus, fordító, levelező és információs jellegű köröket.

ESZPERANTÓ KÖNYVEK A MEGYEI KÖNYVTÁRBAN

A Megyei Könyvtár az utóbbi időben eszperantó könyveket is vásárolt, hogy olvasási lehetőséget biztosítson ezen a nyelven az eszperantisták egyre növekvő táborának. A könyvek között van Andersen meséi, amelyet az eszperantó nyelv megalkotója, dr. Zamenhof maga fordított le.

Egyenes, acél

gramofontű

használtat is, 1000-es tételekben átveszünk. Árajánlatot és mintát HERBÁRIA Anyaggazdálkodás részére Budapest, IX., Mihálkovics u. 18. címre kérjük beküldeni.

Mintegy hétszáz főt kellett mozgatniuk úgy, hogy az azért megfeleljen a népi hagyományoknak, de adjon látványos keretet az ünnepségnek. Nem maradhatott el a hagyományos tűztánc, tűzugrás, buzogányütés, birkózás, ugyanakkor felléptek a megye legjobb nemzetiségi együttesei is. A nagy körtáncot a Központi Nemzetiségi Együttes, a mohácsi délszláv tánccsoport és a művelődési ház tánccsoportja mutatta be. Első alkalommal fordult elő, hogy egy hivatásos színházi rendező irányított egy népünnepélyt, ahol a színpad örökké kötött tere szinte a végtelenig tágítható. Sík Ferenc munkájával elégedettek voltak a szervezők, a rendezvényt megtekintő tízezres nagyságrendű közönséggel nagy egyetértésben. Hagyományt teremtett, éveken keresztül szervezte, rendezte az egyre ismertebb, egyre népszerűbb programot.

*

Sík Ferenc egész életében rengeteg energiát fektetett munkájába. Ez látszott már pécsi évei kezdetén is, hiszen a mohácsi feladat mellett párhuzamosan folytak egy új bemutató próbái a színházban. Első rendezésének közönség- és szakmai sikerét jelzi, hogy következő munkája már egy kortárs magyar szerző darabjának színrevitele volt. Vészi Endre lírai komédiáját **Ember a szék alatt** címmel 1966. január 21-én mutatták be. A történet egyetlen mondatban összefoglalható: A félbemaradt kisember szerelmi lendületében nekibátorodik és leleplezi a sikkasztó igazgatót. A korabeli kritika nem volt elragadtatva a darabtól, de a színészek és a rendező munkáját dicsérte. Első alkalommal veszik észre azt a színpadtechnikai megoldást, amely annyira jellemző lesz a későbbiekben Sík Ferenc rendezéseire – a sokmozgásos, látványokra építő játékot (amelynek nemritkán a darab gyengeségét kell ellensúlyoznia).

„A rendező érezhetően nagy műgonddal, szerető törődéssel állította színpadra. Gondoskodott róla, hogy ahol kellő cselekmény hiányában, vagy a verbalizmusok eredményeként csökken a néző érdeklődése, történjen valami külsődleges és látványos. Így aztán kellő időben kigyulladnak a szükséges fények, megszólalnak a telefonok, bekapcsolódik a zene. Vagy érdekes jelmezű figurák lépnek a színre. Ebből eredően természetesen néha gyanúsan nagy a jövés-menés, néha meglepően gazdag szín- és fényár ragyog fel a színpadon. A stílusváltozásokat Sík Ferenc ügyesen egymásba mosta, s a zökkenések alig érzékelhetőek. Alig érezhetőek, de vannak, s a nézőben a vegyes ízek nyomán feltámad egy kevés bizonytalanság. Azt hiszem, Sík érdeme, hogy ezeket a feltámadó elbizonytalankodásokat újra és újra képes volt elaltatni, s felkelteni érdeklődésünket." [9]

A bemutató az országos sajtó figyelmét is felkeltette. A fiatal rendező szembesült az első komolyabb negatív véleménnyel. Rajk András a Népszavában előbb egyetértett Bertha Bulcsuval abban, hogy a darab nem Vészi legsikerültebb alkotása, majd a produkció gyengeségét a kezdő rendezőre hárította, aki talán itt szembesült első ízben a színházi élet – s a kritika – kegyetlen világával.:

„Az előadásnak nem volna szabad erőszakot tenni a tényleges darabon és valami olyan majakovszkijos, háveles formába erőltetnie, amely nem sajátja. Sík Ferenc rendező ezt tette, s ebből különféle tévedések fakadtak. A rendezői koncepció téves volta a darab lírájának sok szépségét nem engedi érvényre jutni." [10]

Első pécsi éve nem sikerült rosszul. Sík Ferenc elégedett lehetett. A közönség kedvelte előadásait, színre vihetett operettet, kortárs magyar darabot, klasszikus vígjátékot. Kapott kedvező kritikákat, észrevették színpadi újításait, ha nem is mindig értették azokat. Kezdte magát jól érezni.

A Pécsi Nemzeti Színház vezetése nagy fába vágta a fejszéjét. Megalakították az ország egyetlen vidéki gyermekszínházát. Ehhez egyfajta bátorság kellett, hiszen a gyermekdarabok esetében nem lehet olyan előadásszámmal kalkulálni, mint a felnőttdaraboknál. Nyilván ezért is nem vállalták be a vidéki színházak, forrás és energia híján. A pécsiek azzal számoltak, hogy ha a gyerekeket be tudják hozni a színházba, az a felnőtt közönség bővülését is eredményezi majd. Sem a pécsi közönség, sem az iskolák pedagógusai nem értették azonnal az esemény jelentőségét, de a felújított kamaraszínházban mégiscsak elkezdődtek a próbák.

Az első bemutató Babay József–Buday Dénes Három szegény szabólegény című mesejátéka volt. A rendezés feladatát Sík Ferencre osztották. Abban a pillanatban

[9] Dunántúli Napló, 1966. január 23., Bertha Bulcsu
[10] Népszava, 1966. 02. 04.

Vasárnapi Napló

Ember a szék alatt

Vészi Endre új darabja a Pécsi Nemzeti Színházban

A pénteki premier várakozással teli, izgatott légkörét kellemesen megszépítette a diszkrét ünnepélyesség, mely az új magyar darabok születése körül mindig kialakul, s jelzi a szerző, a színészek, az egész alkotógárda ügyszeretetét, és a közönség tiszteletét a teljesítmények iránt.

Vészi Endre új darabja érdekes vállalkozás... Expozíciójában jól érezni, hogy rutinos szerző alkotása, aki belső mondandóján túl képes figyelembe venni a közönség érdeklődési körét, s a színpad technikai lehetőségeit és korlátait is. A darabot képileg leginkább talán egy osztályon kívüli, kismerülésű belvízi cirkálóhoz lehet hasonlítani, melyen az ismertebb hajótípusok formajegyei mind megtalálhatók, az építőművészek játékos ötletei szerint keveredve, vagy éppen csoportosítva. Nem lehet azt mondani, hogy ilyen és ilyen hajó, csak azt, hogy egy hajó. Vészi Endre darabjában kirajzolódik a realista művészet embert kereső, társadalmi szinten gondolkodó irányzatának igénye, de mellette sorra felbukkannak a kísérletező drámaírás divatos megoldásai és módszerei is, így az absurd színjátszás motívumai, Brecht elidegenítéssel operáló módszerei, a melodráma konvencionális fordulatai, a francia bulvár-színház módszertana, a maga felszínen mozgó, nevettető igényeket kiszolgáló világával, és felbukkan a kedves, szellemes pesti zsargon is. Mindezek eredményeképpen a stílustörés, vagy jobbindulatúan fogalmazva a sokszoros stílusváltás az előadás folyamán elkerülhetetlen. A néző néha bizony zavartan pislog, mert érzelgős, felszínesen filozofálgató párbeszédeket, hirtelen vezércikk motívumokat kis „jópofa" odamondogatások, melyek aztán végtelen szürke verbalizmusba fulladnak. A szellemes, sokszor kevésbé szellemes szótömeg egyébként nem használ túl sokat a darabnak, mert a szavak eltakarják az emberarcokat, a figyelem elakad a szövegszerkezeteknél.

Az „Ember a szék alatt" storyja egyetlen mondatban összefoglalható: A félbenmaradt kisember szerelmi lendületében nekibátorodik és leleplezi a sikkasztó igazgatót. A darab a kisember nekibátorodásáról, s a nagy igazgató, vagy ahogyan Vészi általánosítja az igazgatót; a vezértitkár és a kisember harcáról szól. A történet végül nem izmosodik drámává, mert csak arról van szó, hogy a kisember jelentse a túloracsalást vagy inkább ne jelentse? Ez az igazi drámához kevés. A dráma kibontakozását egyébként a stíluskeveredés, az egyöntetűség hiánya is akadályozta, de a fő probléma mégis a szereplők konturnélküli figurája. Nem tudjuk, hogy a vezértitkár, azonkívül, hogy vezértitkár kicsoda, micsoda? Hogyan került erre a posztra, honnan jött, miért sikkaszt? A társadalommal egyébként furcsa módon semmiféle kapcsolata sincs, úgy hat, mintha a vállalat zárt világába ejtőernyővel dobták volna le a Holdról. Szilvai ugyan elmond magáról egy-két dolgot, de ennek ellenére sem kerül rokonaink közé. Távoli ismerős marad, akivel ugyan köszönő viszonyban vagyunk, de csak úgy arcról, külső megjelenésében ismerjük. Szilvia pedig az első padban trónoló eminens, sematikusan jó megjelenéssel, jó magaviselettel, egyenes úton járással, akiről az ember fel sem tételezi, hogy szülei vannak, vagy ne adj isten krumplipaprikást eszik. Egyszerűen csak van... Kléber még a legemberibb, melyhez bizonyára *Paál László* figurateremtő ereje is hozzájárult.

Vészi Endre új darabját *Sik Endre* rendező érezhetően nagy műgonddal, szerető törődéssel állította színpadra. Gondoskodott róla, hogy ahol kellő cselekmény hiányában, vagy a verbalizmusok eredményeként csökken a néző érdeklődése, történjen valami külsődleges és látványos. Így aztán kellő időben kigyulladnak a szükséges fények, megszólalnak a telefonok, bekapcsolódik a zene, vagy érdekes jelmezű figurák lépnek a színre. Ebből eredően természetesen néha gyanúsan nagy a jövés-menés, néha meglepően gazdag szín- és fényár ragyog fel a színpadon. A stílusváltozásokat Sik Ferenc ügyesen egymásbamosta, s a zökkenések alig érzékelhetőek. Alig érezhetőek, de vannak, s a nézőben a vegyes ízek nyomán feltámad egy kevés bizonytalanság. Azt hiszem Sik Endre érdeme, hogy ezeket a feltámadó elbizonytalankodásokat újra és újra képes volt elaltatni, s felkelteni érdeklődésünket Szilvai sorsa iránt.

Pintye Gusztáv díszletei jók, látványosak és praktikusak is egyúttal, a színészek számára maximális játéklehetőséget biztosítanak. Hasonlóan jók *Gombár Judit* jelmeztervei is.

A színészi játék harmonikus egységéről, az egységes játékszintről ez alkalommal nem beszélhetünk. A színészek különböző eszközökkel formálták meg különböző módon felfogott szerepeiket. *Galambos György* magabiztosan, nagy rutinnal játszotta el a vezértitkárt, de gesztusaiban megőrzött valamit az operettek bécsi eleganciájából is. *Karikás Péter* nagy átéléssel igyekezett megformálni Szilvait, néha a teljes azonosulás szintjét is elérte, máskor azonban csak külsőséges gesztusokkal tudott kifejezést adni örömének, vagy meglepetésének. Szilvia szerepében *Farkas Gabi* mutatkozott be. Az első felvonásban a légies jótündér helyett érdekes módon egy vagány traktorista lányt játszott, aki mindössze néhány napja került be a gépállomás irodistái közé. Ebben valószínűleg szerepet játszott az overáll, a szkippelő járásmód, és a lény fizikális hangsúlya. A másik két felvonásban lényegesen javult a játéka, de egyes furcsa, széles gesztusokról mindvégig nem tudott lemondani. *Paál László* a szokásos csehovi megközelítésben játszotta Kléber alakját. Játéka kiegyensúlyozott és meggyőző volt. *Szabó Samu* Kossuth-díjas, a tőle megszokott régi kedves operettfigurát hozta az érzelgős éjjeliőr szerepében. *Bősze György* jól hangsúlyozta az altitkár másodlagosságát, függését, a darab hangulati fordulópontjain jók voltak a váltásai. Az al-altitkár szerepében *Szivler József* színes, de ebben a pozícióban talán szokatlanul vidéki figurát teremtett. A darabban színre lépett még *Bakos László*, *Monori Ferenc*, *Fekete András* és *Bucsky Csilla*.

Az „Ember a szék alatt" bemutató előadása, a vitathatók megoldások ellenére is szórakoztató, érdekes színházi élmény volt.

Bertha Bulcsu

Farkas Gabi, Paál László és Karikás Péter.

Néhány szó az Eszperantó Ifjúsági Mozgalomról

Minden mozgalomnak külön gondja volt az ifjúság gyakorlatképpen kialakult egy magasabb nézőpont, melyből tekintve nevelése kívánatosnak látszott. Az Eszperantó Világszövetségnek is egyik fő gondja az utánpótlás, olyan ifjú-tábort kell felzárkóztatnia, mely méltó lesz annak az eszmének hordozójává, melyet a nagyszívű lengyel valósított meg. Célja volt olyan eszközt adni a népek kezébe, mely megszünteti a faji, nyelvi, vallási különbséget, segíti a megértést s emberré teszi a másik mellett az embert.

Nem utópia az Eszperantó, már századokkal előbb rámutattak a tudósok egy nemzetközi nyelv szükségességére, amikor pedig a tudomány és diplomácia terén — európai országokban — még ott volt a klasszikus latin. Zamenhof a fejlődő tudomány, a terjedő nemzetközi kapcsolatok mellett jól látta az egymásrautalt, de más-más nemzetiségű emberek egymásiránti türelmetlenségét is, melyet a más nyelv, más vallás és az elvek különbözősége táplált. Szerencsére kor és szükség mindig megteremti a maga emberét s Zamenhof sem mentesült az erkölcsi kényszertől, mely őt az Eszperantó megalkotására predesztinálta. Évek munkáját fektette bele s jogfenntartás nélkül, pazar nagylelkűséggel tárta a világnak, dajkálja fel, ha életrevaló s törölje, ha ellenkezőnek bizonyul. S a „gyermek" növekedett. Elődök s más szülőktől származó korcsszülött „kortársak" hullottak el mellette. Páratlan egyszerűsége s a legtöbbek által beszélt nagy nemzeti nyelvek sajátosságaitól mentes tisztasága biztosította létét. Az 1897-ben kiadott első nyelvtan óta napjainkig felnőtté lett.

Ifjúsága nem volt dédelgetett — csak emlékezzünk a mi harmincas éveink elejére, meg a második világháborút követő időre — már-már úgy tűnt, hogy az utánpótlás híján előregszik és semmivé lesz.

Az akkori idők nyomát még viseljük, csoportjainkban hiányzik, vagy csak kisszámú a törzsgárda, az úgynevezett átmenet. Veteránjaink vannak — és ifjúságunk. Ez utóbbi világszerte növekedőben számszerint is. Ma már nincs ország, sziget, város, ahol eszperantisták ne lennének, köztük mindenütt fiatalok. Világszervezet fogja őket egybe, a Tutmonda Esperano Junular' Organizo. (T. E. J. O.)

Az utóbbi évek kedvező légkörében rohamosan erősödik az ifjúsági mozgalom is. 1954-ben az UNESCO a világ minden részéből összegyűjtött 16 millió aláírás alapján elfogadta azt a határozati javaslatot, mely szerint elismeri az Eszperantó gyakorlati értékét, támogatja célkitűzéseit s tanítását javasolja iskolákban, mert kitűnő eszköznek bizonyult békeépítés és kulturális kapcsolatok létrehozása terén. 1963-ban eszperantó kereskedelmi és ipari szakbizottság jött létre, kialakítandó a nemzetközi levelezést ezen a téren. Ugyancsak ebben az évben már 32 országban 16 272 iskolában tanították s ez a szám folytonosan növekszik, tekintve csak a mi városunk iskoláit, melyek legtöbbjében folyik eszperantó nyelvoktatás. Egyelőre szabadon választható, de már van szakiskola (Franciaország), ahol kötelező érettségi tantárgy.

Az egyre gyorsabb ütemű és mind nagyobb ismereteket követelő életben viszonylag kevés ideje marad ifjúságunknak a nyelvek alapos elsajátítására, pedig — kivált kis népek fiainál — hamar lezárul a nemzeti nyelv határa. Az eszperantó birtokában bármely nemzeti nyelvnél szélesebb körű lehetőség nyílik ismeretek szerzésére, csere-utazásra, gyűjtésre. Az Ifjúsági Szervezet folyóiratot ad ki („Kontakto"), mely baráti kapcsolatok megteremtésére is alkalmas.

A T. E. J. O. minden esztendőben megtartja kongresszusát, szervezési kérdések figyelembevételével abban az országban, ahol a Világszövetség kongresszusa ül össze, csak a város más minden esetben. Az elmúlt évben Tokióban megtartott Ifjúsági Világ Kongresszus volt sorban a 21. Az eddig elért legnagyobb lélekszám 550, ami a Világszövetség kongresszusi résztvevőinek száma mellett kicsinek látszik. Ennek magyarázata nem az érdektelenség — bizonyítja az eddig Pécsre érkezett számtalan levél —, hanem útlevélszerzési nehézségek s az ifjúsági anyagiakban nagyon is mérsékelt bővelkedése, amin egyelőre sem a T. E. J. O., sem a Helyi Szervező Bizottság segíteni nem tud.

Tekintve, hogy a Világszövetség 1966-ban Budapesten tartja évi — ezúttal az 51. — kangresszusát, a T. E. J. O. választása Pécsre esett. Nagy megtisztelteltetés és nagy gond a viszonylag kisszámú csoportnak, ahol ifjúság alig volt. Ma ifjúsági klub működik a SZOT kebelében, hetenként összejöveteleket rendeznek, ahol rendszeres nyelvi továbbképzés folyik, számtalan folyóiratot olvasnak s közösen építik baráti kapcsolataikat, melyeket a jövendő kongresszus remélhetőleg kiszélesíti, s előbbre viszi az Eszperantó ügyét Magyarországon.

Leszkó Margit

Mikola Bazsan:

Január 21.

Gyászoló
Terek,
Utcák duzzadt erein
A lobogót lángként lobbantják a szelek,
S a lobogón egy szó: Lenin.

A nap
Lehullt —
Fekete zászló.
A nap is fekete,
Fekete a rúd.
Gyászindulótól, mollban gyászoló
Indulótól harsog a város, az út.

Falun, városon, parton, piacon át
Szívhez a szíve, vállhoz a válla:
Így vonul az ország.
Iljics kommunája,
Hada és
Hazája.

Nem! Ő élő,
Nem halt meg, nem is volt beteg!
Nézd a millió orcát!
Millió szívben ég, millió zászlón lebeg —
Így vonul Iljicsel az ország.

Bontsd ki a gyászlobogót!
A gyász esztendeje ez lett.

Hazánk vezérétől
Kommunák,
Vonulók
Ma végső búcsút vesznek.

Hírdetik, hintik antennák a hírt —
A hír percre se szünt;
— Lenin
Szíve kihűlt!
Lenintől
Búcsút veszünk.

Dördül a szörnyű pillanat — híre megy
Minden népnek, minden időkben
Január 21.
Hat óra ötven.

Mint penge, mint jajszó, égbontás.
Elkomorult hangú üzemek,
Ma együtt minden munkás
Lenin sirjánál tiszteleg.

Gyászlobogót emelnek a kezek
És erőt véve szívein,
Felkel ő — aki vezérel és vezet —
Felkel a sokmilliós Lenin!

Radó Görgy fordítása

nemigen lehetett tudni, hogy ez rendezői adottságai elismerését jelenti, vagy csak éppen ő volt kéznél.

Mindenesetre alaposan felkészült a szokatlan feladat megoldására. A megyei napilapban nagy terjedelmű cikkben osztotta meg az indulás nehézségeit az olvasókkal:

„A színház vezetősége kivételes figyelemmel készült és készül a bemutatóra. Hosszas töprengés és vita előzte meg már a bemutatandó színdarab kiválasztását is. Úgy gondoltuk, hogy eredeti bemutató helyett előnyösebb és helyesebb a már évek óta működő Bartók Gyermekszínház tapasztalatait összegező és eredményeivel kipróbált színdarab bemutatása. Így esett a választás a fent említettre. De az előkészítő munka folyamán szükségesnek látszott a szöveg átdolgozása és kisebb zenei kiegészítés. Sűrűsödtek a megoldásra váró problémák a színpadra állítás későbbi szakaszában, hiszen egyben egy nem funkcionáló »üzem«, az újjáépült kamaraszínház is nyitja kapuit. Míg a korábbi problémák elsősorban elvi, irodalmi, művészi jellegűek voltak, itt főként technikai nehézségeknek tűnő problémákkal találkoztunk, de csakhamar kiderült, hogy ezek is esztétikai, művészi céljainkat érintő kérdésekké fontosodnak.

Csak példának említek egyet-kettőt ennek igazolására. A színpad technikai adottságai nem teszik lehetővé a gyors színhelyváltozást, csak jelzett díszletek alkalmazásával. Viszont egy áttételesebb jelzésrendszert idegennek éreztunk az 5–12 éves gyermekek gondolatvilágától. Maradtunk tehát a mesei realizmus gondolatkörében és a gyors átdíszítések helyett a közbeékelődő szüneteket igyekeztünk a mesét folytató vagy kiegészítő képek vetítésével aktív idővé változtatni. Tehát egy másodrendűnek látszó, technikai nehézség felbukkanása vezetett ahhoz az elgondolásunkhoz, hogy az előadás minden pillanatát aktív, cselekvő pillanatnak kell képeznie. Ennek megfelelően igyekeztünk az eseményeket sűríteni, a történés viharos tempóját biztosítani. A rendezés, a szövegrészek átcsoportosítása és megrövidítése útján próbálta azt a ritmust megtalálni, amely képes a gyerekek figyelmét állandóan ébren tartani.

Ugyanakkor vigyázni kellett arra, hogy ez véletlenül se károsítsa azokat az emberi – felnőtt, gyerek egyaránt – gondolatokat, amelyek megteremtették és igazolhatják a darabot. Megmásíthatatlan elvünk, szándékunk volt a gyerekek számára közérthető formában ugyanazokat a gondolatokat tolmácsolni, amiért a darab megszületett.

Nem könnyű feladatot rótt ez a színészekre. A jellemek és kapcsolatok valódiságát »felnőttszínházi« színvonalon és komolyságon felül kristályosan tisztává tisztázni, s ezeket a gyerek számára közeli, érthető és érdekes – legalábbis szerintünk érdekes – vonásokkal ábrázolni. Egész eddig használt eszköztárat kellett sutba dobni és újat találni. Hogy milyen sikerrel, azt csak a hatáson lehet majd lemérni. A színészi munka nem merül ki az ábrázolt jellem és helyzet összetevő vonásainak szelekciójában, hangsúlyozásában, de feltételez, sőt megkövetel olykor bizonyos túlzásokat is. Ennek a folyamatnak a mi esetünkben teljesen új és csaknem ismeretlen arányokat kellett éppen a gyerekekre hatni akarás következtében kialakitani. Megfelelő irányú és mértékű volt-e az arányeltolódás? Szorongva várjuk a feleletet a gyereknézők tetszéséből és nemtetszéséből. Persze – félreértés ne essék – egyáltalán nem gondoltunk arra, hogy gyermekszínházban mások a színjátszás alapelvei és esztétikai normái. A fent említett problémák és a nem említettek tengere nem érinti és nem érintheti a színházcsinálás teremtő alapelemeit. Éppen ezért a főmunka folyamán állandóan igyekeztünk arra, hogy a játék mindenkinek (tehát a felnőttek számára is) gondolatot ébresztő, figyelmet követelő, érdekes és élvezhető legyen.

És mindezeken túl és elsősorban a feladat és lehetőség nagysága helyes erkölcsi szabályok tiszta és érthető tolmácsolásában csúcsosodott ki. A felnőtt nézők többsége többnyire kialakult világnézeti alapon önálló egyéni ítélettel summázza egy előadás tanulságait. Természetesen nem mondunk és nem mondhatunk le a néző irányításáról, de esetleges tévedéseink könnyebben korrigálódnak a közönség egészséges visszahatása következtében. A gyerek könnyebben irányítható, de káros irányban is. Ennek a felelősségnek a tudata kellett még lelkiismeretesebbé tennie a felkészülést.

Hisszük és valljuk, hogy hivatásunk és mesterségünk rokon a pedagógusok nehéz és roppant felelősséggel járó munkájával, hiszen minden művészet egyik alapvető célja a nevelés. De a gyermekszínház esetében ez a rokonság még kézenfekvőbb és még közelibb. Éppen ezért szeretnénk és igyekezni fogunk a pedagógusokkal minél szorosabb és termékenyebb kapcsolatban tapasztalataikon és véleményükon okulva a mi működésünket a pedagógusi, iskolai nevelőmunka segítségére gyümölcsöztetni. A társulat legjobb erői, rangos, élvonalbeli színészek hittel és akarással készültek az előadásra. Reméljük, hogy nem hiába."

Az írás nem pusztán arról tanúskodik, hogy Sík Ferenc szívesen és jól ír, hanem felvillantja nézőpontját a színházcsinálás fortélyairól, illetve jelzi, hogy mindazok a rendezői technikák, amelyek későbbi munkáit jellemzik, már ekkor kialakultak a fejében.

1966. október 28-án – Bálint Andrással a főszerepben – megvolt a bemutató, olyan sikerrel, hogy később a darabbal több városban vendégszerepelt a társulat. Sík Ferenc ismét egy olyan dologba vághatott bele, amelyet rajta kívül kevesen csináltak. És megint csak nem vallott kudarcot.

Második pécsi évadában is rendezett operettet. És persze most sem a jól bevált klasszikusok közül választott. Nem szerette a könnyű győzelmeket. Szirmai Albert Alexandráját *„sírból visszahozott operettnek"* jellemezte, mivel a szerző kései

Dn Vasárnapi Napló

ALEXANDRA

Szirmai Albert nagyoperettjének bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban

Tökéletesen egyetértek azzal, hogy nem könnyű a válogatás az operettirodalom szédítően bő repertoárt kínáló, ugyanakkor meglehetősen vegyes értékű műveket is számontartó tárházában. Ha közismert, népszerű operettet mutat be a színház, máris kész a felháborodott tiltakozás: „Miért mindig csak ezt? Hát nem találnak valami kevésbé elcsépeltet?!" És ha sikerül előkotorni „valami kevésbé elcsépeltet", amit eddig nemigen játszottak, akkor tüstént megszületik a sanda gyanakvás: „Vajon miféle hiányosságok miatt nem játszották eddig? Biztosan gyengécske darab, hogy a homályban maradt..."

Ez utóbbihoz hasonló vélemények, gyanúsítgató megjegyzések szép számban hangzottak el *Szirmai Albert: Alexandra* című nagyoperettjének pénteki esti pécsi bemutatója előtt. Mert mi tagadás, a mű teljes színpadi előadásáról évtizedek óta nem tudunk, legfeljebb a rádió sugározta olykor egy-egy dalát, kettőt. Szirmai Albert melódiái ugyanis áttörték minden közönyépítette falat, az eredeti szövegkönyv okozta némaságra ítéltséget. Szirmait nem hiába sorolja a zenetörténet azok közé a „tudós muzsikusok" közé, akik a Zeneakadémián tanultak és ennek elvégzése után választották az operettműfaj szolgálatát. Fél évszázadnál régibb újságok zenekritikai rovatában bárki megtalálhatja annak a zeneakadémiai hangversenynek emlékét, melyen „Koessler János zeneszerzési osztályának növendékei mutatkoznak be, köztük: Kodály Zoltán, Weiner Leo, Szirmai Albert". A nagyszerű zenepedagógus keze alatt végzett fiatal Szirmai csakhamar kitűnik műveltségével, a zenekari hangzás választékos kezelésével, az énekhanggal való tökéletes bánásmód ismeretével. Első alkotása 1907-ben a *Sárga dominó*, majd egy egész sor gazdag invenciójú, finom ízlésű és dallamosságú operettje után a világsikert az 1916-ban bemutatott *Mágnás Miska* és az 1923-ban színrekerült *Mézeskalács* hozta meg számára. Következő operettje a 20-as évek második felében *Martos Ferenc* librettójára, az *Alexandra*. Egy költői lélek vallomásaival telt, érzelmeket, hangulatot és jókedvet árasztó melódiái ritkaszép értékei az operettirodalomnak melyeknek megismerése elől a szövegkönyv átdolgozásával (Halász Rudi munkája) elhárult minden akadály.

A két főszereplő: Cseh Mária és Mester István

A Pécsi Nemzeti Színház parádés, látványos kiállításban, nagy közönségsikert aratva mutatta be pénteken este az Alexandrát. *Sík Ferenc* nagyvonalú, koncepciózus rendezői elképzeléséhez méltó játéktérről *Pintye Gusztáv* pompázatos, nyílt színi tapsot eredményező díszletei gondoskodtak, valamint *Fekete Mária* színekben tobzódó kosztümjei. E kangulatteremtő díszletek és jelmezek között pergő előadás azonban még nem egyértelműen egységes és értékű. Sík bátran és nyíltan vallja, hogy nem pamflettet játszat a színpadon, hanem az operettbeli szituációkat komolyan veszi és épp ezáltal igyekszik fokozni azok komikus vagy ironikus hatását. Kár, hogy ezt a helyes rendezői alapállást még nem sikerült maradéktalanul elfogadtatnia az együttes minden tagjával, így imitt-amott még kísértenek a régi sablonok. Helyenként zavaróan hat a cselekmény megoszlása a színpadon: nemegyszer az érzelmes duettet a közönség kacagása kíséri a többi szereplő mókázása miatt. Az előadás gördülékeny tempója néhol szinte túlzóvá válik, az I. felvonás elejének elkapkodott, suta szóviccein is érdemes volna változtatni. Ilyen felemás módon egyrészt tapogatózás észlelhető a korszerűbb operettjátszás irányában, másrészt azonban a műfaj régi rajongóinak is kedvét szeretné keresni az előadás, amikor bőven adagolja az operett megszokott örömeit: a szerelmesek érzelmes egymásra-találásáért való aggódástól kezdve a humoros jeleneteken való jóízű kacagásig.

Szirmai igényes hangvételű muzsikájához méltó az előadás zenei tolmácsolása. *Dr. Dóry Miklós* ezúttal is megerősítette azt a meggyőződésünket, hogy csak ilyen lelkiismeretes, elmélyült és gondos betanító-vezénylő munkával lehet zeneileg maximálisat nyújtani. A zenekar tagjainak odaadó művészi teljesítménye azt eredményezi, hogy a zenekar hangzása szines, finoman alkalmazkodó, míg a kórus ugyancsak sikerrel áll helyt. *Bázsa Éva* és *Sík Ferenc* táncai is igyekeznek újat adni a megszokott színésztáncokhoz. Ez különösen a királynak Alexandrával való groteszk táncában, valamint Alexandrának és a 6 lánynak táncában sikerült a legmaradéktalanabbul. Izléses, játékos elemek színesítik a szubrett—táncoskomikus pár táncait is.

A színlapon első helyen a király neve szerepel, akit a drámai szerepek után új oldaláról bemutatkozó *Baracsi Ferenc* személyesít meg. Nemcsak ezért kezdjük vele kritikai megjegyzéseinket, hanem azért is, mert régen találkoztunk operettben ilyen könnyed eleganciával, bohémes charme-val megformált alakítással. Szerepe a bonvivánés a komikus elemet egyesíti magában, különleges helyzete van és ebben is otthon érzi magát. Szuggesztív egyéniség, aki ért ahhoz, hogy sajátos előadásmódjával, mely többek között szanzonjának kidolgozott tolmácsolásában csúcsosodik ki, magára vonja a közönség figyelmét és megérdemelten nagy sikert arasson. Ezt a sajátos, könnyed színpadi ábrázolásmódot a primadonna és a bonviván alakításában még csak nyomaiban fedezhetjük fel. A pénteki premier primadonnája *Cseh Mária*. Bár alakításában bizonyos újabb fejlődés észlelhető, elsősorban arra összpontosítja igyekezetét, hogy primadonnai adottságait érvényesítse. Primadonna legyen, aki álomszép ruhákban, dekoratívan jelenik meg a színpadon, éneklik számait, megköszöni a tapsokat — de mindvégig inkább primadonna, mint Alexandra, akinek sorsát ábrázolnia kellene. Az operettek bonviván szerepeiről nemegyszer megállapítottuk már, hogy meglehetősen egysíkúak. Nem kivétel Cortez lesújtó szerepében sem, akit *Mester István* alakít nagy lelkesedéssel, finomkodó énekhanggal.

Szirmai Albert igényes zenéje, mely a szubrett-táncos-komikus pár számainál sem enged az operett zenéjének egészére jellemző színvonalból, nehéz próbára teszi a közönség kedvenceiként nyilvántartott *Vári Éva* és *Mendelényi Vilmos* énektudását. Ettől eltekintünk, Vári Éva az előadás egyik éltető motorjának nevezhetjük, aki bájos és kedves humorral játssza Ramona szerepét. Mendelényi pedig változatlanul sok régi és új ötlettel fűszerezi az eredetileg nem rá szabott szerepet. *Bősze György* sajátfanyar humorral ábrázolt uzsarnestere örvendetesen színnel gazdagítja az együttest. Az operettjátszás régi jól bevált, mindig ható receptjét alkalmazza nagy közönségsikerrel *Szalma Lajos* és a találó maszkjával ellenállhatatlan humort árasztó *Faludi László*. Humoros kettősük és táncuk telitalálat. Rövid szerepében is figuráméltó alakítást nyújt *Kutas Béla*, *Szivler József*, *Fülöp Mihály* és *Monori Ferenc* a téka járul még hozzá a sikerhez.

Az Alexandra, ha nem sorolható az évad legjobb előadásai közé, látványosságával, igényes muzsikájával kellemes szórakozást biztosít a könnyű műfaj kedvelőinek.

— ni —

A vidámság képviselői: Szalma Lajos, Faludi László és Mendelényi Vilmos.

Mendelényi Vilmos

alkotását régi szövegkönyve miatt évtizedeken keresztül nem játszották a színházak. A közönség gyanakodva fogadta a produkciót: a bemutató előtt suttogtak a mindent tudók, hogy biztosan van annak oka, amiért évtizedek óta nem játszották ezt az operettet. A parádés, látványos darab azonban zajos közönségsikert aratott. Dicsérték a darab Sík által koreografált táncos jeleneteit is, hangsúlyozva, hogy ízléses, játékos elemek színesítik a megszokott színésztáncokat. A kritikák kiemelték, hogy a rendező ismét valami új dologgal kísérletezett:

„Sík bátran és nyíltan vallja, hogy nem pamfletet játszat a színpadon, hanem az operettbeli szituációkat komolyan veszi és épp ezáltal igyekszik fokozni azok komikus vagy ironikus hatását. Kár, hogy ezt a helyes rendezői alapállást még nem sikerült maradéktalanul elfogadtatnia az együttes minden tagjával. így imitt-amott még kísértenek a régi sablonok. Helyenként zavaróan hat a cselekmény megoszlása a színpadon: nemegyszer az érzelmes duettet a közönség kacagása kíséri a többi szereplő mókázása miatt. Az előadás gördülékeny tempója néhol szinte túlzóvá válik, az első felvonás elejének elkapkodott, suta szóviccein is érdemes volna változtatni. Ilyen felemás módon egyrészt tapogatózás észlelhető a korszerűbb operett játszás irányában, másrészt azonban a műfaj régi rajongóinak is kedvét szeretné keresni az előadás, amikor bőven adagolja az operett megszokott örömeit."[11]

[11] Dunántúli Napló, 1967. 01. 15.

1967. ÁPRILIS 20. napló

Tabi László vígjátéka a Pécsi Nemzeti Színházban

Mi is az az enyhítő körülmény?

Sik Ferenc rendező

„Majd kiderül — ha kiderül..." — mondja sejtelmesen többször is *Sipos* tizedes a kétségbeesetten érdeklődő pácienseknek. De mi derül ki? Tulajdonképpen semmi. Ha csak az nem, hogy a minden kényelemmel berendezett balatoni üdülő egyik szobájában két finom úr, *dr. Réti* és *Kormos* esténként rőmizett *Klára* asszonnyal. A fiatal szépasszony ezt be is vallja a késő éjszakai órákban váratlanul betoppanó férjének, aki az utolsó napok megédesítésére érkezett gépkocsiján.

Ami nem derül ki — valójában ez Tabi László népszerű színpadi szerző vígjátékának sztorija. Azaz mégis csak kiderül — a néző számára...

— Két óra kellemes szórakozás, derű, nevetés — mondja *Sik Ferenc*, a darab rendezője. — Azt hiszem, ez már fél siker. Nem veszi túlságosan igénybe a néző agyát, különleges gondolatokat sem ébreszt benne. A szerző írja, hogy egy régi szerelem emléke adta az ötletet, személyes élményét dolgozta fel. Tehát életközelben van. Ebből egy remek molnárferenci miliő jön létre, dramaturgiája is éles, kihegyezett.

Ezek szerint mai téma?

— Igen. A vidám, könnyed szerelmi háromszögben, a kényelmes és hamis emberi kapcsolatok leleplezése. A történet érdekessége azonban inkább abban van, hogy Tabi nevetségessé teszi a jellemek torzulását, elfogadva a megszokott szituációkat. A növekvő jóléthez kapcsolódó kispolgári életérzést figurázza ki. Kényelmes élet, modern üdülő, mindenkinek van pénze, jólét elömlik, szétterül. Az a fontos, hogy a dolgok egyszerűen menjenek, nem szabad semmi komplikációt vállalni.

A rendezőnek sem?

— A darab eredeti bemutatóját Budapesten a Madách Kamaraszínházban tartották, ezért óhatatlan az összehasonlítás. Ebbe én most nem bonyolódok bele, inkább azt tenném hozzá, hogy a mű kifejezetten színész-darab. A rendező itt csupán játékmester és a színészvezetésből vizsgázik. Pontosan irányítani a szereplőket, tisztázni a szituációkat. A szerző ugyanis az operettnél nemesebb célokat tűzött maga elé, amikor nem a jól elhelyezett poénokra utazik, a nevetés, a derű a szituációkból következik. Ugyanakkor azonban karikírozó, szatírizáló hangnemet üt meg, amitől még nem lesz szatíra. Éppen ezért nem könnyű megtalálni az arányokat. Az a feladatunk, hogy könnyedén, elegánsan játsszunk. Ebben azért van komplikáció...

Ez a siker másik fele.

— Most kivételesen sok időnk volt az előkészületre. Nem felesleges idő, hanem annyi, amennyi elengedhetetlenül kell ahhoz, hogy mindent gondosan megtervezzünk és felépítsünk. Ez alatt mi is rendkívül jól szórakoztunk, reméljük, a közönség is sokat derül majd, amíg minden kiderül...

„Ha kiderül" — mondaná Sipos tizedes. Egyelőre azonban csak az biztos, hogy *Győri Emil*, *Labancz Borbála*, *Mezléry Judit*, *Várady Szabolcs*, *Bázsa Éva*, *Földessy Margit*, *Szivler József*, *Haumann Péter*, *Karikás Péter*, *Petőházy Miklós* és *ifj. Kőműves Sándor* felszabadultan, sok egyéni ötlettel komédiázik, viszik színpadra a szerző művét.

(Bocz)

Labancz Borbála és Győri Emil

Időjárásjelentés

Várható időjárás csütörtök estig: szerdán felhőátvonulások, egy-két helyen futóeső, hózápor. Csütörtökön északnyugat felől fokozatos felhősödés, helyenként — elsősorban északon csökkel. Az élénk, többfelé erős északnyugati-északi szél fokozatosan mérséklődik. Az éjszakai lehűlés erősödik, a nappali hőmérsékletekben lényeges változás nem lesz. Várható legalacsonyabb éjszakai hőmérséklet: általában plusz 3—mínusz 2 fok között, szélvédett helyeken mínusz 5 fok közelében. Legmagasabb nappali hőmérséklet csütörtökön: 8—13 fok között.

Kulturális jegyzet:

A leleplezett játék

Nem újdonság: a Pécsi Bóbita Együttes jelentős szerepet tölt be a város gyermekifjúságának nevelésében. Az sem új, hogy ez a kulturális-nevelő tevékenység együtt jelentkezik a kísérletező kedvvel, és az egyéniségre törekvő, mindig újat akaró Bóbita izgalmas, keáves élmények sorát nyújtotta.

Ez a sor azonban most újabb darabbal bővült: az együttes bemutatta Péter és a farkas című bábjátékát. A darab, amivel előbb a lengyel közönséget és szakmát kényszerítették elismerésre, egy nonkonformista, egy sonkatozásban több, merészebb, sikeresebb a Bóbita valamennyi produkciójánál. A Péter és a farkasban a bábjátékosok kiléptek a paraván mögül és megkísértették a gyermekközönséget: vajon érti-e és éli-e a játékot akkor is, úgy is, amikor a játék titka feltárul előtte. Egyöntetű fekete ruhában, fekete álarcban, tehát személytelenül mozogtak a színpadon, s az egész színpadkép a kezünkben levő bábukat hangsúlyozta. De mégiscsak nehezítették az illúziót, s megkísértették a gyermeki fantáziát és játékakarást.

S a kísértés eredménytelen maradt, tehát a játék sikerült. A gyerekeket nem zavarta meg e formabontás, így is érezték és akarták a játékot. Az eltűnt paraván-nal leleplezett bábművészet számukra művészet maradt.

Igaz ugyan, hogy a gyermek a leghívebb alakoskodó, s a színi játékok közönségének cselekvésig nem jutó játékakarata általában a gyermekközönség soraiban közelíti meg legjobban az aktivitás határát, a közbekiáltásokat, a szereplők figyelmeztetését, szidását, — az extázist. A színpad azonban így is veszélyes játék, könnyen elveszítheti varázsát. Csak igazi művészettel lehet megkockáztatni — még gyerekek előtt is — a színpad technikai leleplezését úgy, hogy a színpad varázsa megmaradjon. A Bóbitának most sikerült.

Földessy

Áprilisban ismét egy magyar szerző darabját vitte színpadra. Tabi László Enyhítő körülmény című darabjáról és a saját feladatairól így vélekedett Sík Ferenc, a rendező:

„Két óra kellemes szórakozás, derű, nevetés. Azt hiszem, ez már fél siker. Nem veszi túlságosan igénybe a néző agyát, különleges gondolatokat sem ébreszt benne. A szerző írja, hogy egy régi szerelem emléke adta az ötletet, személyes élményét dolgozta fel. Tehát életközelben van. Ebből egy remek molnárferenci miliő jön létre, dramaturgiája is éles, kihegyezett. Igazi mai téma.

A vidám, könnyed szerelmi háromszögben, a kényelmes és hamis emberi kapcsolatok leleplezése. A történet érdekessége azonban inkább abban van, hogy Tabi nevetségessé teszi a jellemek torzulását, elfogadva a megszokott szituációkat. A növekvő jóléthez kapcsolódó kispolgári életérzést figurázza ki. Kényelmes élet, modern üdülő, mindenkinek van pénze, jólét elömlik, szétterül. Az a fontos, hogy a dolgok egyszerűen menjenek, nem szabad semmi komplikációt vállalni.

A darab eredeti bemutatóját Budapesten, a Madách Kamaraszínházban tartották, ezért óhatatlan az összehasonlítás. Ebbe én most nem bonyolódok bele, inkább azt tenném hozzá, hogy a mű kifejezetten színészdarab. A rendező itt csupán játékmester, és a színészvezetésből vizsgázik. Pontosan irányítani a szereplőket, tisztázni a szituációkat. A szerző ugyanis az operettnél nemesebb célokat tűzött maga elé, amikor nem a jól elhelyezett poénokra utazik, a nevetés, a derű a szituációkból következik. Ugyanakkor azonban karikírozó, szatírizáló hangnemet üt meg, amitől még nem lesz szatíra. Éppen ezért nem könnyű megtalálni az arányokat. Az a feladatunk, hogy könnyedén, elegánsan játsszunk. Ebben azért van komplikáció... Ez a siker másik fele.

Most kivételesen sok időnk volt az előkészületre. Nem felesleges idő, hanem annyi, amennyi elengedhetetlenül kell ahhoz, hogy mindent gondosan megtervezzünk és felépítsünk. Ez alatt mi is rendkívül jól szórakoztunk...” [12]

[12] Dunántúli Napló, 1967. 04. 20.

1967. JÚNIUS 1.

napló

Brecht remekművét mutatja be pénteken a Pécsi Nemzeti Színház

Koldusopera

„Ha a cápa szája tátva / Bárki látja fogsorát. / Ámde Bicska Maxi rejtve / Tartja kését s pisztolyát... — harsan fel a jólismert melódia. Szokatlan helyen: a nézőtéri bejáratnál. Fényszóró kíséri a színpadig Leprás Mátyás banditát, azaz *Mendelényi Vilmost*, aki a koldusok, betörők, rendőrök, utcalányok kavargó forgatagában hirtelen rámutat *Holl Istvánra:*

— *Ó Bicska Maxi!*

És megkezdődik a játék — egyelőre még főpróba. Kettős izgalom, ritkán tapasztalható villamossággal telített légkör uralkodik a színpadon. Az évad utolsó bemutatója ötvöződik eggyé és ami külön izgalmat jelent: a bemutatásra váró kivételes remekmű, Brecht Koldusoperája.

Olyan színészek játszanak benne, mint az új oldaláról bemutatkozó *Iványi József* és *Pásztor Erzsi*, aki a részeges, pénzéhes Céliát alakítja.

— *Harmadszor játszom már ezt a szerepet* — mondja —. *Először harmadéves főiskolásként, majd nyolc évvel ezelőtt Debrecenben vittem színre Céliát.*

Polly szerepében *Farkas Gabi* lép a közönség elé.

— *Felfogásom szerint Polly kis gonosz kígyó, aki a jólneveltség mázа alá rejti igazi énjét. Pedig valójában apját is feladná szerelméért, de a szerelmét is kész volna eláruli a pénzért...*

Kocsma Jenny híres, csaknem minden színésznő által vágyott szerepében *Péter Gizi* láthatja a közönség.

— *Ez a darab legtragikusabb figurája. Azt hiszem, a magyar Koldusopera-előadásokon még nem volt két egyforma Kocsma Jenny.*

A rendező *Sík Ferenc.*

— *Rövid négyéves rendezői pályámon* — mondja — *másodszor találkozom a Koldusoperával. Ez volt a diplomamunkám Egerben. Az akkori előadás tapasztalatait és Nádasdy Kálmán mesterem tanácsait figyelembevéve, az egyszer már átvitt akadályhoz szükséges erőfeszítés könnyedségével fogtam a munkához. De az első pillanatban kiderült, hogy ez a mű olcsón nem „adja magát". Néhány esztendő is megváltoztatta a darab akusztikáját, és mondatról mondatra, szituációról szituációra újra meg kellett küzdeni, hogy Brecht mondanivalója — a 20-as évek világégésre készülő rablótársadalmának bírálatán túl — az igaz emberségért való küzdelem mindenkori aktualitása egyértelműen érvényesülhessen.*

— Mi okozta a legnagyobb problémát?

— *Brecht színházi elvei, melyek, ha nem is határozzák meg, de döntően befolyásolják nemcsak az európai, hanem az amerikai színjátszást, jórészt más gyökerekből táplálkoznak, mint a magyar színjátszás. Köznapian: Brecht idegen a magyar színjátszás hagyományaitól. Látszólag! Nos, ezeket a látszólagos ellentmondásokat feloldani* — volt a felkészülés egyik szakfeladata, jelentős problémája. Úgy játszani Brechtet, hogy sem Brechttől, sem a mi színházi kultúránk atmoszférájától ne legyen idegen. Modern magyar Brecht-előadást szeretnénk színpadra állítani!

— nt —

Kocsma Jenny (Péter Gizi) és Charles Filch (Fülöp Mihály) a harmadik felvonásban.

Nyár elején olyan feladatot kapott, amely nem volt ismeretlen számára. A színház műsorra tűzte Brecht Koldusoperáját. A rendezést most sem vette félvállról:

„Rövid négyéves rendezői pályámon másodszor találkozom a Koldusoperával. Ez volt a diplomamunkám Egerben. Az akkori előadás tapasztalatait és Nádasdy Kálmán mesterem tanácsait figyelembe véve az egyszer már átvitt akadályhoz szükséges erőfeszítés könnyedségével fogtam a munkához. De az első pillanatban kiderült, hogy ez a mű nem adja olcsón magát. Néhány esztendő is megváltoztatta a darab akusztikáját, és mondatról mondatra, szituációról szituációra újra meg kellett küzdeni, hogy Brecht mondanivalója – a 20-as évek világégésre készülő rabló társadalmának bírálatán túl – az igaz emberségért való küzdelem mindenkori aktualitása egyértelműen érvényesülhessen.

Brecht színházi elvei, melyek, ha nem is határozzák meg, de döntően befolyásolják nemcsak az európai, hanem az amerikai színjátszást, jórészt más gyökerekből táplálkoznak, mint a magyar színjátszás. Köznapian: Brecht idegen a magyar színjátszás hagyományaitól. Látszólag! Nos, ezeket a látszólagos ellentmondásokat feloldani – volt a felkészülés egyik szakfeladata, jelentős problémája. Úgy játszani Brechtet, hogy sem Brechttől, sem a mi színházi kultúránk atmoszférájától ne legyen idegen." [13]

A közönség imádta a darabot, a kritika tartalmazott hideget, meleget egyaránt:

„Nagyon gördülékeny, jól felépített, üresjáratoktól mentes, hatásos előadást kaptunk, mely Sík Ferenc céltudatos rendezői munkáját, határozott művészi elképzeléseit dicséri. Pintye Gusztáv színpadképei és Fekete Mária jelmezei is segítették abban, hogy a darab és a szituációk invenciózus értelmezésével megközelítse a brechti célkitűzést. A színpadi cselekménynek a nézőtérre való kiterjesztése, a II. és III. felvonás fináléjának megkomponáltsága, vagy az I. felvonásban Polly és Maxi idézőjeles, a szentimentális színjátszást kifigurázó kettőse a rendezői munka értékes csúcsait jelentették. A lakodalmi jelenet hátborzongató félelmetességét viszont már kevésbé éreztük. Sík nagyszerű törekvéseinek ugyanis helyenként ellenállt a megvalósítás korlátozott lehetősége. Igen erős kísértő bukkant fel, mely látszólag épp a siker érdekében olyan műfajok felé próbálta csábítani az előadást, melyektől a Koldusopera teljesen idegen. A királyi hírnökök váratlan érkezésének leegyszerűsített heppyendes hangulata, a bohózati elemek túlsúlya uralkodott el az előadás egészén, a brechti többszólamúság rovására. Ennek következtében az előadás jól elszórakoztatott, olykor megnevettetett és ha el is andalított, elidegenítő »a híres brechti hatás« csak ritkán rázott fel, »hideglelős« módon szinte ritkán döbbentett rá a kegyetlen valóságra és kényszerített gondolkodásra." [14] *(Dunántúli Napló, 1967. 10. 22.)*

A darabban első pécsi szerepeinek egyikét alakította a későbbi időszak egyik emblametikus színész személyisége, Haumann Péter.

[13] Sík Ferenc, Dunántúli Napló, 1967. 06. 01.
[14] Dunántúli Napló, 1967. 10. 22.

Az év végén a gyermekszínház számára megrendezte Kacsóh Pongrác János vitézét. A feladat nem volt egyszerű, a gyerekek figyelmét lekötni egy zenés-énekes darabbal embert próbáló. És a városban sokan emlékeztek még a darab legutóbbi pécsi előadására, amikor is 1954 júliusában a színházi évad végén nagyot bukott az összecsapott daljáték. A problémát nem tette egyszerűbbé, hogy a művet a gyermekszínháznak helyt adó egykori kamaraszínházban vitték színpadra. A rendező igyekezett maximálisan kihasználni a rendelkezésére álló lehetőségeket. Bevonta a nézőteret a játékba, a színészek a sorok között játszva bevonták a kis nézőket az előadásba. A kísérlet nem várt, nagy sikerrel zárult, a mű hatvanhárom előadás után került le a műsorról. A kifejezetten gyermekek számára színpadra állított darab utolsó előadása után így fogalmazott a rendező:

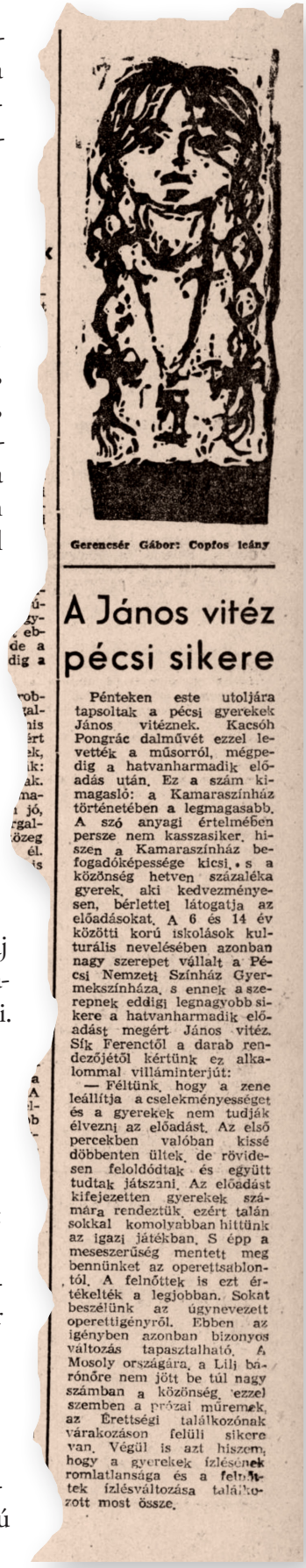
„Féltünk, hogy a zene leállítja a cselekményességet és a gyerekek nem tudják élvezni az előadást. Az első percekben valóban kissé döbbenten ültek, de rövidesen feloldódtak, és együtt tudtak játszani. Az előadást kifejezetten gyerekek számára rendeztük, ezért talán sokkal komolyabban hittünk az igazi játékban. S épp a meseszerűség mentett meg bennünket az operettsablontól. A felnőttek is ezt értékelték a legjobban. Sokat beszélünk az úgynevezett operettigényről. Ebben az igényben azonban bizonyos változás tapasztalható. A Mosoly országára, a Lili bárónőre nem jött be túl nagy számban a közönség, ezzel szemben a prózai műremek, az Érettségi találkozónak várakozáson felüli sikere van. Végül is azt hiszem, hogy a gyerekek ízlésének romlatlansága és a felnőttek ízlésváltozása találkozott most össze.”[15] *(Dunántúli Napló, 1968. 01. 21.)*

Iluskát felváltva játszotta Cseh Mária – akinek elsősorban magas csengésű tiszta hangját dicsérte a kritika – és Várhegyi Márta. Kukorica Jancsit Mester István alakította.

Hasonlóan sikeres volt a következő operett, Kálmán Imre Marica grófnőjének gyermekszínházi előadása.

1969 januárjában Sík Ferenc rendezte Victor Hugo Hernani című művét, melyben először láthatta a pécsi közönség Koltai Róbertet. A tél vége ismét Mohácson találja, az immár hagyományos – keze munkája nyomán fesztiválllá változott – busójárás rendezőjeként. Tavasszal színre visz egy könnyed – a kritika szerint felejthető – musicalt, Schneider-Ondracek Gentlemanek című darabját. Az év végén sor kerül első vendégrendezésére, szűkebb szülőföldje hívja, a Békéscsabai Jókai Színházban színpadra állítja Móricz Zsigmond Nem élhetek muzsikaszó nélkül című művét. A darabot Aradon is bemutatják, rendezőként is eljutott tehát külföldre.

Talán még nem is sejtette, de elkezdődött egy új időszak Sík Ferenc életében, amelyben már nem a könnyedebbnek nevezett – de gyakran irgalmatlanul nehéz – műfaj vitte a prímet, hanem a magyar színpadi szerzők művei. Az 1968/69-es évadra összeállt az a hármas – Nógrádi Róbert igazgató, Sík Ferenc rendező és Czímer József[16] dramaturg, aki a Vígszínháztól szerződött Pécsre –, amelynek köszönhetően a Pécsi Nemzeti Színház a kortárs magyar dráma műhelyévé vált, műsorpolitikájában az élő magyar dráma domináns szerepet kapott. Ezt az időszakot tekintik a pécsi színház második világháború utáni aranykorának.

Gerencsér Gábor: Copfos leány

A János vitéz pécsi sikere

Pénteken este utoljára tapsoltak a pécsi gyerekek János vitéznek. Kacsóh Pongrác dalművét ezzel levették a műsorról, mégpedig a hatvanharmadik előadás után. Ez a szám kimagasló: a Kamaraszínház történetében a legmagasabb. A szó anyagi értelmében persze nem kasszasiker, hiszen a Kamaraszínház befogadóképessége kicsi, s a közönség hetven százaléka gyerek, aki kedvezményesen, bérlettel látogatja az előadásokat. A 6 és 14 év közötti korú iskolások kulturális nevelésében azonban nagy szerepet vállalt a Pécsi Nemzeti Színház Gyermekszínháza, s ennek a szerepnek eddigi legnagyobb sikere a hatvanharmadik előadást megért János vitéz. Sík Ferenctől a darab rendezőjétől kértünk ez alkalommal villáminterjút:

— Féltünk, hogy a zene leállítja a cselekményességet és a gyerekek nem tudják élvezni az előadást. Az első percekben valóban kissé döbbenten ültek, de rövidesen feloldódtak és együtt tudtak játszani. Az előadást kifejezetten gyerekek számára rendeztük, ezért talán sokkal komolyabban hittünk az igazi játékban. S épp a meseszerűség mentett meg bennünket az operettsablontól. A felnőttek is ezt értékelték a legjobban. Sokat beszélünk az úgynevezett operettigényről. Ebben az igényben azonban bizonyos változás tapasztalható. A Mosoly országára, a Lili bárónőre nem jött be túl nagy számban a közönség, ezzel szemben a prózai műremek, az Érettségi találkozónak várakozáson felüli sikere van. Végül is azt hiszem, hogy a gyerekek ízlésének romlatlansága és a felnőttek ízlésváltozása találkozott most össze.

[15] Dunántúli Napló, 1967. 04. 20.

[16] Czímer József (Rákoscsaba, 1913. 10. 24. – 2008. 12. 22.) dramaturg, író, műfordító, esztéta. Fődramaturgként dolgozott a Veszprémi Petőfi színházban, dramaturgként a Vígszínházban, majd 1968-tól húsz éven át Pécsett.

Sík Ferenc Tóth Sándor, Czimer József és Illyés Gyula társaságában

A gondolat realizálása érdekében Czimer József kezdeményezésére a színház kapcsolatot teremtett Weöres Sándorral, Illyés Gyulával, Csurka Istvánnal, Hernádi Gyulával és másokkal. Az 1969/70-es évad az új korszak nyitánya, egészen pontosan Illyés Tiszták című művének bemutatója. Ezt a darabot még Dobai Vilmos rendezi – akit alig öt év múlva Sík Ferenc vált főrendezői tisztében –, s az országos kritikák is felfigyelnek az előadásra, az elmúlt huszonöt esztendő magyar színházművészetének egyik legkiemelkedőbb eseményeként értékelve a bemutatót. Az előadásról rendezett vitán, ahol megjelent a szerző is, a színház direktora a következőképen fogalmazta meg céljaikat:

„A Tiszták ősbemutatóját tulajdonképpen egy nagy nyitánynak szántuk. Színházunkban szeretnénk egy nagyvonalú, a mai magyar irodalom élgárdájának műveire támaszkodó drámaprogramot megvalósítani."

A rendezőként még mindig fiatalnak számító Sík Ferenc az első két évben még nem kap feladatot a nagyszabású programban. Munkájának színvonala, az újdonságok iránti vonzalma azonban minden bizonnyal megalapozza azt, hogy a sikertörténet meghatározó alakjává nője ki magát.

Ezt látszik igazolni az is, hogy a Népszabadság 1969. szeptember 5-i számában szokatlanul nagy terjedelmű – és kétségtelenül szokatlanul bátor, már-már vakmerő – írást publikál – vidéki rendezőként példa nélkül – a színházi élet legaktuálisabb problémájáról, az unalomról. A cikk annyi mindent elárul a fiatal rendező gondolatvilágáról, hogy érdemes teljes terjedelmében idézni:

Sík Ferenc: Az unalom okai

Unalmas színházi évad temetésén kutatjuk az unalom és az érdektelenség sokáig titoknak tűnő okait. Kevés idővel ezelőtt meg-meghökkentőnek hatott kimondani a diagnózist, hiszen a Színházművészeti Szövetség márciusi közgyűlése még az „európai színvonallal" vetekedő magyar színházművészetnek örvendezett, ugyanannak a közgyűlésnek legnagyobb csodálkozására. Politikai és közéletünk élénksége nagy viharokat támasztva tükröződik

csaknem minden művészeti ágban, elsősorban az irodalomban és a filmművészetben. Ezek a művészeti ágak megtalálták a maguk jelentkezési formáit, és megteremtették hatáslehetőségeiket is. A színházi üzem és színházi rend a színházvezetőknek, igazgatóknak, főrendezőknek szinte korlátlan jogot ad a színházi törekvések életre hívásában, illetőleg (erre van több példa) semlegesítésében. Nélkülük vagy ellenük semmi sem történhet a színházban. És ez így van jól. Logikus tehát: amilyen a vezetés, olyan a színház. Sajnos legtöbb esetben bátortalan vagy koncepciótlan, kiégett, hatástalan és végső esetben a problémáktól és a botrányoktól mentes üzemeltetésen túl semmire sem törekszik. A bátortalanság, a „fal melletti színházvezetés" nem „felülről inspirált szelleme" a mindennapi gyakorlatnak. Az is elgondolkoztató, hogyan élősködhetett hosszú időn át ez a misztifikált hiedelem.

A mai színházvezető garnitúra nagyjában 1957-ben és utána alakult ki, és az akkori idők közös színházi állapotainak megfelelően elsőrendű feltétel volt a vezetők megbízhatósága. Pándi Pál 1968-ban a debreceni színházi napok megnyitóján jelezte, hogy a megbízhatóság ma már mint alapkategória és nem mint megkülönböztető jegy létezik; és a megkülönböztetés döntő kritériuma a tehetség és a vállalkozókedv kell legyen. Egyszersmind hangoztatta a rugalmasabb, mozgékonyabb, változatosabb színházi élet szükségességét. Napjainkban ennek az elvnek napi gyakorlattá realizálódása válik égetően szükségessé. Ez elsősorban tartalmi kérdés; harc a korszerűbb, élesebb és hazaibb problémafelvetésért és gondolati anyag érvényre jutásáért.

A mindennapok zűrzavarában nyugtalanító kérdések és ellentmondások között megtalálni a döntő, lényeges erővonalakat, megfogalmazni a kérdéseket és választ adni vagy választ sürgetni: feladat. A színházművészet folyamatában fellelni a következő láncszemeket: feladat.

A közönségre és társadalomra hatás korszerű eszközeit megteremteni: feladat.

Minden színház annyit ér, amennyit e feladatokból felismer és elvégez. A feladatok megfogalmazása, az ezekkel való viaskodás nélkül érdektelen „művészkedéssé" silányul minden színpadi próbálkozás.

Úgy látszik, színházvezetőink – de legalábbis nagy részük – számára ezek a feladatok ismeretlen fogalmak, vagy az ezek napirendre tűzése nem belső művészi kényszer. A belső feszítőerő híján, amit bizonyos esetekben kénytelenek vagyunk feltételezni, a versenykényszer rázhatná fel az alvó színházi életet és nem mindennapi tehetségüket oly sokszor bizonyító alvó színházi vezéregyéniségeinket. Ebben a pillanatban azonban a színházon belüli versenyt, illetőleg annak feltételeit az említett „színházi rend" szabályai szerint a színházvezetés fekteti le. Ez a színházvezetés pedig nem óhajt (vagy nem tud?) kimozdulni kényelmi helyzetéből, vagy legjobb esetben lehetetlen versenyfeltételeket diktál. A műsor kialakításában a rendezők (néhány színház gyakorlatától eltekintve) alig-alig jutnak szóhoz és a kézbe kapott darabok az esetek nagy többségében alkalmatlanok a korszerű, jelenről jelenhez beszélő színház kialakítására.

Világos, hogy ezen a gyakorlaton a közös nevezőre hozható törekvések tömörülése változtathat.

A legritkább esetben tudunk azonban harmonikus színházvezetési gyakorlatról; a rendezők jó esetben tanítványokként, de inkább „sepregetőkként" (ha nem az említett belső ellenzékként) tartatnak nyilván. De igazgató-főrendező vagy igazgató-zeneigazgató vagy igazgató-balettigazgató termékeny együttműködéséről, a vezetés közös platformjáról sem igen taposnak egymás hegyén-hátán a példák. A kényszerű szimbiózisok mérhetetlen károkat okoznak egy színházon belül, a színésznevelésben, a színészvezetésben, a színházi morálban, a színház napi teljesítményének színvonalában, végső soron a színház professzionista fejlesztésében és üzemeltetésében; az egész színházi életben. A vidéki színházakban itt-ott könnyebben utat találó kísérleteken kívül, melyek igen szűk körben hathatnak és a fővárosi színházakra gyakorlatilag teljesen hatástalanok; úgy látszik, hogy Budapesten az úgynevezett kis színházak az otthonai az elevenebb, aktívabb hatásra törekvő programnak. Az ilyen lehetőségek szaporítása (például a kamaraszínházak önállósulása) bizonyára lehetőséget ad a felszín alatt parázsló, dühös vállalkozókedves művészi akaratok feltörésére. (Amint ezt már előttem is többen jelezték.) A dühös, aktív és aktivitásra provokáló tendenciák

[15] Dunántúli Napló, 1967. 04. 20.

[16] Czímer József (Rákoscsaba, 1913. 10. 24. – 2008. 12. 22.) dramaturg, író, műfordító, esztéta. Fődramaturgként dolgozott a Veszprémi Petőfi színházban, dramaturgként a Vígszínházban, majd 1968-tól húsz éven át Pécsett.

bizonyára jótékonyan hatnának az önelégült kényelmességgel kacérkodó és a „piacot uraló" reprezentatív színházainkra és színházművészeinkre.

A többféle színház és az összehasonlítás bizonyára versenyre kényszerítené és célba érni biztatná a jelenleg „végleg célba érkezetteket" – sokszor bizonyított tehetségüket, energiájukat és figyelmüket. Bizonyára pezsgőbb, sokszínűbb lehetne a színház. Az élni és hatni tudó erők megmaradnának, az erre képteleneket nem éltetné egy önmagát túlélt merev struktúra, a pozíciók örök bérlete, a jó előre megváltott és biztosított jegy minden igényesebb és lényegesebb lehetőségre (amelyek jórészt kihasználatlanok maradnak). Bizonyára újra kellene futnia, „színházbajnoki" futamokat, ha az új színházakban és a régiekben pályára lépnének azok az elképzelések, amelyek eleddig pályán kívül rekedtek. (Feltételezzük, hogy vannak ilyenek.) Az ilyen kis színházakban akár az egy mester körül tömörülő tanítványok, akár az egyívásúak közös akarata kormányozhatná egységesen a színházi rendtartás kiteljesedésével, esetleg produkciónként némileg változó társulatot vagy társulatokat.

Nem lehet ugyan egyik napról a másikra megtagadni a jelent számos, sok tekintetben jelentős és maradandó értékével együtt, de a halogatás és várakozás álláspontja kényelmes és bátortalan.

Akár a színházvezetés mai gyakorlata.

Az ember csak ámul-bámul! Honnan van ennyi önbizalom, ennyi szakmai tudás egy fiatal rendezőben? És ami nem kevésbé fontos kérdés: honnan a bátorság mindezt kimondani, ország-világ előtt?

MŰSORON: A SZÍNHÁZ

Az unalom okai

Unalmas színházi évad temetésén kutatjuk az unalom és az érdektelenség sokáig titoknak tűnő okait. Kevés idővel ezelőtt még meghökkentőnek hatott kimondani a diagnózist, hiszen a Színházművészeti Szövetség márciusi közgyűlése még az „európai színvonallal" vetekedő magyar színházművészetnek örvendezett, ugyanannak a közgyűlésnek legnagyobb csodálkozására.

Politikai és közéletünk élénksége nagy viharokat támasztva, tükröződik csaknem minden művészeti ágban, elsősorban az irodalomban és a filmművészetben. Ezek a művészeti ágak megtalálták a maguk jelentkezési formáit és megteremtették hatáslehetőségeiket is.

A színházi üzem és színházi rend a színházvezetőknek, igazgatóknak, főrendezőknek szinte korlátlan jogot ad a színházi törekvések életre hívásában, illetőleg (erre van több példa) semlegesítésében. Nélkülük vagy ellenük semmi sem történhet a színházban. És ez így van jól.

Logikus tehát: amilyen a vezetés, olyan a színház. Sajnos legtöbb esetben bátortalan vagy koncepciótlan, kiégett, hatástalan, és végső esetben a problémáktól és a botrányoktól mentes üzemeltetésen túl semmire sem törekszik.

A bátortalanság, a „fal melletti színházvezetés" nem „felülről inspirált szelleme" a mindennapi gyakorlatnak. Az is elgondolkoztató, hogyan élősködhetett hosszú időn át ez a misztifikált hiedelem.

A mai színházvezető garnitúra nagyjában 1957-ben és utána alakult ki, és az akkori idők közönségszínházi állapotainak megfelelően elsőrendű feltétel volt a vezetők megbízhatósága.

Pándi Pál 1968-ban a debreceni színházi napok megnyitóján jelezte, hogy a megbízhatóság ma már mint alapkategória és nem mint megkülönböztető jegy létezik, és a megkülönböztetés döntő kritériuma a tehetség és a vállalkozókedv kell legyen. Egyszersmind hangoztatta a rugalmasabb, mozgékonyabb, változatosabb színházi élet szükségességét. Napjainkban ennek az elvnek napi gyakorlattá realizálódása válik égetően szükségessé.

Ez elsősorban tartalmi kérdés; harc a korszerűbb, élesebb és hazaibb problémafelvetésért és gondolati anyag érvényre jutásáért.

A mindennapok zűrzavarában nyugtalanító kérdések és ellentmondások között megtalálni a döntő, lényeges erővonalakat, megfogalmazni a kérdéseket és választ adni vagy választ sürgetni: feladat.

A színházművészet folyamatában fellelni a következő láncszemeket: feladat.

A közönségre és társadalomra hatás korszerű eszközeit megteremteni: feladat.

Minden színház annyit ér, amennyit e feladatokból felismer és elvégez. A feladatok megfogalmazása, az ezekkel való viaskodás nélkül, érdektelen „művészkedéssé" silányul minden színpadi próbálkozás.

Úgy látszik, színházvezetőink — de legalábbis nagy részük — számára ezek a feladatok ismeretlen fogalmak vagy az ezek napirendre tűzése nem belső művészi kényszer. A belső feszítőerő híján, amit bizonyos esetekben kénytelenek vagyunk feltételezni, a versenykényszer rázhatná fel az alvó színházi életet és nem mindennapi tehetségüket oly sokszor bizonyító alvó színházi vezéregyéniségeinket. Ebben a pillanatban azonban a színházon belüli versenyt, illetőleg annak feltételeit az említett „színházi rend" szabályai szerint a színházvezetés fekteti le. Ez a színházvezetés pedig nem óhajt (vagy nem tud?) kimozdulni kényelmi helyzetéből, vagy legjobb esetben lehetetlen versenyfeltételeket diktál. A műsor kialakításában a rendezők (néhány színház gyakorlatától eltekintve) alig-alig jutnak szóhoz és a kézbe kapott darabok az esetek nagy többségében alkalmatlanok a korszerű, jelenről jelenhez beszélő színház kialakítására.

Világos, hogy ezen a gyakorlaton a közös nevezőre hozható törekvések tömörülése változtathat. A legritkább esetben tudunk azonban harmónikus színházvezetési gyakorlatról; a rendezők jó esetben tanítványokként, de inkább „sepregetőkként" (ha nem az említett belső ellenzékként) tartatnak nyilván. De igazgató-főrendező vagy igazgató-zeneigazgató vagy igazgató-balettigazgató termékeny együttműködéséről, a vezetés közös platformjáról sem igen taposnak egymás hegyén-hátán a példák. A kényszerű szimbiózisok mérhetetlen károkat okoznak egy színházon belül, a színésznevelésben, a színészvezetésben, a színházi morálban, a színház napi teljesítményének színvonalában, végső soron a színház professzionista fejlesztésében és üzemeltetésében; az egész színházi életben.

A vidéki színházakban itt-ott könnyebben utat találó kísérleteken kívül, melyek igen szűk körben hathatnak és a fővárosi színházakra gyakorlatilag teljesen hatástalanok; úgy látszik, hogy Budapesten az úgynevezett kis színházak az otthonai az elevenebb, aktívabb hatásra törekvő programnak. Az ilyen lehetőségek szaporítása (például a kamaraszínházak önállósulása) bizonyára lehetőséget adnak a felszín alatt parázsló dühös vállalkozókedv és művészi akaratok feltörésére. (Amint ezt már előttem is többen jelezték.)

A dühös, aktív és aktivitásra provokáló tendenciák bizonyára jótékonyan hatnának az önelégült kényelmességgel kacérkodó és a „piacot uraló" reprezentatív színházainkra és színházművészeinkre.

A többféle színház és az összehasonlítás bizonyára versenyre kényszerítené és célba érni biztatná a jelenleg „végleg célba érkezetteket" — sokszor bizonyított tehetségüket, energiájukat és figyelmüket.

Bizonyára pezsgőbb, sokszínűbb lehetne a színház. Az élni és hatni tudó erők megmaradnának, az erre képteleneket nem éltetné egy önmagát túlélt merev struktúra, a pozíciók örökbérlete, a jó előre megváltott és biztosított jegy minden igényesebb és lényegesebb lehetőségre (amelyek jórészt kihasználatlanok maradnak).

Bizonyára újra kellene futni a „színházbajnoki" futamokat, ha az új színházakban és a régiekben pályára lépnének azok az elképzelések, amelyek eleddig pályán kívül rekedtek. (Feltételezzük, hogy vannak ilyenek.)

Az ilyen kis színházakban akár az egy mester körül tömörülő tanítványok, akár az egyívásúak közös akarata kormányozhatna egységesen a színházi rendtartás kiteljesedésével, esetleg produkciónként némileg változó társulatot vagy társulatokat.

Nem lehet ugyan egyik napról a másikra megtagadni a jelent számos, sok tekintetben jelentős és maradandó értékével együtt, de a halogatás és várakozás álláspontja kényelmes és bátortalan. Akár a színházvezetés mai gyakorlata.

Sík Ferenc

1970 áprilisában színpadra viszi Brecht Állítsátok meg ArturoUit! című darabját. A Dunántúli Színházak IV. kaposvári találkozóján díjat kap a rendező, s a főszerepet játszó Haumann Péter. Ez az első komolyabb szakmai elismerés rendezői pályáján.

Karácsony előtt ismét egy különleges bemutató rendezőjeként lép Sík Ferenc a pécsi színházlátogatók elé. Műsorra tűzik Donald Freed amerikai szerző Nyomozás című darabját, A kétrészes dokumentumdráma a – korabeli sajtó és közvélemény szerint – koholt vádak alapján elítélt és kivégzett Rosenberg házaspár elleni hajszát, bírósági tárgyalásukat idézi fel. A színdarabot 1969-ben mutatták be az egyesült államokbeli Clevelandben, és – érthetően – nagy vihart kavart. A művet Európában először Pécsett vitték színpadra. Sík Ferenc sajátos rendezői módszert, kettős színpadot választott: az egyik színen a bírósági tárgyalás zajlott, a másikon pedig életképszerű jelenetek peregtek. Az előadásnak országos híre támadt, jó kritikákat kapott a Népszabadságtól. Innentől kezdve egyértelműen érzékelhető, hogy a szakma figyel a dolgaira.

1971 februárjában megrendezi John Whiting Ördögök című színművét. A szerző Aldous Huxley történelmi esszéje alapján írta a darabot. Az eredeti bemutató 1961-ben volt Londonban, a Royal Shakespeare Company tolmácsolásában. A kitűnő előadásnak nagy sikere volt. A pécsi előadás minőségének kétségtelenül nem használt, hogy a bemutatót a tervezettnél korábbra hozták a színház terminusproblémái miatt. Helyben sikert aratott. Az országos sajtóban egymásnak ellentmondó kritikák jelentek meg. A Népszabadság lehúzta az előadást, a Népszava dicsérte. Nem tudni, hogy milyen következtetést vont le ebből az ifjú rendező, hosszú idő távlatából úgy tűnik, hogy ebben az időszakban már figyelték és számontartották, s a mindenkori érdekek mentén osztották számára a jó vagy éppen a rossz pontokat.

Továbbra is sajátja munkájában az újszerűség iránti vonzalom. Szinte törvényszerű, hogy az országosan is ismertté váló rendező szerepet vállal a szerveződő Szentendrei Teátrum műsorának kialakításában. Békés István A szüzesség acéltükre című darabját rendezi meg. A József–Potifárné históriát a többi között Psota Irén, Basilides Zoltán, Konrád Antal, Maros Gábor, Mádi Szabó Gábor, Szabó Gyula és Sztankay István kelti életre. Természetesen nagy sikerrel.

A Szentendrei Teátrum nem egyszerűen szabadtéri színház, hanem olyan színház, amelynek a szó szerinti szabad tér a lételeme, egyetlen előfordulási formája. Ez a színház maga az utca, a tér, maga a város. Talán itt szerzi az első tapasztalatokat későbbi gyulai munkáihoz.

1971 őszén újabb szakmai elismerés: korábbi munkahelye, az Egri Gárdonyi Géza Színház hívja meg, hogy megrendezze Ábrahám Pál revüoperettjét, a Hawai rózsáját. Novemberben már Szegeden van bemutatója, Huszka Jenő Gül Baba című operettjét rendezi.

1972 egyfajta fordulópont Sík Ferenc életében. Ekkor kapcsolódik be a színház két esztendeje indított kortárs magyar drámákat bemutató programjához. Márciusban mutatták be az általa rendezett **Falanszter** című darabot, amely **Hernádi Gyulának** első, kifejezetten a pécsi színház számára írt műve. A rendező nagy munkát végzett, hiszen a korabeli sajtótudósítások szerint a dramaturgiai munkálatok során le kellett győznie mind az író, mind a színészek bizalmatlanságát. A darabban a Pécsi Balett is szerepet kapott, s Sík az immár rá jellemző, gazdag mozgásos, táncos, zenés elemeket is magában foglaló rendezői eszköztárával[17] olyan előadást hozott létre, hogy egyik kritikusa szerint társszerzőnek kell tekinteni, mert a színpadon életre keltett darab több volt, mint amit a szerző eredetileg elképzelt.

Látszólag a dráma ellen rendez. Egy szikár, szigorú vitairatot eleven élettel tölt meg. Az egész előadást átfogja a néger dzsessz, a spirituálék és bluesok zenéje. Az előadás remek harmóniát teremt a korjelzés és az aktualitás között.[18]

[17] Molnár Gál Péter kritikus egyenesen ettől a darabtól számítja Sík Ferenc sajátos, egyéni színpadi eszköztárát: „Feltámadt táncosmúltja, mozgásszínpadi tudása, koreográfusi fogalmazásrendszere: és egyszeriben elkezdett saját, összetéveszthetetlen színpadi nyelven rendezni. A beszélő magyar színjátszásba visszaömlesztette a mozgást, a táncot, az alakoskodó népművészeti hagyományokat. Miközben kortársian modern gondolatok foglalkoztatták, a népművészetből merített színre fogalmazásukhoz erőt."

[18] Koltai Tamás

Hernádi Gyula Falanszter című darabját kifejezetten a Pécsi színház számára írta

Az előadás fogadtatása a már szinte megszokott „forgatókönyv” szerinti:

- a közönségnek tetszik,
- a helyi kritika jól fogadja a darabot,
- a Dunántúli Színházak V. kaposvári találkozóján besöprik a legjobb rendező és a legjobb női szereplő (Tímár Éva) díjat,
- az országos lapokban kedvező és kedvezőtlen elemzés egyaránt megjelenik, attól függően, hogy szerzője hogy viszonyul – vagy a megjelenésnek helyet adó lap álláspontjától függően hogyan kell viszonyulnia – Sík Ferenchez vagy éppen Hernádi Gyulához.

Decemberben bemutatnak a pécsiek Sík Ferenc rendezésében egy vérbeli szovjet művet. Braginszkij-Rjazanov Munkatársak című darabját Czímer József alakítja át a magyar néző igényeinek megfelelően. Pásztor Erzsi, Marsek Gabi, Vári Éva, Linka György és Bujtor István élvezhető vígjátékot varázsolnak a szovjet kutatóintézet visszásságokkal terhelt életét bemutató színdarabból. Az országos kritika – talán meg sem lepődik ezen, aki átélte azt az időszakot – agyba-főbe dicséri a produkciót.

Ugyancsak Czímer József vállalkozó kedvének köszönhető egy O’Neill-darab ősbemutatója Pécsett. A Marco Polo milliói magyar nyelven meg sem jelent még nyomtatásban, a kiváló dramaturg bányászta elő, fordította le, s alkalmazta színpadra a világhírű szerző 1925-ben írt, szinte ismeretlen drámáját. A szokásos munkamegosztás szerint pedig Sík Ferenc megrendezte a darabot. Mádi Szabó Gábor, Pálos Zsuzsa, Szegváry Menyhért, Szabó Ottó, ifj. Kőmíves Sándor játszotta a főbb szerepeket.

A következő év elején azonban újabb Hernádi-darabot rendez. A lazább szerkezetű Antikrisztust is az előző műnél jól bevált eszközökkel próbálja egységes színpadi élménnyé formálni. A Népszabadság műítésze – aki a szövegből jól érzékelhetően nem rajong Hernádiért – a következőket írja az előadásról:

Az előadás rendezője, Sik (így!) Ferenc, erőteljes művészi markolással megpróbálta összefogni a szétfolyó drámát, újra alkalmazva a Falanszterben kipróbált összművészeti elemeket (zenét, koreografált tömegmozgatást, táncot). Heroikus munkája mégsem

sikerülhetett, legalábbis gondolati síkon. A látványt tekintve viszont hatásos operai, rituálé- vagy éppenséggel Jancsó-jeleneteket kapunk.

Maga Hernádi is érezte, hogy valami nem sikerült:

Részt vettem a próbákon. Nem akartam, nem is szóltam bele. Ebből a szempontból meglehetősen toleráns vagyok. Amikor megcsinálok egy dolgozatot, utána tulajdonképpen átengedem a rendezőnek. Ha a rendező kérdez vagy kér valamit tőlem, akkor nagyon szívesen és szolgálatkészen megpróbálok segíteni. Nem vitatkozom a rendezővel, csak ha olyat látok a színpadon, ami az Ízlésemmel nagyon ellenkezik, de ilyen nem fordult elő. Nógrádi három, Sík két darabomat rendezte, egyikükkel sem volt soha problémám.

Sík – aki a legtehetségesebb rendezőink egyike – előző darabomat, a Falansztert nagyon jól csinálta meg. Az Antikrisztusnál viszont valami módon hiba csúszott a színpadra állításba, mert a Falanszter mintáját, módszerét használták fel, másolták. Ettől a darab – a Pécsi Balett, meg egyebek ellenére – még absztraktabb lett. Ideológiai szempontból nagyon mostohán fogadták, ma sem értem pontosan, miért. Elég gyorsan le is vették a műsorról. Az az érzésem pedig, hegy ez az egyik legjobban átgondolt és megkonstruált darabom, a dialógusai meglehetősen szellemesek. Végeredményben a darab nem volt olyan rossz, mint amilyennek mondták, de olyan erős sem, mint amilyennek kellett volna lennie ahhoz, hogy áttörjön. Egy ilyen furcsa anyagot ugyanis – amelyik önmagában is újszerű vagy inkább különös, és nehezen megközelíthető a néző s a kritikus számára is – olyan csatornarendszeren kell közvetíteni, amelyik a gondolatodat mintegy beleviszi az emberek agyába.[19]

A Tévedések vígjátékát is újszerű felfogásban rendezte meg

De nem volt elégedett a rendező sem saját teljesítményével, ahogy egy későbbi interjúban elhangzott:

„Az Antikrisztust nagyszerű darabnak tartom. Talán túl közel esett a Falanszter bemutatójához, ahhoz, hogy a maga szuverén egyedülvalóságában tudhattam volna elemezni. A Hernádi-darabok ugyanarra a drámai-dramaturgiai struktúrára épülnek, de ugyanakkor önmagukban is szerves egészként létező eleven és egyedi organizmusok. Az Antikrisztus rendezésekor ezt nem sikerült megéreznem és megtalálnom: színpadilag a Falanszter módszereivel közeledtem hozzá, ami nyilván csak részleges sikert hozhatott. A produkció alakulásába más, kedvezőtlen körülmények – elsősorban a betegségem – is közrejátszottak. A sajtó és a közönség visszhangját tekintve nem volt kifejezetten bukás, de a magam számára az volt. Felkészültségemet, adottságaimat figyelembe véve nem voltam képes a műből a maximumot kihozni”.

1973. április negyedikén – színházrendezői munkásságát figyelembe véve meglehetősen rövid idő után – Jászai Mari-díjat kap. Igaz, csak a II. fokozatot, de ez mégiscsak egy magas állami elismerés.

Az év végén megrendezheti első Shakespeare-darabját. (Elvégre milyen Jászai-díjas rendező az, aki nem rendezett még Shakespeare-t?) Persze a Tévedések vígjátékát is kissé máshogy érti, mint általában szokták. Ezt a művet általában az angol drámaíró óriás azon darabjai közé sorolják, melyben a cselekmény nem üti agyon a mondanivalót. Vagyis meglehetősen unalmas. Főként az eleje. Sík Ferencnek remek rendezői fogásokkal sikerül humort vinnie az előadásba, ami nagyot lendít a nézhetőségen és élvezhetőségen.

[19] A mai magyar dráma egy évad tükrében. Színházelméleti füzetek 9. Budapest, 1978.

Bár életét eddig sem igen lehetett eseménytelennek és egyhangúnak titulálni, az 1974-es év ugyancsak mozgalmasra sikerül.

Februárban Csák Gyula Terézia című darabját rendezi Pécsett. Áprilisban egy szovjet–magyar színházi együttműködés keretében, Habarovszkban, Vincze Otto Szelistyei asszonyok című rabjának ősbemutatóját rendezi Tímár Éva főszereplésével. Még ugyanebben a hónapban egy fiatal magyar író, Szűcs Bernát Az istenek csatája című első darabját rendezi Pécsett. Májusban a Fővárosi Operettszínházban dolgozik, Gyulai Gaál Ferenc–Ruitner Sándor–Miklós Tibor Rongybabák című zenés játékában. Ugyanebben a hónapban a Vígszínház is műsorra tűz egy Sík Ferenc rendezte darabot, René de Obaldia Vadnyugati szél című művét. A bemutatót megtekinti a Budapesten tartózkodó francia szerző is, akit magával ragad a rendezés eredetisége s a színészek – Bulla Elma, Mádi Szabó Gábor, Bárdy György, Koncz Gábor fergeteges játéka. Júniusban bemutató a Városmajori Színpadon Katajev–Aldobolyi–Romhányi Bolond vasárnapja Bodrogi Gyulával, Voiht Ágival, Andai Györgyivel, Sztankay Istvánnal, Haumann Péterrel. A július Gyulán találja, ahol Száraz György Nagyszerű halálát rendezi.

*

Itt érdemes egy kis kitérőt tennünk Gyulára, hiszen ettől az évtől kezdődően kötődik össze szakmai élete a fürdővárossal, művészeti vezetőkét a következő két évtized nyarainak nagy részét itt tölti. A magyar dráma történetében a Gyulai Várszínház jelentőségéről az ötvenéves évfordulóra több tanulmány is született, itt erről nem írunk. Szólunk viszont az egyes évadok legfontosabb történéseiről, ami Sík Ferenc rendezéseit és a magyar kortárs dráma érdekében tett erőfeszítéseit mutatja.

Azt, hogy hogyan vélekedett erről a küzdelemről maga Sík Ferenc, jól mutatja egyik interjúja (1988. Új Tükör – Csáki Judit: Negyedszázad – interjú Sík Ferenccel):
„Ráment az életem a magyar drámára… de hát én ragaszkodtam a magyar drámához. Néhányszor »igazoltan«, de mindenkor keservesen. Szívós küzdelmet folytattam azért, hogy a magyar színház is létrehozza azt, ami az elmúlt időszakban szerintem elengedhetetlen feladata volt. Azt, amit a filmeseknél ugyanez a nemzedék csoportba verődve vagy egyenként megcsinált: jelenünket és múltunkat sikerrel emelte be a kultúrába. A prózaírók érintett generációja is teljesítette ezt a hivatását – a színház, pontosabban benne az én nemzedékem nem.
– A magyar színházi kultúra kiemelkedő értékei csak nagyon ritkán épültek be a magyar kultúra szellemiségébe; és nem forrtak össze azzal… a küldetésszerűen vállalt, fontosnak tartott magyar drámákból sokszor gyenge előadások születtek – nemegyszer az én közreműködésemmel –; a kiemelkedő színházi produkciók, esztétikai felsőfokok viszont nem azokból a művekből jöttek létre, amelyek nekünk és rólunk szólnak.
– Nem tudom, mért van ez így, csak azt tudom, hogy valami végleg elmaradt a magyar színházban. A mi nemzedékünk… nem végezte el ezt a hivatását… ennek a bizonyos esélynek – nevezhetjük színházművészeti küldetésnek is – a kihagyása azért fáj, mert időközben a helyzet más lett, s a kihívások is változtak. Az az esély tehát végleg elveszett.
– Gyulán sem valósult meg, kár lenne áltatni magunkat. De ott legalább markánsan látszik a küzdelem, s én állandóan felelni próbáltam a kihívásra – persze az utókor ezt aligha fogja értékelni…
– …Az én szerepem: a váltóőré. Segíteni, hogy simán menjen a vonat, megakadályozni a kisiklást, a vakvágányt… Én szépen, folyamatosan szeretném megőrizni az eredményt, a bukások tanulságait, megtartani a használhatót és kidobni, ami nem kell…
…a számok tükrében: 1973 és 94 között a Gyulai Várszínház 82 darabot mutatott be – és ebbe nem számoltam bele a gyerekelőadásokat, operákat, kisebb nagyobb versműsorokat, hangversenyeket, csupán a szó klasszikus értelmében vett színpadi műveket –, ezek közül 51-et akkori kortárs szerző írt.
Forrás: Bárka 2003. 06. – Thuróczy Katalin: A Gyulai Várszínház „Sík-korszaka” (1973–94)

Amidőn Sík Ferenc átvette a várszínház művészeti irányítását, kitágította, de megőrizte a dubrovniki ihletést mint a történelmi műfaj középpontba állítását, de őt elsősorban a kortárs írók történelemszemlélete izgatta. A korábbi nemzeti sorstragédiák példázta konkrét magyar történelmi eseményektől, személyektől elmozduló, szélesebb értelemben vett történelmi dráma, amely a drámai szituáció analógiája nyomán köthető jelen problémáinkhoz, valamint az előzőek emeltebb, pátoszosabb hangvételéhez képest egy ironikus, groteszk hangnemet használ. Sík Ferenc történelem, mítosz, folklór hármasságában elképzelt műsorkoncepciója a magyar drámák tematikájának és szerzőinek „kiszélesítését” követte; a Duna menti népek történelmi sorsközössége és mai együttműködésének eszméjére épült.
Forrás:
Bárka 2003. 06. A magyar dráma szerepe a Gyulai Várszínházban – Dobák Lívia dramaturg
http://barkaonline.hu/archivum/barka_200306.pdf

1974 – A nagyszerű halál

Az aradi vértanúk kivégzésének 125 éves évfordulójára és a Gyulai Várszínház tízéves jubileumáraírt alkalmi színdarabot Száraz György. E. Fehér Pál kritikájában (Népszabadság) kiemeli: a fiatal drámaíró számára ez az alkalom csak ürügy volt, nem „valamiféle hivalkodó pátoszú, búsmagyarkodó színművecskét" alkotott. Sík Ferenc 1989-ben(!) ismét előveszi, és a békéscsabai színház színpadán is megrendezi. Az előadásokat 1974-ben – és 15 évvel később is – a nézők szeretik, a kritika nem egységes velük kapcsolatban: amit az egyik erősségnek nevez, az a másik szerint a rendezés gyengéje.

A történet helyszíne a gyulai Wenckheim-kastély 1849-ben, ahol az öt fogoly főtiszt Anrep cári tábornok foglya. A 20. századra egy tömbbe sűrűsödő aradi vértanúk szoborcsoportját alkotó történelmi személyiségek emberi arcát festi meg az egyfelvonásos mű. Később Hajdufy Miklós rendezésében, Vacsora a főhadiszálláson címmel, televíziós játék is készült belőle, több színész is feltűnik benne a gyulai alkalmi társulatból. (Forrás: Film Színház Muzsika, 1974. 2. szám)

A szereplőgárda: Paláncz Ferenc, Csíkos Gábor, Pákozdi János, Bárány Frigyes, Peczkay Endre, Orbán Tibor, Iványi József, Szoboszlai Sándor, Kézdy György, Nagy Gábor, Körösztös István, Szénási Ernő, Szegváry Menyhért, Bángyörgyi Károly, Árva János, Mendelényi Vilmos, Tordai Teri, Máriáss Melinda, PapadimitriuAthina. Díszlettervező: Csányi Árpád, jelmeztervező: Schäffer Judit

„A Gyulai Várszínház pályázata, mikor Gyulához fűződő történelmi drámát segített életre, egész színjátszásunknak jó szolgálatot tett" – írja Kiss Ferenc a Népszavában. Még akkor is fontos ez az állítás, ha az előadást és az alakításokat nem tartja maradéktalanul sikerültnek. Minden fellelhető kritika Kézdy György alakítását emeli ki, és Csikos Gábort is dicsérik, amellett, hogy a rendező színészválasztását nem tartják teljesen szerencsésnek.

„Harminc-egynéhány fokos meleg vibrál a gyulai vár körül, a néha-néha megmozduló levegő szellőpamacsai apró portölcséreket kavarnak. A váruduaron a június végi kánikula elől a hatalmas falak nyújtanak némi árnyékot." … Festi a képet a Békés Megyei Népújság pár nappal a bemutató előtt.

A gyulai Wenckheim-kastély a helyszíne A nagyszerű halál történetének

Tizenhárom színház művésze alakítja a szerepeket, a próbák június elején a fővárosban kezdődtek, a helyszínen nagyjából kéthetes a próbaidőszak. Ha belátna a vár udvarára, mindezt igazolhatná az ebben az évben felállított új, jellegzetes, azóta is a bejáratnál álló lovas szobor, Tóth Béla Végvári vitéze is.

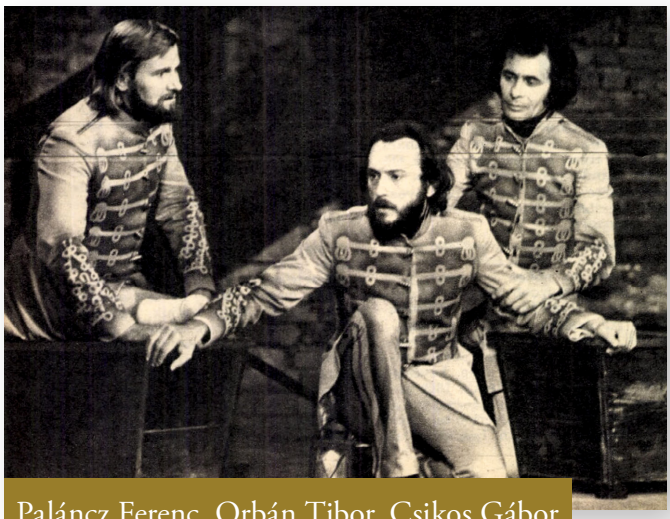
A Gyulai Hírlap tanúsága szerint jelentős az érdeklődés a nézők részéről, várják a bemutatóra az illetékes minisztérium képviselőit és a kultuszminisztert is.

Bulla Károly cikke szerint: „Avatott társra talált a szerző a darab rendezőjében. Ideje lenne már külön is szólni Sík Ferenc alkotói kedvéről. Számos rendezése bizonyítja, hogy energiájánál csak megújuló- és befogadóképessége, sokoldalúsága nagyobb. Egy héttel korábban még egy bohókás bohózat rendezőjeként remekelt Budapesten, egy héttel később már a Gyulai Várszínházban rendezte készre ezt a súlyos történelmi drámát.

A mozgásra komponált jelenetekben ugyanolyan otthonos, mint ahogy finom ökonómiával érzi meg azt is, hogy mikor kell megállítani a levegőben remegő gondolatot.

A szűkös színpadteret már szinte frivol biztonsággal tágítja ki vagy szűkíti kisebbre, elég neki hozzá néhány gyertyával imbolygó statiszta is. Ezúttal – elsősorban a helyszín jellege miatt – még az sem baj, hogy általában a kelleténél erősebb hajlamot mutatnak rendezései a látványosság igényének kielégítésére. Ez leginkább Csányi Árpád szándékoltan lecsupaszított díszletében feltűnő, ahol a berendezési tárgyakat ácsolt koporsók helyettesítik." (Film Színház Muzsika, 1974. 07. 13.)

A Magyar Nemzet (Sziládi János) kritikája szerint a darab belső döccenői elsimulnak a rendezésnek

Paláncz Ferenc, Orbán Tibor, Csikos Gábor

köszönhetően. Leírja, milyen látvány várta a nézőket a vár közelébe érkezve: a drámai végkifejletet mintegy előrevetítve, a várfokra állított bitófák sora, gyertyás siratóasszonyok sorfala. Később Vujicsics Tihamér borzongató siratóéneke. „És ez a külső keret emeli nagyívű színházi látvánnyá az előadást – anélkül, hogy a játék belső miliőjét csorbítaná, szegényítené.

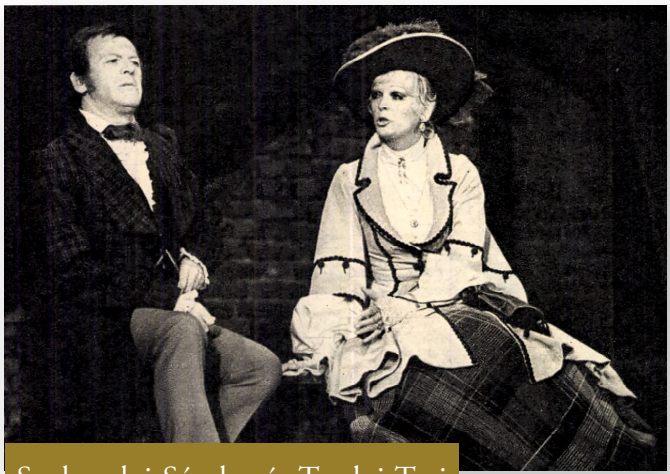
A gyászoló parasztasszonyok szerepét emeli ki Berkes Erzsébet (Kritika) is, aki szerint a népi figurák jelenlétének köszönhető, „hogy a halott tábornokok alakja megnő: a koporsókat lobogó gyertyafénynél ők térdelik körül – s ez az előadást záró néma tabló érzelmileg többet mond minden elhangzó szövegnél."

Több másik kritika éppen ezt az elő- és utójátékötletét veti a rendező szemére.

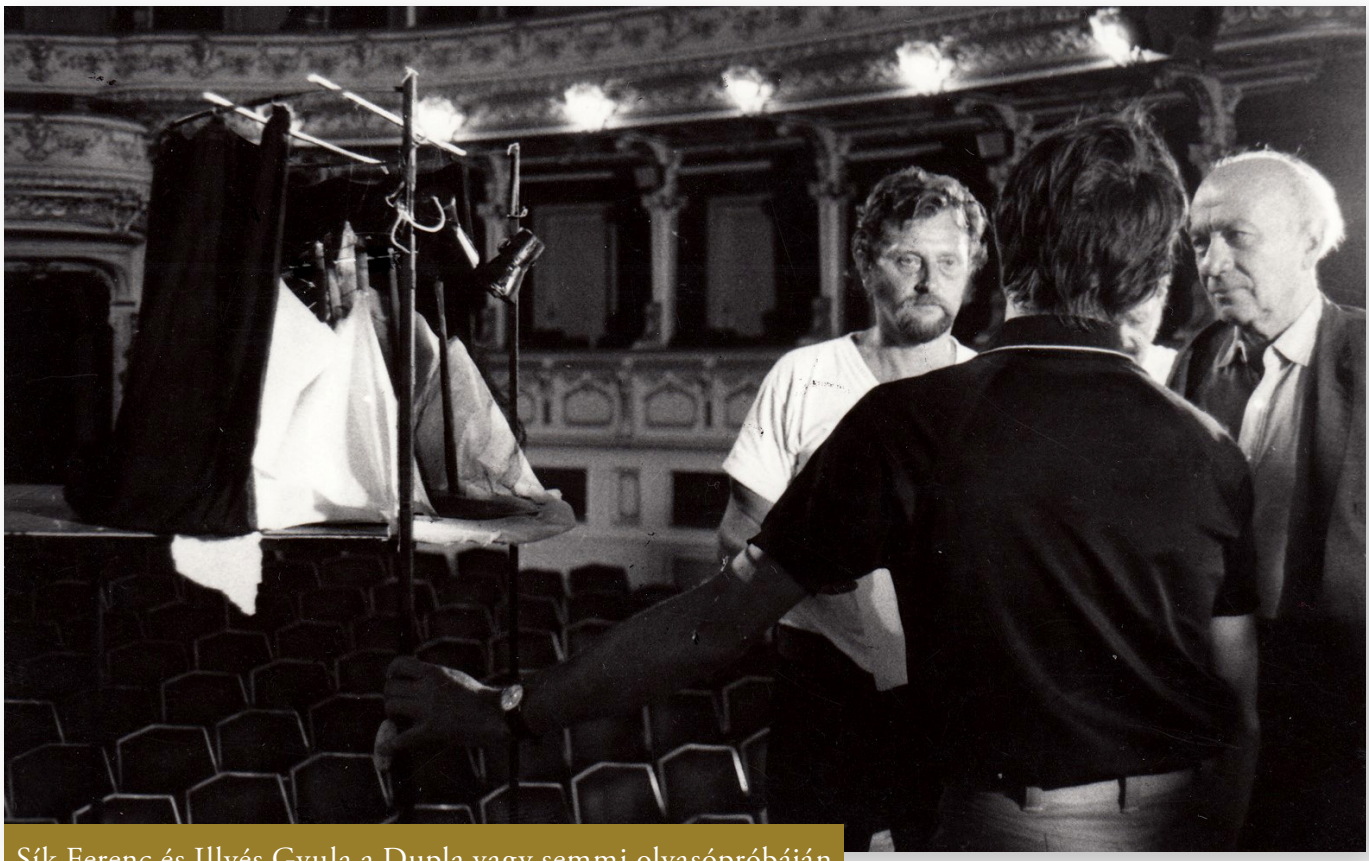
A Békés Megyei Népújságban két, egymásnak feszülő kritika jelenik meg. Az elmarasztalóra adott válaszból megtudjuk, telt házzal ment mind a nyolc előadás, „sok igényt ki sem tudtak elégíteni". Úgy tűnik tehát, hogy a nézők szerették az előadást.

Damjanichék és Wenckheimné: Paláncz Ferenc, Papadimitriu Athina fh., Máriáss Melinda

Szoboszlai Sándor és Tordai Teri

Sík Ferenc és Illyés Gyula a Dupla vagy semmi olvasópróbáján

Térjünk vissza Pécsre!
Tizedik évadját kezdi szeptemberben, amikor Dobai Vilmost követően kinevezik a Pécsi Nemzeti Színház főrendezőjévé. Nem tétlenkedik, októberben már **Illyés Gyula Dupla vagy semmi,** azaz két életet vagy egyet sem című drámájának ősbemutatóját rendezi.

A fogadtatás érdekes, finoman leszólják a szerzőt (talán valami aprócska aktuális politikai bűne lehetett Illyésnek?), kiemelik viszont a rendező teljesítményét. Molnár Gál Péter a Népszabadságban ezt írja:

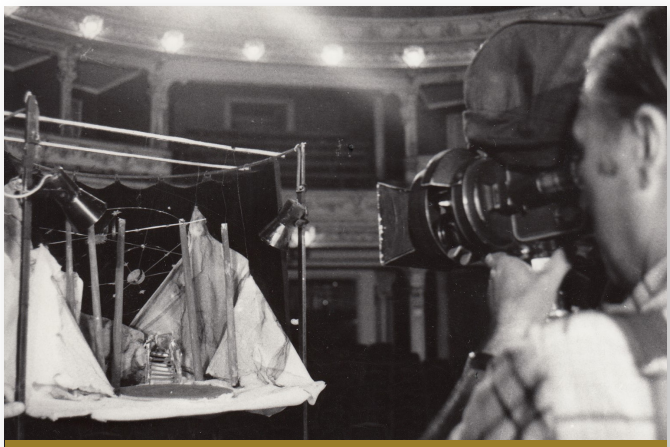
A Dupla vagy semmi előadása összességében szép. A drámaírás igazi művészete – közhely már – az

elhallgatás művészete. Ez a dráma kevesebbet mond, mint amit elhallgat. Feszültségei is innen erednek. És Sík Ferenc rendezése még hozzá tud tenni egyetmást elhallgatásban, hogy fokozza feszültségét. Amikor a Bábjátékos előtt megjelenik az álruhás halál, kiegyenesített kaszadárdájával, a párbeszéd így hangzik:
„Bábjátékos: ...Ki maga?
Zsoldos: A halál.
Bábjátékos: Jól hallottam? A halál?"
Az előadásban kimarad a Zsoldos válasza. S a Bábjátékos a csöndből hallja ki a baljós bemutatkozást, Ez a lényegtelennek látszó húzás lélegzetelállító sűrűséget eredményez a színpadon.

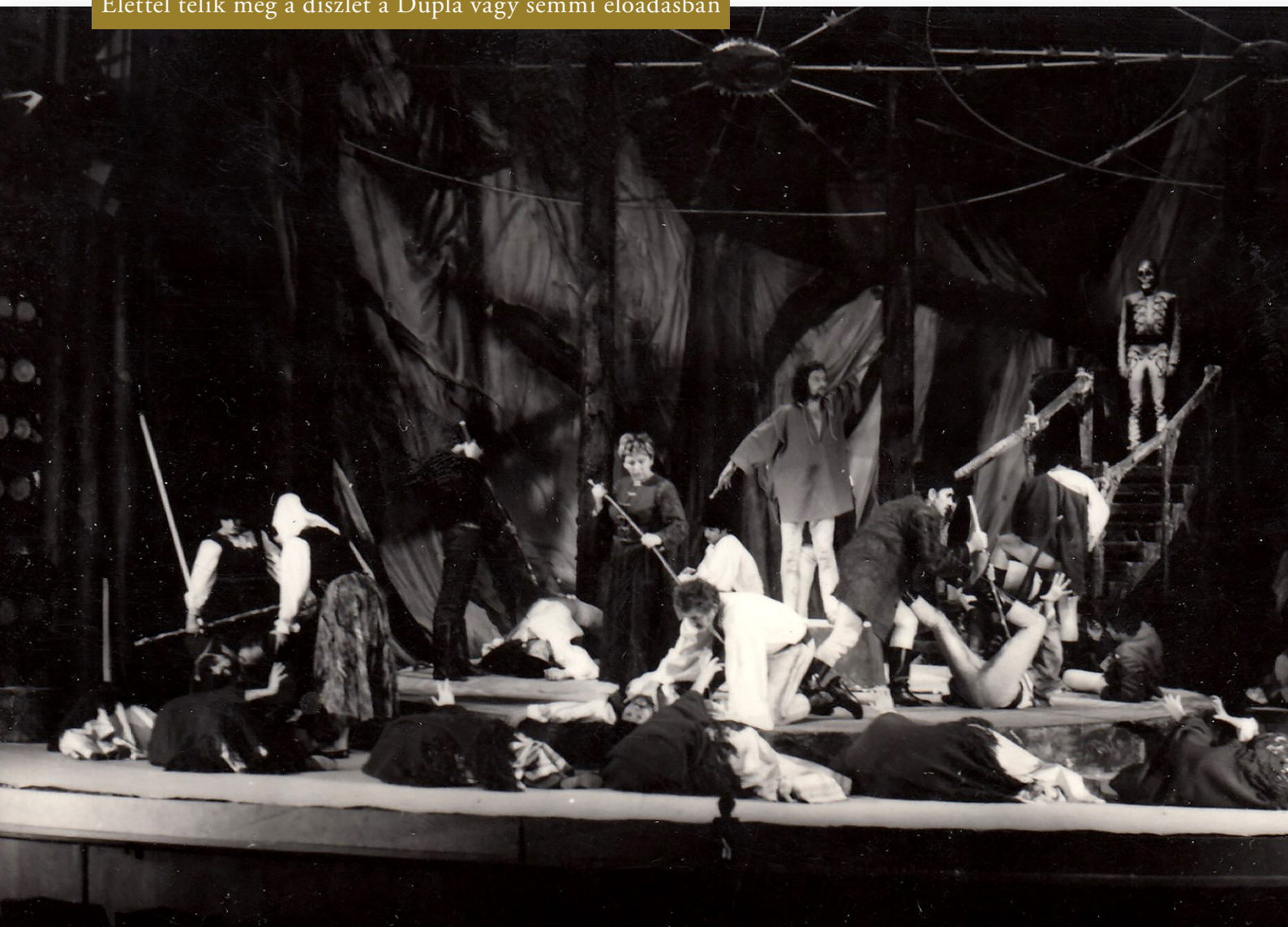
Tarján Tamás a Kritika című lapban dicsérte a rendezőt:

„Sik Ferenc alighanem a legtöbbet dolgozó színházi rendezőnk – aki bírja is a maga diktálta nagy iramot, s az utóbbi három-négy esztendőben egyáltalán nem »észrevétlenül« emelkedett a legjobbak közé. Most, egy év leforgása alatt – ha jól számolom – öt színházban s kétszer ennyi darabbal dolgozott. Dupla vagy semmi rendezésén, szerencsére, a művészi kifáradás legcsekélyebb nyoma sem látszik: Illyés iránti föltétlen tisztelettel, de egyéni, teremtő elképzeléssel nyúlt a darabhoz. Rendezése – az országos sikerű Tévedések vígjátéka és a kellőleg nem méltányolt
A nagyszerű halál mellett – egyévi munkájának harmadik pillére."

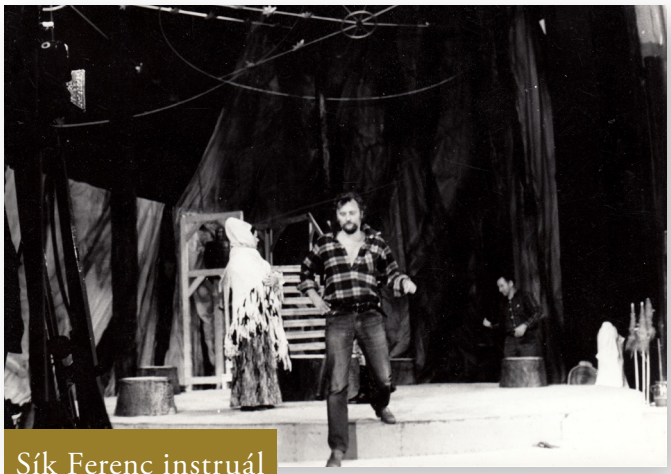
Makett a Dupla vagy semmi előadás díszletéhez

Élettel telik meg a díszlet a Dupla vagy semmi előadásban

A következő években még négy Illyés Gyula-darabot rendez, szinte „házi rendezője” lesz a neves költőnek.

- Orfeusz a felvilágban
- Dániel az övéi között
- Homokzsák
- Sorsválasztók

Sík Ferenc instruál

Rendre elismerően jó kritikákat kapott az országos lapokban. Néha már-már zavarbaejtően jót, mint például az **Orfeusz a felvilágban** című esetében:

Győry Emil és Déri Mária az Orfeusz a felvilágban című előadásban

Sík Ferenc rendezői értelmezése azzal a kivételes örömmel ajándékozta meg a nézőket, hogy kétséget támasztott drámaolvasó biztonságunk iránt. Az Új írásban napvilágot látott irodalmi alapanyag – amivel hallás alapján teljesen egybevágónak tetszik a színpadról fölhangzott szöveg – nem volt sem olyan érdekes, sem olyan árnyalt, mint amikor a játszó személyek elmondták. Illyés Gyula és az őt jól olvasó rendező tudta azonban, hogy mit tehet hozzá a leírt szöveghez a megvalósított szituáció. Az övékéhez nem mérhető teremtő képzelet – vagyis annak hiánya – okolható, hogy a dráma megjelenése nem keltett akkora visszhangot, mint a bemutató. Sík Ferencnek sikerült a kivételes játékintelligenciájú együttessel elérni, hogy az utolsó jelenetig feszengést keltő, kínos mosollyal nézzük végig az előadást. Nevettünk és nem voltunk vidámak, elkomorultunk és nem lettünk kedvetlenek, elevenünkbe vágott a hangsúly s hálásak voltunk a fájdalomért.[20]

Igen, jól olvassuk, jól értjük: a rendezői munka nyomán a színdarab jobb lett, mint a megírt színmű volt! Ez volt Sík Ferenc rendezői tevékenységének egyik legfontosabb célja: a gyengébb kortárs darabokat is elő kell adni, kicsit feljavítva, nézhetővé, élvezhetővé téve, mert a szerző csak akkor kap motivációt új darab megírásához, ha előadják, amit írt. S ha folyamatosan születnek kortárs színművek, azok között lesznek nagyon jók is.

1974 végén Sík Ferenc újabb magyar drámát visz színre, Pécsett a kamaraszínházban tartják a fiatal drámaíró Sárospataky István Zóra című színművének ősbemutatóját. Az előadás nagy siker. A kritikusoknál is:

Jelenetkép a Zórából

[20] Berkes Erzsébet

„Sík Ferenc kitűnő előadást eredményező rendezése is a belső küzdelmet, tehát a közösség kohéziójának alakulását jeleníti meg elsősorban. Koreográfiája pontosan érzékelteti egyrészt a szereplők belső harcát, másrészt az erőviszonyok alakulását is. Nem öncélú ez a mozgás: egyrészt követi Sárospataky István négyütemű tizenkettesekben írt verssorait – melyek hangütése mintha a Balázs Béla-i hagyományokra rímelne –, másrészt értelmezi az egyén és a közösség viszonyának folytonos változását is."[21]

A pécsi évek munkája beérni látszik. Egyre többet hívják vendégrendezőnek, Budapesten is jelentősen növekszik az (el)ismertsége. 1975-ben Egerben rendezi Steinbeck Egerek és emberekjét. Májusban a pécsiek négy napot töltenek Budapesten a Madách Színház vendégeként. A vendégeskedés olyan sikeres, hogy Sík Ferencet meghívják a Nemzeti Színházba vendégrendezésre. Közben még arra is marad energiája, hogy megrendezzen Takács Tibor szövegéből Attila kincse címmel egy rádiójátékot a híres nagyszentmiklósi aranykincs történetéről.

Alig egy hónap múlva Budapesten vendégszerepelt a Pécsi Nemzeti Színház. Tamási Áron sokáig elveszettnek hitt, Amerikában írt Ősvigasztalás című drámáját rendezte Sík Ferenc. A Népszava kritikusa a magyar színházi rendezők első sorába emelte:

Sík Ferenc mind jelentékenyebb munkákkal emelkedik rendezőink első vonalába. Pontosan „kitalálta" ennek a mindenben rendhagyó műnek a színpadi megjelenési formáját. Az ilyesmi azonban nem történhet meg találomra: finom stílusérzék, teljes végiggondolás eredménye.

*

1975 nyarát Gyulán tölti, ahol még tanácsadói minőségben van, de tanulmányt tesz le a társadalmi vezetőség elé, amely a hagyományoknak megfelelően a bemutatót követő napon, július 5-én, szombaton ülésezett. (Forrás: Gyulai Hírlap, 1975. 07. 08.) A társadalmi bizottság gyulai tagjain kívül jelen van a kulturális minisztérium megbízottja, a megyei tanács képviselője, a megyei napilap főszerkesztője, a kecskeméti és a békéscsabai színház igazgatója, a szegedi főrendezője. Itt elhangzik: „a várszínház tevékenysége túllépett a nyári színházi vállalkozások általános gyakorlatán. A gyulai bemutatók már hazai színházkultúránk egészéhez mérten kapják meg jelentőségüket, szemben azokkal a szabadtéri produkciókkal, amelyek csak látványosságra, színpadi dekorativitásra vagy szórakoztatásra törekszenek. Igazoltnak tűnik az a kezdeti meggyőződése, hogy a várszínház dinamikus kísérleti lehetőségeket ígér." Hosszú távú tervekkel állt elő, amelyet a megye tizenöt éves közművelődési tervébe javasol beilleszteni.

Ebben elképzeléseit összegzi, és javasolja a vár adottságaihoz illeszkedő történelmi drámaciklus beemelését a műsortervbe. „Nemzeti kultúránk és a népművészet alapértékeit kutatva jutottak el a magyar drámai hagyomány és a népköltészet meghatározó értékeihez. Ezek egy részét s XVI–XVIII. századi magyar nyelvű dráma kiaknázatlan forrásanyagaiban, más részüket népballadáinkban, népzenénkben, dramatikus népszokásainkban keresik. Mindezekhez a drámai alapértékekhez megkeresik azokat az írókat, költőket, akik az elképzeléseikhez értő és érzékeny módon tudnak kapcsolódni." – írja az eseményről szóló cikk, amelyben Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Nemeskürthy István, Sárospataki István, Weöres Sándor, Juhász Ferenc neve is szerepel. Továbbá megemlíti, hogy a zenének szánna nagyobb szerepet Sík Ferenc.
Az ülésen döntöttek, hogy a végrehajtó bizottság felé Sík Ferencet javasolják művészeti vezetőnek.

Ezt a megbízatást a frissen kinevezett művészeti vezető a bizalom jeleként értékelte, bár tudta, hogy nem egészen értik, inkább hiszik, amit ő állít.
Kiderül ez egy későbbi interjúból, 1977-ből.

A Békés Megyei Népújságban, 1977-ben megjelent interjúja szerint szemléletváltásra készül, olyan kísérleti irányzatok kipróbálásába fog, aminek nem biztos a sikerében. Tehát a kudarc tudatában vág bele az újításba – hatalmas lendülettel.
„… amit én elgondoltam, a társadalmi vezetőség valósít meg. Közvetlenül is, de leginkább áttételesen: azzal, hogy azonosul a tervekkel, hogy szereti azokat, és mindenki a szívét, a türelmét adja hozzá. Amikor új irányba igyekeztünk terelni az évtizedes jubileumát túlhaladó várszínházat, nem mindenki értette, miről van szó. Úgy is fogalmazhatnám, hogy idegenkedtek attól a színházi irányzattól, melyet képviselni-megvalósítani kívántunk. A Véres farsang bemutatásával kezdődött a váltás, és bár szakmai körökben sem kaptunk egyértelmű igenlést, a várszínház társadalmi vezetői mégis bizalmat szavaztak, és előlegezték azt számunkra a következő évadokra is. Hiszem, hogy nem méltatlanul."

[21] Bányai Gábor

Nagy érdeklődés, kiemelt figyelem irányult arra az előadásra, amelyet Sík Ferenc rendezett 1975-ben. Igaz volt ez a teljes nyári programra is, amire hétezer jegy kelt el elővételben, majdnem mindenre telt házat vártak, csakúgy, mint a Véres farsangra, amit nyolcszor játszottak. Esős napok voltak a próbaidőszakban, de mindenki bízott a jó szériában, hiszen az addigi évadok alatt egy előadást borított csupán az égi áldás. Veress Dániel erdélyi szerző művének ősbemutatója 1971ben, Sepsiszentgyörgyön volt, Erdély több színházában is játszották korábban. A Véres farsang megszületését Németh László inspirálta. Hőse a 16. századi Erdély legellentmondásosabb alakja, az uralkodásra alkalmatlan, de azt mégis vágyó Báthori Zsigmond fejedelem, aki négyszer mondott le a trónról. Az akaratgyenge, ugyanakkor véreskezű fejedelem a három részre szakadt ország sorsának alakítója, aki terrorral teremtett rendet.

Sík Ferenc a Békés Megyei Hírlapnak (Andódy Tibornak) még a próbaidőszakban nyilatkozott a darabválasztással kapcsolatban:
„Egy színdarab akkor indulhat reménnyel a siker felé, ha a rendezőnek érintkezési pontjai vannak a bemutatott korral. A várszínház kialakult jellege önmagában meghatározza azt a kört, amelyen belül az ember az előadásra szánt művek után kutathat. Furcsa módón ez a Báthori Zsigmondról szóló darab az első olvasásra számomra nem okozott több izgalmat, mint amit már a történelemkönyvekből ismertem. A mű a hatalommal való visszaélés különböző formáit kutatja. Tehát valójában kimeríthetetlen téma, mivel az emberi együttélés viszonyait tükrözi.

Először mégis úgy éreztem, hogy ezekről a dolgokról nem tudnék újat mondani. Ám alaposabb mélyreásás a darabban filozófiai kérdések bújkálását engedte sejtetni. Nevezetesen azt az örök ellentmondást, amely két részből áll: az egyik oldalon ott a tapasztalat. mely szerint a rend, a társadalmi fegyelem magjában rejti a parancsuralom veszélyét. Másrészt viszont a demokratikus társadalmi együttélés anarchiát szülhet. A két erő dialektikus hullámzását fölnagyítva jelzi Báthori Zsigmond alakja, aki a népi rétegek feje fölött járja hatalmi vitustáncát.
– A rendezői elképzelés milyen előadást szeretne megvalósítani a gyulai várban?
– Hitem szerint a színház emberközpontú intézmény, tehát nincs szüksége a másodlagos technikai elemekre. A vár egyedülálló környezetet jelent, tehát díszletekkel semmiképp sem fogjuk elfedni azt a szépséget, amit az ősi falak önmagukban kifejeznek. Ebben a világban otthonosan mozoghatnak a XVI. századi Erdély alakjai, a népi rétegek képviselői és a főurak csoportja. A Habsburg és a török világbirodalom erővonalai közt hánykódó Erdély figuráinak életét történelmileg groteszk, emberileg tragikus sors ötvözete határozta meg. Ezt a kettősséget igyekeztem kifejezni a szereplők kiválasztásakor. Életkor szerint is két csoportra oszlik a társaság, megtalálhatók az úgynevezett klasszikus iskolán nevelkedett és az avantgarde színjátszás képviselői is. Meggyőződésem, hogy ez a heterogénnek hitt társulat egységes előadást fog produkálni.
– Pécstől Kecskemétig, Budapesttől Békéscsabáig az ország szinte valamennyi színházából jöttek művészek a társulathoz. Hogyan lehetséges rövid idő alatt az egységes „csapatszellemet” kialakítani?
– Nem udvariasságból mondom, de Gyulán ideális feltételei vannak a művészi munkának. Itt senki sem forgácsolja szét azenergiáit más feladatokkal, mindnyájan csak az előadás sikerére gondolunk. Megszállottan hiszem a magyar színjátszás egységét, véleményem szerint az igazi művészek mindig egy nyelven beszélnek, tehát könnyen megértik egymást. Az anyaszínházakban sem vagyok híve, ha valakit egy szerepkörbe „skatulyáznak”, ahol csak a rutinból kell megélnie. A várszínházban a feladat nagysága és különlegessége a lehetőségét is kizárja annak, hogy bárki hit és művészi alázat nélkül sikert érjen el. Ez pedig egy olyan, jó értelemben vett veszélyhelyzetet jelent, amely mindenkit képességei teljes kibontására serkent.

A főszerepet Iglódi István játszotta, főbb szerepekben Sunyovszky Szilvia, Dózsa László, Máriáss Melinda, Bárány Frigyes, Kézdy György, Huszár László, Csikos Gábor, Nagy Gábor, Lukács József, Fülöp Zsigmond, díszlettervező: Vata Emil, jelmeztervező: Schäffer Judit. Az előadásban Cseh Tamás dalai is felcsendültek, a szerző előadásában.

A mezei nézők véleményét nem őrzi az utókornak semmi, a nyomtatott sajtóban fellelhető írások, és Sík Ferenc későbbi nyilatkozatai alapján tudjuk, hogy felemásra sikerült a megvalósítás.
„Szakmai körökben sem kaptunk egyértelmű igenlést” – fogalmazott később maga a rendező (1977-ben).
Mindamellett az 1970-ben alapított Várszínházért díj I. fokozatát a helyi városvezetéstől Sík Ferenc vehette át – rendezőként, ezért az előadásért, az előadás egyik szereplője, Kézdy György pedig a III. fokozatot kapta meg.

Nézzük, mit olvashatott az előadásról az ország népe?!

Magyar Nemzet: újságírója szerint a morális példázatot erőteljesen átrajzolta a rendezés. „A rendezői módszer, a jog az átértelmezéshez – vitatható, a kép azonban vonzó, élő és gazdag. … A gyulai előadás merész megoldása a közvetlen zsarnoki uralom s a nép helyzetének gondolati összekapcsolása. Zsigmond történelmi bohóc."

A Színház 11. számában Takács István hosszú írásban méltatja a várszínházban játszott „históriás játékokat". Ahogy fogalmaz, a magyar történelem drámákba foglalt olvasókönyve születhetne meg azon drámák kronologikus sorrendjéből, amelyeket Gyulán mutattak be. „Egyéb érdemei mellett alighanem ez a sajátos és következetesen megtartott műsorkoncepció biztosít megkülönböztetett helyet Gyulának a nyári produkciók között."
Görgey Gábor Törököt fogtunk című drámája eredeti magyar bemutató, Veress Dániel Véres farsangja magyarországi premier.
„Nem a megszokott módon játszatta el tehát Sík ezt a drámát, s ez bizonyára sokakat zavart – írja az utóbbi rendezésével kapcsolatban. – Főleg a „bohóccá tett székelyekkel" nem tudtak kibékülni, s nem vették észre, hogy egy nagyon szépen megoldott pillanatban a rendező mint magasztosította fel őket, igazságot szolgáltatva nekik személy szerint is és történelmi szerepüket illetően is. (Ezért vajon csak a nézők hibáztathatók? Szerk.)"

„Az idei nyár két gyulai előadása nem volt mindenben sikeresnek mondható, de egy vonatkozásban feltétlenül előrelépést jelentett a várszínház eddigi hagyományaihoz képest (ám azoktól nem elszakadva): mindkét bemutató mai magyar szerző műve volt, mind a kettő történelmi tárgyú, s mind a kettőben fellelhettük az írói és a rendezői kísérletezés szándékát."

A Tiszatájban Annus István:
„Évente ismétli minden recenzens, aki figyelemmel kíséri a gyulai estéket: nem lehet eléggé dicsérni a vállalkozást." A romániai író hazai bemutatását önmagában is dicsérendőnek nevezi.
„mert a legtöbbet teszi a határon túli magyar irodalomért: eljuttatja a közönséghez." … „Sokat vártunk. Talán ezért is csalódtunk."

Bulla Károly a Film Színház Muzsikában szintén sokallja az ötleteket, amelyek egymást súlytalanítják. „Sík rendezésének ezúttal nem mélysége, hanem magassága van. Utóbbit dicséretnek is írhattam volna, legalábbis ami a magasságot illeti. Mert a rendező szinte mindent tud a színpadról. Munkája »csupán« nem sikerült, nem érinti azt a tényt, hogy egyik legjobb színházi rendezőnk."

A Magyar Ifjúságban Takács István úgy fogalmaz:
„A drámaanyag hézagait megpróbálja eltüntetni a rendezés. Sík, amit eljátszat, roppant izgalmas, és helyenként érdekesebb, mint amit Veress megírt."

Októberben Pécsett rendezi Sárospataky István második drámáját, a Táncpestist, amit a kritika kedvezőbben fogad, mint az elsőt (ezzel is igazolva Sík álláspontját a magyar drámák bemutatásának szükségességéről). A műben hangsúlyos szerepet kapnak az Eck Imre által koreografált dramatikus táncok. A kritikák értékelése: szép, gondos, becsvágyó rendezés. Molnár Gál Péter veszi észre, s emeli ki rendezői eszköztárának egyik igen fontos elemét:

Egyenletes színészi munkában beszélteti el a művet, csak néha tolakodik színészei elé ötleteivel. Egyensúlyt képes teremteni az együttes játékban, természetes közlési kapcsolatot képes megteremteni az egyáltalán nem egyenrangú színészek között.

1976-ban a Gyulai Várszínházban tartják **Illyés Gyula: Dániel az övéi között** című művének ősbemutatóját, a darabot Sík Pécsett is megrendez(het) te. Izgalmas dolog bizonyságát találni annak, hogy a Gyulán bemutatott drámák valóban az élő irodalom részei voltak, azokban a hetekben, hónapokban születtek, alakultak, formálódtak, amikor a későbbi rendező esetleg a szereplők kiválasztásán gondolkodott.

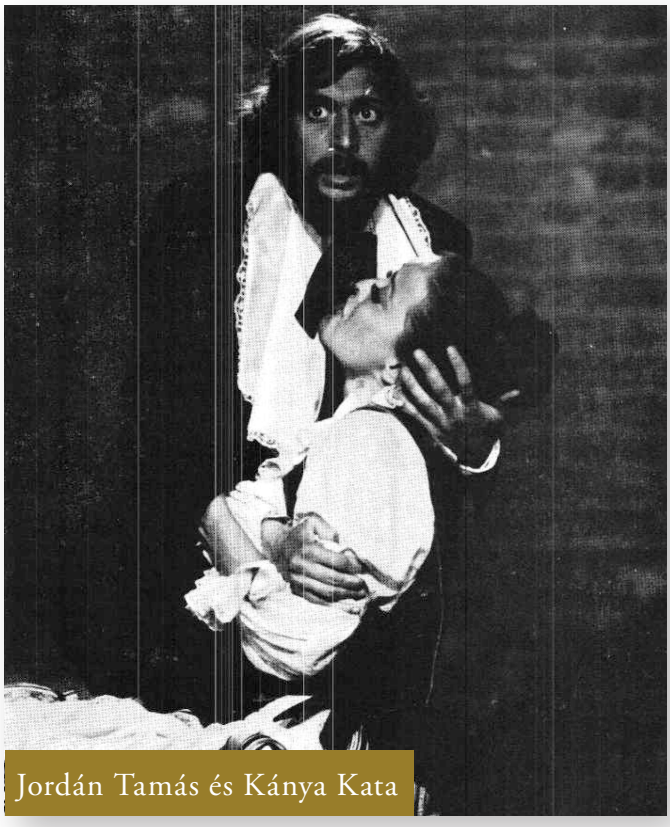
1976 áprilisában, miután Sík Ferenc megkapta az érdemes művész elismerést, a megyei lapnak adott interjút. Ebben említette a július 17-i ősbemutatót, amit ő rendezett, ám Illyés Gyula drámájának címe ekkor még A mi kis székesegyházunk. Az előadás plakátjára aztán a ma is ismert cím került: Dániel az övéi között avagy „a mi erős várunk".

Január elseje óta volt hivatalosan is a várszínház művészeti vezetője Sík Ferenc, az újítások egész sorát találjuk az intézmény háza táján. Éjszakai előadásokat tartottak ebben az évadban: többek között Lászlóffy Csaba romániai magyar író kamaraművét, Nappali virrasztás címmel, amely a 48-as szabadságharc után Vörösmarty bujdosásáról szól, Sík rendezésében.

Havasi István, akkori tanácsos, a várszínház későbbi igazgatója félidőben nyilatkozott a Gyulai Hírlapnak: „Kísérletképpen, bár mégis nagy sikerrel mutatták be éjszakai előadásban azt a zenés irodalmi sétát, amelyet Gombos Katalin, Sinkovits Imre és Vitay Ildikó adott elő (a rondellánál – szerk.). Hasonlóan sikeres volt a Kocsis István: Bólyai János estéje című történelmi monológ, előadója Piróth Gyula volt (helyszíne a lovagterem volt. – szerk.). A három éjszakai előadást háromszázötvenen nézték meg. Ezek az előadások is elérték céljukat, annyit azonban hozzá kell tennem, hogy ezekhez a jövőben nagyobb szervezettséget kell biztosítani."
A kísérletezés tehát izgalmas élményekhez juttatta a nézőket, ugyanakkor az újszerű ötletek kivitelezése nem volt zökkenőmentes. A társadalmi vezetőség éppen tízedik alkalommal ülésezett, mióta Victor Hugo Hernanijával elindult az ún. „dubrovniki álom" gyulai megvalósulása. Mérleget vontak: ez idő alatt több mint százezer néző vett részt az előadásokon, további százezrek a televízióban láthatták a felvételeket. Az Illyés-darab a huszonötödik bemutatója volt a színháznak, amely 196 előadást ért meg, kilenc hangversenyt és hat folklórműsort rendeztek.
Az ülésen Sík Ferenc további újításokat javasol: tartsanak színész-közönség találkozókat, hogy élő színházi életet hozzanak a városba. Utóbbi célt szolgálta már az is, hogy az Írószövetség drámai szakosztálya és a Színművészeti Szövetség szervezésében háromnapos találkozót tartottak, amelyre rendezőket, írókat, dramaturgokat, kritikusokat hívtak. Vitatéma többek között a történelmi dráma, a színház és a költészet szorosabb kapcsolata.

A Színház októberi számában Földes Anna szuperlatívuszokban ír a vitáról. „ …a kortársi történelmi dráma vonulata, akár lelkesedéssel tölt el valakit – mint Szabó Magdát –, akár aggaszt, mint Maróti Lajost, mindenképpen aktuális, sőt talán középponti kérdése napjaink dramaturgiájának. A tanácskozás résztvevői egyetértettek abban, hogy a Gyulai Várszínház ma már nem egyszerűen sikeres, hagyományőrző fesztivál, hanem a magyar dráma eredményekkel büszkélkedő műhelye. Érv és példa is, amelynek műsora – a szerzők névsora és az előadók sikere – bizonyítja, hogy nemcsak a rivaldafényben, de a kortársi drámairodalomban sem szükségszerű a nyári szünet."
„A vita – véleményem szerint – sokban meghatározó lehet színházművészetünk fejlődésére, formálódására, gazdagodására – nyilatkozta akkor a művészeti vezető a megyei újságnak. Közel két évtizeddel később, Sík Ferenc ugyanebben az újságban, ugyanannak a Sass Ervinnek adott interjúból újabb aspektusra derül fény: Gyula egy olyan hely volt, ahol be LEHETETT mutatni a tiltott gondolatokat hordozó előadásokat: „Pécsett szerettük volna bemutatni Illyés Gyula Dániel az övei között című művét. Aczél Györgyék letiltották. Protestáltunk, és sikerült Gyulára engedélyt kapni. Aztán bekerült a darab a kőszínházba is."
De ez egy későbbi, keserű megnyilatkozás része, amikor éppen azt kérték rajta számon, hogy csak előbemutatókat tartanak Gyulán, és amúgy meg sok színészt nyaraltattak a város pénzén. 1976-ban még nagyszerű dolognak látszott: a két ősbemutató színészgárdája egy időben próbált a fürdővárosban, ami lehetőséget adott az egymásra figyelésre. „Egyszóval, így is műhellyé legyen a Gyulai Várszínház. A színészi alkotómunka műhelye" – fogalmazott Sík Ferenc.

Illyés Gyula: Dániel az övei között
Eredendő komédiaként határozza meg műfaját az író, központi gondolata: a külföld csábító ígérete ellenére hittel munkálkodni a szülőföldért. A protestáns teológus tanulmányai után hazatér szülőföldjére, valahová Gyula környékére, és minden nehézség és kaland ellenére marad is az övei között.

Jordán Tamás és Kánya Kata

Jelenet az előadásból
(Jordán Tamás, Csíkos Gábor, Halász Judit és Pákozdy János)

GYULAI VÁRSZÍNHÁZ

Dániel az övéi között

avagy *„A mi erős várunk"* — így szól *Illyés Gyula* új művének teljes címe és alatta a szokatlan műfaji meghatározás: eredendő magyar komédia. Ha jól értem az eredendő szót, gyökerekből fakadót jelent és ha gyökereinket egyezményesen népünk múltjában jelöljük meg, akkor ez a komédia csakugyan eredendő, hiszen a darab története a tizenhetedik század második felében játszódik.

És hogy mennyire komédia? Úgy gondolom, azt jelentheti, hogy nevethetünk kedvünkre, egészen egyszerűen senki nem hal meg a darabban, de a mű azért mégsem kifejezetten könnyed, vígjátéki mondanivalójú. A történelmi téma szereplői azonban nem ismert történelmi alakok, sőt, kitaláltak. Kitalált Dániel is, az ifjú protestáns teológus is, akit egyházközsége Nyugat-Európába küld tanulni. A darab tehát Angliában kezdődik. Dániel kitűnő képességű fiatalember, marasztalnák is, egyházközséggel kecsegtetik, ő azonban haza igyekszik, valahová Gyula környékére, ide várja a hívó levél. Követni szándékozik őt Deborah, Jeromos szépséges leánya és Harold Aaron is, akit csábít a levelekben ígért templom fölépítésének lehetősége. És már itthon is vagyunk, Ezekiel vendégszerető házában, ahol a derék angol testvérpárnak minden a kedvére való, az éghajlat, a vendéglátás, meg az emberek, csak mi, nézők látjuk és velünk Dániel, hogy a konszolidáció felszíne alatt sok a gond, többek között egyáltalán nincs pénz a templomra, sőt nincs falu sem, hiszen a jobbágyok a szüntelen zaklatások miatt a nádasba húzódtak, a mocsarakban pedig nemcsak hitük, de életük is veszélyezett. És elkezdődik a harc, a kényszerű képmutató hitegetés: itt tartani az egyre borongósabb Harold Aaront a templomi pénz ígéretével, kicsalogatni a parasztokat a nádasból a tartós béke ígéretével, megtartani az angol lányt a tartós szerelem ígéretével. Aztán persze minden „jóra" fordul, elkészül a templom, igaz, vesszőből, agyagból, a parasztok elkezdik újraépíteni a falut, Harold Aaron beleszeret Rebekába, Dánielnek nevelt testvérébe, csak éppen a templomszentelőre ígérkező gróf helyett a titkára érkezik: a gróf időközben politikai okokból visszatért a pápista hitre és a törvény szerint falvai is az ő vallását kötelesek követni... Az angolok rémülten néznek körül: hová kerültünk, pucolnak a saját civilizált belső háborúikba, Dániel pedig marad, és vele Deborah is.

Kérdezhetjük, hol itt a komédia? Ez a történet múltunk tragikus korszakát eleveníti meg, és nem is hiányzik a műből a keserűség. Illyés talentuma, szemlélete kellett hozzá, hogy lássa, láttassa a keserűen nevetségest, a mosolyogtató kisszerűséget, írói készsége, hogy például Ezekielben megmutassa azt a jellegzetes magyar magatartást, mely többet igyekszik mutatni, mint ami van, Nádi Péter parasztfigurájában azt is, ami nincs, Dánielben azt az értelmiségi magatartásformát, amivé kéne lennünk, Jeromosban azt, ahogy kívülről látnak minket. Talán ezért is „eredendő" magyar komédia a Dániel az övéi között Illyés Gyula azonban nem szűkölködtet mulatnivalóban; mulatunk eleinken, mai magunkon és mulatunk a gondosan kitervelt szituációkon, mert a szerző, *Czímer József* segítségével csakugyan jól beszéli a színpad kívánta nyelvet. Számos jól sikerült dramaturgi ötlet dúsítja a darabot, így — különösen a második rész — gördülékenyen és természetesen bonyolódik. Ezek után könnyű azt mondani: ismét kitűnő darab került ki Illyés keze alól.

Jó az előadás is. *Sík Ferenc* rendezésében ezúttal a látványosság csak hatásos körítés, nem bontja meg vele a darab ívét, csak körülkeretezi, az alkalomhoz ünnepélyesíti. Ugyanakkor a dialógusokat eredeti mélységükben élvezhetjük, Sík a játékos kedvét csak ott engedi szabaddá, ahol erre alapos ok és mód van; ezek az előadásnak a rendező által jól megvalósított, üde pillanatai.

Nyári produkcióknál általános kifogás lehet, hogy a különböző színházakból érkező színészek játékstíl-kavalkádot teremtenek a színpadon. Ezúttal ez kevésbé érezhető, a színészek kedvvel azonosultak a darabbal, szívesen közelítettek egymás játékfelfogásához. *Schäffer Judit* szívderítő jelmezeiben, *Csányi Árpád* természetes környezetre hagyatkozó díszletei között fölszabadultan játszották, mondták a nem könnyű szöveget. Jeromos szerepében *Mensáros László* bölcs rálátással teremtette meg a hüledező angol alakját, *Halász Judit* Deborahja vérbő teremtés, a színésznő ismét bizonyította, hogy ha lehetősége nyílik, erre is könnyedén nyit. Rebeka: *Kánya Kata*, az előadás meglepetése. Nehéz, hangváltásos szerepét biztonsággal oldja meg, mindvégig tempót tartva. *Pákozdy János* (Ezekiel) mély, belülről sugárzó humorral közelített szerepéhez — sikerrel. *Jordán Tamás* (Harold Aaron) egy-egy szituációban, *Áts Gyula* (Nádi Péter) mackósra fogottan, *Petényi Ilona* (Bori) jó színvonalon teremtett hiteles légkört. Dániel szerepében *Csíkos Gábor* néhol szélsőséges, de meggyőző módon közvetítette az író mondanivalóját. *Fülöp Zsigmond* és *Faludy László* egy-egy jelenetben hatásosan szolgálta a bemutató kétségtelen sikerét.

Bulla Károly

Deborah (Halász Judit) és Jeromos (Mensáros László)
(MTI fotó — Ilovszky Béla felv.)

A rendezői értelmezésről olvashatunk a megyei lapban: „ Ebben az előadásban a népből jött értelmiség feladatait szeretnénk kibontani. Azt, hogy milyen ingoványon kell keresztülgázolnia Dánielnek, amíg visszatalál az övéihez. S hogy milyen kettős kutyaszorítóba kerül, amikor látja, hogy az emberek nem akarnak utánamenni. A darab keserű szemlélete kísértetiesen emlékeztet Arany János A nagyidai cigányok és Ady Endre Nekünk Mohács kell című költeményeinek önostorozó látásmódjára."

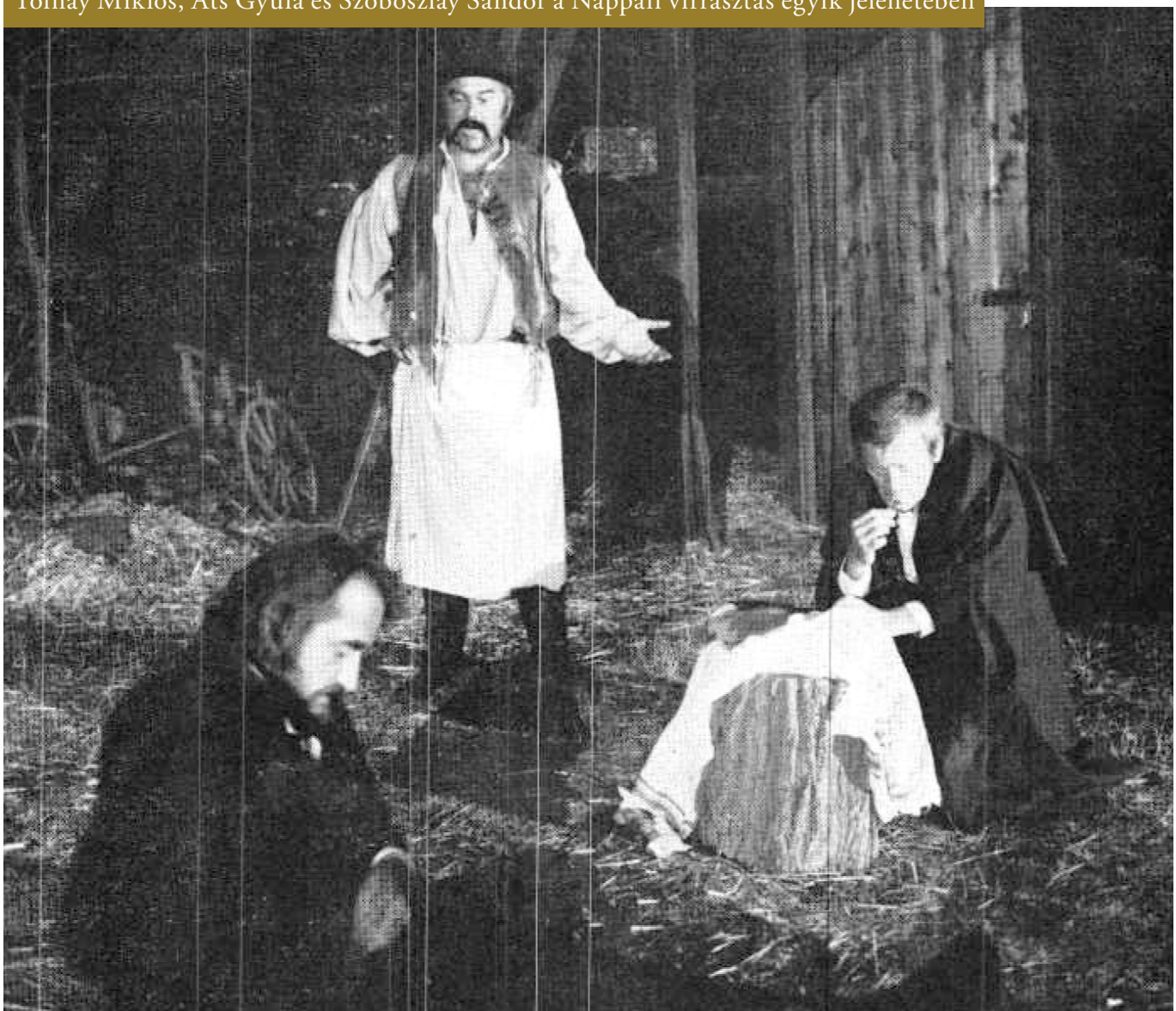
Szereplőit az ország több színházából válogatta ezúttal is Sík Ferenc: Csikos Gábor, Mensáros László, Halász Judit, Jordán Tamás, Pákozdy János, Áts Gyula, Kánya Kata, Petényi Ilona, Fülöp Zsigmond, Faludy László. Díszlettervező: Csányi Árpád, jelmeztervező: Schäffer Judit, Dramaturg: Czímer József. Játékukról többnyire igen jó kritika jelenik meg a következő időszakban.

A gyulai évad egy másik ősbemutatóval kezdődött: Keresztúry Dezső Nehéz méltóság című Zrínyi-drámáját Marton Endre, a Nemzeti Színház igazgatója rendezte. Mindkét előadást felvette a Magyar Televízió. Több ezres tömeg csak ezzel vigasztalódhatott, hiszen nem jutottak be az előadásokra.

1976 – Nappali virrasztás

Ha az Illyés-darab bemutatójával kapcsolatban pozitív kritikai fogadtatást említettünk, akkor ez hatványozottan igaz Lászlóffy Csaba darabjának magyarországi premierjére. A hangulatteremtés nagymestere olyat alkotott, ami emlékezetessé tette ezt az előadást, és ismét felkattintott egy képzeletbeli lámpát a Gyulai Várszínházat megvilágító rivaldafényhez.
A Színházban Földes Anna:
„Az igazsággal fejbe vert néző taps nélkül, megrendülten áll fel a helyéről. A máglyák az előadás egy órája alatt leégtek. A szikrák táncának is vége. De a parázsló fahasábok továbbra is izzó forróságot árasztanak a meleg nyári éjszakában. A *Nappali virrasztás* éjszakai előadása radikálisan újfajta színházi élményt hozott szabadtéri színjátszásunk hazai történetében."

Tolnay Miklós, Áts Gyula és Szoboszlay Sándor a Nappali virrasztás egyik jelenetében

Jelenet Lászlóffy Csaba drámájából: Szoboszlay Sándor, Áts Gyula és Tolnay Miklós (MTI fotó — Ilovszky Béla felv.)

Gyulai Várszínház

Nappali virrasztás

A Gyulai Várszínház sokféle, sokszínű és új hangú produkciói közt is kivételes figyelmet ébresztett egy éjszakai produkció, amely a végtelenbe tágítja a szabadtéri játékok lehetőségeit.

Eddig ugyanis mindig csak azt láthattuk, hogy valamiféle zárt térben, palotaudvaron, várfalak között, történelmi hangulatú tereken mozognak a szereplők, a térforma teremti a színpadi, szcenikai, játékbeli adottságokat, hiszen másként lehet és kell felhangzania a dikciónak egy intim belső udvarban, kőbarlangban, vagy városrésznyi nagyságú nézőtéren — itt viszont, ezen a gyulai estén egy történelmi kamaradrámát, egy bensőségesen hangzó, lelki megrendüléseket, öntépő, gyötrelmes, feszült vallomásokat tartalmazó, a világot, a történelmet, a sorsot, a szabadságharc vezetőit, s önmagukat, az író-főszereplőket egyszerre vádoló dikciókat görgetnek a párbeszédek.

A játék, amelyet *Lászlóffy Csaba* írt, novellisztikus szerkesztésű, egy nagy sorspillanatot megidéző drámai szerkezet. *Bajza* és *Vörösmarty* 1849 utáni menekülésének egy megrendítő pillanatát világítja meg; a két ellentétes jellem, a veszélyeztetett két nagy lélek egy csűrben meghúzódva néz szembe egymással, a sorssal — eladdig, hogy vállalják a legnehezebbet is: sorsukkal, életükkel leszámolva elindulnak, hogy szembenézzenek az önkényuralom szorongató árnyékával.

A történet feszültségét, belső mozgását az adja, hogy nemcsak minden neszre, külső történésre figyelnek fel ijedten, hanem az őket élelmező falusi mészáros mozdulataiban is tetten érni próbálják a kedvesség, előzékenység mögött az árulót, a feljelentőt, a besúgót.

Mondom, mindez: kamaradráma. De amit *Sík Ferenc* ebből megrendezett, az már-már monumentális, nagy erejű „szélesvásznú" film, hiszen ez az ötlet, hogy a vár mögött, fákbokrok közt építette fel a csűr jelzéseit, alkalmat teremtett arra, hogy a bensőséges drámát extatikus hatásfokon szólaltassa meg.

Hogyan csinálja? Úgy, mintha filmet rendezne. Lódobogás hallatszik, tüzek lobognak kétoldalt, két óriási máglya világítja be a sejtelmes éjszakát, majd feltűnik lihegve, elcsigázottan a két búvó, a lovas pandúrok, az üldözők serege egyre közelebb ér hozzájuk, szinte érezzük, átéljük velük együtt a vágtató, körbetrappoló lovak zihálását, fegyverek csörögnek, s ők leroskadva a szalmára, kifújják magukat, csak azért, hogy szembenézhessenek félelmeikkel, kétségeikkel; önmagukkal.

Sík Ferenc úgy mozgatja a szereplőket, hogy vallomásaikat szinte testközelből hallgatjuk, előttünk, az arcuk előtt járnak-kelnek, viaskodnak egymással, a lelkiismeretükkel, a sorsukkal.

Nem tudom, Sík vagy más csinál-e még valaha hasonlót. Bevallom: szívesen megnézném, mert a szabadtér olyan hatásait, közvetlenségét és drámaiságát, határtalanságát és hatásosságát fedezte fel, ami egyszerre tud intim bensőségességgel és extenzív, panorámikus hatással megszólalni.

A szereplők érezhetően élvezték a feladat újszerűségét, eredetiségét, a kivételes alkalmat. Ezért a színészi játék nagyszerűen szólaltatta meg az írói, rendezői látomást. Vörösmarty alakját *Tolnai Miklós* jelenítette meg, a költő zaklatott, gyötört, tépett jellemét, lelkének belső rengéseit éreztette kitűnően, indulatainak, fájdalmainak, kétségbeesésének kitűnő színészi kifejezését adta. *Szoboszlay Sándor*, Bajza József megszemélyesítője, azt játszotta el kitűnően, hogy egy nagy intellektus mint őrzi meg, milyen erőfeszítéssel emberi méltóságát, tartását ilyen megalázó szituációban, ilyen iszonyú történelmi körülmények között. A tulajdonos, a vendéglátó gazda *Áts Gyula* pedig azért tetszett, mert nem szolgáltatta ki nyersen, egyértelműen önmagát, a talány drámai hatásaival tartott fogva bennünket.

Simon Zoltán zenei kísérete; a hangszeres és énekbetétek remekül fokozták a játék feszültségét. *Schäffer Judit* jelmezei, *Csányi Árpád* díszlete jól szolgálta, fokozta a mű hangvételét, hatásosságát.

Illés Jenő

Ismét Pécs, 1977. Ismét különleges vállalkozásba fog: megrendezi Rejtő Jenő Ellopott futárjának zenés színpadi változatát. Mérsékelt sikerrel. A sajátságos humorú író művei ellenállnak mind a filmes, mind a színházi próbálkozásoknak. Bárki nyúl hozzájuk, s akar a fergeteges nevettető műveiből sikerdarabot vagy sikerfilmet csinálni, kudarcot vall. Talán abban van a probléma gyökere, hogy a Rejtő-könyvekben a szerző narratív humora viszi előre a cselekményt. Ezt pedig szinte lehetetlen megjeleníteni akár színpadon, akár filmen. Az átütő sikert nem hozta meg a színházakban addig meg nem jelenő, de a Magyarországon is egyre inkább tért hódító új zenei műfaj, a beat.

Áprilisban ismét a Nemzeti Színházban rendez vendégként, ismét magyar drámát, Csák Gyula Együtt egyedül című művét, mely csak címében hasonlít Mihály András–Hubay Miklós Együtt és egyedül zenedrámájára. A közönség szerette a darabot, amiben a négy női főszereplő – Bodnár Erika, Moór Marianna, Vörös Eszter és Farkas Zsuzsa – mellett meghatározó érdeme volt az epizódszerepeket alakító Lukács Margitnak és Rajz Jánosnak. Az 1977-es év gyulai nyári évadáról szólva a Békés Megyei Népújság június 26-i lapszámában megjelent interjúban Sík, kérdésre válaszolva így fogalmaz (gyakran használt fejedelmi többessel): „Amikor új irányba igyekeztünk terelni az évtizedes jubileumát túlhaladó várszínházat, nem mindenki értette, miről van szó. Úgy is fogalmazhatnám, hogy idegenkedtek attól a színházi irányzattól, melyet képviselni-megvalósítani kívántunk. A Véres farsang bemutatásával kezdődött a váltás, és bár szakmai körökben sem kaptunk egyértelmű igenlést,

A tószínpad sok zenés előadás helyszíne volt

Hagyományteremtő vállalkozás

Íme, a sok tekintetben megújult tizenötödik évad. Hogy lehet-e másfél évtizedet hagyományteremtőnek nevezni, nem tudhatom, de amióta figyelemmel kísérem a Gyulai Várszínház programját, nem tért le kijelölt útjáról: a magyar történelmi dráma támogatását tűzte ki célul.

Az idei programsorozat már a *Gyulai Színházi Nyár* címet kapta és egy hónap alatt tíz produkció került-kerül a közönség elé. Közte két ősbemutató: *Hernádi Gyula* Szép magyar tragédiája *Szinetár Miklós*, valamint *Páskándi Géza* Távollévők című tragikus bohózata *Valló Péter* rendezésében. De láthattuk a víziszínpadon *Garai Gábor* Orfeusz átváltozásai című lírai játékát *Sík Ferenc*, az eseménysorozat művészeti vezetője rendezésében, a templomtéren a *Ruszt József* irányította Magyar Passiót is. Volt várhangverseny, folklórjáték, funkcionális díszlet és jelmezkiállítás, a lovagteremben *Nemes Levente* előadásában *Székely János* Dózsa című monodrámája és *Berek Kati* előadóestje. Ismét eljátszották a vár környezetében *Lászlóffy Csaba* Nappali virrasztását és az *Universitas* együttes „meghatározatlan ideig a nap különböző szakaszaiban, a város különböző pontjain" *Kosztolányi:* A szörny című játékát adta elő. Ennyi a leltár. És csakugyan úgy látszik: Gyula városa nagyvonalú támogatásának eredményeként a határszélen született nyári kulturális centrumnak nemcsak a körvonalai, hanem az arculata is megszületett.

Joggal csodálkozhat például a budapesti néző: miként lehet, hogy amikor a fővárosban valamiféle rosszul értelmezett szórakoztatási igény eredményeként leginkább „megcsinált" vidámkodások vagy szuperprodukciók sora képviseli a színházat, akkor vidéki városaink sorát miféle energiák hajtják az igényes produkció-sorozatok létrehozására? Csupán idegenforgalmi szempontok? Aligha. Megfejteni azonban nem tudom. Egy bizonyos: autóra, vonatra kelünk és gyönyörködünk aztán: így is lehet.

A gyulai példa még nem általános, sőt kuriózum jellegű. Színvonalas előadásain szinte az ország valamennyi színházát képviselik a színészek és igazolhatom, szívvel-lélekkel igyekeznek teremteni, kóstolgatva az együttjátszás, az egymás megismerésének örömét. A közönség pedig örömmel veszi tudomásul: ha nem is az egész világ, de ebben a városban egy hónapig színház egész Gyula.

A képek csupán ízelítőt adnak a programsorozatból és a festői környezetből. Biztató vállalkozás ez — jó lenne, ha hagyományteremtővé lehetne.

a várszínház társadalmi vezetői mégis bizalmat szavaztak, és előlegeztek számunkra a következő évadokra is. Hiszem, hogy nem méltatlanul. – Ha az eddigi változásokat figyelemmel kísérjük, szembetűnő kell hogy legyen: igazi színházi műhelyt akarunk teremteni. Olyan műhelyt, ahol a legkülönbözőbb színházi törekvések, elgondolások találkozhatnak, gondolatok cserélődhetnek, együtt kutatva a színház újjáteremtésének nem könnyű útjait. Örömmel köszöntjük Gyulán az Írószövetség és a Színházművészeti Szövetség tanácskozásait, a közös bölcsességnek ezek az alkalmai arra is hivatottak, hogy formálják a várszínház jövőjét, hogy legyenek majd újabbak, akik viszik tovább, amit mi elkezdtünk."

Ugyanitt egy korábban országos sajtótájékoztatón is bejelentett szándékról is beszél: a Gyulai Nyár immár az egész városra kiterjeszkedő programsorozat szélesedő stíluskínálattal.

„Nem titkolt nagy szándékunk, hogy a színházi nyár behálózza az egész város szellemi hétköznapjait, ünnepeit. Különösen júliusban, amikor Gyulán tartózkodunk, de azután is éljen a színház sugárzása, és váljon a város életének szerves részévé."

A színház kilép a vár falai közül: a tószínpadon ősbemutatót rendez maga Sík Ferenc, éjszakai előadásokat tartanak, folklórjátékot adnak a békéscsabai Balassi táncegyüttes közreműködésével, a művelődési központban a művészeti vezető gálaestet rendez a városban tartózkodó neves színészek részvételével, az Universitas együttes a város több pontján játssza, több alkalommal Kosztolányi A szörny című komédiáját. Utóbbi momentum megelőlegezi a következő évad gyermekközpontúságát, amikor az UNESCO által meghirdetett gyermekév előkészületeibe bekapcsolódik Gyula is. Gyermekelőadások sora révén valósítja ezt meg, amivel a jövő színházkedvelőinek kinevelése a célja.

Pécs

1978 májusában megint valami olyasmibe fog, amire kevesen vállalkoznak: Shakespeare-ősbemutatót rendez. A pécsi társulat először viszi színpadra a Titus Andronicus című rémdrámát. A darabválasztáshoz kétségtelenül bátorság szükséges, hiszen ezt a művet nem véletlenül nem játsszák gyakran – hazánkban pedig senki nem nyúlt még hozzá –, a szereplők tocsognak a vérben, s teljesen kiszámíthatatlan, miként fogad egy ilyen művet a magyar közönség. (Hogy a kritika miként fogadhatja ebben a korban, az nagyjából kiszámítható.) A darabot a Madách Színház-beli vendégjátéka során mutatták be a Pécsi Nemzeti Színház művészei. Az érdeklődés nagy volt, a közönség talán a bátorságot méltányolta, mellyel a hazánkban akkoriban ismeretlen rémdráma műfajához nyúlt a rendező, aki a borzasztó nyílt színi cselekvéseket nem finomkodja el. Vérben pancsolnak, vértől maszatos Lavina fehér ruhája, vértől iszamos Titus levágott keze, amit

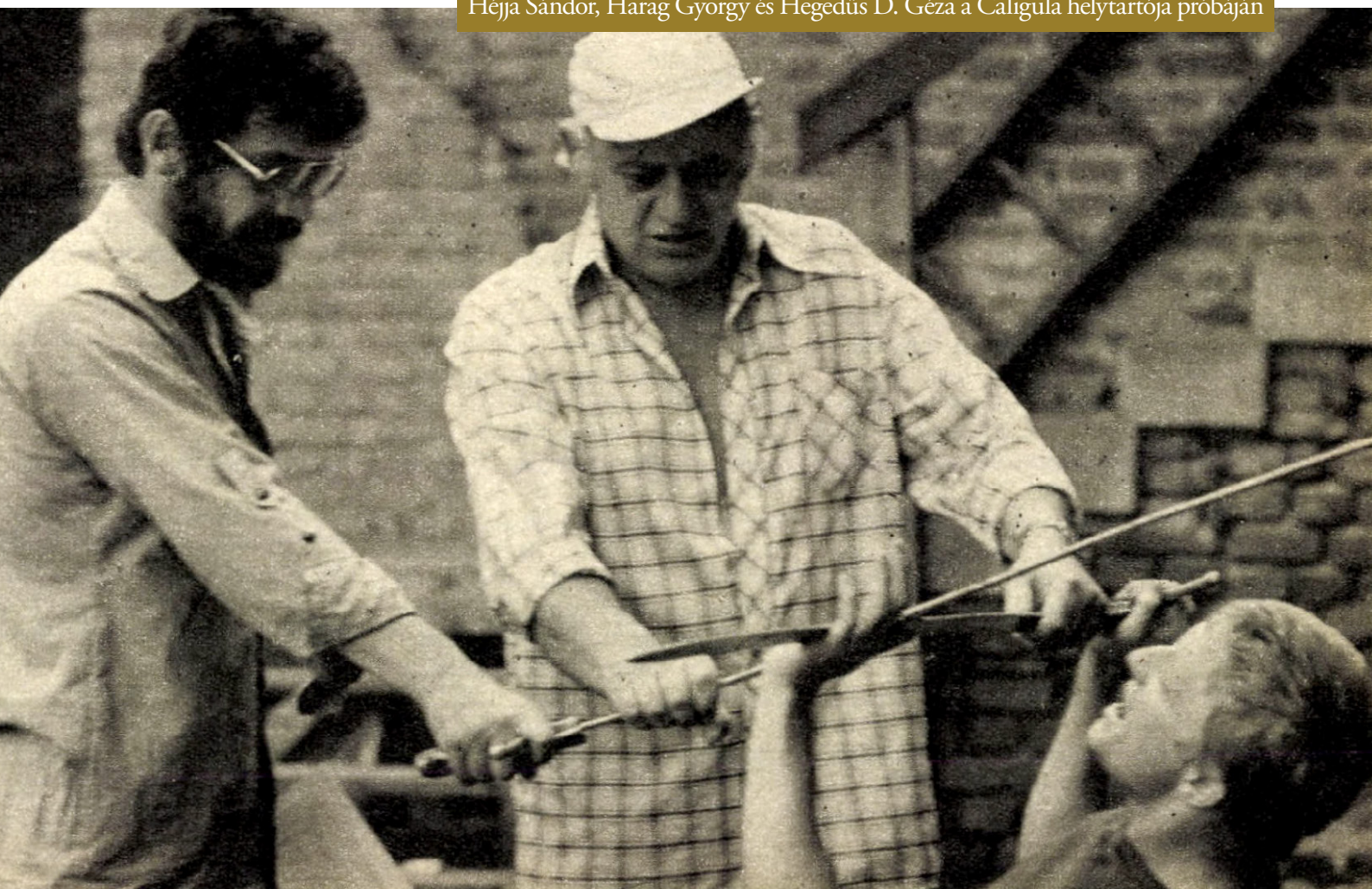
leánya foga közé szorítva visz ki. A darab egyik leghatásosabb jelenete talán, amikor a két Andronicus fiú levágott fejét kendőbe bogozottan cipeli be egy ártatlan leánygyermek. A reakciókat legjobban a Népszabadságban megjelent kritika címe jelzi: Színpad mint mészárszék.

1978 januárjában lett önálló intézmény a Gyulai Várszínház, a folyamat minden nehézségével, kérdéseivel, igazgatója Havasi István, akivel Havasi haláláig erős párosként vezették az intézményt. A társadalmi bizottság ülésén élesek a viták. Síknak szüksége lehetett minden diplomáciai érzékére és személyes meggyőző erejére, hogy művészeti elképzeléseit úgy tálalja, hogy a bizottság támogassa.

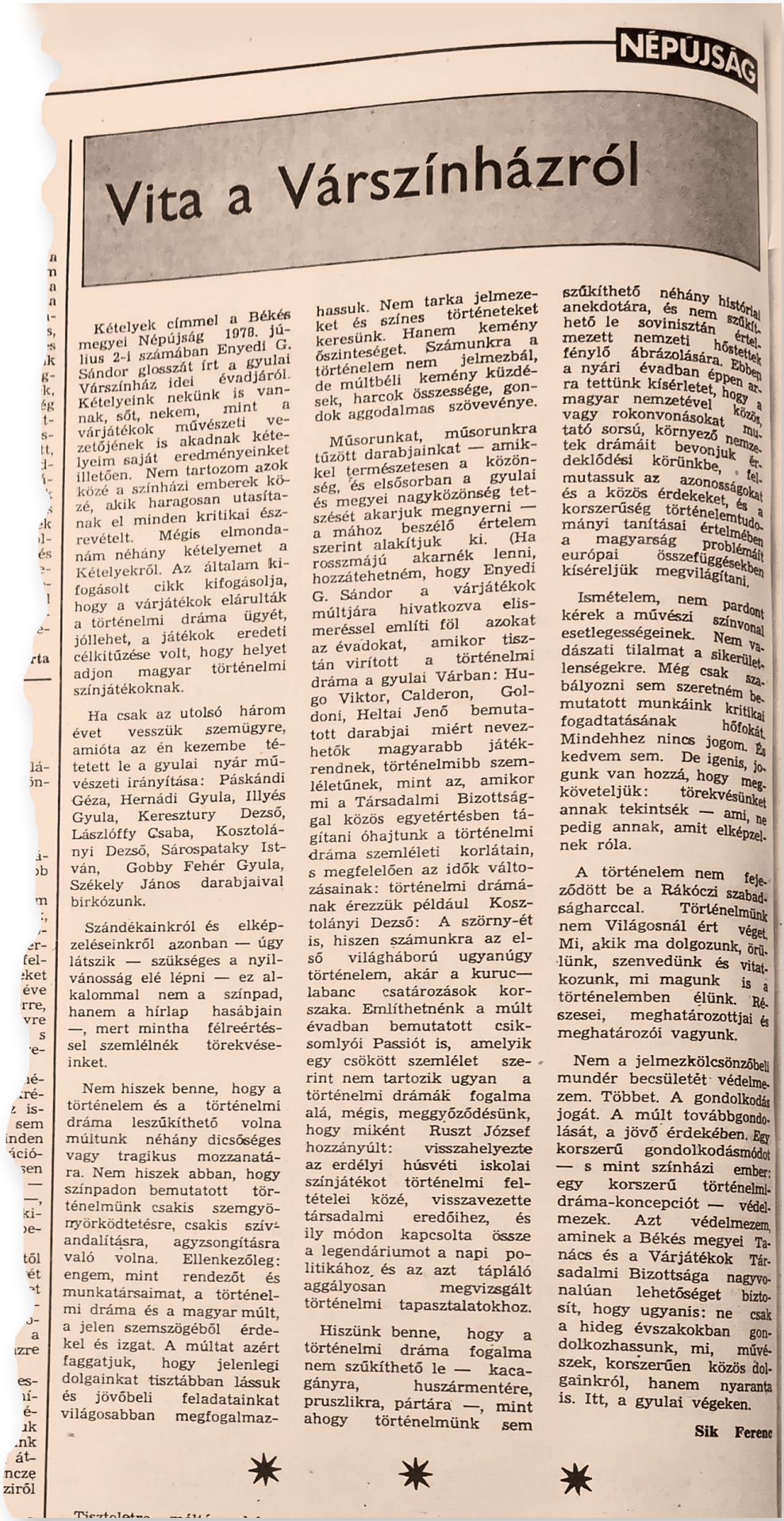
Kiemelkedő előadás a Caligula helytartója, Harag György (a kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője) rendezésében. 1993-ban egy interjúban Sík úgy fogalmaz, a Sütő-bemutatókon kívül Székely János bemutatóira emlékszik a legszívesebben. „Talán nem túlzás azt állítani, hogy őt a Gyulai Várszínház fedezte fel drámaíróként, itt voltak ősbemutatói." (Heti Magyarország, 1993. október 15.)
Az előadásnak hatalmas sikere és médiavisszhangja volt, később Sík a Pécsi Nyári Színházba is eljuttatta – sokak örömére.

A Színház 1978/10. számában két írás is Gyulára kalauzolja az olvasót. Nánay István nyári szezonértékelőjében így ír:
„Az idei szezon központi gondolata: a Duna menti népek barátságának ápolása a művészet eszközeivel. Ennek értelmében három bemutatót tartottak a várban. A környező országok folklórjában is fellelhető motívumokból építkezett Sárospataky István Kőmíves Kelemenné című drámája, amit Tibor Rakovszky, a pozsonyi Nemzeti Színház főrendezője állított színpadra; az erdélyi Székely János Caligula helytartója című drámáját Harag György, a kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője rendezte; Gobby-Fehér Gyula A budaiak szabadsága című történelmi eseménysorát pedig Szabó István, a szabadkai Népszínház művésze vitte színre. Emellett szlovák, román, szerb-horvát nyelvű előadást, illetve irodalmi műsorokat tartottak. A gyulai nyár kiegészítő programsorozata – a nemzetközi gyermekév előkészítéseként, valamint a Gyermekszínházak Nemzetközi Szövetségének Gyulán tartott vezetőségi ülése tiszteletére – gyerekszínházi előadások, műsorok bemutatója volt. Hegedűs Géza Fehérlófia című mesejátékát békéscsabai színészek adták elő Nagy András László rendezésében, Sólyom Kati és Kemény Henrik önálló műsorokkal szórakoztatta a gyerekeket. Második éve ad arra is jó példát Gyula, hogy az amatőr és a hivatásos együttesek jól kiegészíthetik egymás munkáját. Az Universitas együttes felújította Kosztolányi Dezső tavaly Gyulán bemutatott Szörnyét,

Héjja Sándor, Harag György és Hegedűs D. Géza a Caligula helytartója próbáján

ezenkívül Madách Imre Civilizátorát játszotta. Sík Ferenc koncepciója vitathatatlanul rokonszenves, ám a megvalósítása meglehetősen felemás. Igaz, ha ennek a nyárnak semmi más eredménye nem lett volna, mint a Caligula helytartójának kiváló előadása, akkor is feltétlen elismerés illethetné a Gyulai Várszínház vezetőit, hiszen a szerző, rendező, helyszín, színészek tökéletes egymásra találása nem kis részben az ő érdemük. De nem egy bemutatót tartottak, hanem hármat, és a másik kettő nemcsak a Harag-rendezés mellett, de abszolút értelemben is korszerűtlennek tűntek." „A Gyulai Várszínház jelentős kulturális centrummá válhat. De csak akkor, ha a Székely János–Harag György-előadás által kijelölt úton halad, nem pedig a másik két bemutató képviselte irányzatot követi. Következetes, erőteljes, a felvállalt gondolati koncepció és a szabadtéri adottságokat egyként figyelembe vevő dramaturgiai munka a továbbiakban elengedhetetlen. Ehhez jó előre tisztázandó a műsorterv csakúgy, mint a részt vevő művészek köre. Egy olyan, az egész magyar színházi életre kiható előadást, mint a Caligula helytartója, továbbra is műsoron kellene tartani, kevésbé eklektikus műsorra kellene törekedni, elképzelhető lenne – a valódi műhelyszellem jegyében – egy-egy rendező köré felépíteni egy nyár rendezvényeit és így tovább. Magyarán: az eddigieknél határozottabb arcélt kellene adni a várszínháznak, hiszen ehhez – úgy tűnik – egyre inkább megérnek a külső és belső feltételek."

NÉPÚJSÁG

Vita a Várszínházról

Kételyek címmel a Békés megyei Népújság 1978. július 2-i számában Enyedi G. Sándor glosszát írt a gyulai Várszínház idei évadjáról. Kételyeink nekünk is vannak, sőt, nekem, mint a várjátékok művészeti vezetőjének is akadnak kételyeim saját eredményeinket illetően. Nem tartozom azok közé a színházi emberek közé, akik haragosan utasítanak el minden kritikai észrevételt. Mégis elmondanám néhány kételyemet a Kételyekről. Az általam kifogásolt cikk kifogásolja, hogy a várjátékok elárulták a történelmi dráma ügyét, jóllehet, a játékok eredeti célkitűzése volt, hogy helyet adjon magyar történelmi színjátékoknak.

Ha csak az utolsó három évet vesszük szemügyre, amióta az én kezembe tétetett le a gyulai nyár művészeti irányítása: Páskándi Géza, Hernádi Gyula, Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Lászlóffy Csaba, Kosztolányi Dezső, Sárospataky István, Gobby Fehér Gyula, Székely János darabjaival birkózunk.

Szándékainkról és elképzeléseinkről azonban — úgy látszik — szükséges a nyilvánosság elé lépni — ez alkalommal nem a színpad, hanem a hírlap hasábjain —, mert mintha félreértéssel szemlélnék törekvéseinket.

Nem hiszek benne, hogy a történelem és a történelmi dráma leszűkíthető volna múltunk néhány dicsőséges vagy tragikus mozzanatára. Nem hiszek abban, hogy színpadon bemutatott történelmünk csakis szemgyönyörködtetésre, csakis szívandalításra, agyzsongításra való volna. Ellenkezőleg: engem, mint rendezőt és munkatársaimat, a történelmi dráma és a magyar múlt, a jelen szemszögéből érdekel és izgat. A múltat azért faggatjuk, hogy jelenlegi dolgainkat tisztábban lássuk és jövőbeli feladatainkat világosabban megfogalmazhassuk. Nem tarka jelmezeket és színes történeteket keresünk. Hanem kemény őszinteséget. Számunkra a történelem nem jelmezbál, de múltbéli kemény küzdések, harcok összessége, gondok aggodalmas szövevénye.

Műsorunkat, műsorunkra tűzött darabjainkat — amiknek természetesen a közönség, és elsősorban a gyulai és megyei nagyközönség tetszését akarjuk megnyerni — a mához beszélő értelem szerint alakítjuk ki. (Ha rosszmájú akarnék lenni, hozzátehetném, hogy Enyedi G. Sándor a várjátékok múltjára hivatkozva elismeréssel említi föl azokat az évadokat, amikor tiszta virított a történelmi dráma a gyulai Várban: Hugo Viktor, Calderon, Goldoni, Heltai Jenő bemutatott darabjai miért nevezhetők magyarabb játékrendnek, történelmibb szemléletűnek, mint az, amikor mi a Társadalmi Bizottsággal közös egyetértésben tágítani óhajtunk a történelmi dráma szemléleti korlátain, s megfelelően az idők változásainak: történelmi drámának érezzük például Kosztolányi Dezső: A szörny-ét is, hiszen számunkra az első világháború ugyanúgy történelem, akár a kuruc—labanc csatározások korszaka. Említhetnénk a múlt évadban bemutatott csiksomlyói Passiót is, amelyik egy csökött szemlélet szerint nem tartozik ugyan a történelmi drámák fogalma alá, mégis, meggyőződésünk, hogy miként Ruszt József hozzányúlt: visszahelyezte az erdélyi húsvéti iskolai színjátékot történelmi feltételei közé, visszavezette társadalmi eredőihez, és ily módon kapcsolta össze a legendáriumot a napi politikához és az azt tápláló aggályosan megvizsgált történelmi tapasztalatokhoz.

Hiszünk benne, hogy a történelmi dráma fogalma nem szűkíthető le — kacagányra, huszármentére, pruszlikra, pártára —, mint ahogy történelmünk sem szűkíthető néhány históriai anekdotára, és nem szűkíthető le sovinisztán értelmezett nemzeti hőstettek fénylő ábrázolására. Ebben a nyári évadban éppen arra tettünk kísérletet, hogy a magyar nemzetével közös, vagy rokonvonásokat mutató sorsú, környező nemzetek drámáit bevonjuk érdeklődési körünkbe, felmutassuk az azonosságokat és a közös érdekeket, és a korszerűség történelemtudományi tanításai értelmében a magyarság problémáit európai összefüggésekben kíséreljük megvilágítani.

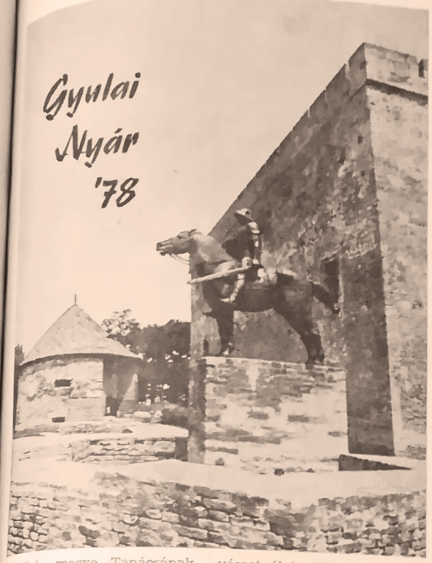
Ismételem, nem pardont kérek a művészi színvonal esetlegességeinek. Nem vadászati tilalmat a sikerületlenségekre. Még csak szabályozni sem szeretném bemutatott munkáink kritikai fogadtatásának hőfokát. Mindehhez nincs jogom. És kedvem sem. De igenis, jogunk van hozzá, hogy megköveteljük: törekvésünket annak tekintsék — ami, ne pedig annak, amit elképzelnek róla.

A történelem nem fejeződött be a Rákóczi szabadságharccal. Történelmünk nem Világosnál ért véget. Mi, akik ma dolgozunk, örülünk, szenvedünk és vitatkozunk, mi magunk is a történelemben élünk. Részesei, meghatározottjai és meghatározói vagyunk.

Nem a jelmezkölcsönzőbeli mundér becsületét védelmezem. Többet. A gondolkodás jogát. A múlt továbbgondolását, a jövő érdekében. Egy korszerű gondolkodásmódot — s mint színházi ember: egy korszerű történelmi-dráma-koncepciót — védelmezek. Azt védelmezem, aminek a Békés megyei Tanács és a Várjátékok Társadalmi Bizottsága nagyvonalúan lehetőséget biztosít, hogy ugyanis: ne csak a hideg évszakokban gondolkozhassunk, mi, művészek, korszerűen közös dolgainkról, hanem nyaranta is. Itt, a gyulai végeken.

Sík Ferenc

Tizenöt éves a Gyulai Várszínház

Békés megye Tanácsának döntése szerint 1978. január 1-én önálló színház lett a Gyulai Várszínház, Havasi István igazgatásával. Ez az év nemcsak az önállóság rangját jelenti, de egy tekintélyes jubileum ünnepét is: a tizenötödik évad kezdetét.

1964. július 11-én este fél 9 órakor az akkori tanácselnök, Enyedi G. Sándor nyitotta meg a város régi kulturális hagyományait folytató, de mégis merészen új vállalkozását, a Gyulai Várszínházat. Az új kezdeményezés megálmodója Miszlay István volt, aki 10 éven át művészeti vezetőként valósította meg a színház történelmi feladatát: népek, nemzetek, országok, tájak találkozási pontján példát mutatott életrevalóságból, társadalmi és kulturális emelkedésből, az erők összefogásából. A kultúrákat összekötő híd szerepét töltötte be ez a színház, mindig a népek, nemzetiségek közös sorsának, megbékélésének útját egyengetve. Még a kezdeti időkben meghívásos drámapályázatot hirdettek a Művelődésügyi Minisztériummal közösen. A pályázat négy új magyar történelmi drámát eredményezett, amely az utóbbi öt év bemutatóinak is alapja lett. Kialakult a Várszínház sajátos stílusa: sűrűs mondanivalójú történelmi drámák színre vitele után olasz, spanyol, majd egyre több magyar klasszikus vígjátéki produkció következett. Erénye az is ennek a színháznak, hogy ilyen hosszú időn át megtalálta és következetesen végigvitte műsorpolitikáját. Tizenöt évadon át jutott el napjainkig a megszületett ötlettől e nemes próbálkozás az országos rangig, hírnévig, amelyet Szeged mellett ma már számon tart a színházszerető közönség határainkon belül és kívül is. A magyar dráma ápolásáért, a közönség és az alkotók örömére következetesen él és virágzik egyre gazdagabban ez a szép és komoly játék a várban. A felfedezés örömével ismertünk rá elfeledett alkotók vagy művek ragyogására. Már az első évad történelmi drámáink műhelyévé avatta a romantikus várudvart. Victor Hugo, Sárközi György, Szigligeti Ede, Katona József, Madách Imre, Kós Károly, Keresztury Dezső, Illyés Gyula, s a többi halhatatlan géniusz fantáziája keltette életre Dózsát, Bánk bánt, Csák Mátét, István királyt, Zrínyi Miklóst, magyar, lengyel és székely fejedelmeket. Thália papjainak, papnőinek színe-java varázsolt lelket a történelemformáló, egymást segítő, ölelő vagy kenszaboló figurákba. Azok, akik eljöttek e vidékre játszani vagy rendezni, különös művészi kényszer hatását érezték: a legnagyobb művészetnél is többet kell nyújtaniuk a komor fenségű, csillagos kupolájú, a múlt örömeit, bűneit lehelő falak között. Olyan színészi törzsgárda szerveződött e feladat köré, amely kezdetben a vidéki színjátszás javát fogta össze, később pedig a magyar színjátszás legjobbjaival bővítette a kört. A történelmi drámák figurái Szersén Gyula, Iványi József, Szoboszlai Sándor, Siménfalvy Sándor keltette életre, de emlékezetes alakításaival volt jelen Somogyvári Pál, Stafanik Irén, Szirtes Ádám, Szabó Gyula, Tyll Attila, Bessenyei Ferenc is. A vígjátéki produkciók sztárjai: Tordy Géza, Pap Éva, Horváth Gyula, Fülöp Zsigmond, Mészáros Ági, Rajz János, a feledhetetlen Domján Edit és Latinovits Zoltán. Velük együtt sok színész bizonyította már ezen a színpadon tehetségének eddig nem ismert oldalát.

Tíz év után új művészi elképzelés épült a hagyományokra, tovább élteve azokat. Nemcsak sokszínűbb programmal várták a közönséget, de ki is léptek a várudvarról. A hangversenyek, folklór előadások mellett a vár egyéb adottságait felhasználva stúdióelőadásokat, éjszakai produkciókat rendeztek a lovagteremben, a tavon és a vár mögött is. Sík Ferenc érdemes művész 1973-ban lett a színház művészeti vezetője, s az általa képviselt elképzelés az, hogy a színház hangulata, hatása Gyula egész városát hálózza be hétköznapokon és ünnepeken is. A Várszínház társadalmi vezetőségével őt évre szóló tervet alkottak. Így az elmúlt évadban a magyar irodalom napjainkban talán két legtermékenyebb és legizgalmasabb egyénisége: Hernádi Gyula és Páskándi Géza művei: a Szép magyar tragédia és a Távollévők keltek életre a vár színpadán Színetár Miklós Kossuth-díjas érdemes művész és Valló Péter rendezésében. A vár mögötti téren mutatták be Lászlóffy Csaba: Nappali virrasztás című drámáját. Láttuk a tavi színpadon Garai Gábor: Orfeusz átváltozásai című művét és az Universitas együttes produkcióját: Kosztolányi Dezső: A szörny című komédiáját. Nemes hagyománya a Várszínháznak a folklórműsor, amelyet tavaly a Born Miklós által összeállított Emberöltő című népi játék képviselt.

Igazi színházi műhelyt teremtettek Gyulán a Várszínház vezetői, hogy a különböző színházi törekvések, indulatok és stílusok ütközőpontjaként segítsék a magyar színházi élet megújhódását. 1978-ban a Duna menti népek barátsága, közös történelme jegyében összeállított műsort látunk. Hűen a Gyulai Nyár születésekor kitűzött művészi célnak: a magyar történelmi dráma, a kortárs magyar írók és a kortárs színházművészek kapcsolatának határait tágítva keresik a választ a múlt, a jelen és a jövő kérdéseire. Erdélyi, jugoszláviai, csehszlovákiai magyar írók műveit ott élő magyar rendezők állítják színpadra most. Június 26-án este, az Erkel Művelődési Központban a Gála '78 című műsorral mutatkoznak be a Várszínház művészei. Az első bemutató június 30-án este Sárospataki István: Kőműves Kelemenné balladája című műve lesz a Pozsonyi Állami Szlovák Színház főrendezőjének, Rakovszky Tibornak rendezésében. Az ismert ballada cselekményét Ronyecz Mária érdemes művész, Bánhidy László, Izsó Vilmos, Tarsoly Elemér, Györgyfalvai Péter, Vándor Éva és Danesházi Hajnal játsszák.

Július 13., a második bemutató dátuma. Az író, Székely János így vélekedik a Caligula helytartója című drámája előszavában: „Olyan eseményt írtam meg, amely valamikor, pontosan 1932 évvel ezelőtt csakugyan megesett." Egy korabeli auktor (Tacitus) így emlékezik históriájában: „Tibérius alatt nyugalom volt, majd, amikor Gaius Caesar megparancsolta, hogy képmását a templomban helyezzék el (a zsidók) inkább fegyvert ragadtak, ennek a mozgalomnak a császár halála vetett véget."

Az akkori szíriai helytartó: Publius Petronius a nagy történelmi konfliktust habozás nélkül magára vállalta. „Helytállt a császárkor mocskában és zűrzavarában, méghozzá éppen ott és éppen akkor, amikor a legnehezebb volt, a római birodalomban, Caligula idején. Azt akartam, hogy újra éljen és hasson az erkölcsi helytállás példájával, fel akartam támasztani őt" — vallja Székely János. A dráma rendezője a kolozsvári színház Európa-szerte ismert főrendezője: Harag György lesz.

Az első bemutató 1964-ben Victor Hugó Hernanija. A képen Somogyvári Pál és Szoboszlai Sándor

Jelenet a tavaly bemutatott Magyar Passióból

A szabadságért küzdő hős vagy áruló polgárok megszemélyesítői: Tyll Attila, Hámori Ildikó, Blaskó Péter, Fülöp Zsigmond, Cserényi Béla, Pintér Gyula, Cserenyés Rózsa, Csurka László. A rendező a szabadkai színház művészeti vezetője: Szabó István. A bemutató napja: július 22.

A hagyományos folklórműsor ezúttal az 1948-ban megrendezett I. országos néptáncfesztiválra és Rábai Miklósra emlékezik. Az összeállítás rendezője: Born Miklós, zenei vezetője: Vavrinecz Béla. A bemutató augusztus 4-e.

Az 1978-as színházi nyárban sem csak a vár színpadán lesznek bemutatók. A Gróza-parkban ismét felüti táborát az Universitas együttes, hogy először július 15-én bemutassa Madách Imre: Civilizátor című vígjátékát, majd a város különböző pontjain Kosztolányi Dezső: A szörny című bábjátékát is Katona Imre rendezésében. A jövő évben megrendezésre kerülő nemzetközi gyermekév jegyében a legifjabb közönség is megtalálja szórakozását Gyulán, már ezen a nyáron. A Várfürdőben Hegedűs Géza: Fehérlófia című mesejátékát Nagy András László rendezi a Békés megyei Jókai Színház művészeinek közreműködésével. Sólyom Katalin színművész gyermekekhez szóló műsorával az szerepel, Kemény Henrik bábművész pedig kedves figuráit hozza el Gyulára.

A nálunk élő nemzetiségiek kultúráját anyanyelven előadott irodalmi műsorok képviselik majd. A szlovák irodalom értékes alkotásait mutatja be a lovagteremben július 5-én négy szlovák művész. A román nemzetiségűek július 10-én egyfelvonásos komédiát, a szerb-horvátok pedig július 26-án monodrámát látnak ugyanitt.

Az ez évi érdekességek között fontos helyet foglal el a nagy magyar történelmi filmeket bemutató sorozat a gyulai szabadtéri színpadon. Több mint tíz kitűnő magyar történelmi filmet lát majd a közönség, köztük olyan új alkotásokat is, mint a Sára Sándor rendezte „80 huszár", és a Sík Ferenc irányításával forgatott „Nem élhetek muzsikaszó nélkül" című műveket. Június 22. és 25. között a vár előtti téren népművészeti vásár is lesz, ahol cserepesek, kosarasok, szűcsök árui között válogathatunk.

Egy szép kiadvánnyal is találkozhatunk a színházi jubileumon: Szántó Judit szerkesztésében összefoglaló mű jelenik meg a Gyulai Várszínház tizenöt évének történetéről.

Mint eddig minden évben, most is gazdag programot kínál a Gyulai Nyár az idelátogatóknak. Július 9—15-ig az eszperantó nyári egyetem hallgatói tizenhatodik alkalommal találkoznak az alföldi kisvárosban. Július 9-én, vasárnap dr. Takács Lőrinc, a városi tanács elnöke köszönti a résztvevőket, akik ebben az évben az eszperantó nyelvtanárok pedagógiai továbbképző tanfolyamának hallgatóival is sokasodtak. Ifjúsági és pedagógus művésztelep, fotós alkotótelep, könnyűzenei hangversenyek, sportversenyek, tárlatok, Mladonyiczky Béla és Takács Győző szabadtéri kiállítása, jelmez- és díszlet-terv-bemutató várja a Gyulára érkezőket. (x)

Páskándi Géza tragikomikus bohózata az 1977-es évadból; a Távollévők. Az ostromlott várba megérkezett a Szultán (Huszár László)

Ebben az évben fennállása 15. évfordulóját ünnepli a Gyulai Várszínház, az alkalmi kiadványban megjelent interjút érdemes elolvasnunk:

„Történelmi drámákon kívül másfajta színházi élményeket is kínál a gyulai nyár: happeninget, monodrámát, előadóestet, folklórjátékot, »funkcionális« díszlet- és jelmezkiállítást – és bízhatunk Sík Ferenc művészeti vezetőben: a kínálat állandóan bővül majd újabb és újabb meglepetésekkel" – írta az 1977-es gyulai műsorral kapcsolatban az Új Tükör című hetilap, majd a legújabb játékteret: a vízi színpadot bemutatva, a cikk írója megjegyezte: „… tán még a kuruttyoló békák, a hápogó vízimadarak is Sík Ferencnek, a mulatság rendezőjének engedelmeskedtek."

Vele beszélgetünk most, a Gyulai Várjátékok második és jelenlegi „gazdájával".

– Hogyan került kapcsolatba a várjátékokkal?

– 1974-ben kaptam az első meghívást, Száraz György A nagyszerű halál című művének rendezésére. Miszlay István akkor már távozni készült; beszélgetni kezdtünk a helyi vezetőséggel. Megismertük egymást, tetszettünk egymásnak, felcsaptam.

– Mit fogadott el az első tíz év gyakorlatából, hol akart eleve bővíteni vagy épp változtatni?

– A semmiből valamit teremteni: csoda. A meglevőt folytatni már sokkal könnyebb. Annál is inkább, mert tökéletesen egyetértettem mind a Dubrovnik nyomán fogant koncepcióval, mind az első évtized fő vonulatával: a történelmi tárgyú drámák középpontba helyezésével. Ezen belül viszont elsősorban a kortárs szerzők történeti játékai érdekeltek, főképp két szemszögből. Az elsőt így fogalmaznám meg: mikor válik egy-egy történelmi sorsfordulat mitológiai méretűvé, olyan mozzanattá, amely az emberiség egészét érinti. A másik: a történelem és a folklórérintkezési pontjai. Azt mondanám hát, műsorunk a történelem, a mítosz és a folklór háromságának jegyében kezdett kibontakozni.

– Miben látja a gyulai színházi nyár speciális, más fesztiváloktól eltérő jellegét?

– Úgy érzem, az eszmény, melyet mi, a várjátékok irányítói és résztvevői vallunk, nagyon is összefügg a közművelődés célkitűzéseivel. Az ókori polisz-életnek, színház és város szerves egységének valamilyen modern változatára törekszünk, azt akarjuk, hogy vállalkozásunk meghatározója legyen Gyula város szellemi életének. Épp ezért is léptünk ki a várfalak közül, ezért vagyunk jelen a nap úgyszólván minden szakaszában. Azt akarjuk, hogy a színház „elkerülhetetlen" legyen, ne csak a tudatosan színházba készülő néző részesedjék belőle, hanem a járókelő is minduntalan beleütközzék. Például ezért nyilvánosak a próbáink is, és úgy tapasztaljuk, egyre több gyulai lakos kukkant be rájuk.

– Úgy véli, egy ilyenfajta kisugárzáshoz elegendő a színházi nyár egy hónapja?

– Mindenesetre vannak már kedvező tapasztalatok, amelyek azt mutatják, hogy „jelen vagyunk" a többi 11 hónapban is. Úgy érzem, a várjátékoknak is köszönhető, hogy megnőtt a Békéscsabai Jókai Színház gyulai bérletezőinek száma (ennek hatására a társulat több bemutatóját Gyulán tartja), több a nézője az egyéb, pl. szegedi és debreceni vendégjátékoknak, a helyi színjátszó körök száma pedig megnégyszereződött!

…

– Mondana valamit a társulatépítés szempontjairól?

– Nem kívánunk állandó gyulai stábot létrehozni. Ha egyes nevek időnként visszatérnek, annak más oka van: ebben is – híven Miszlayékhoz, az első tíz év hagyományához – azt akarjuk, hogy Gyula nagy kohója legyen azoknak a művészeknek, akik különféle színházakban dolgoznak, de a színházról egyformán gondolkodnak. Ezért is, meg hát a hozzáférhető, ráérő színészek korlátozott száma okán is, vannak rendszeres gyulai szereplők, de ismétlem: nyitottak kívánunk maradni ebben az irányban.

A rendezők kiválasztásában tudatos koncepció vezérel. Hiszünk a magyar színház egységében, s elhatároljuk magunkat mind a generációs konfliktusoktól, mind a Pest-vidék szembeállításoktól. Úgy véljük, színjátszásunk hasonló világnézetű, csak stílusban, ízlésben különböző alkotókat tömörít, és mi nyitva tartjuk a kaput minden korszerű törekvés előtt. Persze ez nem jelenti a féktelen avantgárd kísérletezés támogatását; Gyula erre nem alkalmas terep. Ismétlem: nem hiszek a nemzedéki szembeállításban, de ennek nem mond ellent a tudatos fiatalítás. A vállalkozás kontinuitását meg kell őrizni, személyi változások miatt a gyulai színházi nyár soha nem kerülhet válságos helyzetbe.

– Mit jelent Gyula számára az önálló színházi státusz?

– Jelent persze bizonyos örvendetes elismerést: programunknak megfelelően immár hivatalosan is része lettünk a télen-nyáron folyamatosan zajló, egységes magyar színházi életnek. Jelent aztán sok könnyebbséget a műsortervezés, a szerződtetések stb. terén – és jelent természetesen nehézségeket is, hiszen megnőtt a felelősség és megnőtt az adminisztráció is!

– Befejezésül egy szubjektív kérdést. Mi volt eddigi gyulai pályafutásnak legboldogabb pillanata?

– Ha egy egész évadot pillanatnak lehet nevezni: a tavalyi volt az. 1977 sikerei bebizonyították, amit magam is rég vallottam: a művészeti vezetőnek nem az a dolga, hogy mindent ő rendezzen, hanem hogy a hazai és külföldi erők legjavát egy közösen vállalt ügy elé fogja. Úgy érzem: 1977-ben az ügy aratott győzelmet, a gyulai színházi nyár gondolata.

Sík Ferenc, a filmrendező

1978-ban figyelme a filmkészítés felé fordul. Első munkája egy gyermekek számára készült J. B. Priestley-írás feldolgozása. A Snuki című tévéjáték szereplői: Bárdy György, Hajdú Gábor, Halász László, Huszár László, Márton Gabriella, Sólyom Kálmán és Pásztor Erzsi.

Mintha keresné az új, izgalmas feladatokat. Mintha mindent ki szeretne próbálni...Mozifilmet még nem rendezett, de tengernyi színes munkája mellett erre is szakít időt. Hogy miért éppen Móricz Zsigmond kevéssé sikerült regényét, a Nem élhetek muzsikaszó nélkült választja, nagy talány. Talán azért, mert színpadon már megrendezte a könyvből készült darabot[22], s ez növelte biztonságérzetét, esetleg azért, mert Móriczcal nagyot bukni nem lehet, de az is elképzelhető, hogy egyszerűen csak vonzotta az a dzsentrivilág, amely könnyedségével, vidámságával, mozgalmasságával közel állt a saját életéhez... Mindenesetre imádta ezt a művet, s ezt meg is fogalmazta:
„... a »Nem élhetek muzsikaszó nélkül« tipikusan közép-európai idill. Ez a műfaji meghatározása. Rendezni, játszani és nézni – felüdülés a sok nyakatekert »gondolati« darab után."

Móricz 1928-ban saját maga írta meg a regény színdarabváltozatát.[23] A színpadi siker nyomán az író elkészítette a műből készült filmforgatókönyvet.[24] Sík Ferenc ilyen módon a regény harmadik feldolgozója. A forgatókönyvet Thurzó Gábor készítette el számára.
A szereposztás nem sikerült rosszul: Balázst Oszter Sándor, Pólikát Szirtes Ágnes játszotta. A szigorú Zsani, a süket Mina és a pityókás Pepi szerepében Tolnay Klári, Máthé Erzsi és Gobbi Hilda igyekezett humorra hangolni a közönséget.

A filmben Benedek Miklós is feltűnik

Máthé Erzsi, Tolnay Klári, Gobbi Hilda

[22] A Békéscsabai Jókai Színház művészei Aradon is előadták a Sík Ferenc rendezte darabot.
[23] Budapesten először 1928. december 8-án mutatták be a Nemzeti Színház Kamara Színházában, Hevesi Sándor rendezésében, Debrecenben pedig első ízben 1936-ban, az író lánya, Móricz Lili főszereplésével.
[24] 1935-ben Deésy Alfréd rendezésében mutatták be a mozikban. A filmváltozat inkább a színdarab cselekményét követi, mint az eredeti regényét.

Az elsőfilmes rendező a kedvezőtlen kritikákat olvasva talán visszaemlékezett annak a kedves ügyintézőnek az intő szavaira, aki a főiskolai szakok közül nem javasolta a filmrendezőit: „Kedvesem, magát megeszik ott!...”
A kritikusok fanyalogva, kicsit talán túlságosan is fanyalogva fogadták a filmet. A Népszava kritikusa így fogalmazott:
„A legkitűnőbb színházi rendezőink közé tartozó, mindig vállalkozó kedvű Sík Ferenc igazán találhatott volna jobb alkalmat filmrendezői bemutatkozására. Képteremtő ereje, vizuális fantáziája azt jelzi: értékeset alkothatna filmen is. A film egészét azonban nem tudja úgy kézben tartani, összefogni a rendező, ahogyan azt színházi produkcióiban megszoktuk.”[25]
Vidéken egy kicsivel nagyobbat rúgtak az idegen pályára tévedő színházi szakemberbe. Unalmas jelenetekről, egymást ismétlő, fáradt képsorokról, elnyújtott csendekről írtak. Egyik „méltatója” kegyetlen kijelentéssel zárta sorait: ez a film akkor is nagyon rossz, ha a közönség egymás sarkára tiporva áll sorba a jegyekért![26]

Az 1979-es esztendő sincs híján bátor vállalkozásnak. Megrendezi egy kevéssé ismert belga szerző, Michel de Ghelderode A nagy halál balladája című abszurd drámáját. Ismét egy olyan darab, melyet csak kevesen ismernek, s még kevesebben adnak elő.

Hogy az élete még változatosabb legyen, új területre – a Snuki című tévéjáték alig tekinthető előtanulmánynak – kalandozik el, tévéjátékot rendez Katona Márta dramaturggal Sütő András Anyám könnyű álmot ígért című művéből.

A szereposztás parádés: Törőcsik Mari, Páger Antal, Gobbi Hilda, Győry Emil, Szabó Sándor, Zenthe Ferenc. A produkció ma is nézhető, bepillantást nyújt Sütő világába, annak ellenére, hogy a korabeli kritika szokásos módon kezelte: ha az írón akartak ütni egyet, akkor a rendezőt dicsérték, ha pedig a rendező személye nem tetszett valamiért, akkor a szerző nagyságát magasztalták.

Az esztendő legjelentősebb munkája azonban kétségtelenül Weöres Sándor 28 évesen írt első drámájának, a Holdbéli csónakos megrendezése. A kor kulturális politikájának furcsa fintora, hogy miután a színmű egy szombathelyi folyóiratban[27] teljes terjedelemben napvilágot látott, majd könyv alakban megjelent, miután három magyar színház a darabot előadta, 1985-ben az a színház is vállalkozhatott bemutatására, amelynek a művet annak idején Weöres Sándor írta. A mű első letiltása óta tizenöt év telt el. Az esemény súlyát jelzi, hogy a televízió is közvetítette a pécsi előadást.
Weöres Sándor két mesét ötvöz egy történetbe. Az egyik az, amelyben a királylány kezéért versengenek s természetesen azt a legkisebb, legszegényebb, legkevésbé hatalmas, tehát a leginkább népi királyfi nyeri el, ha éppen nem valamely népfi, paraszt- vagy iparoslegény lesz a boldog győztes. A másik típus, amelynek elemeit a költő beleszőtte művébe, s amelyre a címben is utal, a beteg, az enervált, az életunt királylány története, akinek ugyancsak valamilyen „lentről jött ember” hozza el a gyógyulást, a boldogságot. Nem könnyítette a szerző a szereplők dolgát azzal sem, hogy keveredik a lírai és a tréfás hang a darabban. A rendező a mű mesés, holdbéli világát jelenítette meg a főbb szerepeket játszó Sír Kati, Vallay Péter, Szegváry Márton, Katona János, Tomanek Gábor segítségével.

A nyár a Gyulai Várszínházhoz kötötte a művészeti vezetőt, annak értékeléseit olvasva láthatjuk, hogy a 70-es évek végére egy-egy szezonban 25–30 ezer néző fordult meg a rendezvényeken.

1979 – Illyés Gyula: Homokzsák, avagy nevetni könnyebb

„A fáradhatatlan frisseséggel alkotó Illyés Gyula legújabb drámáját, a Homokzsák, avagy nevetni könnyebb című vígjátékot a Gyulai Várszínháznak adta. Az idei gyulai nyár igencsak legjobb produkcióját alkothatta meg bemutatásával Sík Ferenc. Illyés Gyula drámaírói leleménye ezúttal is korunk és társadalmunk lényeges problémáját ragadta meg

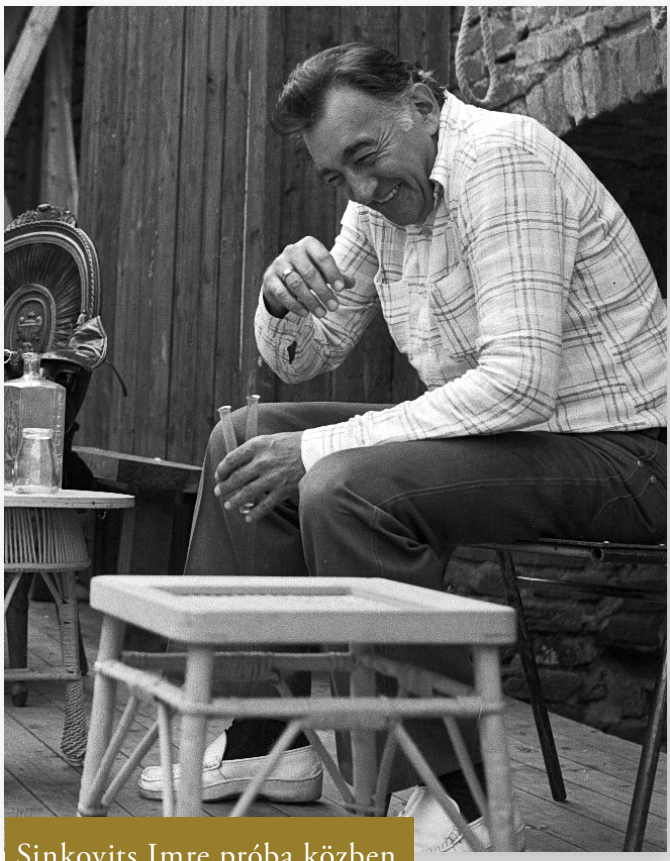

Próba a várszínpadon

[25] Népszava, 1978. 11. 30., Tarján Tamás
[26] Heves Megyei Népújság, 1978. 12. 09., Márkusz László
[27] Az Életünk című irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratról van szó, amely lap egyebek mellett a határon túli magyar irodalmi törekvések megjelenítőjeként működött több mint negyven éven keresztül.

a határtalan szerzés vágyának színrevitelében" – indítja a tudósítást az estről a megyei lapban (Békés Megyei Népújság, 1979. július 25.) Varga Imre. A fellelhető kritikák vegyes képet mutatnak, ahogy ez már ismert a rendező életében: amit az egyik kiemel, mint kiváló megoldást, a másik számonkéri rajta, hogy azzal épp az ellenkező hatást váltja ki, mint célja lett volna. Tény, hatalmas munka révén láthatja tíz estén keresztül a közönség az előadást, amelynek különlegessége: látványos elő-, köz- és utójátékkal kilép az előadás a várból. Szekrényessy Júlia a Színház 1979/10. számában szemléletesen leírja, milyen spontán vigasságot rendezett Sík a vár elé. Tette azt az 1930-as évek hangulatában, és jó ízléssel: „…ez a könnyű műfaj is rendkívül kényes – tehetség és gondolat nélkül ez sem sikerül igazivá. Egy lacikonyhás vásári mulatság is lehet fércmű, tehetségtelen kínlódás, ízléstelen idétlenkedés. Sík Ferenc a gyulai elő-, köz- és utójáték megszervezésével fölényes szaktudását bizonyította."

Dicsérik a díszlettervező Bakó József és jelmeztervező Schäffer Judit munkáját. A főbb szerepekben Pásztor Erzsi – akit egységesen dicsér a kritika –, Sinkovits Imre, Ronyecz Mária, Karna Margit, Hernádi Judit, Kováts Kriszta, Csurka László.

Sinkovits Imre próba közben

A várbelső hangulatvilágításban

Ez év szeptemberéből találunk egy interjút A Hét című folyóiratban (Eszményem: a közösségi színház), amelyben Szekernyés Jánosnak így fogalmaz:
– Meggyőződésem szerint az a színház igazán izgalmas, amely egy nagyobb vagy kisebb közösség életének tükrévé válhat, amely képes átfogni egy közösség létproblémáit. Ha nem is tud végleges válaszokat adni az alapvető kérdésekre, részt vállal a gondokból, átérzi a sorsproblemakat. Eszmenyem: a közössegi színhaz. Ezt próbálom nyaranta megvalósítani a Gyulai Várszínházban. Ennek a nyári vállalkozásnak kevesebb a kötöttsége, mint a merevebb szabályokhoz igazodó Pécsi Nemzeti Színháznak.
Magam is a Gyulai Várszínházban találtam meg a színházcsinálás igazi lehetőségeit. A bartóki koncepcióhoz igazodom. Közép-Kelet-Európában, Ausztriától le Bulgáriáig vagy Görögországig – minden különbözőségen túl – mementókent magasodik mindannyiunk elé a közösnek tudott nagy alapprobléma: a kis nemzetek életben maradása, a kis nemzetek szellemi szuverenitásának biztosítása. Az egymás szomszédságában élő népek eredeti értékekkel gazdagíthatják az egyetemes európai kultúrát. A kortárs nemzeti drámairodalom tudatos fölkarolásával és igényes színpadra állításával szolgálhatja igazából a színház ezt a politikai, társadalmi és kulturális jelentőségű missziót. Napjaink magyar drámairodalma olyan kiváló nevekkel dicsekedhet, mint Csurka István, Orkény István, Hernádi Gyula, Szakonyi Károly, Kertész Ákos. Ígéretesnek tartom a fiatalabb nemzedékhez tartozó Spiró, Czakó, Bereményi jelentkezését. Ötéves programot dolgoztam ki, amelynek alapgondolata: miként vélekednek a magyar írók a magyar történelemről? Több írót is felkértünk. Tavaly Keresztúry Dezsőt és Illyés Gyulát. Az idén Hernádi Gyulát és Sütő Andrást szólítottuk fel darabírásra.

Az 1979-es év egy szabadkai vendégjátékkal zárul, ahol Kodály Háry Jánosát mutatják be Sík Ferenc rendezésében.

1980 januárjában újabb szakmai elismerés éri. Az amatőr színjátszók országos tanácsa alelnökévé választja. Nem olyan elismerés ez, amire a közönség felkapja a fejét, hanem inkább olyan, amin elgondolkodik a hozzáértő. Sík Ferenc rendezői tevékenysége azoknak is felkeltette az érdeklődését, munkájára azok is felfigyeltek, akik nem hivatásszerűen foglalkoznak színházzal, hanem azért, mert lelkükben él az igény. És ez adja igazán ennek a választásnak az értékét, ami miatt nyugodt lelkiismerettel tekinthetjük szakmai elismerésnek.

Ebben az esztendőben sűrűsödnek vendégrendezései, egyre több helyre hívják. Ez pedig a nem is olyan ritkán fanyalgó kritikák ellenére nem kevesebbet jelent, mint hogy újszerű megközelítéseire „vevő” a közönség. A Gyulai Várszínház előadásai mellett Budapesten rendezi Fritz Hochwalder A közvádló című darabját, Veszprémben Bíró Lajos–Lengyel Menyhért A cárnő című művét viszi színre. A produkció igen jól sikerül, másfél év múlva a televízió is bemutatja az előadás felvételét.

A Pécsi Nyári Színház rendezvénysorozata keretében rendezi meg a Csajkovszkij műveiből vett részletekkel táncjátékká varázsolt Rómeó és Júliát (koreográfus: Tóth Sándor). Az eredmény a már megszokott: a közönség remekül szórakozott, a kritika értetlenkedett. De ez a főrendezőt nem igazán zavarja. Az ő hitvallása ez: „az olyan színház, amelyiknek nincs közönsége, nem sokat ér. A színház ott kezdődik, ahol a közönség eggyé válik színházával.”

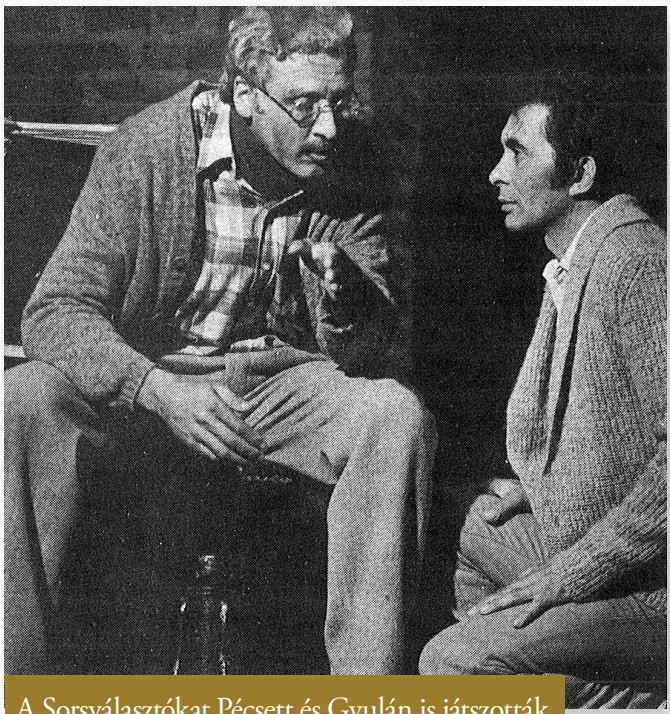

A Rómeó és Júlia táncjátékot szerették a nézők

Júliusban, a Gyulai Várszínházban, hatalmas sikerrel, grandiózus rendezésben kerül a közönség elé egy Kodály-est, amihez ismét újszerűen nyúlt. Az évad megyei nívódíját ismét megkapja érte, a másikat az egyik főszereplő, Melis György, az Operaház magánénekese.
Most ne arról szóljunk, mit látott a közönség, hogyan értékelt a kritika, hanem képzeljük el, mekkora előkészítő munka kellett az előadás létrejöttéhez, a konkrét rendezési feladatokon felül! Gyula város tanácsának tájékoztatójában Havasi István, a várszínház igazgatója írja – előzetesen.
„Kétségkívül néhány év kemény munkája volt szükséges ahhoz, hogy a várszínház valóban rangjához illő zenei programmal lépjen a közönség elé. Ez is csak jelentős erőfeszítésekkel megvalósított összefogás eredményeként jöhetett létre. Az összefogás, kezdve a megye, a város vezetőitől a társadalmi vezetőségen át a Kulturális Minisztérium illetékeséig, minden téren mintaszerűen működött. De nem lehet szó nélkül elmenni amellett a segítőkész támogatás mellett sem, amelyet a BÉTAZENE (Békés Tarhosi Zenei Napok) vezetőitől és Gulyás György karnagytól kapott és kap a várszínház. Szinte felmérhetetlen az a konkrét munka, melyet a gyulai vállalatok végeztek a tószínpad megvalósításán és vállaltak erre az évre is. … Mindezt csak úgy lehetséges meghálálni, ha valóban élményt nyújtóan, mind nagyobb közönséghez jut el Kodály örökbecsű alkotása, a Székely fonó és a Psalmus Hungaricus. Erre talán leginkább a népes és rangos szereplőgárda a biztosíték. A főbb szerepeket Melis György, Komlóssy Erzsi, Péczely Sarolta, Rozsos István, Szabó Anita és Korondy György énekli. Mindkét műben közreműködik a Debreceni Kodály Kórus és a Győri Filharmónikus Zenekar. A Székely fonót Janovics Antal, a Psalmus Hungaricust Gulyás György vezényli. Rendező: Sík Ferenc. Előadások: Békés-Tarhoson július 18-án, Gyulán július 19-én, 20-án, 21-én, Debrecenben július 23-án."
Azzal egészítsük ki a leírtakat, hogy a koreográfus Novák Ferenc „Tata" volt.
Az évad jelentőségéről az AURORA című irodalmi és művészeti folyóirat 1981. januári számában Deák Attila tollából ezt olvassuk:
„Amikor hat évvel ezelőtt Sík Ferenc érdemes művész átvette a várszínház művészeti vezetését, a színház már túlnőtt minden provincializmuson, és látnivaló volt, hogy Gyula nyitni akar; kinyitni a várkaput szó szerint és jelképesen. Mint ahogy ezt Sík megfogalmazta: nem színházi célokból kell kiindulnunk, hanem társadalmi célokból. Így születtek a »jelmondatok« és a »munkacímek«: 1977-ben »Ki a várból!«, 1978-ban »Ötágú síp«, majd ezt követően a »Nemzetközi gyermekév«. Az idén először »A magyar zenetörténet értékei« felé történt a nyitás, és ugyanakkor a változatos programmal … mintegy (a nyári hónapokban) a város kulturális közéletének alakítójává, formálójává váltak."

1981 tavaszán mutatja be a Pécsi Nemzeti Színház – természetesen Sík Ferenc rendezésében – a magyar kultúrtörténetben példa nélkül álló teátrum-szerző páros program tizedik epizódját, Illyés Gyula Sorsválasztók című darabját. A dráma kényes témát érint: a zsidóság sorsát, de általában a nemzeti kisebbségek helyzetét. A hat szereplő (Csíkos Gábor, Leviczky Klára, Bregyán Péter, Hartmann Teréz, Vallai Péter és Gyöngyössy Katalin) a visszafogott csevegéstől a szenvedélyes kitörésig mindent eljátszik. A közönség időnként döbbenten pislog: a darab témája korábban inkább csak baráti beszélgetésekben került előtérbe.
Bizony vannak olyan témák, „melyeket a társadalomtudomány is háromszor megkerül, mielőtt hozzányúl" – ahogy Illyés Gyula írta új drámája előszavában.

„Az elmondottak alapján – úgy vélem – aligha szorul különösebb indoklásra, hogy a Sorsválasztókat miért olyan kivételesen nehéz jól eljátszani. Sík Ferenc rendezésén szerencsére nem látszik az erőfeszítés. Csak két-három jelenetig tart a bizonytalanság, amíg

A Sorsválasztókat Pécsett és Gyulán is játszották

a színészek a külsőre hétköznapi szereplőket fölültetik a racine-i érzelmi és indulati hullámok tarajára, onnan már az őszinteség meg a lendület viszi őket tovább. Ennek köszönhetően az előadásnak fokozatosan emelkedő íve van." – írja a Tükör 1. számában Koltai Tamás.

Az előadást a Gyulai Várszínházban is játszották júniusban.

A gyulai nyári program a magyar szerzőket és a magyar zenei értékeket helyezi előtérbe olyannyira, hogy négy magyar szerző mellé csak Voltaire fér be a listára: Illyés Gyula (két darabja), Bartók Béla, Hubay Miklós (Tusz-szedők), Filadelfi Mihály (Torzó Messiás). És akkor még nem szóltunk az ebben az évben induló A magyar líra fesztiválja című estről, amelyből sorozat lesz, és amelynek keretében neves színészek előadásában jut el a közönséghez a határon túli magyar kortárs líra. A Magyar Televízió Szegedi Stúdiója és a Gyulai Várszínház közös estje, rendező: Sík Ferenc.
Sík ezen a nyáron az említett Sorsválasztókon kívül két másik rendezéssel is jelen van, Filadelfi Mihály A torzó Messiás című történelmi drámájával és a zenei program keretében a Bartók-esttel (In memoriam Bartók: A kékszakállú herceg vára, Magyar parasztdalok, Cantata Profana.)

Az In memoriam Bartók című est a művészet és a természet harmonikus találkozása volt – írja Albert Mária a Tükör 1981-es 7. számában. A Békés Megyei Népújságban Gubucz Katalin ad képet az estről. Rájuk bízzuk most önöket, az ő írásaik révén képzeljék el az est menetét, az előadás nézőre gyakorolt hatását.

NÉPÚJSÁG

Közönség nélkül nincs színház

Sík Ferenc a gyulai Várszínházról, a „Torzó messiásról" és a makacsságról, ahogyan ő értelmezi

Az ember nem is gondolná, hogy tizenhét évvel ezelőtt volt az első bemutató, hogy lobogódíszbe öltöztek a hatszáz éves várfalak, mert valami egészen új, sohanemvolt kezdődött az öreg várban: a Várszínház... Az első nyáron Victor Hugo Hernaniját játszották, aztán a magyar történelmi dráma otthona lett a gyulai Keresényi vár, ahol 1566-ban lőfarkas, félholdas zászlók kerültek a magyar lobogók helyére.
De hol van már ez a történelmi múlt, a török hódoltság másfél százada, a fogságba esett kapitány szörnyű halála, és annyi elhullott vitéz? Még a sírjaik sem kerültek elő, pedig a gyulai vár körül is lehetnek, vannak tömegsírok. A történelem azonban gyors szárnyú madár, és röptéből most csak azt a tizenhét évet keressük, ami a Hernani óta eltelt. Még közelebbről azt a hetet, amióta Sík Ferenc a művészeti vezető, és jó néhány sikeres bemutató rendezője.

— Elégedett vagy azzal, amit elértél itt?

— Mint intézmény, a várszínház eredményeit nagyszerűnek tartom. A tizenhét évet, ebből a várszínház-alapító Miszlay István tíz évét, és az utóbbi hetet. Miszlay a semmiből teremtett valamit, amihez a gyulaiak adták először a hitüket, akaratukat, támogatásukat. Azóta a gyulai Várszínház a magyar kultúra, a színházi élet szerves részévé lett, találkozóhelye a kortárs drámaíróknak, kiváló rendezőknek, színészeknek és a magyar történelmi dráma fogalmát a szűkebb értelmezéstől a tágabb felé segítette: számunkra nemcsak a régmúlt a történelem. Az is történelem, ami a félmúltban történt, amit nem elég átélni egy népnek, a tudatába is be kell építeni, a szellemi élet közkincsévé emelni. Heroizmussal és olykor kegyetlen trónfosztással. Mondhatnám úgy is: szétoszlatni volt illúziókat, és újakat teremteni. Legyen még válasz a kérdésre az, ahogyan az országgyűlés kulturális bizottsága vélekedett legutóbb: a gyulai a legrangosabb nyári színház Magyarországon.

— Egy tavalyi nyilatkozatodban azt mondtad: minden évben jelmondatot tűztök ki. Az idén mi a jelmondat?

— Amikor megkezdtük a zenés programokat, akkor az volt. Öt vagy hat éve, amikor kiléptünk a várudvarról, akkor az. Most úgy gondoljuk, megtaláltuk azokat a játszási helyeket, ahol a közönséggel találkozhatunk, és azt is, hogy megtaláltuk a próza és a zene közötti egyensúlyt. Amikor ennek az évadnak a jelmondatát megfogalmaztuk, abból indultunk ki, hogy a folklór és a mítosz egy ország, egy nemzet történelméből az igazi, nagy sorsfordulókat őrzi. Ilyen mítikus magasságokban érzem Bartókot és Áchim L. Andrást a XX. században. Adott volt tehát a jelmondat: *„Nyitás a mítosz felé!"* Ehhez — ha lazábban is — jól csatlakozik Hubay Miklós parafrázisa, A tűszszedők, mely mítikus alaphelyzeteket hasonlít századunk történelméhez, eseményeihez, lehetséges eseményeihez.

— Filadelfi Mihály drámáját te rendezted. A próbák kellős közepén beszélgetünk. Hogyan történt, hogy a rendezést vállalva az első drámás szerző mellé álltál?

— Majdnem húsz év alatt legalább 150 darabot rendeztem. Ezek közül a fele ősbemutató volt. Magyar ősbemutató... Nekem az a dolgom a világban, ha már a sors színházi rendezőnek lökött, hogy az új magyar drámák színrevitelét segítsem. Vallom, hogy nincs nemzeti színjátszás nemzeti drámairodalom nélkül. Meg kell teremtenünk saját színházi anyanyelvünket, ez az alap. Ezért dolgozni, vállalni amit vállalni kell: sosem idegenkedtem. Áchim L. András-ban a mítoszteremtés nagy lehetőségét látom. Egy lépést a magyar színházi drámai mítosz megteremtéséhez. A szerzővel közös, békéscsabai gyökereinkről is beszélnem kell. Volt idő, amikor egy elemi iskolai osztályba jártunk. Ez a kötődés, ez a múlt, a gyerekkor számos élménye, közös munkánkat is értékesebbé, eredményesebbé teszi.

— Mi a véleményed Áchimról, és mi a „torzó messiásról"? A szerző szerint ebben a drámában a lélektani helyzetek a legfontosabbak. A rendező ugyanígy látja?

— Számomra a mítoszteremtés egésze az, ami a legfontosabb. Már a dráma címe rendkívül jó, egy kicsit emlékeztet agysejtjeimben Adyra, a „magyar Messiás-sokra", mert bizony igazság az, hogy itt még messiásnak lenni is nehezebb volt, mint máshol. És az elbukás sokkal biztosabb. A kor légköre, fojtása Áchim sorsát végzetszerűen meghatározta. Tudom, hogy Áchim is érezte ezt, a valóságos és a darabbeli Áchim is, igazán pedig Viczián, a Torzó messiás Tiborca mondja ki ezt a már-már tragikomikus végzetet. Mert hozzá kell tennem: ha a klasszikus kultúrák koordinátájára vetítjük ki Áchim sorsát, az menthetetlenül és szomorúan tragikomikusnak tűnik.

— A minap a rádióban „makacsságotokról" beszéltél. Arról történetesen, hogy populáris színházat akarsz a gyulai Várszínházból teremteni. Mennyire sikerült eddig?

— Ha egy színházban növekszik a látogatottság, attól még előfordulhat, hogy egy-egy előadáson kevesebben vannak a megszokottnál. A gyulai Várszínház előadásaira nem lehet jegyet kapni. De egyre jobban elmegy a híre a főpróbáknak, mi több, a város kívüli próbáinknak is rengeteg nézője van... Áll ez különösen a zenés programokra, amelyeknek nagy célja, hogy közérthetővé tegyenek nehezebben megközelíthető zeneműveket. Amit Bartók esetében elértünk, meggyőződésem, hogy frontáttörés volt. Hogy ehhez a frontáttöréshez mennyire vesszük igénybe a nyár és a környezet nyújtotta látványosság lehetőségét, az rajtunk, elgondolásainkon és ízlésünkön múlik. Előfordult, hogy a látványosságot a szemünkre hányták, pedig éppen ezzel tettük érthetőbbé ezrek és ezrek számára Bartókot, hogy az előbbi példánál maradjunk. Makacsság? Igen, van ilyen. Terveinket a társadalmi bizottságból alakult művészi tanács közvetlenül segíti. Azt, hogy továbbra is a magyar történelmi dráma, a kortárs történelmi dráma otthona legyünk, és azt is, hogy el szeretnénk hozni Gyulára a közép-kelet-európai népek drámáit, zenedrámáit. És talán a Borisz Godunovot is, talán az Optimista tragédiát is a tőszínpadra... Azt viszont egyre biztosabban tudjuk, hogy az a színház, amelynek nincs közönsége, semmit sem ér. Az utóbbi években úgy alakult, hogy általában az számított művészi értéknek, művészi értékű előadásnak, ahonnan a közönséget szinte száműzték. Voltak, akik még a színészt is száműzni akarták, ez azonban már nem sikerült. Közönség nélkül pedig nincs színház, a színház az emberekért van. Ez a lételeme, a lényege. Az elszigetelt — úgynevezett „szakmai siker" nem lesz része a nemzet szellemi életének.

— Akkor tehát: „nyitás a mítosz felé"?

— Igen, ezt vállaltuk, ezt akarjuk. Július 24., „A torzó messiás" ősbemutatója is ezt vállalja.

Sass Ervin
Martin Gábor felvétele

Bulla Károly a Film Színház Muzsikában így ír az évadot értékelve:
„…megszületett az ország legkövetkezetesebb műsorpolitikájú, átgondolt koncepciójú színháza, mely országos figyelmet vívott ki magának. Ez az alapító Miszlay István és évek óta Sík Ferenc érdeme. Sík szeme előtt Dubrovnik és titkon Avignon példája lebeghet, és csupán az anyagi források szűkös volta miatt nem változtatta még egy-két hónapra színházi várossá Gyulát."

Csak az ellenpontozás kedvéért említjük meg: ez a siker nem jelentett csupa fényes előadást. Sőt, ahogy már többször láthattuk, a gyulai előadások esetében is vegyes kritika kísér több produkciót. Vajon honnan merített erőt a szinte állandó csatához Sík Ferenc, amikor a magyar kortárs szerzőknek újabb és újabb lehetőséget akart biztosítani. A kritikák sorra támadják hol ezt, hol azt a pillérét ennek a várnak, amit kemény elszántsággal véd, mert a magyar dráma sorsát vigyázni a saját felelősségének érzi.

Tupírozott torzó címmel jelenik meg kritika Ökrös László tollából a Tükör 1981. július 9-i számában, amit így zár a szerző: „A Gyulai Várszínház új ősbemutatója ismét azt bizonyítja, hogy az előadás nem pótolhatja a drámát, a rendező az írót. Az ötletek túlburjánzása, a sok bővítés nem gazdagította a produkciót, inkább az ürességet leplezte le. A színházban mégiscsak az író munkája, a színdarab a legfontosabb. A Torzó messiás szerepeit például igazán kitűnő színészek játsszák. Csak néhány név a sok közül: Mécs Károly, Kozák András, Fülöp Zsigmond, Őze Lajos, Bodrogi Gyula, Szacsvay László. És az eredmény, a hatás? Mintha nem is ők léptek volna a közönség elé."

NÉPÚJSÁG

Várszínház

Gyöngyszemek a Bartók-életműből

„Csak Gyula vállalt fel egységes Bartók-műsort" — mondta egy interjúban Zoltai Dénes zeneesztéta. Valóban, a gyulai Várszínház „In memoriam Bartók" című összeállítása a zeneszerző életművének néhány gyöngyszemét emelte ki, és tárta a nyári színház országhatáron belülről és túlról összesereglett közönsége elé.

A gyulai Várszínház egyre következetesebben tűzi céljául a történelmi drámák bemutatásán kívül a zenei kultúra fejlesztését is. Így hát idei programjából semmiképpen sem maradhatott ki a méltó megemlékezés a Bartók-évfordulóról. Annál is inkább, mert világhírű zeneszerzőnket számtalan emberi és zenei kapocs fűzte a békési tájhoz.

A gyulai vár sajátos környezetéhez nem volt nehéz Bartók-darabot választani. Szinte kínálkozott ehhez a helyszínhez „A kékszakállú herceg vára", s a rendezői fantáziának támpontot adott a több szintű rendezés lehetősége, amit *Sík Ferenc* jól ki is használt. Számtalan ötlettel tette látványossá az előadást, s ez néha kissé háttérbe is szorította a zenét. Pedig érdemes volt odafigyelni a kitűnő énekesekre, *Gáti Istvánra*, illetve *Kováts Kolos* „Kékszakállú"-jára, *Takács Tamara*, illetve *Benei Katalin* „Judit-jára, s az *Oberfrank Géza* által kitűnően vezényelt Budapesti MÁV szimfonikusokra. Ez a férfi és a nő kapcsolatának rejtelmeit, a magány titkait kutató opera szinte misztikussá vált a vár falai között.

A „Kékszakállú" után a közönség új helyszínre vándorolt: a tó partjára. Itt még látványosabb előadásban lehetett része. A vízre épült színpad eleinte üresen maradt, mert a tó jobb, illetve bal partját használták színpadként a fellépő együttesek: a Budapesti Népszínház táncegyüttese és megyénkből a gyomai, a békéscsabai és a gyulai néptáncegyüttes. A Magyar Parasztdalok dallamaira jelenítettek meg a tánc eszközeivel egy-egy vidám falusi mulatságot, vagy a megesett lány szomorú történetét, mindvégig maximálisan kihasználva a hely kínálta lehetőségeket.

Hamarosan kiderült, hogy lehet még fokozni a látvány szépségét. *György Emil* a vár fokáról tolmácsolta a Cantata Profana gyönyörű bevezető sorait, s a sejtelmesen megvilágított színpadon megszólalt a csodálatos zene. A tó partjáról csöndesen elindult a kilenc fiúból lett csodaszarvas, akik immár csak tiszta forrásból ihatnak. A közönség pedig eltelhetett a debreceni Kodály-kórus, valamint *Gáti István* és *Korcsmáros Péter* kristálytiszta énekével.

Valószínűleg nemigen akadt senki, aki sajnálta volna, hogy egészen az éjszakába nyúlt az előadás. A június 19-i bemutatót ugyan elmosta az eső, de az ezt követő négy alkalommal az időjárás nem volt akadálya az élménydús estéknek. Az időjárás persze csak egyetlen (bár fontos) tényezője egy jó műsornak. A szép gyulai estek — a már említetteken kívül — köszönhetők még *Kun Zsuzsának*, *Gatgóczi Juditnak*, akik a rendező munkatársai voltak, *Novák Ferenc* és *Born Miklós* koreográfusoknak. *Banovich Tamás* díszlettervezőnek, *Schäffer Judit* jelmeztervezőnek. Nem szabad megfeledkeznünk *Gulyás György* karigazgatóról, aki június 25-én a békés-tarhosi „In memoriam Bartók"-műsorban a Psalmus Hungaricust vezényli majd.

— gubucz —

A Cantata Profana a tőszínpadon

Fotó: Demény Gyula

Gáti István és Takács Tamara a „Kékszakállú"-ban

A táncosok . . .

A Film Színház Muzsika 1981-es 2. számában Ablonczy László sem kímélte az előadást, bár szerinte
„Sík Ferenc állította színpadra; amennyire lehetett, képesítette Filadelfi történetét; nyilvános ház, Harangozó Teréz és Jákó Vera mikrofon nélkül bizony halványocska produkciója és lengő nemzeti színű zászlók fedni kísérelték azt, hogy hiányzik az igazi dráma. És hogy szerepek sincsenek; Mécs Károly lelkiismeretesen küzdött Áchimként egy valóságos drámáért. S hogy az előadásra való készülődésben többféle zavar is adódott, az épp az elmúlt heti 30. számú Pesti Műsorból gyanítható. Amelyben Mécs annak örül, hogy együtt szerepel Kálmán Györggyel, a kolozsvári Vadász Zoltánnal. Egyikőjüket se láttuk az előadásban."

Az írás zárása pedig: „Bodrogi Gyula nyilatkozta, hogy ő a vadászat kedvéért is szerződött Gyulára. Mint hírlik, jóízű vadétekkel sikerült is megvendégelnie kollégáit, de tán nem csak Bodrogi lőtt bakot."

Bartók Gyulán

A VÁRSZÍNHÁZ DEMOKRATIZÁLJA A ZENÉT

Gáti István és Takács Tamara

A Gyulai Várszínház tavaly kínált először zenés programot a közönségnek: Kodály *Székelyfonóját* és *Psalmus hungaricusát* adták elő. Idén az *In memoriam Bartók* címet kapta műsoruk, amelyben *A kékszakállú herceg várát*, a *Magyar parasztdalok*at és a *Cantata profanát* mutatták be. Az operajátszás, a néptánc és a szcenírozott kórusmű eltérő kifejező eszközeivel alkotott egységes produkciót Sík Ferenc, a Várszínház művészeti vezetője.

— Rendezői pályámhoz mindig kamatozó javakat kaptam mesteremtől, Nádasdy Kálmántól. Néhány évvel ezelőtt éppen nyáron jött gyógykezelésre Gyulára, de természetesen az előadásainkat is megnézte, és ezt mondotta: „Miért nincs itt zenés előadás? Összel jelenti nekem, hogy jövőre mit fognak csinálni." Éreztük, hogy Nádasdy Kálmánnak igaza van, s tudtuk, hogy ebben a környezetben, Békéstarhos közelében első ízben magyar muzsikának, Kodálynak vagy Bartóknak kell megszólalnia. Így született a tavalyi Kodály-estünk, az idei Bartók-centenárium, s a 82-es Kodály-évforduló pedig mindjárt három szezon tervét határozta meg. Később más karakterű zeneműveket szándékozunk bemutatni, Bach *Máté passióját*, azután Beethoven *István király* című operáját. Az utóbbi érdekessége, hogy zenei rekonstrukcióját az építészeti, műemléki restauráláshoz hasonlóan képzeljük el. Legyen világos a hallgató számára, mi az eredeti, s mi a hiányzó részt pótoló anyag.

— *A szabadtéri előadásokra általában olyan művészek társulnak, akik szezon közben más-más közösségben dolgoznak, akik tehát csak néhány alkalommal játszanak együtt.*

— A többféle tapasztalat rendszerint jól hat. Tény azonban, hogy a nyári színház nem működik, nem működhet olyan olajozottan, mint az a művészi műhely, amelyben hetekig lehet próbálni. A rendezőnek ilyen helyen elsősorban szervezői feladatokat kell megoldania. A Bartók-művek életre keltésénél azt a módszert választottam, hogy előbb a különféle részeket dolgoztam ki. A kórus és a zenekar már sokat próbált előre, a szólistákkal is találkoztam. Gyulán a rendelkezésünkre álló rövid időben engedtem, hogy az előadás elemei ütközzenek. Természetesnek tartottam, hogy egy énekes, aki már többféle felfogásban sokszor énekelte szerepét, kész elképzelésekkel lép színpadra. Úgy hiszem azonban, hogy mind valamiféle szolgálatnak tekintettük, amit csináltunk, és kölcsönösen készek voltunk arra, hogy az e helyen lehetséges megoldáshoz együtt közelítsünk. A *Kékszakállú*nak számtalan megvalósítása lehetséges, mi a várudvar zárt terében játszottunk. Innen a *Magyar parasztdalok*, mint közjáték vezette át a nézőket a tóparti színpadhoz, ahol a *Cantata profana* szólalt meg. Ez a mű számomra a természet igazságának aphoteozisa, azt jelenti, hogy jó lenne, ha ezeket az igazságokat vállalnánk, ha jobban hatnának létünkre, mint az emberi társulások féligazságai. Kérdezheti, vajon illik-e ide Bartók muzsikája? Mi itt népszínházat játszunk, amely feladatának tekinti, hogy ezt a zenei anyagot demokratizálja. Hiszem, hogy kultúra nélkül nincs igazi demokratizmus, s hogy ehhez miféle elemi gazdasági és társadalmi érdekeink fűződnek, arról talán senkit sem kell meggyőzni.

Az *In memoriam Bartók* című műsort összesen öt előadásra tervezték. *A kékszakállú herceg várát* több szereposztásban játszották, a férfi főszerepet először Gáti István énekelte, mellette Takács Tamara volt Judit. Az utolsó esten Kováts Kolos szólaltatta meg a kékszakállút, Juditként pedig Benei Katalint hallhattuk. Kováts Kolos nemrég Doráti Antal vezényletével Amszterdamban énekelte a szerepet, s ő lesz a fertőrákosi kőfejtő kékszakállúja is. Az Operaház magánénekese itthon és külföldön, színházban és stúdióban sokszor megszemélyesítette Bartók különös férfialakját. Kováts Kolos ebben a szerepben igen kevés gesztust használ, mintha elsősorban a kékszakállú megválthatatlanságát, magányosságát kívánná ábrázolni. Hangja a hazai operajátszás egyik nagy értéke, ezért csaknem természetesnek tetszik, hogy tolmácsolásában a szólam perfekt módon szólalt meg. A hangzó anyag minőségéről szabadtéren jóformán lehetetlen objektív véleményt formálni. A várudvar akusztikája jó, de a MÁV Szimfonikus Zenekar helyszűke miatt nem játszhatott a dinamikai fokozatok teljes skáláján. (Kissé visszatetsző volt a záró orgonamotívum elektromos orgonán, disco stílusban.) Oberfrank Géza kitűnő muzsikus, a szerényebb tartományon belül is kikeverte a Bartók-muzsika gazdag színeit. A zenekar és Kováts Kolos készségesen alkalmazkodott Benei Katalin törékeny Juditjához. A fiatal énekesnő, a Pécsi Nemzeti Színház tagja, aki dicséretesen mérkőzött az igen fárasztó, s nem egészen neki való szólammal. A *Magyar parasztdalok*ra készített látványos tánckompozíciót Novák Ferenc és Born Miklós. A színlap szerint összesen négy csoportot láthattunk, a Budapest, a Balassi és gyomai, valamint a gyulai Néptáncegyüttest. A koreográfia jól tükrözte a dalok változó, vidám, azután szomorú, balladás hangulatát. A *Cantata profana* szcenírozott változata zárta a műsort. A tenor szólót Korcsmáros Péter, a bariton szólamot Gáti István énekelte. A két feladat terjedelmében nem nagy, de tökéletes stílusismeretet, és a szakadtéren erőteljes zenei formálást kíván. Az Operaház magánénekesei a legjobb hagyományoknak megfelelően tolmácsolták a Bartók-zenében rejtőző kétféle igazságot. A tószínpadon nélkülözhetetlen kellett az egységes kórushangzást. Az énekkar és a táncosok mozgatását, a fényeffektusok használatát festőiség jellemezte. Az *In memoriam Bartók* című est a művészet és a természet harmonikus találkozása volt.

ALBERT MÁRIA

Jelenet a Cantata profaná-ból

ILOVSZKY BÉLA (MTI) FELVÉTELEI

Álmosító kábulat

SZÍNES AMERIKAI FILM KÓMA

Nem tartozom azok közé, akik előkelően fanyalognak az úgynevezett „kommersz"-filmekre. Sőt. Az élet nagy adományának tartom, hogy a következetes, önmagát kommersznak tekintő „mozgó gyermeki önfeledtséggel tudom adni magam — lett légyen az a *Bűnös mesterlövész*, a *Csillagok háborúja*, a *Maga*, szőke férfi . . .*, az *Orvul ketrece* vagy egy olyan igazi rémdráma, mint *A halál erődje*. Ilyenben egy *közepes* kommersznél szinte fájdalmasan tudok közönyös lenni. Akár le is szögezném, mint valyan axiómaként, hogy a kommersz filmnek nincs joga közepesnek lenni; a közepes kommersz film rossz. Ilyen értelemben rossz film a Kóma is. Mint ahogy minden bűnügyi film rossz, ahol a végkifejletnek, a tettes ügy megoldásának döntő jelentősége van. Másfél éve, amikor a Kóma folytatásokban megjelent, hazánk olvasóközönségének jelentős része egyenesen kezéből tépkedte kedd reggelenként a *Rakéta Regényújság*ot. Teljes joggal — a *Kóma* könyvként igazán élvezetes, galmas lektűr volt. Annak ellenére, hogy élvezettel olvastam, hogy — mint filmből, amelyet valaki külföldön látott és elmesélt — tudtam, hogy „poén". Én nem mesélem el. Annak, aki nem tudja, talán érdekes Crichton filmje. De nem biztos, hogy *csak a filmből* rögtön megértjük is megy ki a játék. Tudniillik itt egészen sajátosan kapitalista bűn lekményről van szó. SZTK-sokkal szerényebb vétkeket csak elkövetni.

Vannak azért ennek a filmnek nyei is, de azok nem jellegéből vetkeznek. Mert a drámainak krimifordulatok — mint például csomó boncolásra érett, fagyos megboldogult rálökése a bérgyilkos ra — inkább csak teátrálisak. A zalom itt már túllépi azt a szintet, amelyet az agy fel tud fogni, és belép egy ösztönös, védekező cinizmus („ugyan már, hisz ez film, játék; nem halottak ezek nem hullának álcázott viaszbábuk elegáns plasztiktasakokban . . .") erények, mondom, nem a kommersz film erényei, és alighanem szándéktalanok, csupán beleláthatjuk a filmbe. A film ugyanis félelmetes pet mutat az *elidegenedés* majdnem tökéletes technikai tiszteletről, amelyben elvész vos és a beteg emberi kapcsolat. Arról a „kórház-bizniszről" ahogy a *Heti Világgazdaság* 27-i számában olvasom, „az amerikai gazdaság egyik legdinamikusabban fejlődő iparága". Ezt az elidegenedést fejezi ki a Jefferson zet élőhalottainak lila megvilágítása a kórházgépészet csődzsungelei, a tonfalak ridegsége, a tévémonitor közönyös leskelődése és a műtét körülmények közt fenntartott rendelődor — sőt, annak ellentéte is, a tudatos amerikai nőre jellemző resszivitás.

SZÉKELY ANDRÁS

Pécsett ez már a hattyúdal. A főrendező egyre kevésbé érzi itt jól magát. Az évad végén meghozott döntése talán csak annyiban meglepő, hogy a színházi életben addig szokatlan módon vált meg a Pécsi Nemzeti Színháztól, anélkül, hogy más szerződés birtokában lett volna. Elhatározásának okaira imigyen világított rá[28]:

„Szinte egy időben lettem a pécsi Nemzeti Színház főrendezője és Gyulán, a nyári Várjátékok művészeti vezetője. Amíg Gyulán a mozgási, Pécsett a tehetetlenségi erő érvényesült. Pedig Pécsnek nagyszerű szellemi atmoszférája, színházat igénylő, remek közönsége van, olyan, amely alkalmas arra, hogy kialakuljon vele a színház párbeszéde. De folyamatosan nem tudott szót érteni színház és közönség. A pécsi színházban nagy létszámú prózai társulat dolgozik. A Pécsi Balett rangja kétségtelen. Hatalmas szimfonikus zenekar, jó énekkar, viszonylag jó operatársulat működik itt. Létrejött a bábszínház és a gyermekszínház is. A társulatok között nincs merev elzárkózás, sőt nagy az érdeklődés egymás munkája iránt. Az összefogás olyan komplex színházat hívhatna életre, amelyre Európában nem tudok példát. Ám a próbálkozások nem teljesedtek ki. Annak ellenére sem, hogy a helyi felügyeleti szervek részéről minden kulcskérdésben olyan segítő tanácskozási készséget tapasztaltam, amely a szellemi műhely irányításának korszerű eszköze. Anélkül, hogy itt az elemzésre idő és hely lenne, ennek az általános okát két dologban látom. Az egyik: az 1978-ban színházi életünkben lezajlott átszervezések, miközben a főváros színházi életének azokat a kérdéseit sem oldották meg, amelyek érdekében létrejöttek, hosszú időre mérhetetlenül visszavetették a vidéki színházcsinálás lehetőségeit is. A másik: az így kialakult általános helyzetet súlyosbította a pécsi színház működésében és vezetésében tapasztalható megtorpanás, bátortalanság, bizonytalanság, széthúzás, eszmei tisztázatlanság, amely megoldására elfogadható módszereket nem lehetett találni, legalábbis én nem találtam.
Kétségtelen, hogy volt olyan időszak, amikor a magyar drámák bemutató-, sőt ősbemutatószámát tekintve hozzánk kellett igazodni. Az is biztos, hogy fontos művek kerültek színpadra, s hogy ma is vannak lényeges művek, amelyek bemutatása Pécshez kötődik. A pécsi színházban mindig stabilitás uralkodott. Ám ez egyben azt is jelenti, hogy megálltunk. Nem jött létre társadalmilag, gondolatilag, esztétikailag izgalmas színház. A pécsi színház nem tudott kimozdulni a jól funkcionáló, középszerű vidéki színház állásából. Én pedig mindenfajta mozgást virulensebbnek tartok a stagnálásnál. A jó vagy akár csak közepes, de mindenesetre véglegesnek tűnő helyzet, a melegágy ellustít, csökkenti a teljesítőképességet. Csak a valóságos tevékenység tud közhasznúvá válni. Mindent látszattevékenységnek tartok, ha nem közösségi érdek, mondandó vagy kérdés mozgatja. Ezért válok meg Pécstől, a biztos főrendezői pozíciótól.

Az interjúban szó esett arról, amit gyakran mondtak és mondanak róla azóta is: túl sokat, sokfélét vállal, kapkod, semmire nincs elég ideje. Döntései és ezért egyes rendezései nem eléggé végiggondoltak, teljesek. Frappáns választ ad a felvetésre:

„Fajta kérdése, hogy egyfélét vagy sokfélét csinál az ember, egy helyen vagy sok helyen rendez valaki. Ezt az illető személyisége szabja meg. A cselekvő embert, úgy gondolom, mindig határozott, elvégzendő feladat és szolgálat hajtja. Ha egy helyen nem adott minden lehetőség; ha a tettvágy, a használni akarás kielégítetlen, ha az embernek munkáját illetően hiányérzete marad, másfelé kell keresnie a megvalósítási területeket. Nagyon sokszor vállaltam olyan feladatot, amellyel, tudom, saját pályámnak ártottam, de úgy találtam, hogy a színház általános ügyének fontos és hasznos. Mindez nem idő kérdése. A szellemi jelenlét a fontos. S nem hiszem, hogy a szellemi energia hatása, annak intenzitása a fizikai jelenlét időtartamán mérhető le."

És hogy milyen feladata van rendezőként?

„A szellemi jelenlét a világban. A művészi életben maradás, a közösségi gondolkodás, amely napi feladatokra felváltható. Miközben, nagyon helyesen, mindenféle művészi kezdeményezés, alkotó energia megvalósulása lehetőséget kap, egyre több szó esik az önmegvalósításról. Csakhogy sokkal fontosabb lenne, hogy az alkotó ne önmagát valósítsa meg, hanem egy közösség életérzését fejezze ki. Minél nagyobb közösségét. Nemcsak a fásult, unatkozó entellektüelek szűk csapatának kiagyalt problémáit, hanem az egyszerű emberek valóságos, az élet lényegét kifejező gondjait. Egy nemzet, egy nép sorsát, egy világkép kétségeit és hitvallását közvetíteni, a fontos kérdésekről beszélni – pontosan, lényegretörően. Ez a dolgunk. És az, hogy fontos kérdésekről beszélünk, nem zárja ki, inkább feltételezi a szórakoztató, játékos színházat.
Túlságosan is egyéniek akarunk lenni, ez ma sokszorosan igaz. Egyre egyénibbek, egyénieskedőbbek, egyedibbek leszünk.

[28] Film Színház Muzsika, 1981. augusztus 29-i számában, Róna Katalinnak adott interjú

Egyre kevesebb a megfogalmazott közösségi gond. Nyilván, mert az élet átalakulásával még zárkózottabbak lettünk, individuálisabbá vált a valahová tartozási szándék. Ez társadalmi tendencia, és nem jó. De észre nem venni balgaság lenne. A hovatartozás igényét öntudatossá, szükségszerűvé kell magasztosítani. A bezárkózást meg kell jeleníteni, átélve, megélve, tényként elfogadva, de semmiképpen nem dicsőítve. Dúl az élet értelmetlensége, hiábavalósága, sivársága, hirdetésének divatja. Az élet azonban erős, győztes, boldog. De efféle ábrázolása hiányzik színpadjainkról. Pedig ez vihetne tovább, ez az a belső tartalom, amely bármilyen műfajú, stílusú előadást fontossá tehetne. Az a fajta életigenlés, amely értelmesebbé és érdemessé tudja tenni az újrakezdést."

A levegőben, az 1980–81-es évadban, már érződik, hogy Sík Ferenc „kinőtte" Pécset. Tizenöt színházi évad elteltével lélekben már a nagy kalandra, Budapestre készül. Távozásával nem pusztán az ő életében történik jelentős változás, a Pécsi Nemzeti Színház sem lesz már ugyanaz, mint az „aranykorban". Távozása után két esztendeig nem lesz főrendezője a színháznak, s jó néhány olyan színész, aki eddig „húzta" és „hozta" az előadásokat, a sikereket, szintén máshová szerződik.

Vendégrendezések

Sík Ferenc és a Nemzeti Színház kapcsolata 1976 tavaszán kezdődött, amikor vendégként megrendezhette Vörösmarty Csongor és Tündéjét. Ezt a színművet szívesen játszották a színházak, készült zenés változata, játszották balettként, egyszóval Sík Ferencnek fel volt adva a lecke.
A tágas, kötélsújtásos díszletet Csányi Árpád tervezte, Schaffer Judit modernen székely fonós, mesebeli öltözékei nagy sikert arattak, Eck Imre koreográfiája kiválóan segítette a rendezői elképzeléseket.

Még a próbák alatt értesült arról, hogy április negyedikén a Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze címmel tüntették ki. Nem panaszkodhatott arra, hogy nem ismerik el munkáját.

Kiváló színészek játszottak a darabban: Pathó István, Ronyecz Mária, Téri Sándor, Bodnár Erika, Vörös Eszter, Császár Angéla, Szacsvay László, Felföldy László, Benedek Miklós, Kohut Magda, Agárdi Gábor, Csurka László, Őze Lajos.

Sík Ferenc a Csongor és Tünde alkotóival és Marton Endre főrendezővel

A Népszabadság nem fukarkodott a dicsérettel:

Sik Ferenc kiváló előadást rendezett. Valóságos és valóság feletti is egyszerre a játék, filozofikus és mesés, üdítően könnyű és elbúsító. A Csongor és Tünde a Nemzeti Színház mostani évadjának egyik legszembetűnőbb eredménye. Világos, egyszerű, tiszta előadás; szép mese és szép bölcselet – játékban elbeszélve.

Nagy Péter kritikájában kiemelte – talán mert Síknak más volt a híre –, hogy a rendező kegyelettel bánt a szöveggel, alig húzott belőle. (Kritika, 1976. május)

A darab nemzetközi karriert is befutott, egy év múlva Moszkvában, 1980-ban pedig Pozsonyban is bemutatták. Kilenc éven keresztül játszották telt ház előtt a Nemzetiben.
Vajon gondolta ekkor mint vendégrendező, hogy lesz ő még itt főrendező? Bizonyára nem.

1977 áprilisában ismét a Nemzeti Színházban rendez vendégként, ismét magyar drámát, Csák Gyula Együtt egyedül című művét, mely csak címében hasonlít Mihály András–Hubay Miklós Együtt és egyedül zenedrámájára. A közönség szerette a darabot, amiben a négy női főszereplő – Bodnár Erika, Moór Marianna, Vörös Eszter és Farkas Zsuzsa – mellett meghatározó érdeme volt az epizódszerepeket alakító Lukács Margitnak és Rajz Jánosnak.

Nemzeti Színház

1981 őszén Sík Ferenc elköltözött Pécsről, lezárva életében egy szakaszt. Kalandos körülmények között került végül a Nemzeti Színházhoz. Egy évtized múltán így emlékezett erre az időszakra:

„Kaptam egy ajánlatot – Kerényi Imre közvetítésével – a Népszínházba, rohantam oda. Csakhogy közben még elmentem Szentpétervárra[29] *a Marica grófnő próbáit rendezni fél évre. Amikor újra itthon voltam, közölték velem, hogy mivel a Népszínháznak a vezetői: Malonyai Dezső és Vámos László, akikhez szerződtem, közben átvették a Nemzeti Színházat, így én is ott vagyok."*[30]

Ha valaki kifejezetten egy olyan időszakot keresett volna a Nemzeti Színház történetében, amikor a legnagyobb kihívást jelenti odaszerződni, a nyolcvanas évek elejénél nemigen találhatott volna alkalmasabb időpontot. A felépítendő új színházépület körüli hercehurca mellett személyi ellentétek is erősítették azt a válságos helyzetet, ami ebben az időben jellemző volt a Nemzetinél. Két nagy egyéniség, Major Tamás és Marton Endre évtizedes ellentéte szakmailag és emberileg is nehéz helyzetbe hozta, megosztotta az ország első színházát. Az 1981/1982-es színházi évad közepén a Nemzeti Színházban politikai, szakmai okok, és nem utolsósorban a vezető művészek többségének ellenállása miatt – a sikeres munka ellenére – Székely Gábor és Zsámbéki Gábor helyzete lehetetlenné vált, ezért önként lemondtak vezető posztjukról, és megváltak a társulattól. Politikai játszmák és alkuk eredményeképpen azonban lehetőséget kaptak egy új, önálló társulat létrehozására[31]. Színésznagyságok sora távozott, nyugalomba vonulás, sértettség vagy éppen a mellőzés, a színházi stratégiával történő egyet nem értés miatt. Major Tamás és Gobbi Hilda mellett Törőcsik Mari, Váradi Hédi, Bessenyei Ferenc, Kálmán György, s hosszasan lehetne sorolni a neveket.

Éppen Czímer József, a neves, Pécsett dolgozó dramaturg fogalmazta meg annak idején, hogy – a hazai színjátszásban és darabválasztásban vannak olyan hagyományok, melyek felett enyhén szólva eljárt az idő. Így például erősen kérdéses, hogy némelyik művet csak a Nemzeti Színház játszhatja-e el, míg másokat makacsul kirekeszt színpadáról. 1981-ben Barta András Nemzeti-e a Nemzeti? című írásában is azt fejtegeti, hogy jelentős honi újdonságot csak ritkán visznek színre a Nemzetiben. Azok után, hogy a három esztendeje kinevezett új vezetés egyebek között Csurka István, Németh László, Illyés Gyula, Gyurkó László, Sütő András és Kornis Mihály darabjait is műsorra tűzte. Mindez azt jelezte, hogy a korábbi időszakban igenis sarkalatos kérdés volt a magyar dráma és a „Nemzet Színházának" viszonya. Meg is fogalmazódott sokakban, hogy a Nemzeti Színház feladatait, küldetését abban az időben a Madách Színház látta el.

1982-ben, négy éven belül harmadszor változott az igazgató személye, amikor a gazdasági szakember

[29] Akkor még természetesen Leningrádnak hívták.
[30] Kaán Zsuzsa interjúja (Táncművészet, 1991., 4–5. szám)
[31] Ekkor alakult meg a Katona József Színház.

Malonyai Dezsőt nevezték a komoly válsággal küzdő Nemzeti Színház első emberévé. (A váltásban szerepe lehetett annak is, hogy az előző szezonban, a Nemzeti Színház 1837-es alapítása óta először nem mutatott be élő magyar szerző által jegyzett darabot. Ez már az „elvtársak" kultúrpolitikájának is sok volt!)
A szakmai irányítást Vámos László művészeti vezetőre bízták. A teátrum irodalmi vezetésére Hubay Miklóst kérték fel. (Sík Ferenc irányításával Veszprémben éppen ebben az időszakban próbálták Hubay Késdobálók című drámáját[32].)
Sík Ferenc szerződtetése a Nemzeti szemszögéből nem hordozott sok kockázatot. Egyrészt országosan ismert volt pécsi és gyulai tevékenysége, a magyar dráma iránti elkötelezettsége, másrészt vendégrendezőként már dolgozott a Nemzeti Színházban, meglehetős sikerrel, gondoljunk csak a Csongor és Tünde előadására.

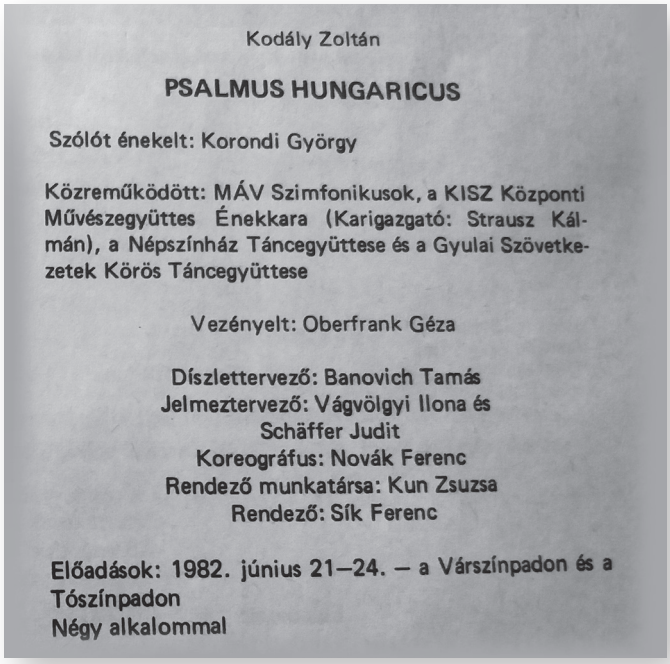
1982 nyarán a Nemzeti Színház működésképtelenséghez közelítő létszámú társulatának „nagy öregekből" álló gárdája (ekkoriban a középgenerációhoz tartozó színészek sora hagyta el a Nemzetit, megalakítva a Katona József Színházat) kibővült a Népszínházból átszerződő művészekkel:
Hámori Ildikó, Jobba Gabi, Kárpáti Denise, Kubik Anna, Marsek Gabi, Miklósy Judit, PapadimitriuAthina, Peremartoni Krisztina, Pregitzer Fruzsina, Psota Irén, Sára Bernadett, Szakács Eszter, Vass Éva, Árva János, Baranyi László, Beregi Péter, Botár Endre, Bősze György, Czibulós Péter, Csák György, Dózsa László, Farády István, Ferenczy Csongor, Fonyó István, Fülöp Zsigmond, Gábor Miklós, Hővel László, Hetényi Pál, Ivánka Csaba, Kalocsay Miklós, Kassai Károly, Katona János, Kertész Péter, Kézdy György, Nagy Zoltán, Németh János, Rubold Ödön, Székhelyi József, Tahi József, Tóth Titusz, Trokán Péter,Vándorfy László, Vereczkey Zoltán.

Az év végén a Nemzeti bemutatta Illyés Tiszták című drámáját. Sík Ferenc számára különös érzés lehetett, hogy a művet nem ő – akit szinte Illyés „házi rendezőjeként" tartottak számon Pécsett -, hanem Kerényi Imre rendezte. Hamar rá kellett jöjjön: Budapest nem Pécs...

Rómeó és Júlia

A következő évben aztán komoly feladatot kapott. Megrendezhette Shakespeare Rómeó és Júliáját. A főszerepeket kettős szereposztásban játssza Peremartoni Krisztina és Mácsai Pál, illetve Kubik Anna és Kalocsay Miklós. Lőrinc barátot Sinkovits Imre, Capuletnét Császár Angéla, Mercutiót Bubik István, Tybaltot Rubold Ödön alakította. Az előadás igazi közönségsiker lett, remek kritikákat is kapott. Hangsúlyozták a rendező érdemét, aki „tudomásul veszi a darabot annak, ami: a szerelem himnuszának, elégiájának és drámájának; az ifjúság, az első szerelem magával ragadó tisztaságú képének, s nem próbál bele filozófiát gyömöszölni. Tisztán azt igyekszik a közönségnek továbbadni, amit az írótól kapott. Rendkívüli gondot fordít a látványra, a színpadi képre s a színpadi mozgásra. A látvány megteremtése nem vonta el a figyelmét a színészi munka elsődlegességéről. Ha a színpadon lévők kivétel nélkül saját legjobb teljesítményük szintjén nyújtanak harmonikus egészet, abban döntő és diadalmas szerepe van a rendezőnek.
...A néző benyomása szerint a két pár közül Peremartoni Krisztina és Mácsai Pál valósítja meg inkább a rendezés általános felfogását: a kamaszos lobogás, könnyedség, játékos-tragikus halálraszántság belőlük természetesen árad s érezhetően kölcsönösen tudják egymást felhevíteni a fehér izzásig."[33]

A fővárosból térjünk vissza a Gyulai Várszínházhoz, ahol 1982-ben egy Kodály-felújítást rendezett. Oberfrank Géza vezényletével a Székely fonót és a Psalmus Hungaricust állították színpadra. Hatalmas előkészítő munka, emlékezetes élmény a nézőknek, szép tisztelgés a centenáriumra.

Kodály Zoltán

PSALMUS HUNGARICUS

Szólót énekelt: Korondi György

Közreműködött: MÁV Szimfonikusok, a KISZ Központi Művészegyüttes Énekkara (Karigazgató: Strausz Kálmán), a Népszínház Táncegyüttese és a Gyulai Szövetkezetek Körös Táncegyüttese

Vezényelt: Oberfrank Géza

Díszlettervező: Banovich Tamás
Jelmeztervező: Vágvölgyi Ilona és Schäffer Judit
Koreográfus: Novák Ferenc
Rendező munkatársa: Kun Zsuzsa
Rendező: Sík Ferenc

Előadások: 1982. június 21–24. – a Várszínpadon és a Tószínpadon
Négy alkalommal

[32] Az előadás gyenge kritikákat kapott. Tarján Tamás egyenesen azt írta, hogy a rendező csak „felébe-harmadába" végezte el feladatát.
[33] Nagy Péter (1983) Shakespeare: Rómeó és Júlia – Kritika, 1983/6. szám pp. 12.

1982-ben a várszínház – amely 1787-ben tartotta első bemutatóját – a kultúrpolitika döntése értelmében a Nemzeti Színház kamaraszínháza lett. Hamarosan Sík Ferenc is bemutatkozott rendezőként az első budai állandó színházban. Természetesen magyar drámával. Sárospataky István[34] Teakúra című művét állította színpadra. Szemes Mari és Lukács Margit két, egymást gyilkoló asszonyt alakít a darabban, egy szellemileg visszamaradott, szinte életveszélyes gyermek anyját és gyámját, akik a „ki örökli a lakást" játékot játsszák. A korabeli kritika nem rajongott a szerzőért, a rendezést viszont dicsérték:
„Sík Ferenc rendező a maximumot hozta ki a szövegből, pontosabban többet talált ki a színpadi megvalósításban, mint ami a darabban íróilag, gondolatilag megfogalmazódott – hogy valahogy pótolja az irodalmi csiszoltság és végiggondoltság hiányait."[35]

Vagyis a rendező a darabválasztással – hogy segítse a magyar drámaírás ügyét, hiszen bemutatott művek nélkül nem születnek kiemelkedő alkotások – tulajdonképpen saját szakmai presztizsét kockáztatva, egy gyengébben sikerült drámát vállalt fel, szakmai tudásával előadhatóvá, nézhetővé téve azt. Ez volt Sík Ferenc rendezői hitvallásának egyik oszlopa.

*

1983-ban Magyar Színkör néven alakult egy színházi kisvállalkozás. Művészi célkitűzésük a magyar drámairodalom támogatása, magyar művek színvonalas színpadra állítása és a közönség igényeinek kielégítése, színvonalas szórakoztatása, ugyanakkor teret kívántak engedni az avantgárd kísérletezésnek is. A vállalkozás nem fért bele a hagyományos színházi struktúrába, anyagilag sem volt eléggé megalapozott. Önálló játszóhelyük nem volt, több helyen léptek fel. Ennek ellenére szinte törvényszerű, hogy a kezdeményezéssel kapcsolatba került a hasonló értékeket valló Sík Ferenc, s megrendezte Illyés Gyula Testvérek című drámáját. Az októberre meghirdetett bemutató elmaradt. A rendező gerincbántalmai miatt rövid időre az Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet – közismertebb nevén ORFI – lakója lett. Nem esett kétségbe, az igazgató főorvos engedélyével a kórházban tartották a próbákat. A színészek, Sinkovits Imre, Kováts Adél és Ferenczy Csongor ott készültek a bemutatóra, hiszen Illyés drámája nekik is – a rendezőhöz hasonlóan – szent ügyük volt.

1984-ben újfent számára ismeretlen területre kalandozik. Két televíziós játékot rendez. Előbb a Gianni Rodari művéből Békés József forgatókönyve alapján készült Torta az égen felvételei zajlottak. Szereplők: Sinkovits Imre, Harsányi Gábor, Bánhidi László, Harkányi Endre, Horváth Gyula, Szombathy Gyula, Gálvölgyi János és Schütz Ila.
Még ugyanebben az évben adásba kerül a Páskándi Géza írásából készült Csodatopán. A kedves kis mesejáték nagyszerű szereposztásban készül el. Egyebek között Gáspár Sándor, Nyertes Zsuzsa, Kubik Anna, Kováts Adél, Bodrogi Gyula, Szacsvay László, Szirtes Ádám, Horváth Gyula, Szombathy Gyula és Harsányi Gábor játszik a filmben.

*

Sík Ferenc soha nem tartott attól, hogy egy-egy gyengébben sikerült előadás szakmai renoméját ronthatja. Meggyőződését, hogy a magyar szerzők darabjait be kell mutatni – mert remekművek csak olyan írótól születhetnek, akinek előadják a műveit –, mindig bátran vállalta. Volt, amikor érdemben tudott javítani rendezői tudásával egy gyengébben sikerült színdarabon, de akadt olyan is, amikor nem. Utóbbiak közé tartozik – legalábbis a kritikusok szerint – Nagy András Báthory című műve, melyet 1985 januárjában mutattak be Avar István és Béres Ilona főszereplésével. A kritika – mint már annyiszor – most is a rendezést dicsérte:

„Ismét kiderül, hogy egyetlen kulcsra járó dramaturgiai gépezet képtelen életben tartani egy egész estét betöltő darabot. Pedig Sík Ferenc rendezése mindent megtesz, hogy ne így legyen: a két szereplő köré arctalan lányok vonulását, latin nyelvű imádkozását, sóhajait és jajkiáltásait koreografálja, olykor egy-egy lányfigura be is lép a játékba, ha szöveg nélkül is, de együtt játszik a »legendával«, ellenpontozza a nagyasszony védbeszédét, azaz rejtélyesebbé teszi a történetet. Történik tehát valami a színen, ami több, mint a szöveg – s ez ritkáin fordul elő ilyen ízlésesen, erőltetés nélkül mai színpadainkon. Hasonlóképp nagyszerűen működik a színpadkép."[36]

„Sík Ferenc rendezése rájátszik a mesterséges homályra: a stílárisan amúgy is vezérlő elvvé tett sejtetőatmoszférikusságot valósággal színpadi esztéticizmussá, »szépkedéssé« fokozza. Bakó József reális elemekből titokzatossá stilizált színpadán – a szerzői instrukciónak megfelelően – ablakok és tükrök fénye reflektálódik. A bonyolult járásokból néha

[34] A szerző ekkor már befutott színpadi írónak számított, ez a hetedik bemutatója volt.
[35] Népszabadság, 1984. 10. 20., Almási Miklós
[36] Népszabadság, 1985. 01. 30., Almási Miklós

A kiváló művész elismerést 1985-ben vehette át

szitaszövettel letakart arcú lányok mászkálnak elő, halkan zsolozsmáznak vagy énekelnek, kezükben gyertyát tartva keringenek, bonyolult koreográfiákban csoportosulnak, mesterkélt megvilágításban hol valódiaknak, hol álomszerűnek tetszenek.

Élők vagy halottak? Mindegy is: drámai funkciójuk nem lévén, valójában csak díszítőelemek."[37]

Az előbemutató 1984. július elején volt a Gyulai Várszínházban.
Ebben az évben a várszínházi műsorfüzetben készült vele interjú, Hűség a szolgálathoz, félelem az unalomtól címmel: *Tavaly volt húszéves a gyulai szabadtéri színjátszás. Idén tehát új évtizedébe lép. Mennyiben azonos a mai Gyula egykori önmagával, várható-e változás a jövőben? – kérdezzük Sík Ferenctől, a gyulai nyári játékok művészeti vezetőjétől.*
– Ha valaki összehasonlítja a tíz év előtti Gyulát a mostanival, óriási különbségeket láthat. Ha a második tíz évet, nyári szezonjait áttekinti: folyamatosságot tapasztalhat. Ha a most következő évet figyeli, semmi lényeges változást nem lát. Ha tíz év múlva visszanézünk a '84-es nyárra, esetleg más ötlik szemünkbe. Előretekintve csak álmok, tervek, óhajok vannak.
– Az a legnehezebb, hogy egy színház a saját maga által kitűzött, a nemzet szellemi életében ellátandó szolgálathoz hű maradjon, ugyanakkor ne váljon unalmassá. Ez évenként mást jelent. Utunk, akár a műholdaké, állandó pályamódosításból áll, anélkül, hogy az eredeti pályáról letérne.
– Gyula évről évre nemzeti történelmi drámabemutatók helyszínéül szolgál…
– A Gyulai Várszínház működése is hozzájárul ahhoz, hogy a nagy történelmi dráma fogalma ma kitágult. A tágabb értelmezésbe belefférnek Hernádi Gyula parabolái éppúgy, mint Garai Gábor Orfeusz átváltozásai című költői játéka, vagy Illyés Gyula Homokzsák című színjátéka. Azt gondoltuk, hogy részben műfajilag kitágítjuk, másrészt időben a mához közelebb hozzuk a történelmi dráma fogalmát. Írók, történészek, színházi szakemberek, újságírók bevonásával beszélgetéseket rendeztünk a célból, hogy e fogalom körvonalait tisztázzuk. Ami a legfontosabb: a mítosz és a folklór felé próbáltuk a határokat nyitni. Mert e kettő az, ami az emberi élet alapkérdéseinek, egy nemzet sorskérdéseinek a gyökereihez vezethet. Ha arra gondolunk, hogy a dráma filozófiai műfaj, akkor kiderül, hogy csak a nagy kérdésekkel érdemes foglalkozni. Újra mondom: hűség a szolgálathoz, ugyanakkor félelem az unalomtól. Közérdekű kérdések felvetése, közérthetően. Az önkifejezés és az önmegvalósítás minket ebben a színházban nem érdekel. Minket a köz szolgálata érdekel. Minél általánosabban izgató kérdéseket válaszol meg a színház, annál demokratikusabb, annál jelentékenyebb. Elképzelhető, hogy Ady kortársai között találni nála jobb verselőt, mégis Ady évtizedeken át mindig a legfontosabb kérdéseket látta meg az életben, és válaszolni is tudott rájuk. Nem hízelgünk magunknak azzal, hogy mi vagyunk a színház Ady Endréje; de a cél: Bartók és Kodály. Izgató kérdéseket

[37] Kritika, 1985/3, Koltai Tamás

közérthető és élvezetes formában előadni – ez a mi munkánk…
– Három darabot is rendez idén Gyulán. Hogyan győzi?
– Amikor tíz évvel ezelőtt a megtisztelő felkérésre igent mondtam, kértem: a művészeti vezető ne folyjon bele a konkrét alkotómunkába. Én igyekszem a magyar drámai költészet és színházi költészet legjobbjait idekötni; írókat, rendezőket, tervezőket, színészeket, karmestereket, zenekarokat, táncegyütteseket… Ebben elvileg sikerült is megegyeznünk. A gyakorlat ellenben azt bizonyította, hogy állandóan szükség volt a konkrét beavatkozásra is, mert az új csapásokat úgy tudtuk leginkább kijelölni, hogy magyarázatok helyett fölmutattuk az előadásokat. Hogyan képzeljük el a zenés színházat? Bemutattuk – öt éve, rendezésemben – a Székely fonót és a Psalmus Hungaricust. Hogy nemcsak a várban akarunk színházat, hanem az egész városban fesztiválatmoszférát szeretnénk teremteni: a mezőn három tábortűz fényénél eljátszottuk Lászlóffy Csaba Nappali virrasztás című darabját. Azt, hogy milyennek képzeljük a folklór és a mítosz felé való nyitást, azt legegyszerűbben úgy tudtuk elmagyarázni, hogy színpadra, illetve tóra álmodtuk Garai Gábor Orfeusz átváltozásait. Ezek az előadások sikerülhettek jól vagy rosszul, azt mindenesetre egyértelműen megmutatták, milyen értelemben képzeljük ezt a többszínűséget. Ez a változtatási szellem fűti át az idei évet a következő évtized nyitányaként. Munkatársaimmal együtt úgy éreztem, nem tudtuk eléggé megvilágítani e változásokat, ezért állítom színpadra a három darabot. Olyan munkatársakat választottam magam mellé, akik a tennivalók egy jelentős részét le tudták venni a vállamról.
– Egy gyermekeknek szóló játék és két történelmi dráma az ön nyári repertoárja…
– A legbátrabb gyáva, Békés József darabja nem a szörnyről szól, hanem az emberekről, gyerekeknek, és a legnagyszerűbb emberi érzésekről, a szerelem és a barátság hatalmáról. Arról, hogy az emberek hogyan tudják legyőzni saját gyengeségüket. Az előző előadások a hatalom, a fasizmus elleni küzdelemről szóltak; ez más arca e mesének; inkább egy cirkuszi bohócjáték. Mint már évek óta, ezúttal szintén tévéjáték is készül a Gyulán bemutatott gyerekelőadásból.
– Bemutatjuk Nagy András Báthory Erzsébet című drámáját. A Báthory családról a legújabb történettudományi kutatások lefosztják a legendát. A színház viszont elsősorban legendákból él. Ez a Báthory Erzsébet, jóllehet nem a régiekkel azonos, de egy Báthory-legendát kíván teremteni Erzsébetről. Azt hihetnénk, hogy e kétszereplős darab nem szabadtérre való. Nekem az az érzésem, hogy kifejezetten erre a várszínpadra illik, már csak azért is, mert a szerző, felkérésünkre, erre a helyszínre írta művét. Olyan kérdést feszeget, amely az egész magyar történelemnek, tehát a jelennek is alapvető kérdése.

Sík Ferenc a kiváló művész díj átvétele után Sík Vera (b1) és Kádár János pártfőtitkár (j1) társaságában

– Ugyanilyen alapvető kérdést jár körül Módos Péter drámája is, az . . . És itt a földön is. A Szent István halála utáni években játszódó darab bizonyítja, hogy itt ezer év óta minden megváltozott és semmi nem változott. Életben maradásunkhoz, európaiságunkhoz, ugyanakkor szellemi és nemzeti integritásunkhoz való ragaszkodásunk önemésztő ellentmondásokat tartalmaz. A nemzet egész történelme azt bizonyítja, hogy legnagyobbjainak eszével és példájával ezt az önpusztító sorsot mégis mindig vállalta. Az én szememben e vállalás a nemzetet a görög sorstragédiák hőseihez hasonlítja. Magyarul: e sorsvállalás méltó az Emberhez." (J. K.)

*

1985. április negyedikén színházrendezői munkásságát, a magyar drámák bemutatásában végzett munkáját ismerik el kiváló művész díjjal.

Tavasszal Veszprémben rendezi Sőtér István Júdás című drámájának ősbemutatóját Funtek Frigyessel és Vörös Eszterrel a főszerepekben. Bár Sőtér 1947-ben írta meg művét, közel négy évtizedet kellett várnia, hogy színpadra is kerülhessen. Az ötvenes években a bibliai tárgyú, a forradalmat formájában is merész szemszögből tárgyaló darab nemigen volt bemutatható. Minden bizonnyal kellett egy Sík Ferenc-mentalitású rendező ahhoz, hogy a színházi közönség megtekinthesse. Az előadást visszafogottan dicsérte a kritika. A sorok között érezzük, hogy a rendező találékonysága emelte ki az unalomból a darabot:

„A veszprémi Petőfi Színházban Sík Ferenc emelkedett tónusban rendezte meg a darabot, néhányszor olyan folklorisztikus játékkal is tetézve, amelynek értelme – például kövek ide-oda rakosgatása, tányérok ki-be csomagolása – nemigen derül ki. A hangulat ünnepisége, a misztériumok levegőjét árasztva viszont kétségkívül szerencsésen ellensúlyozza a szöveg súlyos gondolatiságát, kombinatív jellegét. Bartha László díszletei a közel-keleti sivatagos világot idézik a színpadra, Füzy Sári jelmezei pedig népi hímzésekkel tartatják a képet."[38]

Ez még akkor is így van, ha nem mindenki gondolta így:

„Sík Ferenc karakteres rendezői eszközei a múltban nemegyszer a színpad nyelvére tudtak fordítani elvont gondolati drámákat; most azonban ezek az eszközök kiszorítják a gondolatokat, s mikor az előadás kezdetén, ősi zsidó szertartást idézve (tehát a nézők kilencvenkilenc százaléka számára megmagyarázhatatlanul), a szereplők kövekből sort raknak ki a rivalda szélére, mintha a mű és a nézőtér közé építenének sorompót. Túl sok a külsőséges hatáselem: a botokkal, köpenyekkel, abroszokkal, mécsesekkel, tányérokkal folytatott játék, az elvágódás, a leütés, az öblös gesztus, a festői tabló – s alig van hitele az emberi arcéleknek, súlya az eldeklamált gondolatoknak."[39]

A szellem nyitott erőssége

Sík Ferenc, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze

Halló, Sík Ferenc? Gratulálok a kitüntetéshez. Jó lenne, ha ez alkalomból interjút adna a Népújságnak.

— Köszönöm a figyelmességet. Holnapután utazom Moszkvába, ahol a magyar kulturális napok záró gálaműsorát rendezem. Addig készséggel állok rendelkezésre.

A Nemzeti Színház rendezői szobáját az utazás előtti készülődés hangulata tölti be. Különleges feladat a gála megrendezése, hiszen a magyar kultúra teljes színskálájából villantanak fel, mutatóba. Most mégis „hazai tájakra" kalandozunk, hiszen a Kiváló művész kitüntetés bizonyára jelzi a Békéscsabán született Sík Ferenc gyulai munkásságának elismerését is. Évtizede, hogy a várszínház művészeti vezetője.

— Várszínházi munkáról szólva, el nem mulasztható elődöm, *Miszlay István* érdemeinek említése — mondja Sík Ferenc. —

Semmiből teremteni valamit mindig nehezebb, mint folytatni a megkezdett munkát. Még akkor is, ha valaki azzal a szándékkal mutatkozik be, hogy — megőrizve a hely szellemét! — újat, másfélét teremtsen. Úgy érzem, hogy a Gyulai Várszínház eddigi működése, egészen a kezdetektől, élő egységet alkot, jelentős műhely, amely hatni fog akkor is, amikor majd az utánunk jövő nemzedék színháza lesz.

— Milyennek szeretné tudni a „kapitány", kulturális életünk gyulai végvárát?

— Olyan sugárzású szellemi központnak, amelyről nem azt gondolják, hogy a végeken fekszik. Az értékelés mások dolga, de nagyon örülünk az értő, reális kritikának, és természetesen az elismerésnek is. Két évvel ezelőtt az országgyűlés kulturális bizottsága a Gyulai Várszínházat az ország legjelentősebb nyári színházi műhelyének minősítette. A Bartók-év idején az UNESCO keretében működő Bartók-bizottság értékelése szerint a műsorunk olyan csúcs volt, amire egy ország évtizedekig büszke lehet. Európai, magyar, közérthető, demokratikus színházat akarunk!

— Ennek jegyében születnek a gyulai ősbemutatók.

— Tíz év alatt legalább ötven magyar drámát kellett ünk életre. A nagy számok törvénye alapján volt köztük jelentős alkotás és remekmű is. Illyés Gyulától, az elmúlt nyáron debütált Nagy Andrásig az élő magyar irodalom szellemi műhelye lett a várszínház. Ha csak annyi érdemünk lenne, hogy a magyar színházi élet vérkeringésébe eljuttattuk Székely János darabjait, máris megérte. Ma természetesnek számít, hogy a filmrendezők színházakban is dolgoznak, ám az áttörés Gyulán történt, Jancsó Miklós és Szász Péter személyében. Valós igény, hogy alkotó kapcsolatban legyünk a Békés megyei Jókai Színházzal, ám ezen felül mind több társulatnak adunk lehetőséget, hogy gyulai előmutatóikkal kapcsolódjanak a köszínházak évadjaiba. Állandóan teret adunk a kortárs magyar szerzőknek, így óvjuk a színház szellemi gyökereit.

— Könnyű dolog ma Békésben „színházat csinálni"?

— Sehol sem könnyű! Nyári vállalkozásból önálló színház lettünk, de a költségvetésünk . . . Nem lehetek eléggé hálás a megyei tanácsnak és a különböző intézményeknek, amiért az évről évre megismétlődő, pénzért való könyörgéseimet nem teszik megalázóvá, hanem lehetőségeiken túl is támogatják a várszínházat. De amíg nincs tisztességes költségvetésünk, a műsort is csak csodás nehézségek legyűrése után tudjuk tervezni. Most például áprilist írunk, de még nem tudom pontosan, milyen darabokra futja a bukszából.

— Úgy tűnik, hosszú távra könnyebb tervezni?

— Ahogy a pusztában haladó ember kinéz magának egy csillagot, s az szinte húzza magához, úgy fénylenek nekünk is a messzeségek. Minden összegezésben benne van a jövő, amely, ha elérjük, új utak kezdete lesz. Most a 25. évad méltósága a távolabbi cél. Az ember tragédiája, a Csongor és Tünde, a Bánk bán, az élő klasszikusok közül Sütő András, Székely János és Vas István művei, a kortárs magyar zeneszerzők közül Szokolay Sándornak esetleg erre az alkalomra komponált olyan darabja, amely illeszkedik e szellemiséghez — ez a vezérlő csillagunk. S közben, mint a téglát téglára illesztő hajdani várépítők, évadról évadra alakítjuk a szellem mindenki számára nyitott erősségét. Amelyet úgy hívnak: Gyulai Várszínház.

Andódy Tibor

[38] Népszabadság, 1985. 05. 24., Zappe László
[39] Kritika, 1985/9, Szántó Judit

Advent a Hargitán

Nemigen lehet vitát nyitni arról, hogy Sík Ferenc rendezései közül a legemlékezetesebb Sütő András Advent a Hargitán című darabja volt. Ebben az időszakban a kiváló író már „szálka" volt a román kultúrpolitika szemében, művei nem nagyon jelenhettek meg Romániában. Nem volt ez másként ebben az esetben sem. Sokan sok mindent kockáztattak – ki egzisztenciáját, ki pedig még börtönt is –, hogy Magyarországra átcsempészve nyilvánosságot kaphasson az Advent a Hargitán. Ablonczy László (akkoriban a Film Színház Muzsika újságírója) hozta át a határon a kéziratot – természetesen titokban.

Sík Ferenc számára nem volt kérdés, hogy a drámát elő kell adni. És természetesen ő akarta megrendezni. 1985 tavaszán többek mellett jelen volt azon a beszélgetésen, amikor a néhány napig Magyarországon tartózkodó Sütő András barátai felvetették a mű Nemzeti Színházban történő előadásának lehetőségét. Sík rövid időn belül elkezdte keresni a szereplőket. Az elsők között adta át Kubik Annának a kéziratot, jelezve, hogy a következő esztendőben bemutatják a Nemzetiben. Nyáron, a gyulai várszínházi előadások szünetében a színésznő Funtek Frigyes és néhány barát társaságában felkereste Marosvásárhelyen a szerzőt, ismerkedtek a Hargita légkörével.

Ősszel elkezdődtek a próbák. Október 14. az olvasópróba napja. Schaffer Judit tervezi a jelmezeket, Bakó József a díszleteket, Pesovár Ernő a koreográfus. A televízió felvételeket készít a próbafolyamatról. Úgy tervezik, hogy a filmet a bemutató napján tűzik műsorra, s az utolsó pár perc – élő adásban – a bemutató zárójelenetét és a tapsrendet mutatná.

Sütőt természetesen nem engedik át a próbákra, tréfás levélben üzen a darabot formáló-alakító rendezőnek: *amit szegény drámaíró nem tudott megoldani, oldja meg a magas Nemzeti Színház.*

December elejére végre összeáll a darab, mindenki izgatottan várja a december 20-ra tervezett bemutatót. A Tiszatáj című irodalmi folyóirat decemberi számában közli a dráma szövegét. A lapban megszólaltatták a rendezőt is, aki a következőket mondta:

„Az Advent a Hargitán furcsasága az, hogy ez egy nagy kantáta vagy oratórium. Nagy létszámú székesegyházi orgonaszót, kórust, zenekart érzékeltető mű, és ha végül is az ember elkezd foglalkozni vele, kitűnik: kamaradarab, amelyet végig néhány ember játszik. Kamarazene tehát, előbbi képünket továbbgondolva. És mégis: földuzzasztott hangzása van!"

Sinkovits Imrét a dráma nyelvezete fogta meg:

„Sütő bámulatos tehetséggel menti át a jelenbe valaha használatos szóképeinket, kivesző szavainkat. Különösen fontos ezt elmondani, amikor nemcsak a beszélt nyelv, hanem színpadi nyelvünk is korcsosodik. Sütő András drámájában sok indulatszó elhangzik: átkok megannyi formája. De egy se szennyes, egy se mocskos! Az ő költői-drámai írásművészetének ereje, képzelete van ahhoz, hogy a szélsőséges indulatokban is a nyelv a maga emelkedettségében fejezze ki hőseinek keserűségét." (Tiszatáj, 1985. december)

Néhány nap múlva az MSZMP pártvezetése táviratban közölte Malonyay Dezsővel, a Nemzeti igazgatójával, hogy a román tiltakozás miatt nem mutathatják be a drámát. Amíg Romániában a darabot nem engedélyezik, addig Magyarországon sem lehet bemutatni a „román szellemi terméket".

1985. december 4-én Sütő András a következőket jegyzi be naplójába:

„Malonyai Dezső igazgató és Sík Ferenc – darabom rendezője – hívott telefonon: most akkor mit tegyenek? A budapesti illetékesek is hajlamosak tudomásul venni a román tiltakozást. Én csak azt ismétlem nekik, hogy a színdarab bemutatásához elegendő a szerző beleegyezése. »Végül is én írtam a drámát, nem a román Jogvédő Iroda!« A dolog persze nem olyan egyszerű."

Persze a pártvezetésben sem mindenki értett egyet ezzel az eljárással. Ablonczy László írta meg a háttérben történteket a Nemzeti lélekharang (Jászai Maritól Bubik Istvánig) című könyvében.

„A felső pártvezetésben a harc körvonalazható: a Szűrös Mátyás vezette külügyiek és Berecz János a bemutató mellett érvelt, a Knopp András és Lendvai Ildikó nevével fémjelzett társaság, továbbá Köpeczi Béla minisztériuma pedig a tiltást, a románok melletti változatlan lakájkodást képviselte."

A színházvezetés mit tehetett volna, eltörölte a kitűzött előadásokat. December 12- én a Nemzeti Színház újsághírben teszi közzé, hogy az Advent a Hargitán bemutatóját későbbi időpontra halasztja. Helyette a Tartuffe-öt akarták a várszínházból áthozni. Bubik István azonban egyszerűen kijelentette, hogy nem hajlandó eljátszani a letiltott darab helyett bemutatni tervezett Tartuffe főszerepét. Nem kis merészség kellett egy huszonéves színésztől ehhez. Kockára tette az egész karrierjét.

Végül Vámos László is az előadás ügye mellé állt. A próbák folytak, annak ellenére, hogy igen kétséges volt, lesz-e valaha bemutató belőle. Nagy nehezen elhárulnak a „szerzői jogi problémák". 1986. január másodikán este a Nemzeti

Színházban – harmadik Sütő András-ősbemutatóként – színre kerül az Advent a Hargitán című kétrészes színjáték. A szereposztás:

- Árvai Réka – Kisréka (kettős szerep) – Kubik Anna
- Bódi Vencel – Sinkovits Imre
- Mária – Götz Anna
- Zetelaki Dániel – Agárdi Gábor
- Zetelaki Gábor – Funtek Frigyes

Az érdeklődés óriási volt. A nagyközönség megérezte, hogy valami rendkívüli készülődik a Nemzetiben. Mindenki látni akarta az előadást. A 650 fős nézőtéren egyesek szerint legalább 800 néző foglalt helyet. Aki nem jutott be, a színház előtt követte – a dráma szövegét olvasva – az előadást. A bemutatón természetesen a szerző nem lehetett jelen, a román hatóságok nem engedték meg az utazását. Kubik Anna leleményesen oldotta meg a dolgot. A félórás dörgő taps – ilyenre korábban nem volt példa magyar színpadon – alatt leterítette kendőjét, s a nézőtérről felhozott virágcsokorral feldíszítette, mintha Sütő is ott lenne velük. Persze nem lehetett ott. Még a századik előadáson sem, 1988 májusában. Igaz, néhány hónappal korábban végre személyesen is megtekinthette a darabot. 1992-ben a Nemzeti egy több alkalomból álló előadás-sorozatot szervezett a mű erdélyi bemutatására. A programot úgy szervezték, hogy a 225. előadásra Marosvásárhelyen, Sütő András kedves városában került sor. A szerző a rendezőnek címzett sorokkal mondott köszönetet:

„Emberi bánat, örök sajogás"

Sík Ferencnek, aki az Adventnek is rendezője

Kedves Feri!

Téged célozlak meg a szavaimmal, meg azzal a kérésemmel, hogy igazságos elosztás végett vennéd át tőlem az elismerésnek, hálának és jó kívánságnak ama virágcsokrait, amelyek a 225. előadás után, új sorozat elején megilletik az Advent aranycsapatának tagjait. A főszereplőket éppúgy, mint a betlehemes pásztorokat, avagy a kántáló lányokat.

A legelső kézfogást pedig feléd nyújtom. Mert valójában Te vagy mindennek az okozója. Ebben a mai rendezőcentrikus világban, amikor egy Shakespeare is elmehet borítékos sorsjegyet árulni, ha nem akad rendező, aki felpártolja, manapság, amikor a magyar színjátszásban minden produkciónak nagy becsülete van – kivéve a magyart –, bizony figyelemre méltó a rendező, aki azt mondja az ő felfogását korszerű cinizmussal tagadó köröknek: uraim, a legrosszabbat is vállalom.

A darab sikerét, s annak minden következményét (manipulált, olcsó siker, populizmus, népi-nemzeti elmaradottság, sorsproblémák, kollektív nyavalygás stb.) vállalom.

Köszönöm tehát, Feri, hogy művésztársaiddal együtt vállaltad az egyetemes emberi szenvedésnek azt a részecskéjét, melyet hordozói révén erdélyinek is nevezünk. Kiderült közben, hogy ez nem divat, nem nacionalista székelykedés, hanem igen-igen tartós, egyetemesen tapasztalható emberi bánat, örök sajogás az emberi szívben és elmében.

Most, hogy vállalkozásunk igazát a 225. telt ház is megerősítette, változatlanul vallom, hogy a színpadi siker kettős építkezés eredménye. Húzhatod, míg a világ, a színpad harangjait, ha azok nem a függönyhúzás pillanatával kezdődőleg szólalnak meg a Nézők seregének tudatában is; ha a színpadi torony mása nem épül meg a Kollektivitás lelkében is.

Tenéked és társaidnak sikerült e kettős építkezés. Ha Isten éltet, megpróbáljuk ezt egy következő drámával is.

Nekem nehogy megöregedjetek!

Marosvásárhely
Sütő András

Miért keletkezett ilyen nagy purparlé a mű körül? Az egyik ok minden bizonnyal maga a szerző. Sütő az erdélyi magyar szellemi élet kimagasló alakja, munkássága a nacionalista-kommunista román hatalom szemében egyet jelentett a magyarok függetlenségi törekvéseivel. A másik ok pedig a dráma tartalma. Erre talán Berkes Erzsébet kritikus világított rá legjobban, kimondva az igazságot:
„A néző érzi, hogy a darab folyamán manipulálják. Egyvalamiről beszélnek a színpadon, és másvalamire gondolnak. S a néző is hajlik arra, hogy másvalamire gondoljon." (Kritika, 1986/4.)

A darab előadása mellett harcolók a politikai hatalommal szálltak szembe. Akkor, amikor ennek még megvolt a maga kockázata. Amikor a négy évvel későbbi rendszerváltásnak még híre-hamva sem volt. De sikert arattak, s a bemutató után sok minden megváltozott. Elsősorban az ország határain kívül élő magyarokra irányuló érdeklődés. S ez nagy dolog volt 1986-ban. Hogy mennyire, azt Ablonczy László fogalmazta meg talán a legérthetőbben:

„Sík Ferenc vezetésével a színészek rendkívül kemény és igényes munkával szolgálták Sütő András művét. Mert nem

egyszerűen a feladatnak, hanem az Ügynek, egy lehetséges nemzeti Színházhoz vállalkozást láttak az Advent a Hargitán színpadra vitelében. S az is lett. Noha, s ezt kötelező elmondanunk, a darab bemutathatósága körül az Időnél hamarébb túlgondoskodó személyek olyan fölösleges hullámokat is keltettek, amelyek a rendezőt és a játékosokat, technikai munkatársakat sokszorosan próbára tették. Utólag immár elmondhatjuk: gyanakvó tekintetek, cinikus ostobák vélekedése, sanda megjegyzése ellenére a rendezői, színészi együttműködést tekintve rendkívüli teljesítményt láthatunk a Nemzeti Színházban."[40]

Kubik Anna több mint húsz esztendő elteltével nyilatkozta az előadásról:
„A darabnak a végső formáját a bemutatóra mi alakítottuk ki. Sík Ferenc rendező szabad kezet adott színészeinek. A darab egy gyönyörű szerelmi, balladisztikus játék volt. Nekem meg egy olyan lehetőség, hogy Árvai Réka révén négy szerepet alakíthattam. Magamat, magamat húsz év múlva, saját anyámat és a lányomat. A saját anyám úgy lettem, hogy föltettem egy fekete kendőt, és miután égett egy kis tűz a színpadon, onnan vettem el egy kis fadarabkát, kvázi korommal rajzoltam a homlokomra két vonalat. Aztán minden sminket letöröltem magamról, és egy lesminkelt hófehér arc volt a húsz évvel idősebb Réka, majd Kisrékaként föltettem egy kis piros kendőt. Kétszáznyolcvan körül volt az előadások száma, abból kétszáznyit játszottam, ha belevesszük a hivatalos bemutató előttieket. Életem legszebb estéi voltak ezek. Megkaptam a színházi fesztivál legjobb női alakítás díját, huszonévesen Kossuth-díjra terjesztettek fel – Jászai-díj lett belőle". (Dombrovszky Ádám, DEOL online portál, 2018. 01. 18.)

A velencei kalmár

Sík Ferenc mintha csak keresné a kihívásokat. 1986-ban megrendez egy olyan Shakespeare-művet, melyet több mint negyven éve nem engedtek bemutatni Magyarországon.
A velencei kalmár Shakespeare egyik legismertebb és leginkább vitatott műve. Témájából adódóan értelmezni nem egyszerű, rendezni nem könnyű feladat. Összetett, sokszínű, ellentmondásos volt már keletkezése idején, azóta még bonyolultabbá vált. Shylock, a zsidó uzsorás mindenki által gyűlölt figura. Shakespeare sem igyekszik csökkenteni korának előítéleteit. Ugyanakkor a darabban – amely eredetileg vígjátéknak íródott – néhány ponton a szerző megmutatja Shylock fölényét. A múlt század harmincas éveitől – az erősödő antiszemitizmus időszakában – a mű témája miatt gyakorlatilag a világ nagy részén játszhatatlanná vált.

A főszerepben Gábor Miklós nyújtott emlékezetes alakítást. További szereposztás: Rubold Ödön – Antonio, Funtek Frigyes – Bassanio, Dózsa László – Aragónia hercege, Csák György – Marokkó hercege, Ivánka Csaba – Shylock szolgája, PapadimitruAthina – Jessica.
A közhangulatot, a fogadtatás megosztottságát jelzi, hogy a bemutatót bombariadóval akarták meghiúsítani. Az ismeretlen telefonáló közlése ellenére megtartották a bemutatót. A kritika ezek után persze nem tartalmazott negatív felhangot:

„Sík Ferenc rendezése átgondoltan felépített, lendületes, élénk ritmusú, a vígjátéki és komorabb elemek kontrasztját hatásosan szembesítő teljesítmény."[41]

„Sík Ferenc rendezése számára is természetesen a Shylock–Antonio-konfliktus, illetve az uzsorás viselkedésének értelmezése kínálta az igazi problémát.
A rendezésnek ezúttal abból kellett kiindulnia, ami Shylock viselkedésének félig vagy egyáltalán meg nem írt, szavakba nem foglalt hányada: kitaszítottságából, idegenségéből, megaláztatásából és ennek belső, emberi feldolgozásából. Shylockot ebben a világban nem veszik emberszámba. Pénzére ugyan szükségük van a velenceieknek, most például Bassaniónak, a könnyelmű ifjúnak, s rajta keresztül Antoniónak, de azt, aki majd kisegíti őket, továbbra is le fogják köpdösni, meg fogják alázni, úgy, mint eddig tették.
A színpadi képlet a meg nem írott dráma, pontosabban Shylock emberi méltóságának, fajsúlyának kibontásával teremti meg a tragikus jogosultság egyensúlyát. Sík Ferencnek a szöveg és a szöveg mögötti rétegek megszólaltatásának egységével sikerült e hajmeresztő feladat művészileg gazdag megoldása.
Csányi Árpád díszletei funkcionálisan tökéletesek, a velencei karneváli hangulatból is képesek érzékeltetni valamit. Schaffer Judit jelmezei a karakterértékek kiemelését szolgálják, találóan. Vas István fordítása, a szükséges húzásokkal, markáns, drámai hitellel szolgálja az előadást.
Keserű, kvázi tragédia lett az előadás végső egyenlege. Sík Ferenc és a Nemzeti együttese így találta meg e »problematikus« klasszikus darab mai hatáslehetőségeit: nézzünk kicsit önmagunkba is, bár nem mindig fogunk örülni."[42]

[40] Hófúvásos időben – Az Advent a Hargitán a Nemzeti Színházban (Tiszatáj, 1986/3. szám)
[41] Kritika, 1986/6, Kéry László
[42] Népszabadság, 1986. 04. 12., Almási Miklós

A velencei kalmár: Antonio

BESZÉLGETÉS SÍK FERENCCEL

— „Keresvén zsidókkal atyafiságot" — Ady sora arra a sorsazonosságra utal, amely a magyar irodalom jelentős személyeinek gondolkodásában végigvonul.

— Ady remek példa, hogy kozmikus és egyetemes gondjainkra gyakran a zsidó nép történetének eseményei szolgáltattak metaforikus példával. Két kis nép, s rengeteget szenvedett az évszázadok során. Egymásra utaltságunk pedig az etnikumok megbékélt humanizmusára szolgálhat példával. Arra, hogy egyetemes emberi érzésünkben nem törődhetünk bele abba, hogy a hajdani arany időt ne próbáljuk megteremteni. A színház dolga, hogy tisztán és tisztességesen felvesse a kérdést. Legalább annak reményében, hogy a fejekben némi tisztítást végezhet. A két világháború közötti korszak, majd az emberirtó idők súlyos és felelősségteljes kérdései mindmáig nem tisztázódtak, mert nem tisztázódhattak teljes nyíltsággal. Bibó István ezt a kérdést kellő mélységben végiggondolhatta, de kivételes gondolkodói teljesítményére nem volt szüksége az akkori társadalmi, politikai vezetésnek. Ne tagadjuk, hogy szégyen, bűntudat, bosszúvágy, lappangó lelkiismeretfurdalás gomolyog a szívekben és az agyakban. És a szégyenkezés megannyi módozata. Pilinszky János költészete a legjobb példa arra, hogy túlmutatva a XX. századi szörnyűségeken viaskodott evvel a kérdéssel.

— Számos tanulmány kifogásolja: következetlenségek gyöngítik a drámát. A ládika-motívum meseszerűségét említik például.

— Ha elolvassuk a Téli regét, úgy véljük: eljátszhatatlan. Sokszor így látták az esztéták a Troilust is. A velencei kalmárt, ha részeiben elemezzük, többféle kifogást találunk; egyebek között azt, hogy több színdarab fut egymás mellett. S mégis: ha egészében, kozmikus teljességben figyeljük, a dráma működőképes. Reméljük, ezt előadásunk is igazolja. A szereplők felől is úgy tűnik föl: mintha körvonalazatlanok volnának. Kivéve Shylockot; ő pedig titokzatos. Sokféle végletes értelmezést olvastunk A velencei kalmár figuráiról, mi igyekszünk minden végletet *sűríteni*. Mert a darabnak éppen az a titka, hogy a jellemek sémákban, ívekben nem ábrázolhatóak. Antonióval kapcsolatban elmondják: Hamlettel rokon. Római nemes erények barátság, hűség, férfiasság jellemzi. Mások szerint közönyös, acsarkodó, előítéletekkel terhelt, enervált, homoszexuális, nőies lény. S az a furcsa, hogy egyik állítás sem mond ellent a másiknak, mindkettőre van példa a darabban. Ez is egy igazsága A velencei kalmárnak, amit remélhetően sikerül megmutatnia előadásunknak.

— Mi az előadás központi gondolata?

— Hogy a pénz fő mozgatója életünknek. Nem a pénzről szól az előadás, de azt próbáljuk megmutatni, hogy a pénz központi kérdés. Sokáig megpróbáltuk ezt letagadni. Ma már beszélhetünk róla. S ennek nyomán sok emberi, etikai kérdést újra kell gondolnunk.

—„Víg bohóczaj", álarcosok mulatsága elől elzárkózik Shylock. Rendezői stílusok ismeretében kérdezem: karneváli hangulat is átlengi az előadást?

— Tavaly véletlenül, az idén már szándékosan, egy hét végén, elutaztam Velencébe, hogy láthassam a karnevált. A darab húshagyó kedden játszódik! Milloss Aurélla, a világhírű koreográfussal beszélgetve megtudtam tőle, hogy a harmincas években a Bárdos Artúr által rendezett előadásban éppen ilyen karneváli táncvigalmat tervezett. A karneváli színpadi játék lehetőséget ad arra, hogy szuggesztív képben mutassuk be az enervált, pénztől függő merkantil világot, melynek képviselői a férfiszereplők.

— Az ötödik felvonást, mely Belmont-ban játszódik gyakran problematikusnak mondják. A hazai előadásokban Paulay játszotta először.

— Belmont-nak zárt világrendszere van. Megköti Portia kezét a választásban. Nem teheti, hogy csaljon, de álruhába öltözve illetéktelen személyként rendbontó tettet követ el Velencében, s amikor a rendezett Belmont-ba visszatér, rendetlenséget okoz maga körül, s megbomlik a harmónia. Tetszetős a IV. felvonással zárni, de csonkítást eredményez, éppen az V. felvonás hozza a harmóniakeresés reménytelenségét.

— Miközben A velencei kalmár készül, mint művészeti vezetőnek bizonyára a gyulai nyári program megszervezése is sok elfoglaltságot jelent . . .

— Öt olyan magyar darab bemutatóját tervezzük, amelyek további élete őszszel kőszínházban folytatódik. A nyíregyházi színház itt tartja Gyurkovics Tibor Bombatölcsér című darabjának ősbemutatóját, Vészi Endre Don Quijote utolsó kalandja című művét Kerényi Imre vendégrendezésében a Veszprémiek vállalták. Bizonytalan még a Játékszínnel és a Népszínházzal való kooprodukciónk. Közkívánatra Bartók Kékszakállúja újra műsorba kerül. Egy estében a Svájcban élő Kossuth-díjas Veress Sándor Csodafurulya című balettjével. Hozzá a koreográfiát, még mindig reménykedünk, Milloss Aurél tervezi, akinek itthoni vendégeskedése már régóta aktuális, ám az Operaház balettvezetősége elvette a kedvét a honi közreműködésektől. A zenei este karmestere Mihály András lesz.

Sík Ferenc rendezés közben

Gyárfás Miklós Császári futam című darabja is bizonyos, s Háy Gyula Attila éjszakái című drámája is, amelyet én állítok színre. Levezetésül egy Vaszary-játék következik Bodrogi Gyula rendezésében, címe: Az ördög nem alszik.

— Fiatalok helyett a korosabb írók szerepelnek a szerzők között.

— Engedd meg, hogy lapodban válaszoljak Nagy Andrásnak, akinek Báthory Erzsébetről szóló darabját Gyulán mutattuk be, majd egy évadon át a Várszínházban műsoron tartottuk. A televízióban azt mondta: a fiatalok hiába dolgoznak, a színházak darabjaikat nem mutatják be. Pontosan elmondom a vele való történetet. Hubay Miklós hívta fel rá a figyelmet, Báthory darabját azonnal lekötöttük. Jelen volt a próbákon; észrevételeit, véleményét kértük a munkában, majd a várszínházi felújítás során is. Báthory darabja nyomán egyéves ösztöndíjat kapott a Nemzetitől, ami újabb darab megírását is jelentette volna. Eltelt az esztendő; felhívtam Nagy András, s érdeklődtem új darabja felől. Nem készült el válaszolta. Ami pedig nincs, azt nem játszhatjuk! Most is azt üzenem neki: várom újabb darabját. Általánosabban is szólva: fiatal drámaírók körében a munkánál is nagyobb divat a panaszkodás. Bereményitől Schwajdán át Czakóig szinte mindenki, aki elfogadható művet ír, színpadra kerül. De: az affektációt félre kéne tenni. Minőségi kritériuma is van annak, hogy a művek színpadra kerüljenek. Magyarul: tudni kell írni. Ez alól mentelmi jogot az se élvezhet, aki a Magyar Írók Szövetségének tagja. A fiatal írók néha színházat, rendezőt, színészt és közönséget gyöngécske művekkel sértegetik, csak nekünk nem illik „felkapni a vizet". 600 széket esténként egyetlen titkolt remekmű szerzője se tud egymaga betölteni. Mellesleg: A velencei kalmárt író harminckét éves Shakespeare se járt tanácskozásokra, ösztöndíjakat se igen kapott a királynőtől. Egyszerűen csak írt, játszott, élt a színházban. Dolgozott.

Ablonczy László

Bessenyei Ferenc (jobbról) játszotta a Galilei főszerepét

Németh László: Galilei

1987-ben, a Nemzeti Színház fennállásának 150. évében, Sík Ferenc megrendezhette Németh László drámáját, a Galileit. Rá jellemzően nem könnyű utat választott. A címszerepet Bessenyei Ferencre osztotta, aki három évtized után formálhatta meg újra a főhőst, hiszen 1956-ban egyszer már eljátszhatta az ősbemutató főszerepét. (A mű főszerepét annak idején az eredeti tervek szerint Major Tamás alakította volna, ám ő a dráma körül kialakult politikai perpatvart látva lemondta a szerepet, ezután választották a harmincas éveiben járó Bessenyeit.) Ilyenformán az előadás színháztörténeti kuriózummá vált.

Ritkán adódik színész életében ilyen pillanat, ezért mind a szakma, mind a közönség kiemelt érdeklődéssel foglalkozott az előadással. Ez a rendezői döntés nem kis kockázatot rejtett magában, annak ellenére, hogy Bessenyei – aki ekkor már közel járt a hetvenedik évéhez – kétszeres Kossuth-díjas színész volt.

De Sík bízott Bessenyeiben:

„Kimondhatatlan öröm számomra a Galileivel és a Galileiért küzdeni – mondja –, mert nem kell törni a fejemet sallangokon és stukkókon, amelyekkel elfedhetem a drámaszerkezet hiányosságait. Ez a mű kivételes erejű. Arra kell törekednünk, hogy a jelen történelmi szituációjában is meg tudjuk hallani belőle az érvényes sugallatokat. Számomra nagy szellemi élmény Bessenyeivel és ezzel a színészegyüttessel dolgozni. Bessenyei tudatosan hessegette el magától mindazt, ami a szerepből mint élmény, mint emlék benne él. Úgy fogott hozzá, hogy ami a hajdani előadásban, a tévéváltozatban megtörtént, abból átmenteni semmit nem lehet. Abból semmi sem ismételhető. Tehát még a látszatát is el akarja kerülni annak, hogy a valamikori jól bevált megoldásba meneküljön."[43]

„Ő még annak a »bizonyos fajta« iskolának a képviselője. Ennek az iskolának a mindenféle avitt voltáról talán nem is érdemes vitatkozni, mert teljesen egyértelmű, hogy bár sok minden másképp van már a világban, mégis annak az iskolának a színészei – köztük Bessenyei is – mindent tudnak! Nem korszerűtlenek – legalábbis azok nem, akikkel nekem szerencsém volt összejönni. A legkorszerűbb színjátszásra is alkalmasak.

20 Film Színház Muzsika, 1987. 1. szám, Illés Jenő

Ő – sok színésszel ellentétben – a próbán fesztelen és oldott. Ami a rendezői instrukciókból használható, azt azonnal feldolgozza. S egy instrukciót száz instrukcióvá gazdagít, gyümölcsöztet. Ami pedig nem építhető be a nagyon stabil, a nagyon szilárd elképzelésbe, azt egyszerűen kidobja magából."[44] *(Deák Attila: Bessenyei Ferenc című könyve)*

És Bessenyei is bízott Sík Ferencben:

„Számomra Sík szerepelemzése egyre inkább Gellértet[45] *idézi, azt a szellemi atmoszférát, amelyben akkor dolgoztunk, visszahozza a hajdani szerepépítés élményeit. Más módon, jelen idejű érvényességgel támasztja fel a Gellért által megfogalmazott drámai életet."*[46]

Színész és rendező között a szimpátia kölcsönös volt. Bessenyei felesége nagyon szépen emlékezett Sík Ferencről egy későbbi interjúban:

„Sik Ferenc az egyik rendező, akivel kölcsönösen szerették egymást. Ugyan ő sem tartozott azok közé, akik Ferinek „tovább mutató" instrukciókat voltak képesek adni, de az a tény, hogy végtelenül tisztelte, becsülte Ferit, benne gondolkodott, szervesen a színházhoz tartozónak érezte, és úgy is bánt vele, Ferinek nagyon sokat jelentett. Szívesen, jól és többször dolgoztak együtt. Feri utolsó jelentős alakítása, az 1994-ben bemutatott Lear király címszerepe is az ő nevéhez fűződik. Talán Feri utolsó évei is másképp alakulnak, ha Sik Feri nem hal meg."

A további szerepeket Raksányi Gellért, Béres Ilona, Bodor Tibor, Harsányi Gábor, Suka Sándor és Kalocsay Miklós játszották. A díszleteket Varga Mátyás tervezte, akárcsak harminc évvel azelőtt. A darab nagy közönségsikert aratott, s a kritikusok is jól fogadták.

„ Az előadás a Nemzeti Színház legjobb hagyományait élesztve, súlyos gondolatokat közvetített könnyen és könnyedén, az erőlködés leghalványabb jele nélkül."

„Bessenyei önmagát, saját – színészi – hivatásának mára elért szakaszát tárja elénk. Mint valami vallomás, olyan tőle ez az alakítás, egy megbölcsült és megszolgált élet összegzése."

„Sík Ferenc az eleven drámai mag védelmében alapos műgonddal és színpadi érzékkel távolította el az intenzitást gátló apróbb részleteket, túlírt szövegrészeket. Rendezésében a Galilei-sors sokrétűségére koncentrált, a politikai parabola helyett az emberi dráma érdekelte: a tudományos öntudat, az egyéni integritás és az őszinte lojalitás ütközése, valamint a csapda működésének precíz rekonstrukciója."

*

Egy évvel később a várszínházban ismét Illyés Gyula színművét rendezi, a Lélekbúvárt. Illyés a mélylélektannal és a pszichoanalízissel visszaélő áltudományosságot gúnyolja ki a kíméletlen, helyenként pajzánkodó csípős szatírában. S ezen keresztül minden olyan magatartást, amely az embert kizárólag csak leszűkített szakmai prizmán keresztül képes látni és értelmezni. Szereplők: Sinkovits Imre, Béres Ilona, Tóth Éva, Rubold Ödön, Csurka László és Agárdi Gábor.

*

Ugyancsak a várszínházban mutatták be Sík Ferenc rendezésében Peter Ustinov Romanov és Júlia című szatirikus komédiáját a két nagy politikai tábor hidegháborús fenekedéséről. Egy képzeletbeli kis országban egymással szemben áll az amerikai és a szovjet nagykövetség. Az amerikai nagykövet lánya (Kováts Adél) szerelmes lesz az egyik szovjet diplomatába (Hirtling István). Innen a párhuzam a Rómeó és Júlia történetével. Az előadás pikantériája abból adódott, hogy az író vígjátéki elemek sorával teszi egyértelművé: egyik tábor mellé sem lehet odaállni, mert mindegyikben van valami elfogadhatatlan. Azaz mindkét oldalra csíp. A két főszereplő mellett Kalocsay Miklós, Harsányi Gábor, Kállai Ferenc, Fonyó István, Esztergályos Cecilia, Miklósy Judit és Fülöp Zsigmond játszik a darabban.

Gyulai Várszínház

1987 nyara Sütő András-darabot hoz Gyulára. Az Álomkommandó mérföldkő a gyulai színjátszás történetében. Ezúttal a Vígszínház társulatát látja alkalmasnak a Tanár Úr arra, hogy eljátsszák az erdélyi írófejedelem drámai hangvételű művét. A sajtómegjelenések gazdag képet festenek a mű születéséről, a rendezői szándékról és a fogadtatásról is.

[44] Deák Attila: Bessenyei Ferenc című könyve

[45] Gellért Endre (Budapest, 1914. 10. 01. – Budapest, 1960. 03. 01.) Kossuth-díjas színész, rendező, főiskolai tanár, a Galilei 1956-os ősbemutatójának rendezője

[46] Film Színház Muzsika, 1987. 1. szám, Illés Jenő

A rendszerváltás előtti célegyenesben megváltozott körülmények között dolgozott a Gyulai Várszínház is. Bőgel József: Szabadtéri színházi kultúránk 1988 válságos nyarán címmel, a Tiszatáj 11. számában átfogó képet ad az országos helyzetről. Fontos ezt az új hullámot látni ahhoz, hogy értékelni tudjuk a gyulai nyár színházi kínálatát.

„Nem szükséges és politikailag, gazdaságilag nem is pontos a «válságos« címkét ragasztani 1988 nyarára. Az azonban biztos, hogy erre az időszakra csak gyarapodtak gondjaink, konfliktusaink, s még a természet, az időjárás is fokozta nehézségeinket. Egyre világosabbá vált, hogy az állami mecenatúra elvi és gyakorlati alapjai tovább szűkülnek – mi több, éppen a szabadtéri játékok tekintetében –, az egész színházi struktúra válsága tovább mélyül, a személyi jövedelemadó visszásságai következtében a nyárra is kihatóan csökken a művészértelmiség vállalkozói, innovatív kedve. Folytatódik a közönség jelentékeny részének pálfordulása a direktebb szórakoztató produkciók felé, az idegenforgalom, a turizmus szervezési és egyéb zavarai megnehezítik a nagyobb befogadóképességű és kötelezettségű szabadtéri műhelyek, vállalkozások látogatását, s egyáltalában tovább szűkül a piac befogadóképessége – az életszínvonal csökkenése, a jelzettnél gyorsabb és nagyobb arányú infláció következtében….

Szembetűnő, hogy a Thália nyári működésére mindenekelőtt a defenzív magatartás, koncipiálás, előkészítés, szervezés, több tekintetben a stagnálás, sőt csökkenés volt a jellemző. Elég hamar – már a múlt év őszére – világossá vált a szabadtéri programokat megrendelők és előkészítők, megvalósítók előtt, hogy a nyári színjátszás alkotási és befogadási feltételei csak tovább romlanak, s rengeteg volt a tétovázás, a habozás, az elvállalt majd elmaradt alkotás, produkció, vagy ezek jelentékeny mértékben (műfajban, stílusban, eszköztárban) való módosulása. Többek között ennek volt köszönhető, hogy az objektív okok ellenére (követni kell a közönség ízlésének, szórakoztatás iránti nagyobb igényének változásait, megnyilvánulásait, nagyobb teret kell adni – minden szégyenkezés és megalkuvás nélkül – egész színházi kultúránkban a szórakoztatásnak) bizonyos műfajok (opera, költői színmű, klasszikus tragédia stb.) mégiscsak visszább szorultak, s ennek ellentételezéseképpen – tetszik, nem tetszik, jó vagy nem jó – tovább nőtt a színre vitt zenés színházi művek, produkciók száma, még a felújítások, reprízek vagy előbemutatók tekintetében is. Érezhetően nőtt még azoknak a – különben prózai – műveknek és bemutatóiknak vonulata is, amelyek „zenésítést és táncosítást" kaptak. Mindez persze nagyon sokféleképpen ítélhető meg (és el).

…

Szeged és Gyula mindenképpen megerősödve lépett tovább e konfliktusos, nehézségekkel teli időszakban, korábban megfogalmazott és kialakult feladataikat, célkitűzéseiket, hagyományaikat folytatták, sőt fejlesztették, gazdagabbá tették, noha egy-két tekintetben még defenzív lépésekre is szorultak."

Kern András, Sík Ferenc és Lukács Sándor az Álomkommandó próbáján

Kegyelmi kérvény

AZ ÁLOMKOMMANDÓRÓL

Azt mondja Juliusz Sütő András *Az Álomkommandó* című drámájában: „Minden múltidézés: kegyelmi kérvény a jelenhez." Amikor a dráma gyulai ősbemutatójára készülünk, azt hiszem, hogy ez a műnek az egyik olyan fontos gondolata, amely döntően meghatározza a színpadra állítás módját. Mert nem lehet művész a világon, de Európában bizonyosan nem, aki ne kényszerülne szembenézni a népmegsemmisítő fasizmussal. Avval, amit Auschwitz mindannyiunk számára jelképez. Mottóként ez áll a darab fölött: „Történt Auschwitzban, és történik bárhol, ahol megtörténhet." Igen; mert bárhol megtörténhet, és megtörténik ma is, mert Auschwitz veszedelme egyetemes, nemzeti és személyi létünket ma is fenyegeti. Mert nemcsak a múlt áldozatainak hozzátartozói és a túlélők ügye Auschwitz, hanem minden felelős gondolkodó embernek köze kell hogy legyen a tegnapi és mai haláltáborokhoz. Elég talán példaként említeni Pilinszky János életművét.

Nemcsak a színházi ember, hanem az irodalomtörténész számára is váratlan írói fordulatnak tűnik, hogy Sütő András bibliai, mítoszi, történeti, népi-folklór ihletettségű darabok után a huszadik századi népirtás döbbenetét fogalmazta meg új drámájában. Tudjuk több írásából, hogy neki is voltak emlékei az iszonyatoló időből, s lengyelországi útibeszámolójában tudósított az auschwitzi haláltábor döbbenetéről. Hogy színpadi műformában is megfogalmazta személyes és egyetemes aggodalmát, mégiscsak fordulatnak mondható írói pályáján. Ennek nemcsak dramaturgiai következményei mutatkoznak, hanem poétikus, bibliai ihletettségű nyelvezete után egy új, bizonyos értelemben keményebb, szárazabb költői nyelvet teremtett.

Amikor egy rendező egy darabhoz közelít, megpróbálja stílárisan is elhelyezni a művet. Különösen akkor teszi ezt, ha nem illik egyetlen kategóriába se. Megpróbálja, mert eligazodási, fogódzási pontokat, koordinátákat keres. S amint Az Álomkommandóról gondolkodom, talán Pirandellóval, talán a német expresszionizmussal fedezhetők fel rokon stiláris jegyek. A német expresszionizmust említettem, amelyet a fiatal szovjet színházművészet emelt rendkívül magas szintre. Minden különbözőség ellenére Mejerhold, Vahtangov, Tairov vagy a legújabb időkből Jurij Ljubimov munkásságára utalhatunk. Témája okán P. Weiss Vizsgálata is felmerül bennünk; de mégis: Sütő András műve mindannyi más, eddig született műtől különbözik. Zsidó folklór, mitológia, tényirodalom, dalok, víziók gomolyognak ebben a műben. Folklórt mondottam, tehát még az erdélyi folklórhoz való kötődést is említhetjük. S annyi réteg ellenére a dráma mégis világos, közérthető. A jó értelemben népszínház számára született darab. Misztikum nincs benne. Misztérium igen, mert a jó műveknek és jó előadásoknak, tudjuk a színház világtörténetéből, a misztériumvonás mindig is jellemzője volt.

Felmerül egy másik kérdés is, Sütő András miért játszik színházat a színházban. Mostanában sok olyan darab születik, amely ezt a formát követi, és Sütő látszólag ehhez kapcsolódik. De ezeknek a daraboknak jó része a színházi élet bennfentességéből meríti témáját, s gyakran mondandójuk is ebben a szűkösségben ragad. Az Álomkommandó esetében ez nem áll. Sütő András művét elemezvén kitűnik: a színház a színházban játék csak, ürügy és lehetőség arra, hogy a színházi épületet körülvevő és meghatározó világról szóljon és valljon. S ha már az imént más művekkel és szerzőkkel kapcsolódási pontokat kerestünk, említsük meg Illyés Gyula drámaírói életművének utolsó korszakát. Bölcsek a fán, Dupla vagy semmi – ezekben is feltűnik a „színház a színházban" dramaturgiai forma. Még egy hasonlóság: a Dupla vagy semmi, az Orfeusz című darabja vagy a halála előtt nem sokkal született Kiegyezés című műve is olyan elvonatkoztatottságokat mutat, olyan absztrakt tér- és időből szólítja figyelmünket és lelkiismeretünket, mint most Sütő András is teszi Az Álomkommandóval.

A színpadra állítónak nagy leckét is adva evvel az írói megoldással. Mert feladata: a megelevenítésben az absztrakciót konkrét jelrendszerben kell megfogalmaznia. Amelyet a rendező színészekkel, alkotókkal közösen tisztázhat. Bizonyos: Sütő András drámájáról elkötelezett, figyelmeztető erővel igyekszünk gondolkodni. Azért, hogy figyelmeztessünk: a szellemi fasizálódás lehetővé teszi a politikai fasizálódást. Fasizmus ott kezdődik, amikor az egyik ember magát a másiknál különbnek állítja. Vélekedését aztán gyakorolja is. Amikor illetékességét előbbre tartja a másikénál. Különböző zászlók és frazeológiák köritésében a fasizmus a másikat megsemmisítő akarata azonosan működik. Tudjuk: édesded jelszavakkal kezdődik; emberek jogának és méltóságának zsugorításával, majd intézményeinek likvidálásával folytatódik, bevagonírozással, gettókkal és haláltáborokban végződik. A fasizmust tehát nem a végső ember- és népmegsemmisítő hadmozdulatában kell felismernünk, hanem már első gesztusában. Amikor még emberbarátságra és jóságos törvényeire hivatkozik. (Milyen lélektani jellegzetesség, hogy ordítva deklarálja polgáraink „megoldott", „kivívott" egyenlőségét, de már lakhelyükön, üzletben és munkahelyen „jöttmentségére" mutogat.) A szellem embere az első stációban köteles leleplezni az emberbarát orcájában az ámító fasizmust. Ahogyan Babits Mihály is írta megrendítően szép versében: „...mert vétkesek közt cinkos, aki néma..."

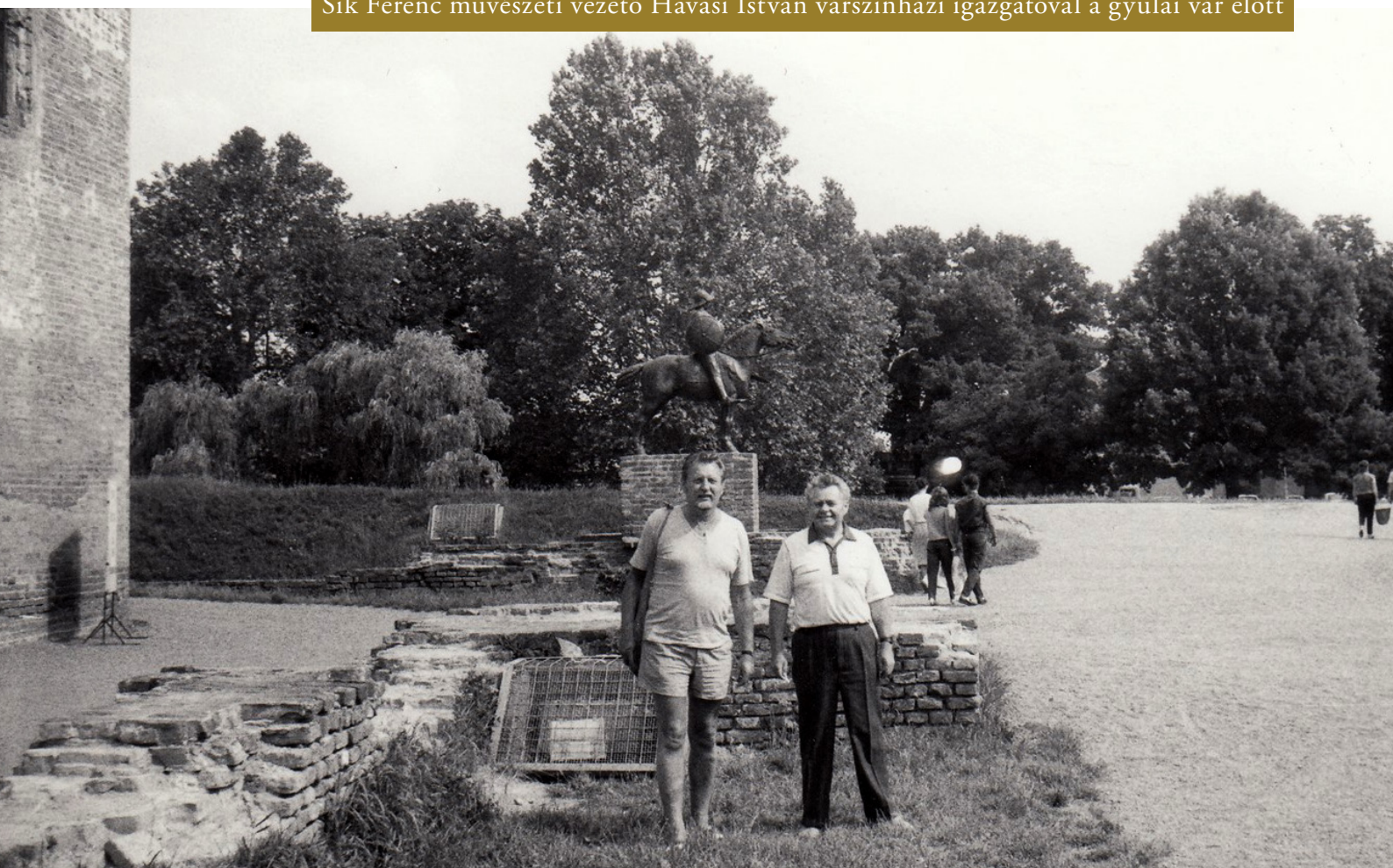
A személyes veszélyeztetettség és az azon való felülemelkedés etikai norma. Noha az ember saját, jogos félelmein sokszor nem tud erőt venni. A félelem gyakran megöli az erkölcsi tartást. S az erőszak, a félelem sokféle formába szorítja az embert; a fizikai terrortól a besúgáson alapuló rettegtetésig.

Emberi és kollektív értelemben itt Kelet-Közép-Európában az elmúlt századokban épp elégszer megélhettük ezt az érzést. Magyarok és nem magyarok. S ahogy Bartók Béla fogalmazta: a felsőbb körök által árasztott gyűlölet sorsban és történelemben annyira összetartozó népeket újra és újra ellenséggé tett. Éppen ezért tartjuk fontosnak és jelképértékűnek is, hogy Sütő András drámáját éppen Gyulán mutatjuk be. Azon a vidéken, ahol több nemzetiség él egymás mellett; abban a városban, amely a hazai románság szellemi, politikai központja, amelynek nyári színháza a Duna menti népek kultúrájának egymásmellettiségét és a szellemi összetartozást hirdeti és szolgálja évtizedek óta.

S végezetül a színházi ember személyes vallomása. Most, amikor hatvanadik születésnapján egészséget, munkakedvet s annyi minden jót nekem, nekünk kéne kívánnunk, Sütő Andrásnak, az ünnepelt szolgált meglepetéssel és ajándékkal. Új s rendkívüli művel gazdagította a magyar színházi és szellemi életet. De azt hiszem, Sütő András korábbi írásai, drámái s most született álomkommandója nyomán bátran tágíthatjuk azt a gondolatot, amelyet tíz esztendeje Illyés Gyula fogalmazott meg: Sütő András nemcsak a magyarság, hanem az egyetemes emberiség vigasza is.

SÍK FERENC

Sík Ferenc művészeti vezető Havasi István várszínházi igazgatóval a gyulai vár előtt

AZ ÁLOMKOMMANDÓ

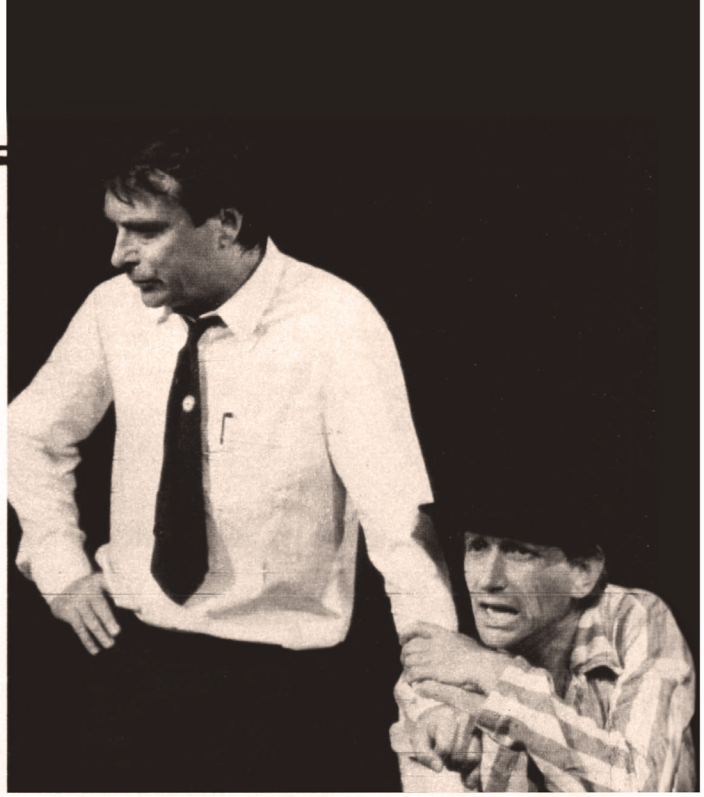
„Történt Auschwitzban, és történik bárhol, ahol megtörténhet” — szikáran, figyelmeztetően e szavakkal indította útjára drámáját *Sütő András*. Az Álomkommandót, amely a mindig komoly küldetésű mítoszok, legendák, népi és bibliai történetek után most először, de annál mélyebben és fájdalmasabban lényeglátón huszadik századi tragédiát idéz föl színpadán. Gondolkodásában, történet- és valóságlátásában, a színpadi műformában és az azt kifejező nyelvben ért el most Sütő András századunk kegyetlen népirtásához, hogy azt azonban ismét ne csak mint lassan félévszázados históriát, sokkal inkább annak bármikor, s bárhol újra lehetséges életét fogalmazza emlékként és figyelmeztető jelként színpadra. Mert Auschwitz és a többi haláltábor véres „komédiája” ugyan egyszer véget ért, de ***ha az ember nem hajlandó szembenézni*** mindazzal, ami történt, ami megtörténhetett, úgy a fasizmus és a diktatúra népet, embert megnyomorító és megsemmisítő vészedelme föltámadhat. Hisz nemcsak az egykori áldozatok és túlélő vagy később született hozzátartozóik története Auschwitz drámája, hanem az egész emberiségé, nemzedékeken túlmutatva. Erről is szól Sütő András drámája.

Erről is. Mert az Álomkommandó szintjeit — nemcsak a rendezői-színészi nézői absztrakció, hanem maga az író is igen pontosan különválasztja. A konkrét és az absztrahált világ elválasztva, önálló egységként, utóbb finoman egymásba úsztatva, mégis tisztán érzékeltetve múlt és jelen különbözőségeit és azonosságait, jelenik meg a drámában. Sütő András ugyanis drámát játszat a drámában, színházat a színházban. A belső színpadi játék színhelye a haláltábor, hősei a Sonderkommandó megalázott, kiszolgáltatott áldozatai. Ám a külső, a való élet, a színház világa sem kínál föloldást, megnyugvást. Az élet — a színházban és az azt körülvevő világban — sem ígér kevesebb félelmet, döbbenetet. Az állandó fenyegetettség államában és életformájában igyekszik dolgozni a színpadi színtársulat, hogy előadja az író-színész színművét a haláltábor világáról. Egy olyan államban, egy olyan létben, ahol állandósult a félelem, ahol barát baráttól retteg, ahol a kamaszt konstruált perbe fogják, ahol az embertelenség és bizalmatlanság intézményesített rendszerében „pogrom előtti” hangulat uralkodik, ahol ártatlanokat hurcolnak meg, ahol nyíltan élhet a terror, ahol nincs helye az őszinte, az igaz szónak. S ahol valószínűleg hiába próbálkozik a színház a múlt emlékein át szólni a valóságról, nincs esély arra, hogy a szó értő fülekre, a játék értő szemekre lel.

Sütő András úgy építi egymásra, utóbb úgy úsztatja egymásba múlt és jelen eseményeit, úgy teremti meg hősei emberi arcát —: a lázadni próbálókét és a csak megmaradni akarókét, a reménykedőkét, a riadt egyezséget kötni próbálókét, a hatalommal együttműködőkét és azokét, akik legalább a puszta létet menteni akarják —, hogy nagyon tisztán és megrendítő erővel hívja föl a figyelmet a színház és az azt körülvevő világ valóságára, s benne — a színházban és az életben — az ember társadalmat és tudatot formáló ***felelősségére***. Ezzel akkor is tartozik önmagának és a társadalomnak, ha tudja, tudnia-éreznie kell, ***szava aligha jut el ahhoz, akiket illet***. Hisz az egyén, a fiú életének megmentésében hiábavaló volt az igyekezet, a metaforikus és valódi „kegyelmi kérvény” üzenete. A színházi páholyban nem ült ott a Tábornok. A hatalomnak, az intézményesített önkény birtokosának, a kollektív félelem megteremtőjének ***nem célja meghallgatni az igazságot***. Mégis: a kimondott szó már vissza nem vehető, s ha nem is közvetlenül, ha nem is azonnal, de tán föl rázó hatásában mégis ***tetté*** nemesülhet. Ez Sütő András drámájának igazsága, ez emeli az emberi, irodalmi és társadalmi ***vállalás*** magasába.

A Gyulai Várszínház, amely hosszú esztendők óta őszinte hittel vállalja föl a magyar — határokon inneni és túli — dráma ügyét, Sütő András színjátékának előbemutatójával kiteljesíti önmaga jogos mítoszát. Hogy most mégis előbemutatóról beszélek, annak oka, hogy miközben méltánytalan lenne az ügy nemességét elvitatni, aligha lehet szabadulni a ténytől: a gyulai vár ***alkalmatlan*** az Álomkommandó előadására. A romantikus történelmi játékokkal szépen bejátszható épület ezúttal ellenáll a drámának. Hiába a magas falak, amelyek tetejét most szögesdrót jellegzetesíti, a nagy tér mégsem érezteti a fenyegetettségnek, az iszonyatnak azt a szorítását, amelyet a dráma sugall, a drámai színtér kíván. S még ennél is fájdalmasabb, hogy a szó elvész a tág térben. Az egyébként helyesen visszafogott játékban, a lehalkított beszédben itt megsemmisülnek, motyogássá válnak a mondatok. Különösen a zárt, kétszemélyes jelenetekben jutnak el csak foszlányaik a nézőkhöz.

Sík Ferenc rendező nagyon szigorúan ragaszkodik a szerzői utasításokhoz. Kivételt képez, érthetetlenül, az a ruhákra vonatkozó instrukció, miszerint „a Sonderesek nem hordanak csíkos rabruhát. Közismert, hogy a deportáltak ruházatából öltözködtek.” Rendezői szándéka: hűen közvetíteni a dráma valamennyi szintjét és gondolatát a veszélyeztetettség társadalmáról. Ez az igyekezet meg-megtörik egyfajta ‚népszínházi” láttatás — hozzájárul ehhez a nagy tér bejátszásának kényszere — kívánságán. Pedig a drámai mondandó a bezártság, a szűk élettér megfogalmazta gondolatokban teljesedhet ki. Bízzunk benne, hogy a rendezőnek lesz ereje a kőszínházi bemutatóra tovább csiszolnia előadását, és sikerül a játékot „megemelni”; nemcsak a képeket, a tablókat, de a játék egészét is metaforikusabbá tenni a közvetlen szövegjátszásnál.

Az Álomkommandó (Gyulai Várszínház). Lukács Sándor és Kern András

Ez a figurán-túlemelés hiányzik *Kern András* játékából. Pontosan mutatja a boncszolgát, aki gyermekeiért mindenre képes, aki álmaikat is kiárusítja, csak hogy megmentse életüket. Mégis rémülten kell megértenie, a doktornak legföljebb ideig-óráig volt reá szüksége. Kern jól mutatja a színész-írót is, aki a félelem társadalmában papírra vetette az egykori történetet, de itt kellene befelé mélyítenie az alakot, túllépve a zsidó kisember figuráján, ***általánossá emelni*** a szó igazságát vállalni akaró ember etikai kérdéseit. ***Lukács Sándor*** pontos figurát hoz Doktor M. és a hatalommal együttműködő igazgató megformálásában. Ha beszédét jobban értjük — s erre lesz remény az őszi előadásokon —, hű alakját hozhatja a múlt és jelen veszélyes ideológiáit, magatartását képviselő személyiségnek. ***Seress Zoltán***, ***Fülöp Zsigmond***, ***Sörös Sándor***, ***Vallai Péter*** és a többiek szerepformálásaikkal szolgálták Az Álomkommandó előadásának ügyét. Valószínűleg azonban rájuk is másfajta megoldási módok várnak majd a kőszínházi adaptáció során, és remélhetően akkor az előadás nagy képei is szükségszerűen gondolattal telítődnek majd, miként a mélységeket kibontó monológok. Akkor válhat igazán hitelessé és méltóvá Sütő András drámájának mély etikai intése.

Róna Katalin

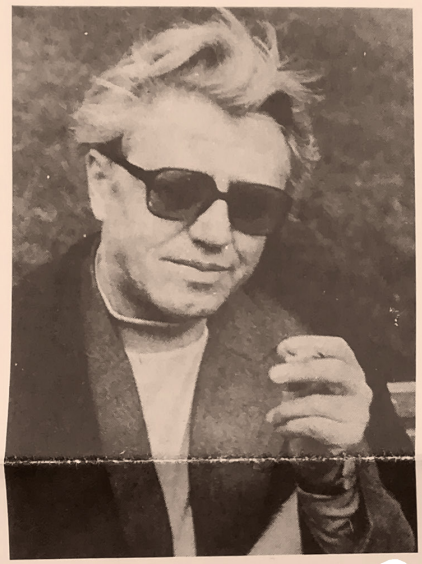
nyári
GYULAI HÍRADÓ

1987 6. július 17. A GYULAI VÁROSI TANÁCS MŰSOR- ÉS IDEGENFORGALMI KALAUZA ÁRA: 3,20 forint

Július 19-én: Ősbemutató

„Az élők kötelessége beszélni"

Sütő András az Álomkommandóról

Anyám könnyű álmot ígér, Egy lócsiszár virágvasárnapja, Csillag a máglyán, Káin és Ábel, A szuzai mennyegző, Az Idő markában, Advent a Hargitán, Az ugatój madár, Kalandozások Ihajcsuhajdában — regény, dráma, esszé — a magyar költészet csodája valamennyi. Sütő András mai irodalmunk kimagasló mestere, anyanyelvünk nagy művésze, „a mai magyar irodalom egyik legnagyobb vigasza" — köszöntötte ötvenedik születésnapján Illyés Gyula.

A Marosvásárhelyen élő író új színművének, Az Álomkommandónak július 19-én lesz az ősbemutatója a Gyulai Várszínházban a Vígszínházzal közös produkcióként. A rendező Sik Ferenc, a főbb szerepekben Kern András, Lukács Sándor, Seres Zoltán, Fülöp Zsigmond és Sörös Sándor.

„Az Álomkommandó cselekményének egyik része Auschwitzban játszódik. En persze csak turistaként jártam Auschwitzban. Arra semmiképp sem vállalkozhattam volna tehát, hogy ebben a tematikában a legilletékesebb szerzőkkel kelljek versenyre. A magam élményeit dolgoztam bele a drámába, többek közt, hogy Pusztakamarásnak is van egy parányi Auschwitza: egy közel másfél száznyi zsidó közösséget gyilkoltak le 1944 őszén. Erről Fekete rózsák című írásomban emlékeztem meg. No és, egy kis túlzással szólva: még hullahordó sonderesek is voltunk, amikor 1945 tavaszán a hatóságok kirendeltek bennünket — kiásni, egy helyre hordani a legyilkoltak maradványait. A drámában nyilván nem ezt írtam meg: csak ihletforrásaim egyikét hoztam szóba. Auschwitzról sokan, sokat írtak. Amikor magam ilyen utazásra vállalkoztam, jól tudtam, hogy a halálnak e sarki jégvilágában jó néhány Amundsen kitűzte már a zászlaját. Nekivágtam mégis az útnak — személyes élményeimmel feltarisznyáltan. Aztán, hogy mivel tértem vissza? Majd kiderül...

...Auschwitz túl van a képzelet határán.

Iszonyata még azoknak sem lehet teljes, akik foglyai voltak. Kínokat, halálnemeket, elképzelhetetlen borzalmakat SS-őrök, fa-

Folytatás a 2. oldalon

„Az élők kötelessége beszélni"

Sütő András az Álomkommandóról

Folytatás a 1-es oldalról

lak, szögesdrótkerítések választottak el egymástól. Auschwitz — minden rémségével — négymillió halott szempárba fagyott.

Arról, ami történt: a leghitelesebben ők szólhatnának — együtt. De mert nem szólhatnak: az élők kötelessége beszélni.

A halál jégmezejének sarki utazójaként indultam el hősöm nyomában — újabb hírt hozni a megsemmisültekről.

Gyötrelmes út volt.

Magányos és már-már kilátástalan a tévelygésben...

...Megjártam Halál-Antarktisz hósivatagjait, és nem csupán a kegyeletes emlékezés emberi kötelességével.

Múlt, jelen és jövendő hármas dimenziójának szorításában: az élőkre, mai sorsukra vetett figyelemmel is.

Aggodalommal tehát.

Auschwitz tanulsága a földgolyó számos pontján ebek harmincadjára jutott, akár Hirosimáé. A fajiság és az erő megszállottjai oly feledékenyek, akár a természet. Auschwitz bestialitásáról szólva eresztik szabadon újból a nemzeti előítéletek vérebeit s a vér mítoszát, mely nem túri trónján az Észt, közelében a Másságot, lételeme lévén: a türelmetlenség és a felsőbbrendűség tudata. Ennek küszöbéről már csak egy ugrásnyira lapul, s vár meghirdetésre a másodrendű népek, polgárok fölöslegességének elve. Minden kezdetben ott szunnyad a vég is. Épp ezért: emlékbe vonult népirtásról szólni, s az emberiséget újból fenyegető ordas eszmékről hallgatni: önámítás.

Unokának mellényékét kötögető gyanútlanság — Auschwitz felé tartó halálvonaton."

(Jegyzet az Álomkommandóhoz, részletek)

N. K.

KARZAT

Gépfegyverropogás hasít végig a Vígszínház nézőterén. Szokatlan itt ez a kellemetlen, fültépő hang, s különösen az, ha Gyulára is odaképzelem, a langyos, nyári estékre, a romantikus szabadtéri színházba, amelyet csak a csillagos nyári ég takar be. Onnan érkezett a Vígszínház színpadára *Sütő András* Álomkommandó című drámája, tudomást se véve arról a serény igyekezetről, amely mostanában Zerkovitz-dallamokkal, 30-as évekbeli szalonvígjátékok kabarévá hígított változatával a senkinek sem ártó-használó nosztalgiázással próbálja színházba csalogatni a tisztelt publikumot.

Lehet, hogy Sütő András Álomkommandója senkit sem akar „megnyerni"? Már a történet első része — amelynek cselekménye Auschwitzban játszódik — „eladhatatlannak" tűnik. Ülünk a nézőtéren, a gépfegyverropogásban, jóllöltözötten és tele hassal, s rettenetes gyakorlattal rendelkezünk, miként háríthatjuk el magunktól ezt a témát. S ez az oly jól fejlett reflexünk különösen hibátlanul működik, ha a színpadon nem felmagasztosított áldozatok vonulnak dicsfényben, akiket könnyű némi meghatottság múltával elfeledni, hanem kínzóan meghasonlott és megalázott emberi lények néznek ránk, akik valamennyiünket megalázható és torzítható, kiszolgáltatott ember-voltunkkal szembesítenek.

Minek ez? — kérdezzük zavartan, ezerféle előítélettől, érzékenységtől és indulattól feszengve. Kinek használ ez? — kérdezzük azzal a rutinnal, amely mindig kézreesik, ha valami nehéz és kellemetlen kötelesség alól akarunk kibúvót találni. Kár ezt bolygatni — próbáljuk szavak nélkül, megfoghatatlanul, rajtacsíphetetlenül, mint annyi más dologban, ebben is az elhallgatás cinkos közmegegyezését létrehozni.

S ekkor Sütő darabjában váratlanul történik valami. A múltról, Auschwitzról kiderül, hogy csak játék a játékban, s a színház és a színészek, akik e szörnyű örökséggel viaskodnak, nagyon is a jelenben élnek — kortársaink.

„Minden múltidézés egyben kegyelmi kérvény a jelenhez" — mondja a darabbéli színész-író, akinek lelkét Auschwitz emberiséget alázó emléke terheli, jelenét pedig a Tábornok által képviselt önkény, amely ismét irracionálisan csap le rá. A színházba katonák rontanak, s velük — ebben a színpadi és valóságos jelenidőben — beszivárog a félelem, a megkülönböztetés, a besúgás. Nem, nem Ciklon/B ömlik a falakból, mint a gázkamrák zuhanyrózsáiból, de mégsem tudunk többé menekülni a gondolatok elől, lenn a nézőtéren.

„Auschwitz nem népirtással, hanem jelzőkkel kezdődött" — mondja a színész-író a színjátékbeli színpadon, s amiről Sütő András „megbízásából" beszél, az több, az más, mint a kegyeletes emlékezés. Az máról, a mának szóló nyugtalanítás.

S mi kénytelenek vagyunk farkasszemet nézni a tényekkel, hírekkel, falakon, országhatárokon, diplomáciai érdekeken, sőt még a mi védekező közömbösségünkön is keresztültörve... Arról tudósítanak, hogy miként sértik meg naponta népcsoportok és egyének önrendelkezési jogát és méltóságát.

Ülünk egy szezon eleji estén a Vígszínház zsöllyéiben és karzatán, s arra vagyunk kényszerítve, hogy elgondolkozzunk, milyen törékeny dolog is az emberi szabadság.

„A fajiság és az erő megszállottjai oly feledékenyek, akár a természet. Auschwitz bestialitásáról szólva eresztik szabadon újból a nemzeti előítéletek vérebeit, s a vér mítoszát, amely nem túri trónján az Észt, közelében a Másságot, lételeme lévén a türelmetlenség és a felsőbbrendűség tudata. Ennek küszöbéről már csak egy ugrásnyira lapul, s vár meghirdetésre a másodrendű népek, polgárok fölöslegességének elve. Minden kezdetben ott szunnyad a vég is" — üzeni a szomszédságunkból Sütő András, s nem áll módjában figyelembe venni a közönség színházba csalogatásának legújabb, és mégis oly ősrégien olcsó eszközeit.

Nincs más „ötlete", mint a kegyetlen igazság.

Szakál Éva

Kegyelmi kérvény

AZ ÁLOMKOMMANDÓ GYULÁN

„Senkit el ne ítélj a kínban kimondott szavakért" — lenne elég elgondolkodnivaló Sütő András gyönyörű szép magyar nyelven fogalmazott majdnemszállóigéjén; de a mondatot s a gondolatot tovasodorja egy másik, csöppet sem kevésbé szép majdnem-szállóige: „minden múltidézés kegyelmi kérvény a jelenhez". Aztán egy harmadik, majd egy negyedik...

Az Álomkommandó fájdalomban, kínban, félelemben s perspektívátlanságban gazdag darab. A színházról szól: a színházról egy elképzelt diktatorikus államban; egy színházról és egy társulatról, amely félve, tehetetlenül és makacsul egy Auschwitzról szóló darabot próbál, s minduntalan belebotlik a két világ közt feszülő potenciális és valóságos hasonlóságokba. A színészek, színházi dolgozók hétköznapjaiba belemosódik a próbált darab hőseinek élete, és fordítva: a dráma fordulópontjai a két cselekmény metszéspontjain szikráznak föl.

Sütő András legújabb darabja olyannyira telített alkotói hitelességgel, emberi és történelmi igazságokkal és dilemmákkal, hogy szövege sokszor nem színpadi szövegként, hanem „egyenesben" hat. A szereplők — mint Sütőnél rendszerint — hosszú, lírai monológokban beszélnek, kerek, megrázó történeteket mondanak el; „színszerűtlenül", de kétségkívül drámai hatással.

Sütő egyik főhőse Juliusz, az író, a színész, a zsidó, a darabbeli darab boncszolgája, az „álomkommandó" főnöke. Tragédiája, hogy önnön stratégiáját, a túlélés zálogául állított, okos megalkuvásokkal teli etikáját szétmorzsolódni látja hol az Auschwitz-darab dr. M.-jének (Halál doktorának) eszes erején, hol a belügyi biztosok által fenntartott tábornoki diktatúrán, amely saját fiát is megöli. Juliusz, mint drámai hős szétforgácsolódik a motivációk sokasága közt, s hol zsidóságát, hol íróságát, hol színészségét, hol apaságát csak egy-egy sablonnal győzi — a drámában is. Kern András becsülettel, bár nem sok meggyőződéssel küzd a figura integritásáért — de a lehetetlent kísérli meg. Így is, meg úgy is. Sütő művének szövegbeli csúcspontjait hitesen és rutinos átéléssel mondja, miközben játéka pontosan jelzi a dráma azon részeit, ahol Juliusz éppen drámai, színpadi értelemben „nincs kitalálva". Kern kikapcsolhatatlan színészi ösztönét egy pillanatra sem tudta elaltatni az előadás egészének „tett jellege", a dramaturgiai döccenőket csak áthidalni tudhatta nagy színészi rutinnal, megszüntetni nem.

A másik főhős Aurél, a színigazgató, a színész, a túlélni próbáló reálpolitikus, az Auschwitz-darab doktor M.-je. Lukács Sándornak valamivel könnyebb a dolga: az alapvetően két figurát kisebb kohézió tartja össze, mint Juliuszt és a boncszolgát. Lukács tehát igyekezett gyakran váltani, élesen elhatárolni a darabbeli darab szerepét a darab valóságától — miközben színészileg hálás pillanatokban megmutathatta a két figura közös gyökerét is. Lukács Sándornak is akadnak „üres" színpadi jelenetei — ilyenkor ő is igyekszik átélt hallgatással kísérni a másik szereplő monológját. A szövegben kikristályosodó mondatok, életigazságok, lírai csúcspontok egyébként rendre fedik ezeket a dramaturgiai hiányokat, csak a réseket másnemű anyaggal, szenvedéssel, fájdalommal, tehetetlenséggel töltik ki.

A mellékszereplők közt szép számmal akadnak olyanok, akiknek egy-egy karakter jutott, esetleg életsorsokat villantó monológgal. Ezekkel sikeresen birkóznak meg a színészek — Zsíros Ági, Kaszás Attila, Seress Zoltán, Földi Teri, Fülöp Zsigmond, Miklósy Judit. S vannak azután, akiknek főleg arc nélküli jelenlét adatott; ők igyekeznek valamilyen figurát kitalálni maguknak, legtöbben természetesen a sajátjukét, már látott, s most is hatásos színészi eszközökkel. Vallai Péter, Méhes László, Sörös Sándor és a többiek nemigen tehetnek mást vagy többet.

Jelenet Sütő András drámájának gyulai bemutatójából
ILOVSZKY BÉLA (MTI) FELVÉTELE

Sík Ferenc úgy rendezte meg a darabot, hogy nem nyúlt hozzá. Nagy szeretettel és nagy alázattal színre vitte a szöveget — pontosan úgy, ahogyan a szerző megírta. Engedte élni (s kicsit „rá is tett" erre) a maguktól is „katapultáló" mondatokat, bekalkulálta a hatást, a csöndet, a tapsot. De nem volt érzékeny a dramaturgiai megoldatlanságokra, nem akart rendezői rendet teremteni a síkok között. Nem figyelt igazán oda sem az egyes hősökre, sem az egyes színészekre. A szövegre figyelt...

A darabot ősszel a Vígszínházban játsszák tovább. Ott derül majd ki, mennyire él meg Fehér Miklós díszlete — amely itt Gyulán elsősorban a színházi rendetlenséget mutatta. S ott fog eldőlni az is, hogy ez a rendezőileg elengedett, nem „színszerű" — bár egyébként kemény, sziklaszilárd — kötőanyagból épített dráma s előadása hogyan bírja a kőszínházi repertoárjátszást...

CSÁKI JUDIT

1988 nyarán, Gyulán Kodályt rendez ismét, Bartók (Csodálatos mandarin) van a kínálatban, küzd az erdélyi magyar líra fesztiváljának megtartásáért. Valóban nem a könnyed műfaj révén akarja a sikert.

Sík Ferenc, a Gyulai Várszínház művészeti vezetőjeként, a 25 éves évfordulós kiadványban e sorokat, gondolatokat jelenteti meg.

„Egy kritikus egyszer azt írta a Gyulai Várjátékokról, hogy nem érdemes azok kedvéért kétszáz kilométert utazni Budapestről, mert az ember pontosan tudja, hogy mi várja Gyulán. Azt gondolom, ez pejoratív értelemben hangzott el, ám mi dicséretnek vesszük. Ugyanis ez azt is jelenti, hogy e színháznak határozott arca, karaktere van. Ha valakinek az nem tetszik, akkor valóban nem érdemes odautaznia. Ugyanígy lehet tudni, hogy az embert mi várja kétszáz kilométere Budapesttől Kaposváron, vagy hatszáz kilométer távolságra Salzburgban, vagy Bayreuthban, Avignonban, Dubrovnikban. És ez jó. Az persze más kérdés, hogy céljaink, művészi elképzeléseink mikor, milyen színvonalon valósulnak meg.

Sokkal kevésbé érvényes azonban Gyulára az, ami az összes többi magyar színházra – a kőszínházakra – érvényes, hogy meghatározott, azonos rendező- és szereplőgárdával dolgozik. Sok olyan rendező megfordul nálunk, aki, célkitűzéseinket felületesen nézve, talán nem ide való. Megfordult Gyulán az úgynevezett akadémikus irányzatot képviselő rendező s a legvadabb avantgárd. Dolgoztak amatőrök és filmrendezők is. Rendezett itt szegény megboldogult Szász Péter, máskor Jancsó Miklós, Csiszár Imre, Valló Péter, Szikora János, Marton Endre, Szinetár Miklós, Harag György, Iglódi István. Az eddig felsorolt nevekből is látható, hogy stiláris elkötelezettsége e színháznak nincsen. Minden rendező az általa és általunk közösen kiválasztott művet a számára legmegfelelőbb stílusban állíthatja színpadra – mondhatni filmes szereposztásban, ami azt jelenti, hogy az ország bármely színházából válogathatja össze a legalkalmasabb színészeket.

Az utóbbi időben pedig úgynevezett előbemutatók színhelye Gyula. Ilyenkor egy kőszínház társulatára alapozzuk az előadást, amelynek az az előnye, hogy a mű tovább élhet, kora ősszel már szerepelhet az anyaszínház repertoárján.

E színházi vállalkozásnak, amely huszonöt éve él, az utóbbi tizenöt évéhez van közöm. Ez idő alatt alakítottuk ki elképzeléseinket. Nagyon messze időben és egyébként is messze célokat tűztünk magunk elé. E célokat szem előtt tartva osztottuk be a tennivalókat apróbb szakaszokra, s fokozatosan igyekszünk előrehaladni. Hozzátesszem: állandó pályamódosítások közepette. Mert nem képzelhető el, hogy e nagyon gyorsan és nagyot változó világban célkitűzéseink ne szoruljanak pályamódosításra. Minden nem lehet veszélyes, mert szellemileg megalapozott és filozófiailag elhatározott gondolatok jegyében működik e színház.

Azt gondolom, hogy egy nemzet létezését az határozza meg elsősorban, ha tudja magáról, hogy van. Ehhez hozzátartozik a múlt tudata is: a történelem tudata. Egy nemzetnek pedig csak akkor van történelme, ha azt az egymás után következő generációknak újra és újra megtanítják. Sajnálatos, hogy mindig újra- és újraértelmezésben. Mert kell legyenek, vannak a nemzet történetének fix pontjai, amelyek nézőponttól, értelmezéstől függetlenül azonos értelműek és azonos értékűek. Minden nemzedék tudatában azonos tartalommal kell megjelenjenek. Ehhez folyamatos, szünet nélküli történelemtanításra van szükség, többek között színházzal, történelmi drámák előadásával. Nem felejtve Illyés Gyula gondolatait, hogy már a múlt hét is történelem. Akkor is történelmi drámáról van szó, ha hanem egy kimagasló személyiség – Rákóczi Ferenc, Mátyás király, Kossuth Lajos – sorsáról szól a dráma, hanem a történelem igazi főszereplőiről, a népről.

E színdarabok egyértelműen azt is bizonyítják, hogy a magyar nemzet megmaradásának, életének, élet-halál harcának kérdései teljesen azonosak a környező népekével; ez a soknemzetiségű »zsibvásár«, amely a Közép-Kelet-Európát kitölti, azonos történelmi, társadalmi és politikai viharokkal terhes, azonos kérdések megválaszolására, megoldására kell vállalkoznia ahhoz, hogy megmaradjon. Ezért a színház újra és újra megpróbálkozik a környező nemzetek drámairodalmával és színházművészeivel is.

Nekünk nem feladatunk angol, német, francia prospektusokkal Nyugat-Európa figyelmét felhívni munkánkra. Nem feledjük ismét csak Illyés gondolatát, miszerint Magyarország Nyugat-Európa keleti széle és nem Kelet-Európa nyugati széle; e szerint Gyula Magyarország legkeletibb széle – földrajzi helyzete is arra predesztinálja, hogy a Nyugat-Európához tartozó nemzet közép-kelet-európai szálait gyűjtse össze, s az alap-hovatartozás kérdését eldöntve, eleven vérkeringést teremtsen ezekkel az egyéb földrajzi és politikai orientációjú nemzetekkel. Meglehet, hogy vállalkozásunk nem nagyon előkelő, nem nagyon divatos, nem nagyon szalonhangú. Plebejus karaktere van. E plebejus hangon a közérthetőséget is gondolom: a nyári éjszakákon nézőinknek olyanfajta szellemi táplálékot nyújtani, amely megemészthető, de tartalmas is." (lejegyezte: jálics)

*

1988 októberében újabb elismerést zsebelhet be. A Magyar Művészetért Alapítvány díját nyeri el a színházrendezői kategóriában, a Magyar Művészetért Díjat.

*

1989-ben Csiszár Imrét nevezik ki a Nemzeti Színház igazgatójává. Sík Ferenc kevés emberrel tartott haragot, alig volt olyan valaki, aki ne szerette volna. Csiszár Imre

éppen az egyik ilyen ember volt. Közöttük mindig is egyfajta „férfipárbaj" zajlott, ami a közös munkát lehetetlenné tette. Értelemszerűen az új direktor szerette volna eltávolítani a szemében tüskét jelentő Sík Ferencet. Ám a Jászai Mari-díjjal, érdemes és kiváló művész díjjal kitüntetett rendezőt védték a jogszabályok. Csiszár egyet tehetett: nem engedte rendezni sem őt, sem Ruszt Józsefet.

Csiszár Imre egy Csáki Juditnak adott interjúban beszélt erről:

Ruszt József és Sík Ferenc marad, de nem rendez. Így állapodtak meg?

Igen.

Azért, mert kiderült: nincs szabad keze a munkatársai kiválasztásában?

Azért nincs, mert vannak bizonyos törvények – szakszervezeti törvények –, amelyek tabuhelyzeteket hoznak létre. Ilyen tabuhelyzet következik abból, ha valakinek díja van; olyan díja, mint az említett két művésznek. Nem szeretnék én titkot csinálni abból, hogy olyan színházban gondolkodom, ahol a rendezői kar valamiféle egységet tud létrehozni. Éppen Rusztnak volt egy nyilatkozata a Kritikában, amelyben azt mondta, hogy a Nemzeti nem lehet egy emberé. Ezzel tökéletesen egyetértek. Ezért az általam szervezett rendezői karban minden korosztály jelen van, eltérő stílusú emberek; viszont nem szeretnék bizonyos eszmei körön kívül álló rendezőkkel munkakapcsolatot létesíteni. A jövő évad rendezői – túl az alapkövetelményen, vagyis azon, hogy nagyon tehetségesnek hiszem őket – hasonló színházeszményben hisznek, és a világnézetükben is vannak azonos pontok. És persze különböző egyéniségek.

Mit tartalmaz az a színházeszmény, amelyben feltétlenül egyet kell érteni?

Például azt, hogy a színház a közönséget nem tekinti passzív szemlélőnek. A színház olyan intézmény, amely a közönség passzivitását elveszi, a nézőtéren ülőket ingerli vagy mulattatja – ez utóbbi is kilendít a passzivitásból. Az aktív közönség mint ideál olyan darabok kiválasztását és olyan rendezéseket feltételez, amelyek erre alkalmasak, vagy alkalmassá tehetők. Azaz gondolkodásra és a gondolatok, érzelmek kinyilvánítására kényszeríti a színház a nézőket; nem nyugszik bele, hogy az emberek olyanok, amilyenek. Szeretné az embereket megváltoztatni, mert hiszi, hogy a társadalom megváltoztatásához, befolyásolásához rajtuk keresztül vezet az út. Eza a színházeszmény olyan közönséget feltételez, amelynek tagjai elégedetlenek önmagukkal. Pontosabban: a színház olyan hely, ahol elégedetlen embereket lehet képezni. S egy jó előadással elégedetlen emberek közösségét."[50]

Hogy ebből a kívülálló mit értett meg, nehezen dönthető el. Az tény, hogy Sík Ferenc kicsit másként emlékezett a „megállapodásra". Azt mesélte, hogy Csiszár egy üveg pezsgővel köszöntötte születésnapja alkalmából, majd közölte vele, hogy kirúgja. Ő azonban tisztában volt azzal, hogy ezt nem teheti meg. És ezt ki is fejtette. Ezzel váltak el.

*

A kényszerű munkaszünet időszakában sem pihen. A Vígszínház művészeivel német nyelven rendezi Sütő András Álomkommandóját. A darabot Aachenben mutatják be, nagy sikerrel.

Gyulán Száraz György 1848–49-es szabadságharcról szóló művét, a Nagyszerű halált rendezi újra másfél évtized múltán. Az előadást Békéscsabán is műsorra tűzik, a Békés Megyei Jókai Színházban.

Egerben állítja színpadra Dale Wassermann-Mitch Leigh La Mancha lovagja című musicaljét.

Az Operaházban Kodály Zoltán Háry Jánosát viszi színre, nagy sikerrel.

A Gyulai Várszínház a rendszerváltás éveiben

„Amikor a rendszerváltás elkezdődött, természetesen a gyulai vszh vezetésének is lelkiismeret-vizsgálatot kellett tartania a tekintetben, hogy mit kell a jövőben másképp tennünk, mint ahogyan azt eddig tettük. És úgy találtuk, hogy a várszínháznak semmiféle pályamódosításra nincs szüksége, elég, ha továbbra is azt csinálja, amit az elmúlt huszonkilenc esztendő alatt csinált, amiből nékem személy szerint tizenkilenchez, tehát az utolsó kétharmadhoz van közöm. Hiszen mi már például akkor hitet tettünk az illyési »ötágú síp«, azaz a magyar irodalom egységének eszméje mellett, amikor egy évtizeddel ezelőtt rendeztük meg a határainkon túli magyar líra fesztiválját. Ország és nemzet nem azonos fogalmak – vallottuk már annak idején is, és magától értetődő egyértelműséggel mi a nemzet színháza kívántunk lenni. Miként Hubay Miklós megfogalmazta: ínséges években, amikor a Nemzeti Színház nem vállalta és nem látta el a nemzeti színház feladatát, a Gyulai Várszínház vállalta és ellátta a helyzetet." – Sík Ferenctől 1992-ben jelentek meg a fenti gondolatok.

Forrás: A Magyarok Világszövetsége Lapja, 1. évfolyam, 3. szám. 1992. szeptember 1. Művészet rovat,
cím: Nemzeti és Európai,
alcím: Páskándi Géza a történelemhamisításról – Sik Ferenc a Nemzeti Szh-ról., szerző: Domonkos László
Ország és nemzet nem azonos

[50] Kritika, 1989. 9. szám

1991-ben Csiszár Imrét leváltják posztjáról, némi meglepetésre – mások szerint bombaként robbant kinevezésének híre – Ablonczy László követi az igazgatói székben. A liberális sajtó már kinevezésekor erősen támadja, sejtetve, hogy nem lesz politikamentes a színház működése továbbra sem. Furcsa érzéseiről beszélt a színház idősebb generációhoz tartozó művésze, Kállai Ferenc is a változások kapcsán:

„Biztos vagyok benne, hogy ha illetékesek tőlem kérnek javaslatot az új igazgató személyére, álmomban sem jut eszembe Ablonczy neve. De most, a váltást követő első impresszióim a színház üzemeltetésével kapcsolatban – kedvezőek. Nekem tetszik az, ha valaki a portától a padlásig igyekszik áttekinteni az épületet, és odafigyel a gyakorlati kérdésekre is. Örülök annak, hogy igazgatóként nem hallgatott a Rokonok előadásának tervét meghiúsítani szándékozó, óvatoskodó demagógiára. És szívesen eljátszom a gondolattal, hogy milyen élmény lenne Arthur Millerrel vagy Peter Steinnel dolgozni.
– Ablonczy mindezt egy szóval sem említette...
– Feltételezem, hogy ezek ma még csak álmok, amelyeket egyáltalában nem biztos, hogy sikerül megvalósítani. A jelenlegi sortűzben felelőtlenség is lenne – ígérgetni.
– Sortűzben érzi magát vagy a Nemzeti Színházat?
– Engem személy szerint azért támadtak, mert nem álltam fel. Meg azt is rám sütötték, hogy »Kállai persze jóban volt a szovjet elvtársakkal«. Hát mit lehet erre mondani? Hogy én ma is büszke vagyok Tovsztonogov barátságára. Mint ahogy büszke lennék arra is, ha valaki (okkal) rám fogná, hogy az olasz urakkal barátkozom – mármint GiorgioStrehlerrel... Agárdi Gábor a viharok után nekem szegezte, hogy vajon mi most bűnösök vagyunk-e, amiért maradunk. Én neki is csak azt mondtam, amit a tévének meg Magának: nincs bűntudatom, és nem akarok érdemeket sem kovácsolni magamnak. Nem állok be a huzatba. Egyszerűen dolgozni akarok, ahogy lehet. Segíteni a problémák megoldásában. Hogy aztán sikerül-e az új igazgatónak és a társulatnak felszítani az elsorvadt alkotólégkört a Nemzeti Színházban, az később válik csak el."[51]

Különös időszak volt. A rendszerváltás újat hozott a színházi világba is, ahol korábban sem volt rendkívüli a feszültség, az irigység, a nem ritkán nemtelen háttérharc. Most azonban a szereplőknek egy új dologgal is szembesülnie kellett. A pártszimpátiából adódó érzelmekkel, a politikai kötődésekből adódó lehetőségekkel, vagy éppen hátrányokkal.

Sík Ferencet – mint rangidős rendezőt – inkább hosszabb, mint rövidebb hezitálás után Ablonczy felkérte főrendezőnek. Főrendezőként is olyan maradt, amilyen volt.

Önmérséklete változatlan volt: nem ő a fontos, hanem a Nemzeti! Funtek Frigyes, Pintér Gábor, Kincses Elemér, Mensáros László, Andrzej Wajda mellett dolgozott ebben az időszakban, a Nemzetiben a kolozsvári Frunza (Cseresnyéskert, Menyegző), Novák Ferenc a Honvéd Együttessel (Kőműves Kelemen), Iglódi István pedig a Várban dolgozott a fiatalokkal.

Hatvanadik születésnapja alkalmából a Népszabadság „mindenható" kritikusa, Molnár Gál Péter köszöntötte:

„Hatvanéves lett. Az Állami Népi Együttes hajdani, sikeres korszakában, amikor még Rábai Miklós szerkesztette színpadra a megőrzött népművészetet, az együttes férfi szólistájaként került a magyar táncélet középpontjába az a békéscsabai fiú, akit nem csak előadói készsége, tánctudása, detudományos fölkészültsége, éles esze, szervezőkészsége is kiemelte társai közül. Mihamar a Táncművészeti Szövetség elnökségének tagja lett. A Táncművészet című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Az egyetemen történelem szakot végzett. Majd jött 1956. A Kisbojtárhőse nem csak lábbal, szóval is az igazságot kereste. Mihamar börtönben találta magát. A neves táncos, aki sikerrel járta be Európa nagyvárosainak színpadait, vendégszerepelt Párizsban, Brüsszelben, Antwerpenben, Amszterdamban – és szabad estéin kivételezettként körülnézhetett, merre tart az európai színjátszás –, érett fejjel nebulója lett a Színművészeti Főiskolának. Nádasdy Kálmán rendezőosztályának növendékeként kapott diplomát. Pécsre került rendezőnek a '60-as évek elején, rendezői munkássága javát ott tette színpadra, utóbb a színház főrendezőjeként. Hű maradt Pécshez, egészen a nyolcvanas évek elejéig. Hű maradt szülőföldjéhez, Békéshez is: a Gyulai Várszínház legsikeresebb évadai fűződnek nevéhez. Miközben élete eggyé vált a színházzal, nem lett hűtelen a hajdani szakmájához, a tánchoz sem, rendezéseiben hasznosította a táncszínházát, a magyar népi kultúrát. Hernádi Gyula Falanszterében a mozgásszínház népi elemeivel gazdagította a színpadi kifejezési eszközöket. Sárospataky István: Zora és Táncpestis című tragédiái hatékony formát nyertek a rendező-táncos megfogalmazásától. Illyés Gyula Pécsett talált drámai otthonra a hetvenes években. Sorra rendezte a kivénhedt táncos, a magyar nyelv ízei és a magyar gesztusok iránt egyként érzékeny rendező a koszorús költő drámáit.

[51] Földes Anna interjúja, Kritika, 1991. 9. szám

A Rábai nevelte egykori táncos a magyar színházi rendezés sajátos fejezetét képviseli. Legjobb rendezései egyszerre hajolnak vissza a közös kulturális múlthoz és tekintenek előre a megoldandó jelen problématerhes kérdéseire."

A Népszabadság 1993. augusztus 7-i számában Ablonczy László beszél a Nemzetibe való megérkezésekor tapasztalt állapotokról, az első két évről:

„Azt az adottságot, amivel a színházat átvettem, hagy ne részletezzem. Előre kell tekinteni. Jó, rossz előadásokat, előd̈öm is, mi is létrehoztunk. Ez a színház természete. De a színház belső erkölcsi állapota volt hihetetlen mélységben. Ez megdöbbentő volt számomra. Másfél évig külföldön voltam, a politikai változások idején nem voltam itthon. Korábban eléggé közelről ismertem a Nemzeti Színházat, és megdöbbentett, hogy a változások alatt még tovább romlott a helyzet. A művészek és a dolgozók java már elhitte és beletörődött, hogy nincs és nem is lehet Nemzeti Színház. Nem ők a hibásak, évtizedek hatalmi és művészi küzdelmeibe belefáradtak és elgyöngültek. Újra kellett éleszteni a lelkeket. Olyan problémák adódtak, amelyekre egyáltalán nem számítottam. Gond a társulat összetétele. Nem küldtünk el senkit, a Csiszár Imréhez ragaszkodó miskolci baráti kör ment el a színházból, meg néhányan, Haumann, Cserhalmi, akik még Csiszárnak mondtak föl. Mindettől függetlenül nagyon idős a Nemzeti társulata. Most elkezdtük a fiatalítást, de ötvenkét-ötvenhárom év az átlagos életkor.
– Ezeken a belső nehézségeken kívül milyen ellenállásokat, akadályokat észlelt az értelmiség, a szellemi élet, a színházi élet részéről?
– Mint említettem, mintegy másfél évig távol voltam, és bár bizonyos újságcikkek eljutottak hozzám, nem éltem át közvetlenül az itthoni átalakulást. Igazából a mindennapi munkában döbbentett meg, hogy mennyire bele akarják keverni minden jó szándékú igyekezetbe a politikát, és hogy milyen gyűlöletek lobbantak fel. Az értelmiség és a színház feladata, hogy átsegítse a társadalmat a válságokon, hogy valamilyen szeretet légkörét teremtse meg. Szinte megrendített az a gyűlölet, amely az irodalomban, a színházi életben sugárzik egymás felé, de a Nemzeti Színház iránt is. Sokszor igazából nem is voltak tisztázottak a frontok. Általam nagyra becsült írók, szellemi emberek olyasfajta nyilatkozatokra ragadtatták magukat, amelyek nemhogy tisztázó, hanem gerjesztő természetűek voltak. Az is meglepett, hogy néhány hírlapíró, akiket korábban nagyon szerettem, akikkel egy szerkesztőségben is dolgoztunk, valami teljesen megmagyarázhatatlan gyűlölettel viseltettek es viseltetnek irántam.
– Mit sikerült elérnie ebben a két évadban?
– Szándékaink megvalósítását csak elkezdhettük. S számos bizonytalansági tényezővel is meg kellett küzdeni. A jogi, intézményi átmenetben sok mindent azért sem lehetett elintézni, mert a parlament nem teremtette meg a törvényi kereteket, lehetőségeket. De bizonyos pontokon már sikerült jelezni azt az irányt, ami felé a Sík Ferenccel képzelt Nemzetinek haladnia kell. Például hogy tisztázott rendben, rendezett etikai-művészi viszonyokban kezdjenek el a dolgok működni.
Ám minél jobban telik az idő, annál jobban látom, hogy mi mindent kellene még megcsinálni. Rengeteg kétséget és gyötrődést okoz, hogy mennyi mindent nem végeztem még el. És közben napi és méltatlan ügyekkel is kell foglalkozni. Például most a várszínház ügyében kell napok óta levelezni, nyilatkozni. Ez számomra érthetetlen, de meg kell védenem a várszínházat, mert egyszerűen demoralizaló az, hogy miközben új Nemzeti Színház nincs, a legrégebbi színházépületet is veszély fenyegeti. Talán jószándékú tájékozatlanságból ugyan minden hivatalos személy hangoztatja, hogy a várszínház marad, de a közölt rajz szerint nyilvánvaló, hogy nem marad, mert a várszínház nem egy nézőteret és egy színpadot jelent. Az ilyen dolgok rendkívüli módon hátráltatnak. Rendkívüli módon hátráltatnak az olyan dolgok, hogy most például a Miskolci úti műhelyünk bérletét a fővárosi önkormányzat föl akarja mondani. A további pusztulástól kell tehát védeni az intézményt, miközben a mielőbbi építkezés lenne az igazán fontos.
A társulatépítésről: sikerült erősíteni a középgenerációt azzal, hogy hozzánk szerződött Kozák András, Bács Ferenc, Szakácsi Sándor. Nagyon az elején vagyunk annak, hogy fiatalítsuk a társulatot. Néhányan jöttek ugyan tavaly is, meg az idén is, de fontos szerepkörök még mindig hiányoznak. Több előadásunk felkeltette a közönség érdeklődését. Például a Tóték, a Tornyot választok, a Kőműves Kelemen. A Refektóriumban bemutattuk Határ Győző darabját, ugyanott Illyés Gyula Különce telt házakkal megy, egészen más felfogásban, mint ahogyan annak idején a nagyszínpadon játszottuk. A színház belső életében sikerült nyugalmat teremteni, s ez majdnem annyit jelent, mint a művészi munka folyamatossá tétele, hiszen egzisztenciális bizonytalanságban van ma mindenki. Nagyon könnyű lett volna a helyzetem, és lehet, hogy nem is lett volna belőle nagyobb botrány, ha alaposan megrostáljuk a színház állományát. Számtalan történelmi, emberi momentumot kell azonban figyelembe venni.
Nagy örömünk, hogy a határokon túli magyar színházakkal sikerült jó kapcsolatokat teremtenünk. Tavaly Kolozsvártol Párizsig tizenötezer magyar látta az előadásainkat. Ez egyhavi telt háznak felel meg a nagyszínházban."[52]

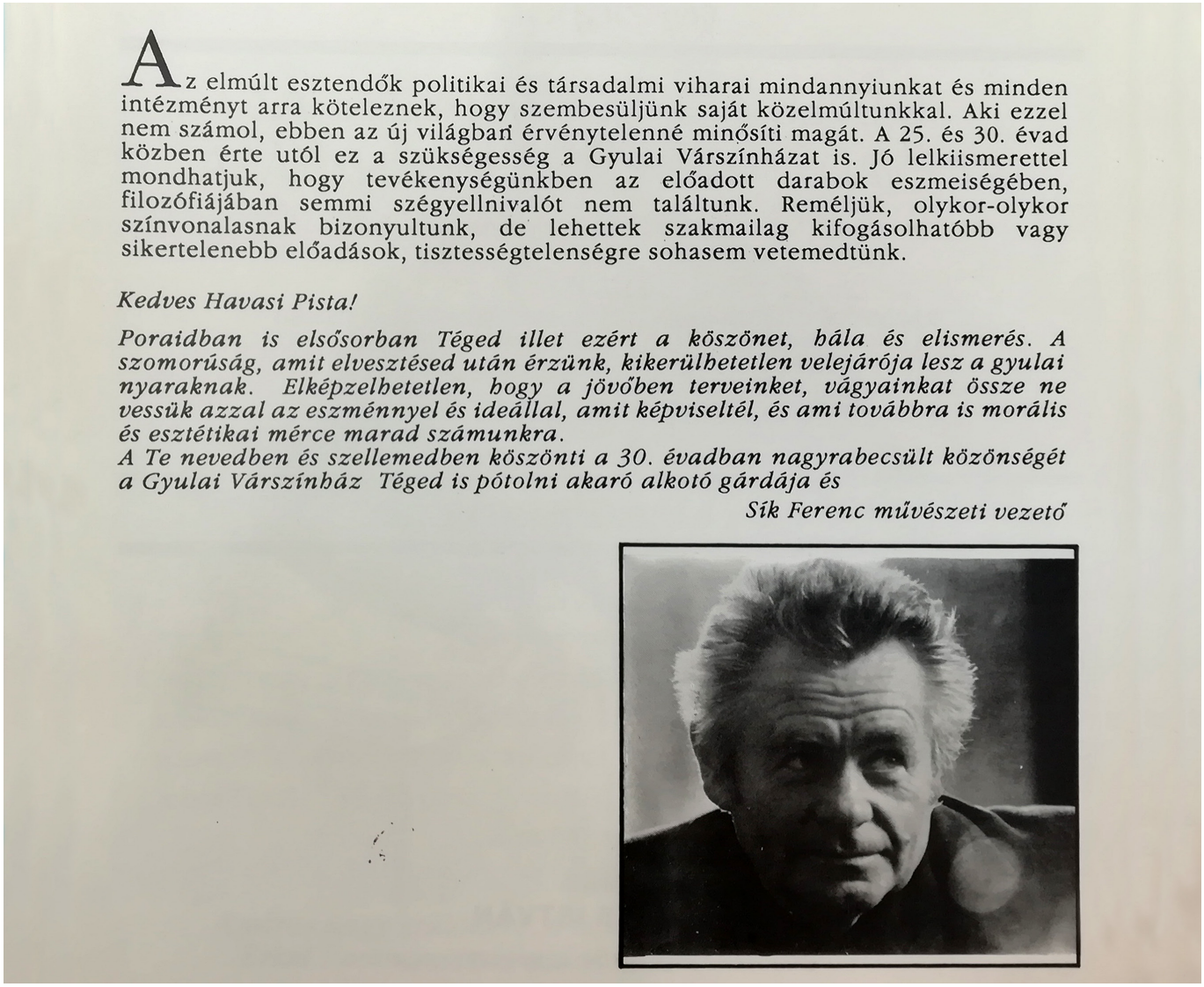
[52] Az interjút Zappe László készítette

Ablonczy László egy 2015-ben adott interjújában visszatekintve így beszélt igazgatói éveiről:
„Kívülről a piszkolódás kartácstüzei, belül pedig a szeretet ereje. Életben maradtam. Azt mondtuk Tamási Áronnal: nem sírt ásunk, hanem fundamentumot. Bornemiszától és Balassitól Madáchon át Örkényig és Páskándi Gézáig a magyar drámairodalom hatalmas repertoárja szerepelt a műsoron, s a világirodalmi klasszikusok mellett tucatnyi magyar ősbemutatóra került sor. Az összetartozás jegyében Sepsiszentgyörgytől Párizsig folyamatosan jártuk a magyar közösségeket. A nemzethez tartozás jegyében nálunk alakult meg a hazai szerb és horvát színház, megrendeztük Kelet-Közép-Európa nemzeti színházainak tanácskozását. Andrzej Wajda mellett német, román alkotók jártak nálunk, s a magyar glóbuszról érkeztek rendezők, Marosvásárhelyről, Londonból, Tel Avivból és Délvidékről. Álmunk a bartóki összetartozás volt: dúlt a balkáni háború, s egyik hónapban az újvidéki Szerb Nemzeti Színház, a másik hónapban az eszéki Horvát Nemzeti Színház vendégszerepelt nálunk. Havilapot, könyvsorozatot jelentettük meg…„[53]

Az első rengések Gyulán

A 30. évadban, Erkel halálának centenáriumát ünnepelve, a város szülöttének két operáját mutatják be (Brankovics György, Bánk bán) 1993 nyarán. Kiemelkedő esemény továbbá Sütő András új darabjának ősbemutatója – a szerző jelenlétében.
Ugyanakkor hatalmas veszteséggel kell folytatni a munkát: Havasi István igazgató halálával új helyzetben kellett helytállni.

– Havasi Istvánnal két évtized óta, közösen irányítottuk a Gyulai Várszínházat – mondja Sík Ferenc. – Örök vitában, mégis teljes harmóniában dolgoztunk, tudva, hogy a gondolatainknak van egy értő, tisztességes kontrollja. Sajnos, ez a termékeny együttműködés Pista halálával megszakadt, bár a jubileumi évad még teljesen az ő kezemunkáját idézi – nyilatkozta Sík Ferenc. *(Békés Megyei Hírlap, 1993. október 13.)*

Az elmúlt esztendők politikai és társadalmi viharai mindannyiunkat és minden intézményt arra köteleznek, hogy szembesüljünk saját közelmúltunkkal. Aki ezzel nem számol, ebben az új világban érvénytelenné minősíti magát. A 25. és 30. évad közben érte utól ez a szükségesség a Gyulai Várszínházat is. Jó lelkiismerettel mondhatjuk, hogy tevékenységünkben az előadott darabok eszmeiségében, filozófiájában semmi szégyellnivalót nem találtunk. Reméljük, olykor-olykor színvonalasnak bizonyultunk, de lehettek szakmailag kifogásolhatóbb vagy sikertelenebb előadások, tisztességtelenségre sohasem vetemedtünk.

Kedves Havasi Pista!

Poraidban is elsősorban Téged illet ezért a köszönet, hála és elismerés. A szomorúság, amit elvesztésed után érzünk, kikerülhetetlen velejárója lesz a gyulai nyaraknak. Elképzelhetetlen, hogy a jövőben terveinket, vágyainkat össze ne vessük azzal az eszménnyel és ideállal, amit képviseltél, és ami továbbra is morális és esztétikai mérce marad számunkra.
A Te nevedben és szellemedben köszönti a 30. évadban nagyrabecsült közönségét a Gyulai Várszínház Téged is pótolni akaró alkotó gárdája és

Sík Ferenc művészeti vezető

[53] Evangélikus Élet, 2015. december

A 30., jubileumi évad és a „harcostárs” halála számadásra is késztette a művészeti igazgatót.
Forrongásban lévő társadalmi átalakulás közepén vagyunk. Minden tisztességes embernek és valamennyi tisztességes intézménynek szembe kell néznie a saját múltjával. Amikor mi számvetést készítettünk a két évtizedes együttműködésünkről, egyetlen olyan előadást se találtunk, amelyet ne tudnánk vállalni. Voltak színvonalas és kevésbé sikerült produkciók, de becstelen, tisztességtelen dolgot nem csináltunk. Emelt fővel léphet a Gyulai Várszínház bármilyen rendszerváltásba, mert azokat az elveket, azt a filozófiát, amit vállaltunk, soha nem adtuk fel. A humanizmust, a szabadság, a függetlenség, a nemzeti önállóság eszményét. Jóleső érzés volt ezzel szembesülni. Mindez olyan módon történt, hogy egyrészt konokul ragaszkodtunk saját arculatunkhoz, de közben mégis folyamatosan változtunk. Ha két, egymást követő évad műsortervét nézzük, akkor semmi változást nem észlelünk. De ha öt év kihagyás után végzünk összehasonlítást, akkor már teljesen megváltozott a színház. Szerintem ez a várszínház életképességének a legfőbb biztosítéka, az állandóság, az eszmei hűség és az örökös változás harmóniája. Így én nem lennék híve egy koncepcionális váltásnak. Csak úgy szabad a jövőt tervezni, hogy hasznosítsuk a múltat, építsünk az elért eredményekre.

Változatlanul jellemzője ennek az évadnak is a műemlékvédelemmel folytatott küzdelem és a folyamatos anyagi gondok nehézsége.

– Pillanatnyilag legfontosabb a játszási hely kérdése. Az a véleményem, hogy a Gyulai Vászínház addig létezik, amíg a vár belső udvarán is vannak előadások. Hála istennek, már elődöm, Miszlay István eleve beletalált a dolgok közepébe: a vár udvarán olyan színházat alapított, amelynek sajátos légköre van, ahol suttogni is lehet, és ahol a csillagos ég alatt történik meg a mindennapi varázslat. Ezt a páratlan lehetőséget veszélyezteti néhány ambiciózus műemléképítő, akinek útjában van a várszínház. Azt hiszem, hogy nem egészen átgondolt és nem a legjobb megoldás szerint próbálják megvalósítani álmainkat. Félő, hogy nagyon tehetséges, fiatal építészek ambíciójának fog áldozatul esni egy műemlék.

Havasi István igazgató halála miatt a fenntartó önkormányzat pályázatot írt ki a posztra. Öt pályázat érkezett, köztük azé a Sík Ferencé, aki talán nem hitte, hogy neki ebben a helyzetben versenybe kell szállnia. A testület végül érvénytelenítette a kiírást, és november 30-ig megbízza Sík Ferencet az igazgatói teendők ellátásával. Az október végi ülésen újabb hónapokra marad a helyén Sík Ferenc, ugyanis érvénytelen volt a pályáztatási eljárás, így 1994. augusztus végéig hosszabbítanak.

1993 – Az ugató madár

Az ünnepi évad fénypontja Sütő András Az ugató madár című művének ősbemutatója, Sík Ferenc rendezésében. Nagy izgalom, különleges készülődés, hiszen az előadásra a szerző is eljön! A mű mondhatni, új, bár régi. Sütő 1986-ban írta, az Advent a Hargitán (eredeti címe: Jégmadár) testvérdarabjaként. Romániában Harag György be is mutatta volna, de a cenzúra nem engedte. Sütő elégedetlen volt a művel, el is akarta égetni, ám mégis megkegyelmezett neki. Ablonczy László, Sík Ferenc és Havasi István kitartó kérésének engedve 1993 tavaszán átdolgozta. Május végére készült el, rövid volt az idő a dramaturgiai munkára, július 8-án bemutató. A megyei sajtóban és a nézők körében elfogultsággal elegyedő, meghatott tisztelettel átszőtt lelkesedés fogadja. Az országos sajtó a kritikában fanyalog, bár Sütő András felé kiemelt figyelemmel és tisztelettel fordul.
Szereposztás: Bodor Péter: Koncz Gábor, Rhédei Claudia grófnő: Gáspár Imola, Bolond: Fülöp Zsigmond, továbbá: Sörös Sándor, Ferenczy Csongor, Keresztes Sándor, Huszár László, Szokolay Ottó, Áron László, Fonyó István, Kőmíves Sándor, Szersén Gyula, Bitskey Tibor.
– *A Nemzeti Színház társulatára épül az előadás, és nem csak azért, mert ősztől tovább fogjuk játszani. Évek óta szerettem volna, és a Nemzetiben játszott szerepem ezt most lehetővé is teszi, hogy a Nemzeti és a Gyulai Várszínház azonos szellemiségben, azonos művészi ízlés szerint működjön. A másik ok pedig, hogy a Nemzetiben felgyülemlettek azok a színészi erők, amelyek egy ilyen eszményi értelemben vett nemzeti színházi darab eljátszásához kellenek. Karakterükben olyan színészekből áll most a társulat, akik az eszményített előadáshoz kellenek. Olyan eszményi állapotot, hogy nagy színészek játsszák a legapróbb karakterszerepeket is, nem lehet egyik napról a másikra megteremteni, de ebbe az irányba kellene törekedni. S ez az állapot most megvalósulni látszik* – nyilatkozza a rendező a szereposztásról a Békés Megyei Hírlapban.
Az 1990-es „fekete március”, a marosvásárhelyi pogrom során megsérült író Szemet szóért című dokumentumkötete éppen az akkori könyvhétre jelent meg.

Sík Verával (b) és Mádl Ferenc miniszterrel (j) a Nemzeti Színház egyik bemutatóján

Sütő András már az olvasópróbán is jelen lehetett, egyenesen a szemészeti klinika műtőjéből érkezett, a társulat nagy szeretettel fogadta. Az előadást követően mértéktartóan nyilatkozott a megyei sajtónak arról, milyen hibákat talált az előadásban: az csak a rendezőre és a szerzőre tartozik, amit meg is fognak beszélni. Az őszi, budapesti előadásig dolgoztak is rajta. Novemberben néhány napos eltéréssel mutatták be a darabot a Nemzeti Színházban (Koncz Gábor és Varga Mária főszereplésével) és Marosvásárhelyen (Kincses Elemér rendezésében, Ferenczy István és Kilyén Ilka főszereplésével). Utóbbit szinte amolyan bezzeg-előadásként említi a Kritika 1994-es 2. számában Földes Anna: *„Magam sem vonom kétségbe Sík Ferenc és munkatársai jó szándékát. Az én gondom ott kezdődik – és ezt érzem levélírásra ösztönző, aggasztó tünetnek –, hogy ma már a Nemzeti Színház nem a Sütő-drámák gondolatiságával, a történelmi keretek közt felmutatott, továbbra is égető konfliktusok felzaklató erejével, még csak nem is a drámák, dialógusok szikár pátosszal felruházott költői nyelvezetével, hanem a történetre aggatott dekórumokkal, bombasztikus folklórbetétekkel, a zsinórpadlásról és az erkélyekről belógatott piros-fehér-zöld krepp-papír kígyókkal, elkoptatott metaforákkal és a kocsmajelenetekből kicsorduló, kurjongató nótázással akar hatni. Mintha nem is a nemzet (elvben) első színházának művészeti vezetője, hanem a darabbéli Székely Bömböldében jeleskedő Pé Venczel főbíró művészi elképzelése érvényesülne a színpadon: »Mert íratlan törvény, hogy aki elhíresült a hazában, lobogóvá lett, azt lengetni kell a nép felé!« (Második felvonás, harmadik jelenet).*

De szabad-e, lehet-e az előadás disszonáns hatásáért kizárólag a színházat, a rendezőt felelőssé tenni? Vagy arról van szó, hogy a megjelenítés a dráma erényei helyett, annak gyengeségeire, a valóságos drámai dilemmák helyett a vitatható válaszokra és a mondanivalót keretező, puritánabb előadásban akár el is hagyható külsőségekre, a szerkezetet fellazító népszínmű-intarziákra épít?”

Tehát az őszi előadás sem nyeri el a kritikusok tetszését, és a darab, melynek teljes szövegét a Tiszatáj augusztusi száma publikálja, maga is célpontul szolgál gyengeségeivel. Pedig szépen fut a testvérdarab, a bemutató idején 250. előadásnál tart az Advent a Hargitán, amely Sík legendás rendezéseinek egyike.

Mi állhat ennek a felemás fogadtatásnak a hátterében? Adalékul szolgál ehhez, és magának az ősbemutató jelentőségének tényéhez, Elek Tibor 2006-os tanulmányának alábbi részlete:

„A nyolcvanas–kilencvenes évek Sütő-művei iránt, jóllehet mind a drámairói, mind az esszéírói életmű tovább gazdagodott, feltűnően megcsappant az érdeklődés, s ez jól látható a tanulmánykötetben is. Sokféle oka lehet ennek. Vélhetően sokak szerint ezen évtizedek drámái, az Advent a Hargitán (habár a nemzeti színházbeli előadása talán még a korábbi színpadi sikereket is felülmúlta), Az Álomkommandó, Az ugató madár, A balkáni gerle már nem érték el a hetvenes évekbeli darabok esztétikai értékeit (a kötetben közölt elemzésekből, Ablonczy László, Bertha Zoltán, Cs. Nagy Ibolya írásaiból egyébként még ez sem olyan nyilvánvaló), ez azonban még nem indokolta volna az érdektelenséget. Hozzájárulhatott ehhez az is, hogy a nyolcvanas évek elejétől Sütő kötetei – az egyre határozottabb ellenzéki, kisebbségi jogvédői, az erdélyi magyarság jogainak érdekében nemzetközi fórumokhoz is forduló tevékenysége miatt – Romániában már meg sem jelenhettek, mint ahogy a drámáit sem mutathatták be, a magyarországi irodalomban viszont épp a nyolcvanas évektől szökött szárba az a (ma már jól látható) önsorsrontó, maga alatt is fát vágó paradigmaváltó törekvés, amely az irodalom »kultusztalanítását«, »deszakralizációját« tűzte ki célul, s ennek keretében az afféle irodalmat, ami közösségi, társadalmiszerepeket, feladatokat is próbált felvállalni, igyekezett minél inkább háttérbe szorítani."

(kortarsonline.hu/2006/03/elo-erdelyi-klasszikusok/6178)

Sütő András így vall erről az időszakról és arról, mit jelentett számára a felkérés:

„Most, hogy megszólal az ugató madár…

Amikor első változatával 1985-ben elkészültem, Harag György menten elolvasta, rendezői tervei közé iktatta. (….)Harag Györgyöt korai halála leszólította a színpadról. A világhírnév kapujából szólította vissza fájó emléknek, örök veszteségünknek. . (….)Két-három év múltán, hogy szövegemet újraolvastam, magányomban, biztató baráti szó nélkül, Harag György bátorító mosolya nélkül, gyanakvó és ellenséges környezetben, egyéb munkáim dolgában is anatéma alá vetetten a drámát halálra ítéltem. El is akartam égetni, de néhány mozzanat, melyet jónak ítéltem, meglágyította a szívemet.

Közben a Főtitkár udvarának ideológiai és művészeti csahosai úgy elhallgattattak engem, olyan híremet keltették, hogy többé senki sem mert írást kérni tőlem. Nem kérte senki új drámáimat sem.

Mégis történt valami. Vigasztaló és munkára serkentő. Találkozásunk minden alkalmával új drámát kért-követelt tőlem Ablonczy László és Sík Ferenc: a budapesti Nemzeti Színház igazgatója és főrendezője. Harmadikul kegyelettel sorolom hozzájuk Havasi Istvánt, a Gyulai Várszínház nemrég elhunyt igazgatóját.

Akadt hát színházi ember, törekvéseimmel mindig szolidáris jóbarát, alkotó munkatárs, aki pótolta itthoni veszteségeimet: akinek a színház nem üzlet és karrier, hanem hivatás, művészi értelemben fölvállalt szolgálat."

Az ugató madárról így beszél a Magyar Nemzetnek adott előzetes interjújában (Lőcsei Gabriella) Sütő András:

– Nem történelmi drámát akartam írni, nem a székely összeesküvés történetét és annak drámaiságát kívántam színpadra vinni. Egy történelmileg ismert személyiséget, a hites vagy hírhedett mérnököt, a már-már lángelméének is nevezhető jelenséget akartam bemutatni, hogy arról beszélhessek, ami az egész magyar történelemben tapasztalható. Nevezetesen: a történelmi kényszerűségről. A kényszerűségnek kínja és gyakorisága foglalkoztatott, és ehhez megfelelő drámai színteret és cselekménylehetőséget találtam 1849 és 1854 között.

Engem az a kényszerűség foglalkoztatott, amely a székely összeesküvés 1854-ben lebukott vezetőit fogva tartotta. Ezek a férfiak a hatalom felé hűséges arcukat voltak kénytelenek mutatni, ugyanakkor az életüket kockáztatták azáltal, hogy a Kossuth Lajos üzeneteivel külföldről elindított összeesküvésben részt vállaltak.

És mit jelent Sík Ferenc számára ez a mű, mit üzen ezzel az előadással? Előzetes interjú a Békés Megyei Hírlapban (Niedzielsky Katalin):

A darab a jelenről tud szólni és erről az egész magyar „wirtschaff"- ról. Amit talán nem is joggal nevezünk magyarnak, de nem lévén rá más szó, ezzel jelöljük ezt a képtelen emberfajtát, amely valójában az eredetét nem tudja felkutatni, a születésének körülményei nem predesztinálják arra, hogy egyértelműen egy nemzethez tartozónak mondja magát. Erről a fajtáról vall Sütő úgy, hogy a jelenkori állapotainkat vizsgálva és pellengérezve az egész náció időtlenségben is érvényes vágyait, reményeit, kétségbeeséseit tudja tükröztetni. …

– Fennmaradni, túlélni, feláldozni és megalkudni, ez itt a kérdés, ahogy Sütő András minden drámájában ?

– Néhány éve játszottuk itt Márai Sándor A kassai polgárok című darabját, az ugyanezzel a dilemmával küszködött, hogy a hivatás és a kötelesség teljesen szétválik ebben a régióban. Aki a hivatásának akar élni, hacsak nem hunyja be a szemét és egy csöppnyi

Sütő András és Sík Ferenc Az ugató madár gyulai bemutatóján

tisztesség szorult belé, akkor nem teheti meg, a körülményei egyszerűen belekényszerítik abba, hogy a kötelességét teljesítse, ahelyett, hogy félrevonulva a közügyektől a hivatásának éljen.

– Hogyan végződik a történet és mit hangsúlyoz az előadás?

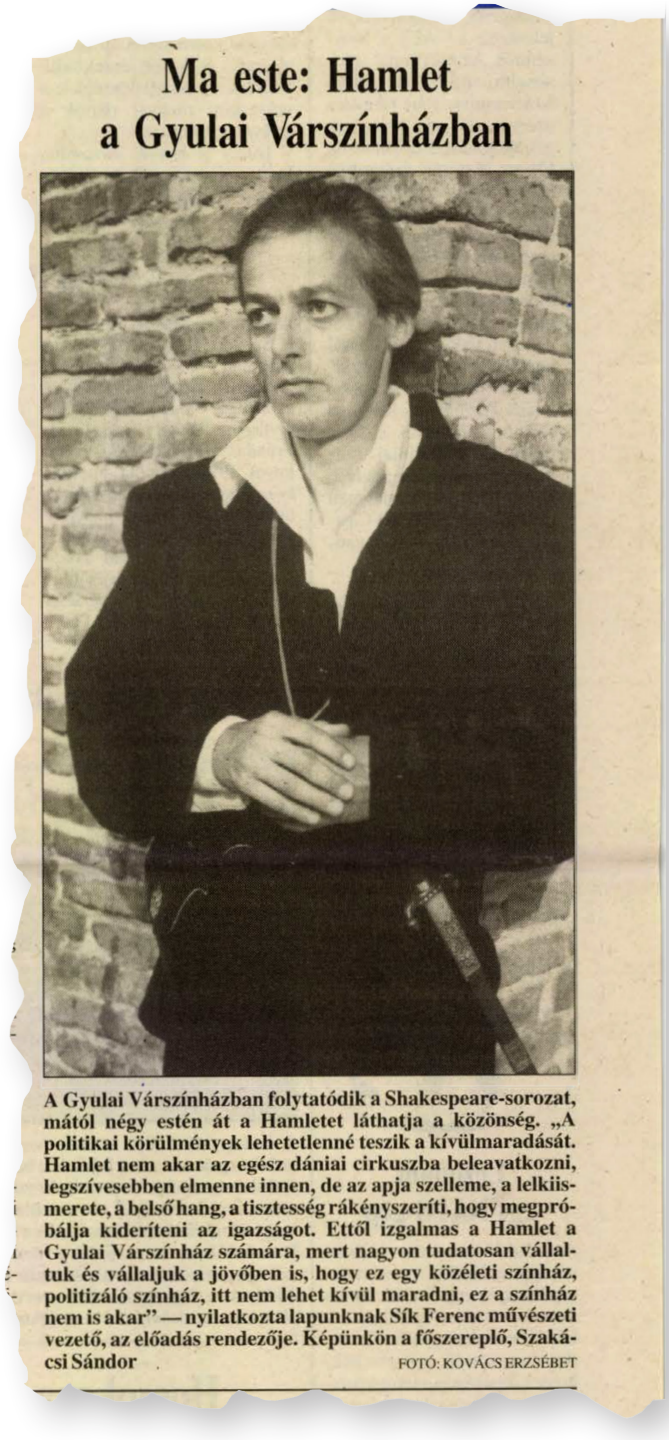
– Azt, hogy nem lehet kívül maradni. Ezek a sok-sok kompromisszummal és apró becstelenséggel keveredett, tisztességes emberek vagy teljesen elrohadnak, vagy hősökké válnak akarva-akaratlanul. Se gyáva, se bátor nem lehet az ember, sem középen nem maradhat, ki sem maradhat. A nemzet vagy a közösség, amelyhez tartozik, az elsodorja.

Az országos kritika nem valami fényes. Például a Népszavában Stuber Andrea szerint ugyan „működik" az előadás, szereplőgárdájának több tagja játékát is megrendítőnek tartja, nemcsak az előadást marasztalja el, a várszínházat és vele a rendezőt is.

Az ugató madár most készült el – bár érezhetően korábban született, régebben kigondolt Sütő-dráma ez –, s Gyulán került először színre. S a Gyulai Várszínház megbízható. Mindig nyújt legalább annyit, amennyit az előző évben nyújtott. A patinás várat, a csillagos tetőt, a meleg nyári estét a természet neszeit. S biztosít mellé szép szavú, nemes eszméjű történelmi drámát, sokszereplős, mozgalmas, vonulászós előadást, legtöbbször ugyanazzal a hűséges személyzettel. A rendező ezúttal is Sík Ferenc, a társulat pedig ismét a Nemzeti színészgárdájának azon tagjaiból verbuválódott, akik szívesen nyaralnak Gyulán.

Ám Niedzielsky Katalin 1994 januárjában a Békés Megyei Népújságban írott cikke szerint sok esetben meg is feledkeztek a gyulai ősbemutatóról.

A vegyes kritikák, az elmarasztalások, az ízléstelen piszkálódások és a megalapozott kifogások ellenére állítom: Az ugató madár – Koncz Gáborral a főszerepben – összességében szép, megható, elgondolkodtató előadás volt a Gyulai Várszínház jubileumi évadján. Lehetnek megválaszolatlan kérdések, jogos ellenérvek, mégis: annyira mindenképp méltánylandó, legalább említésre méltó lett volna a nyári produkció, hogy a budapesti premiert ne ősbemutatónak nevezze az országos sajtó!

Ma este: Hamlet a Gyulai Várszínházban

A Gyulai Várszínházban folytatódik a Shakespeare-sorozat, mától négy estén át a Hamletet láthatja a közönség. „A politikai körülmények lehetetlenné teszik a kívülmaradását. Hamlet nem akar az egész dániai cirkuszba beleavatkozni, legszívesebben elmenne innen, de az apja szelleme, a lelkiismerete, a belső hang, a tisztesség rákényszeríti, hogy megpróbálja kideríteni az igazságot. Ettől izgalmas a Hamlet a Gyulai Várszínház számára, mert nagyon tudatosan vállaltuk és vállaljuk a jövőben is, hogy ez egy közéleti színház, politizáló színház, itt nem lehet kívül maradni, ez a színház nem is akar" — nyilatkozta lapunknak Sík Ferenc művészeti vezető, az előadás rendezője. Képünkön a főszereplő, Szakácsi Sándor

FOTÓ: KOVÁCS ERZSÉBET

A gyulai Hamlet

A Shakespeare-sorozat harmadik előadása 1993-ban a Sík Ferenc által rendezett Hamlet (Antonius és Kleopátra és a Machbeth után). Nagy hőségben zajlottak a próbák, a rendező a megszokott képet nyújtotta, fürdőnadrágban irányítva a társulatot. Előbemutató volt ez is, akárcsak az előző évek nagy előadásai, következő év márciusában került színre a Nemzetiben. Gyulán augusztus 12-én láthatta először a közönség. Szereposztás: Hamlet: Szakácsi Sándor, Hamlet atyjának szelleme: Fülöp Zsigmond, Színészkirály: Fülöp Zsigmond, Fortinbras: Galbenisz Tomasz, Egyik színész: Galbenisz Tomasz, Claudius: Kozák András, Gertrud: Drahota Andrea, Polonius: Kállai Ferenc, Ophélia: Juhász Judit, Első sírásó: Raksányi Gellért, Második sírásó: Botár Endre.

Ahogy Tasnádi István 1994-ben kritikájában fogalmaz:

Ha egy színház bemutatja a Hamletet, akkor minden bizonnyal úgy érzi, társulata művészileg arra a szintre jutott, hogy megbirkózhat a világirodalom talán legszebb, legfurmányosabban megírt drámájával, és rendelkezik olyan nagy formátumú színésszel, aki sikerrel próbálkozhat ilyen izgalmasan komplex személyiség megjelenítésével. Ünnep ez egy színház életében, nagyszerű erőpróba.

Hogy miért nyúlt éppen ehhez a darabhoz Sík Ferenc, kiderül a Békés Megyei Hírlapnak adott interjújából.

„A politikai körülmények lehetetlenné teszik a kívülmaradását. Hamlet nem akar az egész dániai cirkuszba beleavatkozni, legszívesebben elmenne innen, de az apja szelleme, a lelkiismerete, a belső hang, a tisztesség rákényszeríti, hogy megpróbálja kideríteni az igazságot. Ettől izgalmas a Hamlet a Gyulai Várszínház számára, mert nagyon tudatosan vállaltuk és vállaljuk a jövőben is, hogy ez egy közéleti színház, politizáló színház, itt nem lehet kívül maradni, ez a színház nem is akar." (Békés Megyei Hírlap, 1993. augusztus 12.)

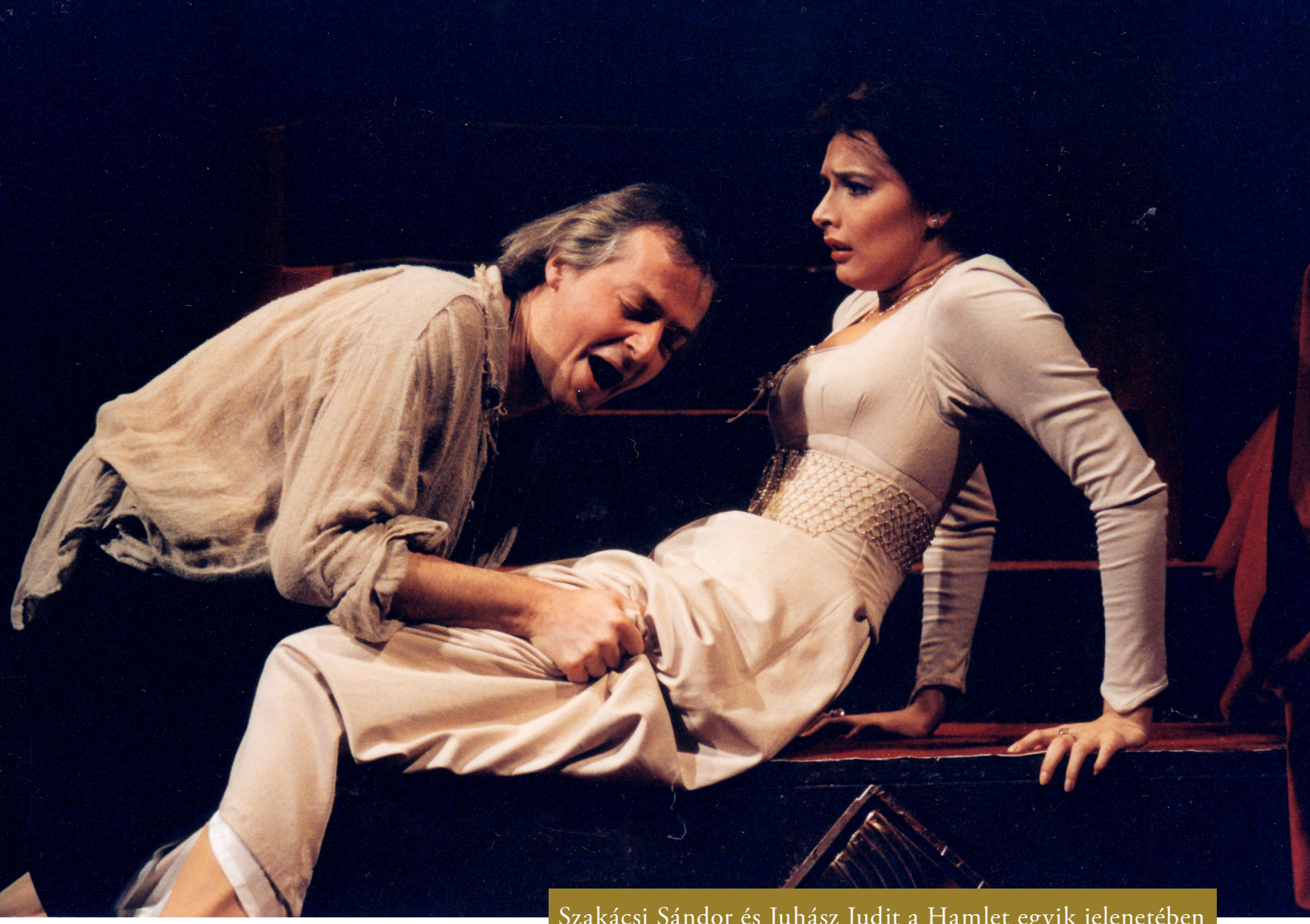
A főszereplő Szakácsi Sándor úgy érezte, számára nagy lehetőség, amellyel élni is tudott. Valóban fontos állomása volt rövidre szabott életének.

– Nekem nemcsak játszani, de élni is kell a szerepet. Nem tudom még, hogyan lehet majd Hamletként élnem. Örülhetek, ha utána nem leszek öngyilkos. Számomra az élet egyre inkább a színpadon történik, ami két szerep között zajlik, az csak valami köztes állapot. Ha nagy feladat vár rám, akkor a színpadon kívüli létezés is egyre kevésbé fontos, Hamletre készülőben pedig minden más lényegtelenné válik. …

– Kezdetben, amikor még csak ismerkedem a szereppel, mindig úgy érzem, hogy nem, én ezt nem tudom eljátszani. Aztán szép lassan olvadunk össze, valójában „tanulnom" se kell, inkább együtt gondolkodom a megformált alakkal. Hamlet gondolatai fantasztikusak, egyre közelebb állnak hozzám, de lényegében ugyanígy érez Sík Ferenc a rendező, és a többi kollégám is. (Békés Megyei Hírlap, 1993. augusztus 7–8.)

Nagy erejű, éjfélig tartó előadás született.

Csak elképzelni tudjuk, hogyan reagált a kritikákat olvasva… A Békés megyei sajtó mindig tisztelettel,

Szakácsi Sándor és Juhász Judit a Hamlet egyik jelenetében

szeretettel írt a várszínház produkcióiról, előzeteseket, hosszú interjúkat jelentetett meg, és csak „szőr mentén" említette az előadások hiányosságait. Ám a Hamletről nem sok jót talált az országos lapokban.

A Népszabadságban a legendás hárombetűs kritikus Hakni-Hamlet címmel írja meg éles bírálatát: *Egy gyors-Hamlet, egy ness-Shakespeare a gyulai várban."(…) Sík rendezésének néhány gondolata értelmes újdonság. Ilyen Kozák Andrásra osztani Claudiust, Kozákra, aki lehetett volna Hamlet is. Kozák szépen öregszik. (…)*

A rendezés nem sosem látott újdonságokat akar kifacsarni értelmezésével, szelíd teatralitással megkapó színházi estét létrehozni a célja. (…)

A Hamlet révén a Nemzeti Színházban folyó szakmai-művészeti munkáról is lesújtó véleményt mond, mégha nem is varrja a felelősséget a jelenlegi vezetők nyakába, köztük a főrendező Sík Ferencébe:

A Hamletből Polonius portréját őrizhetjük meg művészi értékként. Oka nemcsak Kállai erős jellemző ereje, hanem a köznapinál feljebb emelkedni nem bíró színészetünk. 1952-ben a Nemzeti Színház három egyenértékű szereposztásban tartotta műsorán a Hamletet. Nem csak a mai vezetés számlájára tartozik, hogy ma egyetlen szereposztásban sem osztható ki Shakespeare. Arctalan, jellegtelen urak téblábolnak a színpadon. Mindegy, mennyi a szövegük, kurta vagy hosszú a szerepük, egyformán semmitmondó jelen-nem-létük. Számukra a színészet nem élet-halál kérdés, csupán stallum. Most a Hamlettel nyaralnak a békési fürdőhelyen, esznek-isznak, kurizálnak. Jól teszik. Kevésbé örvendetes, hogy ősszel és télen is a Nemzetiben nyaralnak, mivel a hűvösebb évszakokban sem növekszik meg tehetségük és hivatástudatuk."

Molnár Gál Péter (Népszabadság, 1993. augusztus 13.)

A Tanár úr a Hamlet sajtómegjelenéseivel elégedett is lehetett volna a március elsejei fővárosi bemutató után, ha azok nem arról számolnának be, hogy bombariadó miatt alig tíz perc után megszakították az előadást és kiürítették az épületet. Szakácsi Sándor felháborodottan nyilatkozott a Népszavának, barbárságnak nevezte az „otromba tréfát". A főrendező biztosan lemondott volna a kiemelt figyelemről, hiszen a havi műsortervben nem volt már szabad este, és elővételben eladták a jegyeket.

Szűk egy évvel később a Kritikában Tasnádi István tollából származik egy tömör megállapítás, mely szerint a Hamlet „olvasva jobb". (Kritika, 1994., 6. szám)

Az utolsó gyulai évad

Mintha a baljós jelek sűrűsödtek volna az utolsó évadban. Színészek betegsége, balesete, szereplemondás valódi nehezített pályát kényszerített az igazgatóra.

– Ez a legpechesebb szezon a 21 évadból, amit a Gyulai Várszínházban töltöttem – kezdte mondandóját Sík Ferenc igazgató, művészeti vezető tegnap, amikor a műsorváltozásokról és az idei gyulai nyárról beszélgettünk.

– A Kolozsvári Magyar Opera társulata már tartalékosán érkezett, a harmadik művész itt lett rosszul vesekővel. Az eredeti tervek szerint Szörényi–Bródy Fehér Annáját mutattuk volna be, új zenével és szövegkönyvvel, ám a szerzők politikai nézetkülönbsége miatt ez elmarad.

(…)

– Havasi István halála, illetve a kiírt pályázat, amit majd szeptember elején értékelnek, mennyire nyomta rá bélyegét az idei évad szervezésére?

– Becsületes ember nem dolgozhat másként, mint abban a tudatban, hogy 1996-ig rá van bízva a színház vezetése. Havasival nagyon előre gondolkoztunk, volt egy hosszú és egy rövidebb távú tervünk, gondoltunk a jövőre is. Ezt a folyamatot a halála felgyorsította. Harmincéves szellemiség hatja át mindazt, ami itt kialakult, párt- és belpolitikai viszonyoktól függetlenül. A pályázatot nem szeretem, mert a művészetben nem lehet hazudni, az előadás pontosan megmutatja, hogyan gondolkozom a színházról, a művészetről, a nemzetről.

Gyulai Hírlap (Sass Ervin interjúja, 1994. 07. 22.)

Sík Ferenc a Shakespeare-sorozatban a Lear királyt rendezi, Bessenyei Ferenccel a címszerepben, a Nemzeti Színház társulatával. A jelmez Tordai Hajnal, a díszlet Makovecz Imre munkája. A további főbb szerepek egyikében Kállai Ferenc. A négy alkalommal színpadra kerülő Lear király előtt Molnár Ferenc Előjáték a Lear királyhoz című vígjátékát is bemutatják, színészjelöltek előadásában, Magács László rendezésében – a vár előtti téren.

A kritika Kállait emeli ki, a negatív felhangok inkább az átpolitizáltság talaján fakadnak.

Az utókor látja, hogy ezek a hónapok már a végjáték Gyulán, de a Nemzetiben is, az olvasó ha elolvassa a becsatolt néhány cikket, látja, hogy milyen ellenséges hangulatban kellett megőriznie a hitét.

„Tagadjatok meg, mégis…"

Méltatlan módon veszítette el a várkapitány a gyulai végvárat. Sokszor állta a sarat – saját bevallása szerint –, de felvállaltan szállt újra és újra harcba a művészet terén. Többször keserves, mint dicsőséges útról beszélt, amelyet a magyar drámáért tett. De ott magabiztosan, a saját területén mozgott. Havasi István halálával hatalmas űr támadt mellette: a gazdasági ügyek intézése is a nyakába szakadt a Gyulai Várszínháznál.

A Havasi Istvánnal való közös munkáról 1994 decemberében így nyilatkozott a Békés Megyei Napnak (újságíró: Kovács György, aki ezt már nem publikálta. Sík halála miatt az 1995. január 18-i lapszámban életútját ismerteti a szóban forgó interjú alapján):

„Húsz évig mi teljesen együtt csináltuk ezt a várszínházat, aminek voltak jobb évei és voltak gyengébb évei. Ha valaki azt hiszi, hogy ezt teljesen egy szinten lehet csinálni, vagy folyton emelkedően, az rettenetesen téved. Az ún. bezzegszínházak is négy-öt év alatt szétesnek. Ha valaki diadalra vágyik, akkor a nagy csúcsok után el kell menni. Ha valaki színházat akar csinálni, akkor kiböjtöli a következő csúcsot.

Úgy volt ez Havasival, hogy egy helybéli potentát – aki az MSZP-s kapcsolatai és pozíciója révén a városvezetés elitjéhez tartozott – és egy budapesti illetőségű, művészeti dolgokkal foglalkozó valakinek a párosítása egy jól működő szerkezetet hozott létre. Közben ő följött Pestre, és elvégezte, ami nekem nagyon kellemetlen, kényelmetlen lett volna, és színvonaltalanul tudtam volna elintézni. Közben én lejöttem, és elintéztem, ami neki kényelmetlen és kellemetlen volt, és csak színvonaltalanul tudta volna elintézni, azt elintéztem én Gyulán. Jó lett volna ezt elemezni és továbbvinni. Azt javasoltam, hogy ezt a felállást próbáljuk meg tovább vinni. Halála után a szezon végéig én elvállaltam az igazgatóságot, szigorúan azzal a feltétellel, hogy novemberben új igazgató jön."

Botrányokkal tarkított időszak következett, miközben 1996 év végéig élő szerződése volt, és a Nemzeti drámapályázatára beérkező művek révén bemutatásra váró darabok álltak az asztalán.

Az 1993-as pályáztatáskor állítólag kiderült, művészi, rendezői hajlammal érkeznek – tulajdonképpen az ő székéért – a jelentkezők.

Stílusos párhuzammal mesélt akkori helyzetéről egy későbbi interjúban:

Volt egyszer egy Piroska és a farkas. Piroska meghalt, Piroska kellene, de farkasok jelentkeznek, pedig a farkas még itt van, én még nem haltam meg, a megbízatásom 96-ig szól. Erre mit tehettem? Átmentem Piroskába, hogy keressek alkalmas, nemzetközileg elismert farkasokat. Persze tudom, hogy a Piroska szerepet is lassan át kellene adnom. Életem értelme, hogy Gyulát sikerült úgy megvalósítanunk, ahogyan arra itt, a határ szélén alig volt remény. A színházi, zenei élet színe-java megfordult Gyulán, s mindezt kevés

pénzből értük el. Ezért volt érdemes élnem. S nem szeretném, ha ezután más irányba mennének a dolgok.
Az újabb, 1994-es kiírás után egyre nagyobb figyelem fordult a várszínház igazgatóváltása felé. Országos lapok cikkeztek róla, latolgatták az esélyeket, átpolitizált vélemények nehezítették a folyamatot. A helyi döntéshozók a rendszerváltás utáni tétova önkormányzatiság elemi iskolás éveit élték, a helyi lapokban rendszeresen üzengető politikusokkal, a cikkek tanúsága szerint is nehézkesen működő hivatali apparátussal. A színház ügyéért mindenre elszánt, makacs rendező körül megváltozott a világ. Talán nem is értette, hogy ha 1976-ban Aczél elvtársnál el tudta érni, hogy a gyulai nyárban engedjen el egy amúgy tiltott tartalmat, tolja át a tűrt kupacba Illyés darabját, akkor most miért nem jár sikerrel a szándéka, hogy a várszínház az maradjon, aminek ő szereti?! Miért nincsenek hatékony eszközei ehhez? Biztosak lehetünk benne, hogy, mint eddig is, minden követ megmozgatott azért a színházért, amelyet élete fő művének tartott.
Júliusban egy interjúban így fogalmaz:
„Féltem a várszínházat és akkor lennék boldog, ha itt egy Havasi-szerű igazgató lenne… A féltés és a szeretet kényszerített arra, hogy Havasi helyébe lépjek, mindaddig, míg megfelelő ember nem találtatik erre a posztra. Akkor a művészeti vezetésbe is be lehetne vonni olyan fiatalokat, akik szellemben és színvonalban megfelelőek lennének. Azt gondolom, hogy egy színház életében a folyamatosság és a belső erők kitermelődése sokkal fontosabb, mint hiszszük. A gyökeres változások nagy megrázkódtatással járnak."(Gyulai Hírlap, 1994. 07. 22., p. 3., Sass Ervin)

Ha a helyi, a megyei és az országos sajtóban ma fellelhető cikkek sorát egy idővonalon elhelyeznénk, és egy-egy ütésként jeleznénk, amikor támadás érte vezetőként, szinte törvényszerűnek látszana, hogy ez egyszer sok lesz. Akármilyen erős ember is kapja. A bohém, öntörvényű, kemény ember szívén az apró repedések elindultak, sokasodtak…
Ráadásul, mint említettük, nagyon peches volt az évad is, sok betegséggel, balesetből adódó lemondással, kényszerű cserékkel. Az országos kritika a cinizmus fegyverét használta és élvezte ki rajta. És végül annak a Csiszár Imrének kell gratulálnia a győzelemhez, akivel már nem először hozta össze a sors, és akivel legendásan rossz viszonyuk volt.

Már 1993 októberében a Békés Megyei Hírlapnak adott interjúban elmondja, mennyire bizonytalan vezetőként a sorsa, ahogy fogalmaz, nincs abban a helyzetben, hogy túlságosan előre nézzen.
(A műemlékvédelemmel való hadakozás a téma. Szerk.) De mint mondom, ez a jövő kérdése, lehet, hogy nem is nekem kell hadakoznom érte.
– Szomorú, hogy két évtizedes munka után is bizonytalan a holnapban.
– Kénytelen vagyok ezt mondani, mert ugyan magánbeszélgetéseken azt hallom a polgármester úrtól meg a kulturális bizottság elnökétől és mindenkitől, hogy természetesen ennek a színháznak a vezetése olyan lesz, ami nekem megfelel. De határozat erre még nem született. November végéig tart az igazgatói megbízatásom, és nem lehetek olyan inkorrekt, hogy előkészítsek egy szezont, amelynek a megvalósítása nem rám tartozik. Ha már október közepén tudnánk, hogy az önkormányzat hogyan dönt, akkor is hat hetet nyernénk, ami irtózatosan nagy idő. Hiszen, ha most ősszel nem tudunk művészeket szerződtetni, azt a jövő évad sínyli meg. És ez senkinek se jó. (Andódy Tibor)

A pályázatot az önkormányzat eredménytelennek nyilvánította, és Sík Ferencet 1994. augusztus 31-ig megbízta a művészeti igazgatói tisztség ellátásával. Az új pályázatra 1995. május végéig öten jelentkeztek, Sík Ferenc késve, hatodikként adja le pályázatát, orvosi igazolás kíséretében. A helyzetről szeptemberben így vall:
„Személy szerint én azt is sértésnek veszem, hogy egyáltalán – ilyen körülmények között – pályáznom kellett. Az elmúlt évek után talán megérdemeltem volna annyit, hogy legalább felkérjenek a pályázatra, vagy ha elégedetlenek velem, mondják meg: köszönjük, mi mással akarjuk tovább csinálni. Egyébként azért pályáztam, mert a többi pályázat minősége nem ütötte meg a várszínház jelenlegi színvonalát."
Gyulai Hírlap, 1994. szeptember 16., D.L.

A városvezetés részéről a háttérben zajló egyeztetésekről is tudomása és véleménye volt. A Békés Megyei Napnak (újságíró: Kovács György, aki ezt már nem publikálta. Sík halála miatt az 1995. január 18-i lapszámban életútját ismerteti a szóban forgó interjú alapján) 1994 decemberében adott egy interjút, ahol így fogalmaz:
A nálunk lévő interjú hangja alapján:
„Amikor engem fölkértek, hogy az ügy érdekében pályázzam meg az igazgatóságot, ugyanakkor megkerestek a többi pályázó közül egyet-kettőt, akiről köztudomású volt, hogy filozófiailag teljesen másképp gondolkoznak a színházról, mint én. Ha ezt tudták, akkor ez egy elég cinikus előkészítése egy pályázatnak, ha nem tudták, akkor egy olyan tudatlanságról és tájékozatlanságról tanúskodik, ami azt bizonyítja, hogy az illetők, akik ezt a pályázatot előkészítették, alkalmatlanok arra, hogy előkészítsék. Vagy felelőtlenek, és ez a dolog nem érdekli őket.

Világos a történtekből, hogy valamiféle szemléletváltást akarnak Gyulai Várszínházban, aminek az én személyem nyilvánvalóan akadálya, mert hiszen engem másra rávenni, mint amit egész életemben csináltam, nem lehet. Bolond lennék, ha most, 60 éves korom után mindannak hátat fordítanék, ami az én életemet jelentette."

A sajtó nyilvánossága előtt is téma lesz a későbbiekben ez a megkeresés.
Augusztus 22-én az önkormányzat kulturális bizottságának meghallgatásán Sík Ferenc nem volt ott, budapesti elfoglaltsága miatt. A hattagú bizottság fele rá szavazott, másik fele Árkosi Árpádra. A megyei közgyűlés kulturális bizottságának vezetői – mint a közös fenntartás másik szereplőjének képviselői – véleményezési jogukkal éltek, és egyhangúlag elfogadták a javaslatot.

A sorsdöntő rendkívüli testületi ülést augusztus 29-ére tűzték ki, de addig még néhány gyomrost kénytelen elviselni az országos sajtótól.

A Népszabadság augusztus 22-én hoz le egy korántsem elfogulatlan írást, amely lejátszott meccset sejtet, a pályáztatási folyamat furcsaságait sorolja, és meglehetős pikírt hangnemben sürgeti a váltást, továbbá párhuzamot von a Nemzeti Színház igazgatóválasztásával, sőt utal arra, hogy várhatóan a Nemzeti éléről elmozdítják Sík Ferencet és Ablonczy Lászlót.

„Valami készül a Gyulai Várszínházban. Úgy illene, hogy változás érlelődjék. De valószínűbb, hogy a semmit dagasztják."

Várszínházi levelek

A Gyulai Várszínház igazgatói tisztére kiírt pályázathoz számos jeles személyiség — drámaíró, színművész — fűzött ajánló sorokat. A választás előtt ezeket nem közöltük, mivel nem szerettük volna befolyásolni az eredményt, az illetékesek azonban bizonyára ismerték a leveleket. A döntés azóta, mint ismert, megszületett, így most tesszük közzé elsőként Sütő András, a jeles erdélyi magyar író és Gyurkovics Tibor, a Magyar Írókamara alelnökének levelét:

„Ablonczy Lászlónak, a Nemzeti Színház igazgatójának, Budapest.

Sajtóból meg más úton is arról értesülök, hogy a Gyulai Várszínház jelenlegi vezetőinek helyére újak, mások igyekeznek, minek folytán az is bekövetkezhet, hogy a színház eddigi működtetésének össznemzeti színházi értékeinket felkaroló koncepciója gyökeresen megváltozhat, netán kísérleti jellegűvé módosulhat stb.

Mármost: jómagam, aki még a felejthetetlen Havasi Istvánnal együttműködve lehettem tanúja, részben munkatársa is a Gyulai Várszínháznak, azt kérném tőled: tegyetek meg mindent azért, hogy ennek az intézménynek említett szellemiségét, meg azt a határozott törekvését is, hogy a határon túli magyarság színházi művészetének ügyét felkarolja, az illetékesek, tehát örkormányzati felelős férfiak megőrizzék; tegyetek meg mindent annak érdekében, hogy a mindenkor, mindenütt kötelező művészeti megújulás követelménye ne torzuljon esztétikai divatmajomkodássá; hogy az ezreket vonzó és befogadó játéktérből senki ne teremtsen magának öncélú, zsebszínházi, pincemélyi, anacionális, klasszikus magyar értékeinket és mai közösségi szellemben-féltésben fogant színpadi munkáinkat fumigáló nemtudom-micsodát; olyasvalamit, midőn a rendezők arra büszkék, hogy műveiket családtagjaikon és néhány barátjukon kívül senki nem tekinti meg. Ezek az üres házak héroszai.

Nem folytatom. Érted, miről van szó.

Ölel SÜTŐ ANDRÁS"

„Pocsai Gábor polgármester, Gyula

Tisztelt Polgármester Úr!

Engedje meg, hogy a Gyulai Várszínház vezetésével kapcsolatban előterjesszük véleményünket. Írókamaránk számos kitűnő drámaírót, drámaköltőt tömörít soraiba. Meggyőződésünk, hogy a Gyulai Várszínház kulturális szerepe országunkban kiemelkedő jelentőségű.

Magyarországon a színház ügye szorosan összefügg a kortársi és klasszikus magyar drámairodalommal.

Az a tapasztalatunk, hogy ezt az ügyet — s a Várszínház egész ügyét — Sík Ferenc Kossuth-díjas főrendező az elmúlt évtizedekben egyedülállóan alkotó módon vitte, képviselte, mondhatni teremtette. Úgy gondoljuk, a Gyulai Várszínház művészeti és általános vezetésére jelenleg is ő a legalkalmasabb tehetségű ember.

Üdvözlettel: GYURKOVICS TIBOR ALELNÖK"

Lear király Gyulán

Shakespeare-kultuszunk legújabb eseménye, hogy *Nádasdy Ádám* újrafordította a Szentivánéji álom című vígjátékot. Munkája kritikáját nem bízta másra, a *2000* augusztusi számában közreadott esszéjében a shakespeare-i mesteremberek beszédmódját meghatározandó odaidézi Molnár Ferenc színházi egyfelvonásosát (*Előjáték Lear királyhoz*), szembesíti a csalfa színész dörgedelmes átkát (*„Dögvész reád!"*) a féltékeny férj riposztjával: *„Dögvész önre!"*

A birodalmát önkéntes szeszélyből felosztó Lear megcsalódik. Sértett fájdalmában az egész teremtést kihívja. Az Előjáték Lear királyhoz Shakespeare-t igencsak tisztelettel kezelő tanárja méltányosságot és családfői tisztessége helyreállítását kéri. Nem stilizálja föl érzelmeit tragikus magaslatokig. A polgári próza józan ösvényén marad ésszerűen bátortalan, de korrektül tisztességes lépteivel.

Bessenyei Ferenc (Lear) és Kállai Ferenc (Gloster)

Lehet-e Molnár előjátékának bármi köze a shakespeare-i tragédiához? Próbájára nem vagyok kész, mivel lekéstem a gyulai vár előtti megvizsgálását a Nemzeti stúdiósainak előadásában. Csupán arról számolhatok be, hogy a Nemzeti nagyjai a Lear királynál hozzáigazítják lelküket Molnár Ferenchez. Korántsem jelenti a fenti állítás azt, hogy elegánsan és elmésen adják a tragédiát. Inkább arra céloz, hogy a fenségből leszállítják a könnyebben megközelíthetőnek ígérkező mindennapira.

Bármelyikünkkel előfordulhat, hogy jó tettért cserébe méltánytalanság a bére. Bármelyikünk csalódhat szeretteiben. S valóban napontai ismétlődésű, kortársi tapasztalatnak tetszik a szerencse forgandósága, a hatalomból kipottyanás, a hűségért kapott méltatlan sérelem és alávaló bántás. A Nemzeti Színháznak a Gyulai Várszínházzal közösben elkészített, szokásossá váló nyár végi Shakespeare-je a szavalósdi és a nagyölelésű pátosz helyére napi polgári tapasztalatokat illeszt. A szereposztás eredményeként a mindeddig beskatulyázott *Rubold Ödön* játssza a fattyú Edmundot, Gloster csellel élő, áruló lelkű törtető fiát. Rubold fesztelen, éles humorral él. Szemmel láthatóan jól érzi magát új szerepkörében. Ellenjátékosaként *Végh Péter* (Edgar) inkább az iskolás szavalás stiláris eszközeit használja. *Nemcsák* (Oszvald), *Tóth Sándor* (Cornwall), *Tomanek* (Alban) kortársi lélegzettel vesz részt a játékban. Nemcsák bujábban, Tóth lomhább nyelvvel. *Csomor* (Cordelia) becsvágyóan szenvedélyes. A szereplők többsége méltányolhatatlanul hevenyészett alkalmi nyári munkát végez.

Három nagy színész háromfele játssza az előadást: *Bessenyei* a címszerepben mackós báját működteti, legyűri férfias meghatottságát, két kezét párhuzamosan rázva nem érti, hogy nem értik. Vagyis antológiát ad hajdani diadalmas színészi fegyvertárából. Csillogtatja a középhangon is értelemteli pátoszt. A nagy tragikus jelentekben egy nyugdíjas miniszteri osztálytanácsos szenvedélyességével dolgozik. Prózában közli szerepe szinopszisát. *Sinkovits* (Kont) álruhában némileg kabaréhangon parodizál, természetes becsületessége, nyílt egyenessége a gróf megnyerő oldalát mutatja. *Kállai* az előadás legjobbjaként Poloniusból billeg Glosterré. Folytatólagos színészi tárcát ad sok önirónával, az elmúlt évtizedek figyelmesen megélt önkritikus tapasztalataival. Alakítása ismétlésnek remélik. Nem az: Kállainak még bőséges a közlendője ebben a tárgykörben.

Sík Ferenc Lear királya a gyulai nyarak nagy gyakorlatával csoportosítja a szereplőket a vár terében. Könnyed kézzel bonyolítja le a nyári Shakespeare-jeleneteit. Kis etűdöket eszelt ki az árnyékos szemaljúra festett műszakiaknak és a stúdiós kislánykáknak: cseberrel-vederrel, seprűvel, szellőztetendő takarókkal serénykednek a helyszínváltozásokban. Szobalányi, valamint segéderői jelenlétükkel a rendezés azon szándékát szolgálják, hogy kortársi színdarabbá tegye a tragédiát. Utójáték Lear királyhoz.

A tragédia benne van a levegőben. A már említett 2000 című folyóiratban *Orbán Ottó* két verse olvasható: *Változatok Lear királyra*. Íme, az utolsó strófa:

„Az úr fátylát itt vas szakítja át,
s a bajt korsó sör orvosolja helyben,
s a méregcsepp-sűrű tragédiát
föloldja a hugyozó közröhejben."

(*Tájelőadás falun – Kelet-Európa*)

M. G. P.

Kedves Molnár Gál Péter – Péterkém!

Sokáig küzdöttem magammal, hogy színház- és Lear-kritika ügyében beszéljek-e veled, vagyis kiszolgáltassam-e magamat neked. De miután együtt nőttük föl, azonos szellemi áramlatok mélységeiben és magasságaiban fürödtünk és fuldokoltunk, gondoltam, nem érted félre ezt a pár sort.

Nem a sértettség adta kezembe a tollat. Neked tudnod kell: ha többé egyetlen sor sem jelenik meg rólam, ha egyszer sem megy föl rám a függöny, én már akkor is „voltam". És nem csupán voltam. Tehát: régen, amikor még intenzíven működtetni kellett az agyunkat, amikor még az volt a „hősi", hogy *gondolkodni annyit jelent, mint mást gondolni,* akkor szárnyaló volt a cinizmusod, és cinkosan szerettünk érte. De ilyen alacsonyan repülni nem szabad, Péter, mint ahogy augusztus 15-i írásodban tetted.

Azt írod, hogy „háromfelé játszunk". Persze, mert három különböző sors, ezt háromféleképpen kell játszani! Ezt tudnod kellett volna, mielőtt meggondolatlanul leírtad! De ez volt számodra a *legolcsóbb* gondolatmenet. A legprimitívebb „kezem feje" érveidet működteted, a műhöz méltatlanul, nyeglén, arra sem érdemesítve az eseményt, hogy leírd, mit szerettél volna látni, hogy mihez képest jó vagy rossz. Kicsit belebonyolódtál Molnár Ferencbe is, nem tudom, miért. Mi színészek – akár hiszed, akár nem – mindig reszkető gyomorral, a megvilágosíttatás izgalmával vártuk véleményedet, hogy hátha fölfedezel olyat, ami elkerülte érzékeinket, és véleményeddel gazdagabbá tehetjük az emberábrázolás pokoli munkáját.

Mert az emberábrázolás csak akkor művészet, ha pontos. Ahogy a kritika is csak akkor jó, ha „valamilyen". De ekkorát csalódni... Csak néztünk egymásra, ez nem lehet igaz! Ez az ember csak ennyi lenne?

Azt hittük, hogy te még létezel, érdemes rád figyelni. De, sajnos, már te sem tudsz figyelni, a cinizmus elsorvasztotta a legjobb képességeidet. *Lear king of Britain had three daughters* – mint tudod, így kezdődik az ősi mese, de te csak egyre figyeltél. Pedig a drámai fejezetek nagy része hármuk életéről szól. Dicséretükre legyen mondva, igen jól viselkednek helyzeteikben. Játszott még a darabban egy „bolond" – Pathó Pisti – említésre méltóan.

A fenébe is, nagy kár érte, hogy cinikus, átgondolatlan, a színészeket semmibe vevő téves értékítéleteid, s ezért dicséreteid is, feloldódnak a „hugyozó közröhejben".

Péter! Ennél méltatlanabb, alacsonyabb rendű asszociációt e műhöz rajtad kívül nemigen mert volna leírni senki. A klozetköltészet mocskával pofonvágni a darabot és mindenkit – ez erkölcstelen! És tudod, az erkölcs ízlés dolga. Hát nem tudod, hogy ez a mű olyan épülete az emberi szellemnek, mint a természetnek a Himalája, vagy a zenében a IX. szimfónia? Áthatolhatatlan, megfejthetetlen, minden titkát soha nem fogjuk megtudni és fölfedni. Lehet közelebb és közelebb jutni hozzá, de csak igazi szenvedéllyel, átéléssel, alázattal. Minden, ami kevesebb, az méltatlan a műhöz. Aki nem így közeledik hozzá, azt nem is engedi magához. Valószínűleg te is ezért maradtál olyan távol tőle!

„Prózában közli szerepe szinopszisát" – mondod tovább. Te érted ezt? Ugye te sem? Ha nullifikálni akarsz valamit vagy valakit, miért kerülgeted ilyen rébuszokkal? Mondd, hogy nem érti, amit csinál, és ezáltal én sem értem. Ez világos lenne. Sajnálom, hogy nem fogod érteni, amit mondok. Pedig ha visszagondolsz, ez a színház – a Nemzeti Színház – volt az, amely hatalmas szellemi energiát termelve és teremtve táplált téged is, és annyi mindenkit. Tartotta a lelket a gondolkodni képes emberekben. Intve őket: vigyázzatok emberek, a rendszer nem azonos a nemzettel!

„A szereplők többsége méltánytalanul hevenyészett alkalmi munkát végez" – kikre gondolsz? Lelked rajta! Azt szoktuk mondani, ha az ember a szerelmében csalódik, „majd a másik megvigasztal". De hát „Te is fiam, Brutus" elárultál bennünket!

Az 1800-as években Egressy Gábor így aggódik a hozzád hasonló megnyilvánulások miatt: „A legszentebb eszme, a színház, elhanyagoltatván a szellem által, éltető erő helyett erkölcsi dögvészt fog a társadalomban terjeszteni."

Milyen kár, hogy te is ez alá „vered a habot"!

Péter! Próbálj meg velünk, értünk gondolkodni, mert – most jön a fenyegetés – inkább írjanak rosszat a fejfádra, mint mi rosszat mondjunk felőled, míg élsz!

Karinthy most azt mondaná: Molnár Gál, álljon föl, hozza ki az ellenőrzőkönyvét, maga nem készült!

Ölel Bessenyei, „á nyugdíjas miniszteri osztálytanácsos", mellesleg.

Bessenyei Ferenc
komédiás

Ki lesz a gyulai várkapitány?

Kemény küzdelem zajlik a kulisszák mögött és a súgólyukban

Hantos Nagy László
NÉPSZAVA

A Várszínház idei utolsó premierje: Lear király — Veress Erzsi felvétele

Súlyos döntés előtt állnak a gyulai városatyák. Nagy hírű teátrumuk a 31 esztendős Várszínház kapitányát kell kinevezniök. A poszt, a polgároktól szobrot kapott egyik alapító, három évtizeden át igazgató *Havasi István* tavalyi halála óta végleges gazdára vár. Amennyire e végvárat 21 éve védő Kossuth-díjas igazgató rendezőt *Sík Ferencet* ideiglenesnek illik illetni. Sík, esztendeje felkérésre vállalta a terhes igazgatói feladatokat is. Havasival, a társával együtt úgy gondolták szerződésük lejártával '96-ban az általuk nevelt méltó utódoknak adják át a vártát. Az igazgató halála azonban megtörte a cselekvést. Helyére a város pályázattal próbált embert találni. Az első forduló sikertelen volt. A másodikat, melyre *Árkosi Árpád, Csiszár Imre, Gergely László* rendező, *Gulyás József, Szente Béla* népművelő jelentkezett, félmegoldásnak tűnik. Hisz tudott, a mű szuverén szülemény, ha pedig közösségi alkotás, a művész maga választja meg társait. Talán ezt belátva Síkot is pályázni invitálták. Ő, az ügy miatt vállalta a megméretést, versenyt. A képviselők laikus testülete hétfőn, ma helyben mond döntést az országos ügyről. A kulisszák mögött kemény küzdelem készül a súgólyukból fogadott, fogadatlan prókátorok harsány hangja hallik. Megosztottságról, önös érdekekről szól a szó a városban. Feszültség, féltés, bizonytalanság együtt van jelen. Így tapasztaltuk.

– A Várszínház, mindennel együtt, három évtizedes sikertörténet. Büszkék vagyunk rá. Nemzeti és európai szintű színjátszás született, melynek egyik meghatározója Sík Ferenc. A nagy korszak '90-ben lezárult. Az új alapjainak lerakását Havasi, Sík megkezdte. Most súlyos döntés előtt állunk, ám ez nem veszélyeztetheti a színház jövőjét. A változásnak biztosítani kell a folytonosságot. Erre hívom fel a képviselők figyelmét is. Bízom benne, hogy valami, ami működik nem romlik el – mondja *dr. Potyai Péter* polgármester.

– Aggódom, mert én úgy látom, hogy egyes képviselők és a köréjük fonódott csoportok anyagi, politikai érdekekből figyelmen kívül hagyják az eddigi vezetők érdemeit. Én teljes erőmmel Sík Ferencet támogatom – közli *Tokaji Ferenc* országgyűlési képviselő.

– A döntést nehéz kiszámítani, de úgy érzem, Sík az esélyesebb. Ez érthető, de benne van a változtatástól való félelem is. Magam, a megújulás híve vagyok – vallja *Rasznahorkai Géza* könyvtárigazgató, a kulturális bizottság tagja.

– A Várszínházat, melynek sorsát, kezdetektől fogva nyomon követem – semmiféle politikai szándéknak, kapkodásnak kitenni nem lehet. Nem szeretném, ha a helyi bürokrácia rosszul kezelné a dolgokat. Nagy figyelmet, körültekintést érdemlő országos ügyről van szó. Meggyőződésem, hogy az előző koncepció folytatható, megújítható. A Sík–Havasi gondolatot a vezetőváltás kontinuitását tartom járható útnak. Közben lehetőséget kaphatnak a pályázók is a rendezői bemutatkozásra. A váltás lebonyolítását Síkra bíznám. Papíron három évet adnék neki, s közölném vele, amíg él és mozog, helye van Gyulán. Ez utóbbit *Albar Andor*, a Várszínház társadalmi vezetőségének s kulturális bizottságnak tagja mondta. A döntés előtt 72 órával.

Augusztus 29-én reggel, miközben Gyulán a képviselő-feleségek az ingeket vasalják a délutáni jelenéshez, a Népszava többek között a polgármestert és az országgyűlési képviselőt idézi, aki anyagi, politikai érdekeket emleget.

De hogy kik voltak még versenyben és mi történt a testületi ülésen? A Békés Megyei Hírlap augusztus 30-án, címlapon indítja a tudósítást, A nevető harmadik címmel.
Baljós előjelekkel indult a Havasi István, tavaly elhunyt színigazgató helyére immár másodjára kiírt pályázat elbírálása Gyulán. Pontatlanul megfogalmazott feltételek, vitatható véleményeztetés, igazolt határidő-mulasztás, némi politikai felhang szegélyezte a tegnapig vezető utat. A Gyulai Várszínház igazgatói tisztjére pályázók közül Gergely László és Szente Béla nem tudott megjelenni, a többiek viszont megszólaltak a képviselő-testület tegnapi ülésén. Dr. Erdmann Gyula, a kulturális bizottság elnöke elmondta, hogy a megyei közgyűlés kulturális bizottságával egyetértésben Sík Ferenc és Arkosi Árpád pályázatát találják olyannak, mely leginkább megfelel az elképzeléseknek. Ismertette, hogy mely jelölt mellett mely szervezet vagy ismert színházi személyiség tette le a voksát.

A pályázók bemutatkozása, kérdésekre adott válaszadása után némi huzavonával egyeztek meg abban, hogy a testület hagyományaihoz híven ismét titkosan szavaznak. Előtte azonban nyílt szavazással eldöntötték, hogy a megválasztandó igazgató négy évre kap megbízatást.

Az egyik pályázó, Gulyás József egy nyilatkozatot olvasott fel. „Egy színjáték szereplői és nézői vagyunk. A színjáték szerzői dr. Pocsay Gábor polgármester úr és dr. Erdmann Gyula képviselő úr"– mondta. A pályáztatások módszerére utalt ezzel, felemlítve, hogy a művelődési ház igazgatói beosztását és egy évvel korábban a Gyulai Hírlap főszerkesztőségét úgy döntötte el a testület, hogy határidőn túl benyújtott pályázatokat is elfogadott. Ez félreérthetetlen célzás Sík Ferenc orvosi igazolással alátámasztott határidő-mulasztására.„ Az lehet főszereplő, aki nem felel meg az eredeti pályázati kiírásnak, legalábbis jóval határidő után adja le pályázatát. A szerzőpáros a képviselő-testületnek a kórus szerepét szánta... Bukott darabban az ember – ha nem muszáj, ne vállaljon szerepet. Ezért a várszínház igazgatói tisztségére benyújtott pályázatomat visszavonom. így kívánok tiltakozni az etikátlan pályáztatás ellen" – jelentette be Gulyás József. …

A kétfordulós szavazás első fordulója már sejtette, hogy az előzetes esélylatolgatások tévedhetnek. Ekkor Csiszár Imre 13, Sík Ferenc 10, Árkosi Árpád 2 támogatót tudhatott maga mögött. Gergely László és Szente Béla pedig nem kapott szavazatot. A második fordulóban már csak a két legjobb eredményt elért küzdhetett meg egymással. Ekkor Csiszár Imrére 14-en, Sík Ferencre 10-en szavaztak, így a következő négy évben Csiszár Imre lesz a Gyulai Várszínház igazgatója, akinek először Sík Ferenc gratulált. A testület ülése lapzártakor még nem ért véget.

Kiss A. János

12 1994. SZEPTEMBER 1., CSÜTÖRTÖK KULTÚRA

Csiszár lett a gyulai várkapitány

Hantos Nagy László
NÉPSZAVA

A gyulai városatyák két és fél órás vita után megtalálták a várkapitányt. Mint ismeretes a Várszínház *Havasi István* halálával megüresedett igazgatói posztjára kiírt pályázat második fordulójára *Árkosi Árpád, Csiszár Imre, Gergely László* rendező, *Gulyás József, Szente Béla* népművelő pályázott. Felkérésre pályázott még a jelenlegi művészeti vezető, *Sík Ferenc* is. A kulisszák mögött kemény, politikai természetű csaták zajlottak. Amolyan ki kit győz le alapon.

A szakma egy része Árkosit támogatta, a kulturális bizottság 3-3 arányban Síkot és Árkosit terjesztette elő döntésre, a befutó Csiszár Imre, a Nemzeti Színház egykori igazgatója, rendezője lett. A városatyák 14:10 arányban szavaztak rá Síkkal szemben. Időközben a pályázati kiírást is átértelmezték. Igazgató helyett igazgató-művészeti vezetőben gondolkodnak.

Ily módon Gyulán most két művészeti vezető van, lévén, hogy Sík Ferenc megbízása 1996-ig szól. Igaz, Sík szerződését senki nem találja. A megegyezés állítólag szóban történt. A politikai csatározások eredményeként született döntésben az MDF, az MSZP és a Fidesz többségében Síkra szavazott. Korábban állítólag ezt ígérték a kisgazdák is. A szóbeszéd szerint azonban az SZDSZ-esek szavazatukért székházuk visszaadását ígérték a kisgazdáknak, akik ily módon Csiszárra szavaztak.

– A végeredmény nagy meglepetés. Ebben szerepe lehet Csiszár meggyőző fellépésének is. Ez a döntés feladja a leckét az új igazgatónak, és a városnak is, amely a megtartva fejlesztésről, a Nemzeti Színházi kapcsolatokról nem mond le. Nagy kérdés, hogy Csiszár Imre minderre menynyire lesz képes – mondta *dr. Pocsai Gábor* polgármester.

Sík Ferenc egyelőre nem kívánta kommentálni a döntést. Könnyen lehet, hogy státusa, személye jogi viták tárgya lesz Gyulán.

– Én remélem, hogy ez a kettősség csak ideig-óráig tart. Akik döntöttek, belátják, művészeti vezetőt találtak, akinek nincs szüksége művészeti tanácsadóra, főrendezőre. Egy adminisztratív igazgatót kell keresnünk majd. A jövőben a Gyulai Várszínház kapcsolata nem szűkülhet le csupán a Nemzeti Színházra. Az egész ország tehetséges színházművészeiben gondolkodom. Egy kis kelet-európai Avignont szeretnék csinálni Gyulán – nyilatkozta a lapunknak Csiszár Imre, a pályázat nyertese.

Középütt Szakácsi Sándor, aki idén is szerepelt a Gyulai Nyáron

Királylányok – rövidnadrágban

„Korunk csapása, hogy bolond vezet vakot”

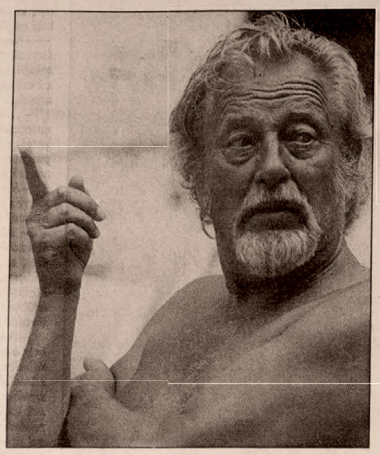
Sík Ferenc a Gyulai Várszínház múltjáról, jelenéről, jövőjéről a Lear király premierje előtt

„Rongyokon / Keresztüllátszik a kis vétek is, / Prémes bekecs s palást mindent befed. / Borítsd arannyal a bűnt, és a törvény / Lándzsája rajta kártétlen törik meg; / Göngyöld rongyokba, s a törpe szalmaszál / Keresztülszúrja.” Lear király keserű szavait rekkenő hőségben ismétli *Bessenyei* Ferenc a gyulai vár színpadán. Lábán sportcipő, inge derékig kigombolva, e nem éppen királyi kosztümben még ő viseli a legfegyelmezettebben a kegyetlen forróságot. „Játszótársa”, *Kállai* Ferenc például, kihez az idézett sorokat – *Vörösmarty* Mihálynak *Mészöly* Dezső által átdolgozott magyar szövegét – intézi, tarka sortban és strandpapucsban „adja” a megvakított, szerencsétlen sorsú Glostert. Hol leveszi, hol újra visszateszi a frissen vásárolt szalmakalapot; körülötte s utána fejedelmek, grófok, királylányok rövidnadrágban jönnek-mennek, *csatáznak*, fondorkodnak és halnak. Shakespeare – meg a rendező, Sík Ferenc – elképzelései szerint. A bástyafokról be-bekandikál egy-egy turista, kezében fagylalt vagy legyező, kis ideig szemlélődik, majd fejcsóválva továbbáll. Nem érti, miért az elszánt gyötrődés a napsütötte várudvaron, agg és ifjú színészek miért kínozzák magukat ra” kész két királylány, Goneril (*Juhász* Judit) és Regan (*Varga* Mária) vetélkedését ismétlik meg újra s újra. Azután az ötödik felvonás nagyjelenetei következnek, a hazájáért és apjáért – kitagadottságával mit sem törődve – kockázatot is vállaló legkisebb lány, Cordelia (*Csomor* Csilla) bukása, fogságba kerülése; meg a végső *szenvedélyförgeteg*, mi ártatlant, bűnöst egyformán halálba kuld. Sík Ferenc – őszönadrágban – tanáros következetességgel kommandírozza a társulatot. A délelőtti próbaidőszak végén a kazamatákba húzódunk – közel s távol a leghűvösebb hely ez, a *Gyulai Várszínház* előadásai alkalmával öltözőnek használják a színészek, most szunyogok raja döngicsél itt, ők is a huszonhárom fokos hőmérsékletet kedvelik –, ott társalgunk arról, miért éppen a *Lear király* kerül színre az idei nyáron Gyulán.

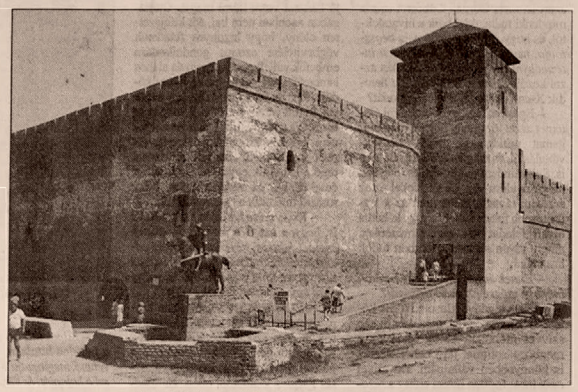
– Még *Havasi* Istvánnal, a *Gyulai Várszínház* tavaly májusban meghalt, áldozatkész és önzetlen színházigazgatójával gondoltunk arra, hogy a *Gyulai Várszínház* mint művészi vállalkozás megérett arra, hogy sorozatként mutassa be Shakespeare műveit. Azért is gondolhattunk erre, mert a helyszín, a gyulai vár *ordít* a Shakespeare-darabok után. Megnéztük Rokell most játszanunk a *Leart*, mert nagyszerű szereposztásra van lehetőségünk, és mert Bessenyei Ferencnek oly nagy kedve van eljátszani ezt a szerepet. Egy-egy darab színre kerülését sok minden határozhatja meg. A felsoroltak összessége vagy egyike, voltaképpen oly mindegy. Egészen biztos azonban, hogy a *Lear király* olyan remekmű, amely akkor is hat, ha nincs hatalomátadás és hatalommegosztás, és akkor is, ha négy év múlva megint valamilyen hatalmi vákuum vagy hatalmi hercehurca következik.

– Néhány kisebb szerep alakítójától eltekintve hiányzik a Lear színpadáról a középnemzedék. A magyar nyelvű színjátszás eleven klasszikusai vannak jelen a várszínházi dobogón, a címszereplő Bessenyei Ferencen kívül Kállai Ferenc Glosterként és Sinkovits Imre Kent megformálójaként, meg a pálya elején tartó ifjúság: Végh Péter Gloster száműzött fia „bórében”, Tomanek Gábor, mint a tisztességes és felszarvazott Alban, Rubold Ödön, mint a Lear-dráma „Jágója”, Nemcsák Károly igyekvő udvaroncként…

– Nem az apák és gyermekeik, hanem a *nagyapák és az unokák* drámája a gyulai *Lear*, és ez nem véletlen. Amikor a sorra? Ez lehet a véletlen műve is, és lehet az is, hogy a hatalomátadás, -átvevés, hatalommegosztás időszaka, melyben most élünk, „akusztikusabbá” teszi a Lear király mondatait. De lehetséges az is, hogy azért *Szemes* Marit –, akik függetlenül attól, hogy a Nemzetihez kötötte-e őket a szerződésük, amióta a pályán mozogtak, nemzeti színházi színészek voltak. *Azt tartottam ugyanis, hogy azok a Nemzeti Színház igazi színészei, akik meghatározzák a nemzeti színjátszást.* Tudom persze, aki nemzeti színjátszásról beszél, sok támadásnak lehet kitéve. A lengyelek nem szégyellették és nem sajnálták a fáradságot, hogy a maguk nemzeti színjátszását kialakítsák. A csehek, a szerbek, a románok se. A környező országokban mindenütt markáns és specifikus színházművészet van. Másként játszanak a lengyelek, mint a csehek, másként az osztrákok, mint a románok, és így tovább.

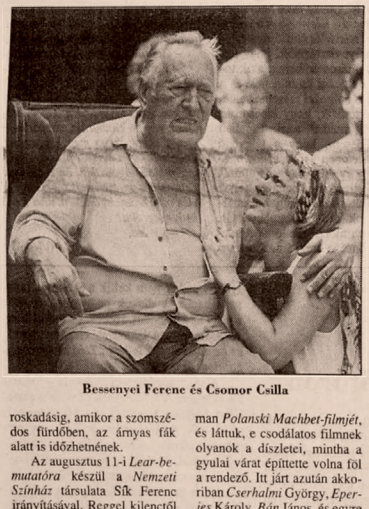

Sík Ferenc: Az az idő, amelyben élünk, „akusztikusabbá” teszi a Lear király mondatait

A gyulai vár „ordít” a Shakespeare-darabok után

Havran Zoltán felvételei

Bessenyei Ferenc és Csomor Csilla

– Tudatos társulatépítésbe fogott?

– Igen, olyasféle munkába, mint amilyet *Várkonyi* Zoltán csinált a *Vígszínházban*. Várkonyi társulatépítése rendkívül következetes volt, nem csak a színészek, de a rendezők tekintetében is. *Horvai* mögött ott állt *Kapás*, Kapás mögött *Marton* László, őt *Valló* Péter követte. A színészeknél szintúgy: *Darvas* Iván mögött *Bács* Ferenc és *Tordy* Géza, mögöttük *Lukács* Sándor állt, őt *Hegedüs D.* Géza követte, Hegedüst meg *Kaszás* Attila. Minden szerepkörben három, négy, sőt, öt nemzedék volt jelen. A *Nemzetiben* ez nem létezett, vagy nem volt megfelelő színvonalú. Ma már nem érdemes kutatni, miért volt olyan a színvonal, amilyen. Azért-e, mert nem voltak meg a megfelelő adottságok, vagy mert nem voltak lehetőségeik a művészeknek? És ha nem voltak lehetőségeik az újabb nemzedékeknek, azért az akkori színházvezetés okolható, vagy a színművészet „ősbölényei”, akik keményen ragaszkodtak a szerepkörükhöz? Már a *Malonyai–Vámos* korszakban, amikor rendezőtársaimmal, *Kerényi* Imrével és *Ruszt* Józseffel együtt igen nagy önállóságot kaptam a színház vezetőségétől, megpróbáltam ezen a helyzeten változtatni. Három esztendeje pedig, amióta beleszólásom van a színház vezetésébe, szívósan és céltudatosan dolgozom e társulatépítő munkán, amely – sajnos – sokkal lassabb tempóban folyik, mint amilyenre számítottunk, és sokkal több akadály hárul elénk, mint amennyire „fókészültünk”.

– E három év alatt olyan kiváló színészeket szerződtettek a Nemzetihez, mint Szilágyi Tibor, Koncz Gábor, Kozák András, Dörner György, és a sor még folytatható. Mi hát az az akadály, amely társulatépítő igyekezetüket gátolja?

– *A bizonytalanság.* Az állandó megújulásnak a stabil folyamatosság az alapja. Az, hogy rövid időszakok után mindent elölről kell kezdeni, hogy mindig „lenullázódik” az, amit az előző vezetés elért – nem visz előre. Ha egy intézménynek – kiváltképpen egy színháznak – olyan bizonytalanságban él a vezetősége, mint a *Nemzetié*, hogy három- vagy akár öteves megbízást kapunk, de ehhez is olyan a légkör körülöttünk, hogy azt kell érezünk, bármelyik pillanatban útilapot köthetnek a talpunkra –, igazán nem tudja az ember, mi a tisztességes. Vajon foganatosíthatok hosszú lejáratú művészi és tárgyi beruházásokat? Vagy minél nagyobb lehetőséget biztosítsak az utánam következő vezetésnek? Menynyi szellemi tevékenység van itt nálunk függőben hagyva! És mennyit árt ez az egyes intézményeknek, az alkotó embereknek, az egész magyar kultúrának!

– Nem csak a Nemzeti, a Gyulai Várszínház jövője is bizonytalan, nemde? Sík Ferencnek mint igazgatónak ez a második évadja Gyulán, mint művészeti vezetőnek, a huszonvalahányadik. De vajon tudja-e az igazgató s a művészeti vezető, hogy mit hoz a jövő nyár a Gyulai Várszínház életében?

– Tavaly, a harmincadik születésnapjára készülő *Gyulai Várszínháznak* meghalt az igazgatója, Havasi István, aki falusi néptanítóból az egyik legjobb színházigazgatóvá nőtte fel magát. Halála után az ő megkezdett munkáját vettem át. Az őszre az igazgatói poszt betöltésére kiírt pályázatot a gyulai önkormányzat eredménytelennek minősítette, és megbízták még egy év „levezénylésével”. Az előkészítés, a szervezés minden terhe reám hárult. Ezek egy része könnyen vállalható, mert a szakmámhoz tartozik, más része nehezebben, mert nem tartozik a szakmámhoz. Tavaly felelőtlenül azt nyilatkoztam, az lesz Gyulán a jó igazgató, aki minél több pénzt szerez a színház számára. Most azután a saját bőrömön tapasztalom, milyen sok idővel és megalázással jár pénzt gyűjteni előadásainkra. A Gyulai Várszínház harmincegy éve abból él, amit össze tud „koldulni”. Az önkormányzat ugyan támogatja, központi költségvetése is van a színháznak, ez azonban csak arra elegendő, amire eredetileg is született: egy régi magyar darab leporolására és egy mediterrán vígjáték bemutatására. Huszonegy esztendeje, amióta én vagyok itt a művészeti vezető, az élő magyar drámairodalom pártfogolását, az Erkel-hagyományok fölelevenítését, gyermekdarabok színrevitelét is feladatának tekinti a *Gyulai Várszínház*. Tevékenységünk tehát kiszélesedett – az idén tizennyolc bemutatót tartunk –, a két premierre kapott pénz ennyi mindenre nem elég.

Juhász Judit és Rubold Ödön szerelmi jelenete a IV. felvonásban

– Világszerte gyérült a turistaforgalom, Gyulát és környékét a szomszédos országok politikai bizonytalansága sem teszi vonzóvá a világvándorok számára. Honfitársaink pedig anyagi s társadalmi gondjaikkal vannak elfoglalva, nem a teátrumi gyönyörűségekkel. Van kellő érdeklődés e nehéz napokban a Gyulai Várszínház előadásai iránt?

– A színházi emberek jól tudják, három siker „elvisz” egy szezont, mert olyan darabok iránt is megnő az érdeklődés, amelyeket egyébként nehezebben fogadna a közönség. Tavaly, azt hittük, a harmincadik évforduló miatt kivételesen nagy a sikere a *Gyulai Várszínháznak*. Állandóan táblás házakkal játszottunk. Az idén azonban – úgy tűnik – még nagyobb a látogatottság, mint tavaly, noha még nem tartunk a szezon végén. Nem csak a *Gül Baba* megy telt házzal, zsúfolásig megtelt a nézőtér a *Mária evangéliuma* gyulai bemutatóin is, az *Erkel-operákon* is, sőt akkor is, amikor *Pilinszky* két egyfelvonásosa volt színen. Közönségünk: a helybéli lakosság és az itt üdülő külföldiek – főleg németek, de hallani a nézőtéren francia, angol és holland szót is. Gyulán nem tapasztalható, hogy világszerte leáldozóban van a turizmus.

– A sikertelen '93-as pályázat után újabbat írt ki az idén a gyulai önkormányzat a várszínház igazgatói tisztének betöltésére. Sík Ferenc pályázik-e?

– Mivel nincsenek a láthatáron olyan jelentkezők, akik minden szempontból lelkesedéssel töltenék el a *Gyulai Várszínház* ügyét a szívükön viselő embereket, úgy tartottam, *kutya kötelességem* a számomra nehéz posztot megpályázni, hogy a színház vezetése ugyanabban a szellemben folytatódjék, ahogy eddig. Ahogyan elhatároztatott. Hogy az a fajta színházi tevékenység, amely harminc évig jellemezte Gyulát, ne szenvedjen csorbát, hogy a vezetésben esetleg bekövetkező radikális változtatások ne tegyék tönkre ezt az intézményt is.

– Néhány szóra kanyarodjunk vissza a Lear-bemutatókhoz. (Tán a kedvünk is jobb lesz akkor, mint így, a szervezeti, intézményi mechanizmusok elemzése után!) Beszéljünk kicsit a Lear lányait játszó, három ifjú színésznőről, Varga Máriáról, Csomor Csilláról és Juhász Juditról! Miért éppen őket szemelte ki e három súlyos szerepre?

– Három kemény, Szent Johanna-i szívósságú, katonatulajdonságokkal megáldott nőről van szó Shakespeare darabjában. Maga Cordelia is hadat vezet, Goneril férjétől, Alban fejedelemtől veszi át a hadvezetőt. Apja lánya mind a három (egyetlen különbséggel: a legkisebb képtelen a kompromisszumokra, nyersen és vadul őszinte, ez is lesz a veszte). A három színésznő, úgy vélem, jól meg tudja jeleníteni az az uralkodói-katonai keménységet, ami e shakespeare-i nőalakoknak a sajátjuk.

Lőcsei Gabriella

Kállai Ferenc és Végh Péter a két Gloster, apa és fia szerepében

roskadásig, amikor a szomszédos fürdőben, az árnyas fák alatt is időzhetnének.

Az augusztus 11-i *Lear-bemutatóra* készül a *Nemzeti Színház* társulata Sík Ferenc irányításával. Reggel kilenctől délután egy óráig próbálnak, délután hattól megint folytatják a munkát este kilencig, és még tovább. Mintha legelső építője, a *Maróthy család* a XIV. században is Shakespeare színpadának szánta volna a gyulai várat, oly' ideális díszletet ad e kalandos sorsú, töröktől, kuructól, labanctól tépázott-átépített *monstrum* a minden bizonnyal leginkább borúlátó Shakespeare-darabnak, az 1605-ben keletkezett *Lear királynak*. Az ember szenvedőképességének, családottságának a végső határait kutató darab, amely– végül – *az egész világ igazságtalan berendezését tanúsítja* a gyermekeikből kiábrándúló apákkal, az egymást lóvá tevő hatalmasokkal és a nagyratörő s gátlástalan középszerűekkel, hűvös termekben is próbára tenné a színészeket. Isten perzselő ege alatt, a délalföldi katlanban, a súlyos várfalak közt megszorult légben, hol enyhet legfeljebb a dobpergésre, kiáltásra fölreppenő galambok szárnysuhogása ad (a képzeletnek), a színészmesterség olyan konoksága, olyan alázatára van szükség, amilyet csak a magyar játékszín hőskorában láthatott a korabeli közönség. És mégis, derűsen, program szerint folyik a munka. A negyedik felvonás második színe van soron, az egymással egy vadkarrierista férfi kegyeiért gyilkos „párbajman *Polanski Machbet-filmjét*, és láttuk, e csodálatos filmnek olyanok a díszletei, mintha a gyulai várat építtette volna föl a rendező. Itt járt azután akkoriban *Cserhalmi* György, *Eperjes* Károly, *Bán* János, és egyre azt sóhajtozták: *Istenem, ha itt Hamletet játszhatnánk!* Tökéletesen igazuk volt. Mégis, a sors úgy hozta, hogy az *Antonius és Kleopátrával*, és nem a Hamlettel indult a Gyulai Várszínház Shakespeare-sorozata, s nem a várudvaron, hanem a vár előtt, mert abban az esztendőben a *Műemléki Felügyelőség* felmérései miatt nem volt szabad a várudvarba betenni a lábunkat. Nem bántuk meg végül is, hogy így indultunk. Hogy most miért a *Lear* került Nemzetiben szerződéses működésemet megkezdtem, az első munkám a *Rómeó és Júlia* volt. Azt gondoltam, hogy az akkori süvölvényekkel, *Kubik, Bubik, Rubold, Mácsai, Funtek, Hirtling, Kovács* Adél, új *Nemzeti Színház* felépítése kezdődhet el. A nemes hagyományok őrzésére és folytatására odahívtam olyan művészeket – például

A Magyar Nemzet tudósításában az események hátterét is kutatta:

…
A döntés hátteréről érdeklődtünk a gyulai polgármesteri hivatalban, ahol kérdéseinkre Jenei Gábor közművelődési felügyelő válaszolt. Elmondta, … a pályázatok természetesen végigjárták a hivatalos és szakmai fórumokat. A Színészkamara és a színházi kritikusok testülete Árkosi Árpád pályázatát ítélte a legjobbnak, a színészszakszervezet Sík Ferencet ajánlotta a testületnek, mivel ő már bizonyított. A város kulturális bizottsága is értékelte a pályázatokat, és közülük kettőt javasolt a képviselő-testületnek: Árkosi Árpádét és Sík Ferencét. Sík Ferenc mellett szólt még az a levél is, amelyet Sütő András küldött a város vezetésének.… Arra a kérdésre, hogy a szakmai szervezetek és a kulturális bizottság ajánlása ellenére miért esett a választás Csiszár Imrére, Jenei Gábor azt válaszolta, a meghallgatáson jó stílusban és megnyerő módon vázolta fel az általa elképzelt várszínházi modellt, s ott fordította maga felé a testület bizalmát.
Vajon változik-e a jövőben a Nemzeti Színház és a várszínház eddigi szoros együttműködése, kérdeztük végül. Mindenképpen lazulni fog ez az együttműködés, válaszolta Jenei Gábor, s minden bizonnyal visszakanyarodnak ahhoz a korábbi gyakorlathoz, hogy az ország teljes színházi életéből választanak majd művészeket.…(hanthy)

SZDSZ-kisgazda puccs Gyulán címmel címlapon hozza a Békés Megyei Hírlap a dr. Erdmann Gyulával (a képviselő-testület kulturális bizottságának elnökével, a várszínház igazgatói pályázatának bizottsági előterjesztőjével) készült interjút, aug. 31-én.

– Nem babra ment a játék – válaszolta. – Úgy döntött a testület, ahogy nem lett volna szabad egy dolgát értő testületnek. Négy éve dolgozom velük együttműködve. Csiszár Imrével semmi bajom. A bizottság hónapokon át sok irányból szerzett információkat, magam úgyszintén. Csiszár Imre pályáztatását például én kezdeményeztem, kitűnő rendezőnek tartom. Kérdés, milyen igazgató lesz. Nem a személye, a döntés ellen berzenkedem. A különféle testületek Sík Ferencet és Arkosi Árpádot ajánlották, Sütő András, Hubay Miklós, Gyurkovics Tibor, Erkel Tibor például Sík Ferencet javasolta. Miként a várszínház tanácsadó testületé, s egy-két szakmai szervezet is. A huszonegy éve Gyulán működő Sík Ferenc Havasi István mellett a várszínház meghatározó személyiségének számít.
Arkosi Árpád mellett is sok érv, sok támogatószemély és testület szólt. … A testület az előzmények ismeretében csak e két jelölt között dönthetett volna.
– Miért nem így történt?
– Megfoghatatlan és értelmezhetetlen. Bizarr szövetség alakult ki a kisgazdák és az SZDSZ között dr. Mátrai Mihály vezényletével. Sajnálatos, hogy Sík Ferencnek így kellett távoznia a teremből. Ennél többet érdemelt volna.

A Népszava más részleteket is lehoz, és azt is tudni véli, milyen politikai alku állt a háttérben:

Időközben a pályázati kiírást is átértelmezték. Igazgató helyett igazgató-művészeti vezetőben gondolkodnak. Ily módon Gyulán most két művészeti vezető van, lévén, hogy Sík Ferenc megbízása 1996-ig szól. Igaz, Sík szerződését senki nem találja. A megegyezés állítólag szóban történt. A politikai csatározások eredményeként született döntésben az MDF, az MSZP és a Fidesz többségében Síkra szavazott. Korábban állítólag ezt ígérték a kisgazdák is. A szóbeszéd szerint azonban az SZDSZ-esek szavazatukért székházuk visszaadását ígérték a kisgazdáknak, akik ily módon Csiszárra szavaztak.
– A végeredmény nagy meglepetés. Ebben szerepe lehet Csiszár meggyőző fellépésének is. Ez a döntés feladja a leckét az új igazgatónak, és a városnak is, amely a fejlesztésről, a nemzeti színházi kapcsolatokról nem mond le. Nagy kérdés, hogy Csiszár Imre minderre menynyire lesz képes – mondta dr. Pocsai Gábor polgármester.
Sík Ferenc egyelőre nem kívánta kommentálni a döntést. Könnyen lehet, hogy státusa, személye jogi viták tárgya lesz Gyulán. (Hantos Nagy László)

A politikai alku tényét később cáfolta dr. Mátrai Mihály társadalmi megbízatású alpolgármester, aki a színház működtetése körüli anomáliával, szertelenséggel és az ebből adódó anyagi nehézségekkel indokolta a Sík Ferenccel szembeni bizalomvesztést. A döntéskényszer is oka lehetett annak, hogy Csiszár nyertes lehetett csupán azzal, hogy tervezhető költségvetést ígért. Bármi is volt az ok, a szavazás előtt szinte kierőszakolt szünetben hangzottak el olyan érvek a képviselők között, amelyek megpecsételték Sík Ferenc sorsát.

Dr. Mátrai Mihály társadalmi megbízatású alpolgármester: az elmúlt évben már volt pályázat kiírva az igazgatói tisztségre. Akkor én is amellett voltam, hogy a színház élén maradjon Sík Ferenc, hiszen ismertem kiváló szakmai életútját. Reméltem, hogy sikerült

megtalálni Havasi István méltó utódját. Sajnos, nem sikerült.

Ennek aztán az lett a következménye, hogy a nyári szezonban kiéleződtek a várszínházzal kapcsolatos anyagi gondok. Elfogyott a pénz, volt, amikor a bemutató előadás előtti napon jelezték, hogy nincs pénz a bemutatásra. Ekkor kezdődött a kapkodás. Pénzt kellett szerezni – mely manapság nem megy könnyen –, illetve garanciákat kellett vállalni. Sor került a gazdasági koordinációs bizottság sürgős összehívására is. Miután ezen bizottság csak 2 millió forintig vállalhatott kötelezettséget, az ezt meghaladó összegre vonatkozó kötelezettségvállalás már a testület hatáskörébe tartozott. Látható volt, hogy ha követjük a korábbi gyakorlatot, akkor csak idő kérdése, hogy mikor válik finanszírozhatatlanná a várszínház. Ilyen gondok voltak az évi bemutatókkal kapcsolatban.
Szerencsére a Gyulai Várszínház jó hírnevére igen jeles szakemberek pályáztak. Sok jó közül lehetett választani. A kulturális bizottsági döntés után – ahol két pályázót egyenlő szavazatokkal támogatott a bizottság – félő volt, hogy a testület annyira megoszlik, hogy megint nem lehet eredményt hirdetni. Ekkor vetődött fel több képviselőben, hogy ezt nem engedhetjük meg magunknak, hogy ilyen jó szakemberek közül nem tudunk választani, mert ez esetben teljesen komolytalannak tekinthetnek bennünket, és nem valószínű, hogy egy újabb pályázat alkalmával magára valamit is adó, jó szakember pályázni fog.Ekkor javasoltuk, hogy próbáljunk megegyezésre jutni az igazgató személyében. Az MDF egyértelműen kijelentette, hogy csak Sík Ferencet tudja támogatni, minden más megegyezéstől mereven elzárkózott. Többen felvetettük, hogy Csiszár Imre – aki egyébként is kiváló szakember – testület előtt kifejtett álláspontja számunkra rendkívül szimpatikus.
Pályázata szerint ugyanis el kellene döntenie a megyének és a városnak, hogy milyen összegű támogatást tud biztosítani a várszínház részére. Így az igazgatónak abból a pénzből kellene gazdálkodnia, de úgy, hogy a bemutatandó darabok színvonala nem csökkenhet, legfeljebb a darabok száma. Ennek megfelelően minden bemutatóhoz költségvetést is ígért, minek köszönhetően tervezhetővé válna a várszínház gazdálkodása.
Ez eddig sajnos nem így volt. A műsorterv a költségvetés ismerete nélkül került elfogadásra, s a költségeket lényegében csak utólag közölték, kész tények elé állítva a döntéshozókat. Érthető, hogy ez tovább így nem mehetett. Ez késztette a képviselők nagy részét a változtatásra.
A képviselők tudatában voltak döntésük következményeinek. Minden alapot nélkülöz az újság azon értesülése, hogy a kinevezés mögött valamilyen ingatlan visszaadása, illetve az SZDSZ és a kisgazdák között megkötött pártpaktum állna. Ebben a kérdésben tudtommal a testületi ülést megelőzően semmilyen megbeszélés nem volt e két párt között.

Később hozza nyilvánosságra a Békés Megyei Hírlap azokat a leveleket is, amelyeket írók, színészek írtak Sík Ferenc mellett.

Kár érte

Nézzünk néhány utórezgést, amely ugyanakkor a döntés körülményeire is rávilágít. A következő hetekben nyílt levelek sora „szórakoztatja" a gyulai olvasókat, de nem derül ki, hogy Csiszár Imre megválasztásában, korábbi megkeresésében, felkérésében a városvezetésnek pontosan milyen szerepe volt, a nyilatkozatok ellentmondásosak.

A Gyulai Hírlap szeptember 9-i számában Erdmann Gyula lemondási szándékát cáfolja ugyan, de elégedetlenségét fejezi ki mind a képviselő-testület, mind a hivatali apparátus munkájával kapcsolatban.
„Nem először fordult ugyanis elő, hogy szakmailag előkészített előterjesztéseket egyszerűen félresöpör a testületnek egy olyan része, amelyik az adott ügyben szakmailag teljesen tájékozatlan, vagy éppen marginális érdekek mentén lobbizik. … Ez történt most is, … kineveztek egy harmadik személyt, aki az említett javaslattevő személyektől és testületektől nem kapott szavazatot sem. Ez így egyszerűen működésképtelen, megkérdőjelezi a szakértők, a szakmai testületek munkáját…"

Egy héttel később az újság hasábjain megszólal a várszínház új vezetője, de szót kap a régi is. Sík úgy véli:
„A dolgoknak van egy szubjektív-érzelmi, egy politikai és egy jogi része. Ezek személytől független kérdések. Egy biztos, a képviselők jó része a 31 éve kipróbált módszer helyett mást akar a várszínház életében. Hogy ez jó lesz, vagy rosszabb, tisztább vagy zavarosabb? Minden bizonytalan… Ami eddig történt a színházban, arra nemet mondott a testület. … Ennek a vezetői cserének a következményeiről fogalma sincs a »városatyáknak«. Félő, hogy ők még a várszínház előadásaiból sem láttak semmit. Csiszár Imre »munkásságát« pedig végképp nem ismerik. A képviselők valami ellen szavaztak. A határozatot én megvétózni nem akarom, de a várszínház jövőjével kapcsolatban szeretném majd szembesíteni az önkormányzati képviselőket a választóikkal."

Októberben sajtótájékoztatón elhangzik: „Sík Ferenc, a korábbi igazgató, művészeti vezető szerződése lejárt, így nem vesz részt a színház munkájában. Szó esett még arról is, hogy az új vezetés mintegy 10 millió forintos hiányt vett át a régitől, általában abból adódóan, hogy a produkciók menet közben drágultak és a pályázataik csődöt mondtak." (Gyulai Hírlap, 1994. 10. 21., 1. old., Sass Ervin)

A számadatok a megyei lapban kerülnek nyilvánosságra, és azt mutatják, hogy nem rossz tervezés az oka a hiánynak. A gazdasági igazgató, Ábrahám György elemzéséből kiderült, hogy a várszínház idei 10 milliós hiánya nem rossz tervezésből ered: annyit költöttek, amennyi előre látható volt. Drágák voltak a produkciók, az akkori igazgató azonban azt mondta: majd előteremtik rá a pénzt. Az állami támogatás évek óta 13,4 millió, 75 százaléknyi infláció mellett. Csökkent a megye és a város támogatása, ám a jegybevétel sokkal több, mint a korábbi években volt. Úgy tűnik, hogy a nagy alapítványoktól tervezett 12 milliós bevételnek búcsút inthetnek. Beszédes szám, hogy a kolozsvári opera például 170 fővel szerepelt Gyulán. A Mária evangéliuma a tervezett 3,3 millió helyett 4 millióba került. A Gül baba 3 millióval többért került színpadra, mint várták, a Bolero Flamenco előadásainak elmaradása miatt kalapból „elővarázsolt" előadásokra esténként 60–70-en vettek jegyet...(Kiss A. János)

Decemberben – mondhatni az utolsó szó jogán – a Békés Megyei Hírlapban interjút kér Andódy Tibortól, Szólni, szólítatlan.

Szólni, szólítatlan

Sík Ferenc elköszönő szép üzenete

Valami nincs rendben körülöttünk. Néha úgy tűnik, nem tudunk szépen se élni, se dolgozni, se elbúcsúzni. Meghalni se talán. Ami a munkát illeti: Sík Ferenc 21 évadon át volt a Gyulai Várszínház művészeti vezetője. Sok közös emlék fűzött össze bennünket, a várszínházi közönséget, az alkotókat és az események krónikását. Mint minden a világon, ezek az idők is tovatűntek. Az előadások emléke bizonyára még soká él a közönség lelkében, a régi interjúk pedig szinte az utolsó betűig elenyésztek. Ám ha a színház vezetője menni készül, mert arra kényszerül, illő lenne tisztességgel elbúcsúzni tőle. Gondoltam is egy szép karácsonyi beszélgetésre, már a címe is megvolt.: „A kapitány visszanéz". De most, először a két évtized alatt ő jelentkezett, szólni szeretne, szólítatlan. Íme:

— Számomra ez fontos pillanat — mondta Sík Ferenc. — Úgy érzem magam, mintha nyílt levelet írnék a gyulaiaknak, amelyben a hűségeskümet megerősítem. Csak annyi van benne: véreim, ti dübörgő ezrek, tagadjatok meg, mégis tiétek vagyok. Gyulainak érzem magam, és úgy gondolom nem csak én szerettem meg a várost, hanem a szeretet kölcsönös. Örülnék, ha majd ott pihenhetnék a várszínház legendás direktora, Havasi Pista barátom mellett. És semmi okom, hogy rossz szájízzel emlékezzek arra a két évtizedre, ami az életem értelme volt. Nagyon szomorúan mondom, hogy csak volt.

„Hiányozni fog a gyulai vár, a város közönsége, és az a hangulat, amely itt bennünket körülvett"

— Ebben a megváltozott helyzetben az ember a sebeit nyalogatva, megvert kutyaként elődalogha t. Valószínű, így tettem volna, ha nem érnék az intézményt azok a vádak, amelyek megalapozatlanok, ostobák és a magabiztos butaság bizonyítékai. Olyanok hangzanak el, hogy a gyulai vár egyetlen rendező és egy színházpróba színpada. Ha csak az idei szezont vesszük, akkor emlékezzünk — a teljesség igénye nélkül — a Kolozsvári Magyar Opera három produkciójára, a Madách Színház Mária evangéliuma című előadására, a Nemzeti Színház, az Operaház, a Fővárosi Operettszínház, a Művész Színház, a Vidám Színpad, a békéscsabai zenekar és egy gyulai táncos társaság tagjainak közreműködésére. Rendezőként nálunk dolgozott Bencze Zsuzsa, Iglódi István, Nagy Viktor, Agárdy Gábor és én is, aki a Lear királyt rendeztem. Hol van itt egy színház és egy rendező? De elővehetjük bármely korábbi évadot, hasonló a kép.

— Másik vád, hogy haknban gyerekeket nyaraltattunk Gyulán. Büszke vagyok, hogy valóban velünk volt az ott dolgozó színészek családja. És örülök, hogy olyan jól érezték magukat az emberek, hogy Gyulára hozták gyerekeiket, összekötve a nyaralást a munkával. Egyébként pedig a művészeknek az üdülés abból állt, hogy kánikulai hőségben és hűvös éjszakákon napi 8—10 órát próbált Bessenyei Ferenc, Sinkovics Imre és Kállai Ferenc. S ha vádként hallom, hogy évről évre ugyanazokat az arcokat láttuk, akkor boldog vagyok, hogy Kállai Ferenc évről évre hat hetet feláldoz a szabadságából Gyulán. Igaz, én is megpróbáltam segíteni, hogy ezt az időt kellemesen töltse, ha már megfizetni úgyse tudom.

— Valójában nem is a személyes sorsom aggaszt legjobban, hanem az intézmény jövőjét féltem. Az érdekel, hogy olyan szellemben folytatódik-e a munka, ahogy 31 évvel ezelőtt indult. Úgy érzem, hogy valamiféle etikai és esztétikai elkötelezettség adott erőt és tartást a Gyulai Várszínháznak. Ezt most veszélyben látom. Havasi Istvánnal közösen a folyamatosság és a megújulás egyensúlyára törekedtünk, ez volt a munkánk lényege. Így történhetett, hogy minden politikai vihart túlélve, nagy profilváltások nélkül sikerült megőrizni a szellemi műhely saját arculatát.

— Amikor szegény Havasi Pista meghalt, sejteni lehetett, hogy nagyon nehéz lesz a helyére megfelelő embert találni. Az elmúlt két évben ez nem is sikerült. Az igazgatói posztra érkezett pályázatokról az derült ki, hogy nem a megüresedett szerepkörre vannak jelentkezők, hanem valamire, ami ezt az intézményt más mederbe akarja terelni. Úgy tűnt, semmi nem fontos, csak az, hogy ne a régi hagyomány folytatódjék vagy a magam személyére lefordítva: bárki lehet művészeti vezető, csak én ne legyek. Mintha a színházat csak azért kellene elrontani, mert jól működik. Nem valamiért, hanem valami ellen szólt a képviselő-testület döntése. Lelkük rajta.

— Ha nagyon finoman fogalmaznék, azt is mondhatnám: valami büzlik Dániában. Hiszen a pályázatok kiírása és elbírálása körüli suskus enyhén szólva tisztázatlan. Én felajánlom a képviselő-testület bármely tagjának, hogy a gyulai kábeltelevízió kamerája előtt, egyenes adásban tisztázzuk a helyzetet. Ennyit megérdemelne a város közvéleménye. Mint ahogy „elismerésként" én is megérdemeltem volna a nyílt, egyenes beszédet. Ha azt mondják: öreg, más embert akarunk, adjuk meg neki a lehetőséget. Távozz békességben, én ezt megértettem volna. De ha engem is felkérnek, hogy vállaljam tovább, mert csak velem „lehet kézben tartani a színházat", és ugyanazok a vezetők mégis ellenem fordulnak, akkor ugye jogos a kérdés, hogy büzlik-e valami Dániában? Egyébként pedig 1996-ig érvényes szerződésem van, mely szerint a Gyulai Várszínház művészeti vezetője vagyok. Nem szeretnék jogi úton igazságot találni, örülnék, ha nem is kényszerítenének ilyen lépésre.

— Mondom, végső soron nem önmagam féltem. Engem talán igazol a Gyulai Várszínház elmúlt két évtizede. Készen van a jövő évi programunk is, amelyet teljes egészében megvalósítok vagy a fővárosban vagy más vidéki városban. Persze, hiányozni fog a gyulai vár, a város közönsége, és az a hangulat, amely itt bennünket körülvett. Bár most földi hatalmasságokkal csatázom, valójában nyugodt vagyok. Megnyugtat az érzés, hogy az végső elszámoláskor megbékélve tekinthetek vissza. Elmondhatom a nagy ítélőbírónak: édes jó Istenem, tessék megnézni a Gyulai Várszínházat. Ez volt az én életem.

***

Valami nincs rendben körülöttünk. Sok egyéb mellett félelmek és bizalmatlanságok telepedtek ránk. Sík Ferenccel bő két évtizeden át úgy éreztem, szövetségben élek. A Gyulai Várszínházért való tetteink kötöttek össze. Korrekt, tisztességes kapcsolatban voltunk. Számos beszélgetésünk végén soha nem kívánta ellenőrizni a kéziratot. Most az egyszer látni akarta. Kár.

ANDÓDY TIBOR

Fegyelmit is kapott a rossz gazdálkodás miatt.Decemberben adott interjújában is azt hangsúlyozta, amit korábban: nem ő számít, hanem a színház. Hogy biztosított legyen a méltó folytatás.
„Amikor megállok Havasi Pista sírjánál, akkor mindig eszembe jut: – Pista, annyival tartozom, hogy ennek az egésznek a méltó folytatásáról gondoskodni igyekezzek. Nem alszom addig nyugodtan… és az lehet pityipalkó, vagy akárki. Ez gondolom, nagyon olyan lehet, mint amikor az ember barátságban, de elválik a feleségétől. Azt gondolja, mégiscsak meg kell néznem, kihez megy ez az asszony…"
Fenti utolsó mondat megjelent: Békés Megyei Nap, 2015. január 18. p. 5., Kovács György

A végjáték

Sík Ferenc utolsó színpadi rendezése (a Nemzeti Színházban) George Bernard Show Pygmalionjának zenés változata, Fritz Loewe és Lemer darabja, a My Fair Lady. A musical színpadra vitele nagy vitákat generált. A Nemzeti Színház ekkor már javában a politikai lövészárokharc kellős közepén találta magát. Négy év sem telt el – de micsoda négy év! – azóta, hogy Molnár Gál Péter a fenti sorokkal köszöntötte a 60 éves Sík Ferencet. És a bemutató után gyilkos sorokkal igyekezett megsemmisíteni színészt, rendezőt, színházvezetést egyszerre. A rendezői munkát azonban jól tükrözi, hogy a Nemzeti Színház húsz éven keresztül a Sík Ferenc által kigondolt változatban játszotta a művet.

Ekkor azonban már voltak jelei annak, hogy nagyon megviselték a történések:
„Az utolsó darabja a My Fair Lady volt – amit nem is nagyon akart megrendezni, de utána még húsz évig játszották –, a bemutatón mondták nekem, hogy milyen sápadt a Feri. Gondoltuk, sápadt, mert nincs napon, állandóan benn ül a színházban. Soha nem panaszkodott.
Amikor azt a bizonyos utolsó karácsonyi interjút csinálták, azt láttam, hogy rosszul néz ki. Nem kézben hozta be a fát a tanyán, hanem kis kocsival húzta be. A cicánk ha szokás szerint a mellére ült, akkor levette onnan, annyira érzékeny volt. A stressz, ami a színház körüli történések miatt állandó volt, nem használt a betegségnek." (Sík Vera)

Az 1995-ös esztendő komoly feszültségekkel indult Sík Ferenc és a Nemzeti Színház számára.

Fonyó Barbara és Sík Ferenc a My Fair Lady bemutatója után

Az előző évi országgyűlési választás a Magyar Szocialista Párt földcsuszamlásszerű győzelmét hozta, akik pozíciójukat a Szabad Demokraták Szövetségével kötött kormánykoalícióval erősítették. A politikai alkuk során a kulturális élet irányítója a liberális Fodor Gábor lett. Nem volt titok, hogy a Nemzeti vezetőinek napjai meg vannak számlálva. A színházban is rossz hangulat uralkodott:

A vészterhes időszak okozta feszültség kívülről nem látszott a színház főrendezőjén. Felesége, Sík Vera ma is nehéz szívvel emlékszik vissza erre az időszakra:

Az utolsó időkben történt, hogy behívta a Nemzeti vezetőit Fodor Gábor miniszter, amikor már lehetett tudni, hogy nekik el kell jönni a színháztól, s találkoztam Kern Andrással, aki érdeklődött, hogy viseli Feri a történéseket. S mondtam, hogy Ferit nem érdekli ez különösebben. S másnap meghalt. Nekem az igazi érzéseit mutatta, imádtam, amikor felolvasta a kritikákat. De kívülre nem mutatott ebből semmit.
Volt egyszer egy gyomorvérzése, de komolyabb betegsége nem volt. Amiben végül is meghalt – az aorta aneurysma –, azt nem is tudtuk. Azt lehetett csak látni, hogy mindig sápadt volt, de soha nem panaszkodott. Ez egy olyan betegség, hogy vékonyodik az ér, egyszer csak szétdurran, a szívburok megtelik vérrel. Egy idő után annyira, hogy működni sem tud. Vele is ez történt.
Pénteken lett rosszul a Nemzetiben, miután Ablonczyval benn voltak a minisztériumban. Visszamentek a színházba, s ott elvesztette az eszméletét.

A Nemzeti vezetése elleni támadások olyan méretet öltöttek, hogy az már Sütő András is felháborította. Január 14-én – egy nappal azután, hogy Sík Ferenc kórházba került – Fodor Gábor miniszter kirohanásai kapcsán levelet írt a miniszterelnöknek.

„Levél Horn Gyulának
a Magyar Köztársaság miniszterelnökének

Igen tisztelt Miniszterelnök Úr!

Tragikus hír hallatán írom Önnek e néhány sort.

Január 13-án Sík Ferenc Kossuth-díjas művészünk, a Nemzeti Színház főrendezője szívinfarktus folytán kórházba került.

Sokkoló balhírek gyakori velejárója: a szívroham akkor sújtott le rá, mikor rádióhír formájában is nyilvánvalóvá lett az illetékes minisztériumnak az az elhatározása, hogy »új koncepció« ürügyén félresepri a Nemzeti mostani, legitim vezetőit. Tényekkel igazolható, hogy ez esetben is egy az ürügy, más az ok, ám ezzel nem rabolom értékes idejét. Hanem a legfontosabbról óhajtanám röviden megosztani Önnel aggodalmaimat.
Miniszterelnök úr! Egy utólagosan felülbírálhatatlan, törvényes-szabályos-tisztességes jellegében támadhatatlan pályázati bíráló bizottság egységes (6–0 arányú) döntését semmibe venni: elemi demokratikus követelmények lábbal tiprása.

Bizonyos vagyok abban, hogy szavaimat, kérésemet úgy értelmezi Ön, ahogyan írom, vagyis: a már-már elviselhetetlen, hatalmi-anyagi-irányzatbeli érdekcsoportok által keltett társadalmi feszültségek csökkentésének szándékával. Ezt Ön nem csupán hirdeti, de gyakorolja is, miként az MVSZ legutóbbi küldöttgyűlésén is bizonyította.

Épp ezért: elképzelhetetlennek tartom, hogy Ön is egyetértene egy olyan bíráló bizottsági döntés önkényes felülbírálatával, amelynek keretében '94 márciusában szerény személyem mellett a magyar kultúrának olyan jeles személyiségei voksoltak Ablonczy Lászlóra, mint: Hernádi Gyula, Nemeskürty István, Agárdy Gábor stb… Az említett minisztériumi szándék akaratlanul is azoknak a balkonoid sajtórágalmaknak, álorcás szerzőiknek adna erkölcsi elégtételt, akik bizottságunkat »korrumpáltnak«, lefizetettnek, érdekcsoportnak mocskolták büntetlenül.

Ez ellen – szükség esetén – testületileg is tiltakozni fogunk. Talán nem ismeretlen Ön előtt, hogy e galádság ellen én már korábban tiltakoztam a Népszabadság hasábjain. Eddigi konfliktusoldó tetteinek nagyrabecsülésével, megértését remélve tisztelettel, barátsággal köszönti Önt híve:

Sütő András"

Sík Vera a hétvégét gyakorlatilag a kórházban töltötte férjével:

„Pénteken már nem nagyon foglalkoznak a betegekkel, pénteken nem szabad kórházba kerülni. Hétfőn kezdték csak el igazán kivizsgálni. Akkor derült ki, hogy mi is a baja. Este fél kilenc körül már meg is halt.
Ez egy majdnem operálhatatlan betegség. Ugyanilyen

betegsége volt a Nemzeti korábbi igazgatójának, Marton Endrének vagy Kocsis Zoltánnak is, de nála idejében észrevette egy orvos barátja. Őt valahogy sikerült megmenteni. Ha a betegségét időben felfedezik, élhetett volna, hiszen az egész családja magas kort élt meg.

A kórházban hétfőn benn voltam nála. Nagyon jól nézett ki, reggel hajat mosott, s az ember nem gondolta volna, hogy ez az utolsó nap. Fél nyolckor voltam benn este, s mondta, hogy kilenc óra körül még hívjam vissza. Hogy mit érzett az egészből, azt nem tudom. Fél kilenc után felhívtam a kórházat, s egy nővér azt mondta, hogy nem mondhat semmit. Faggattam, hogy van a férjem, de csak azt válaszolta, hogy nem mondhat semmit. Kérdeztem, hogy meghalt? Erre is csak az volt a válasz, hogy nem mondhat semmit. Később kiderült, hogy akkor már halott volt. Ez alatt ment a színházban a Myfair lady, s amikor a színészek megtudták, hogy Feri meghalt...

Január 27-én ravatalozták fel a Nemzeti Színházban. Ahogy mondani szokták, aki élt és mozgott, mindenki eljött, hogy meghajtsa a fejét végső búcsúzásként. Nem hatott igazi meglepetésként, hogy Fodor Gábor miniszter nem tudott időt szakítani a tisztelgésre.

„A Nemzeti Színház előcsarnokában a színház dolgozói, köztük a művészek – Agárdy Gábor, Bács Ferenc, Béres Ilona, Császár Angela, Hámori Ildikó, Kállai Ferenc, Koncz Gábor, Kozák András, Szilágyi Tibor – váltották egymást a díszőrségben. Nem volt protokoll, nem volt harsogó gyászinduló, nem voltak beszédek, nem volt vendégkönyv. Egyszerűen csak kinyitották az ajtókat, s aki úgy érezte, az még egyszer, utoljára együtt lehetett Sík Ferenccel.
Jöttek a rendező kollégák: Kerényi Imre, Ruszt József, Szinetár Miklós. Jöttek a színészek vég nélküli sorban. Fejet hajtott a ravatal előtt a magyar színjátszás nagyasszonyától, Lukács Margittól kezdve Bitskey Tiboron, Kern Andráson, Lukács Sándoron, Gálvölgyi Jánoson keresztül a hócipős Selmeczi Tiborig és a ma még névtelen fiatalok sokaságáig szinte mindenki. Fel-feltűnt néhány politikus is: Mádl Ferenc volt kultuszminiszter, Horváth Balázs volt belügyminiszter, Fekete György, Bíró Zoltán, Juhász Judit, Csoóri Sándor, Csurka István, Csintalan Sándor. Búcsút vett Sík Ferenctől Szervátius Tibor, Szörényi Levente, Szuhay Balázs is.
Voltak, akik demonstrációra használták fel a kegyelet óráit. Sinkovits Imre például »az új diktatúra áldozatának« feliratú koszorút helyezett el, míg Makovecz Imre építész virág helyett egy röplapot tett a koporsó elé, amelyben a Közakarat Egyesület és a Magyar Szellemi Védegylet két másik szervezettel együtt Fodor Gábor művelődési minisztert azzal vádolja, hogy zaklatásával Sík Ferencet a halálba kergette, valamint mind a média, mind a kultúra területén kizárólagos hatalomra törekszik. A gyász néma óráinak végén a Nemzeti Színház művészei szép csendesen elénekelték az Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek...című dalt. A színházban este az Advent a Hargitánt játszották Sík Ferenc rendezésében.[54]
Sütő András is megemlékezett az együtt töltött évekről a temetés kapcsán:

„Amikor sokan szántak, de kevesen álltak mellénk a nyilvánosság terein: Sík Ferenc büntetőfórumok sújtó haragját volt képes a fejére vonni, hogy velünk, a Nagy Romlás tövében élőkkel szólhasson művészként a színpadról is. (…)Emberi szelídségével, minden esztétikai-etikai érték fölkarolásában példateremtő, európai szellemiségével Sík Ferenc pótolhatatlan nagyjaink sorát szaporítja a Styx vizének túlsó partján, ahol az utókor igazságos megítélése vár rá.[55]

Későbbi interjúiban sem feledkezett meg Sík Ferencről: *„A Nemzetiben Sík Ferenc szellemi szövetsége jelentett nekem új s új kísérleti lehetőséget a dráma műfajában. Nem a kísérleti színház értelmében, hanem a korábbi történelmi drámáktól eltérő, poétikus népi játék, a tragikomédia hangvételében készült munkák megrendezésével. Sík Ferenccel úgy működtem együtt közel másfél évtizeden át, mint korábban Harag Györggyel. Mindkettőjük halála nagy vesztesége a magyar színházi művészetnek."*[56]
A sajtóban tömegesen jelentek meg a méltató sorok. Igaz barátoktól, s a nem annyira igazaktól is – már nem volt ellenfél.

[54] Békés Megyei Hírlap, 1995. január 28–29.
[55] Sütő András temetésre írt búcsúsoraiból. Az írás többek között a Magyar Nemzet január 27-i számában is megjelent.
[56] Csépe Krisztina, Demokrata, 1998. október 15.
[57] Z. L. A színpadi hatás nagymestere, Sík Ferenc (1931–1995), Népszabadság, 1995. január 18.

Sík Ferenc felravatalozása a Nemzeti Színházban

„Furcsa tény, de mindig második emberként szabta meg színházak profilját. Pécsett, Gyulán, a Nemzetiben, politikai rendszertől függetlenül ült előtte valaki. Nyilván mindig szakértőnek számított. S a színi hatáshoz mindig nagyon is értett. Jelentős egyéniség volt, súlyos örökséget hagyott maga után."[57]

„Próbák szünetében vagy a Nemzeti Színházban lévő kuckójában, ha egymásra figyeltünk, mindig élveztem társaságát. Más volt minden környezetében, számomra leginkább a gyulai tanyáján volt otthonos. Elképzelte, és el is játszotta nekem, hogy majd mint öregember kinn napozik a tanyán, és megkeresik a fiatalok, kérdezik, hogy honnan jöjjön be a második felvonásban a szereplő. Ez a jelenet már nem kerülhet bemutatásra. Számomra az a kép marad meg legélesebben, ahogy egyik este a vár mellett, asszonyát átkarolva ballagott hazafelé. (…) Munkatársai tanár úrnak szólították, számomra ő a kapitány. Egy végvár igazi harcosa, aki csak győzelemre termett. Nyári estéken, ha majd az előadások idején felragyognak a csillagok, hiányozni fog egy fény, amely bő két évtizeden át világított. A kapitány szerette a tüzet, tudott is bánni a nagy lángokkal. Gyönyörű, gyertyafényes estjei az élőknek szóltak, holott az elköltözött lelkekért könyörög az imádság: az örök világosság fényeskedjék nekik. Jöhetnek az új fáklyavivők, mi pedig sirathatjuk az elmúlt időket, és örülhetünk is, hogy volt alkalmunk szép élményekben. A többi néma csend."[58]

Sík Ferenc életvidám ember volt, nem szeretett a halállal foglalkozni, ám mintha csak érezte volna, milyen rövid a hátralévő idő, halála előtt kevesebb mint egy évvel szóba hozta a dolgot egy interjúban:

„Amikor békéscsabai diák voltam és Gyulára mentünk kosárlabdázni, megesett, hogy visszafelé jövet lelöktek bennünket a bicikliről. Udvarolni se volt veszélytelen a szomszéd várban, mert verés lett a vége.

[58] Andódy Tibor, Békés Megyei Hírlap, 1995. január 18.
[59] Békés Megyei Hírlap, 1994. március 31.

Sík Ferenc temetése Békéscsabán

Érettségi után, huszonöt év múlva kerültem ismét Gyulára, és ott is ragadtam. Megszerettem a várost, s úgy érzem, engem is befogadtak. Gondban lennék, ha most arról kellene döntenem, hogy majd hol temessenek el. Békéscsabán, ahol édesanyám és több rokonom nyugszik? Úgy érzem, számomra Gyula adjon majd végső pihenést. Ott van a hazám."[59]

Ám végül mégsem Gyulán, hanem szülővárosában, Békéscsabán temették el. Sík Ferencet családja körében, január 31-én helyezték örök nyugalomra.

„Békéscsabán, a Ligeti sori katolikus temetőben tegnap kísérték utolsó útjára Sík Ferencet, a Nemzeti Színház Kossuth-díjas főrendezőjét. Mintegy kétszázan – hozzátartozók, barátok, pályatársak, tisztelők – búcsúztak a 64 éves korában elhunyt művésztől.
A katolikus gyászszertartást Bielek Gábor apátplébános vezette. Gyula városa nevében a volt polgármester, dr. Pocsay Gábor búcsúzott az elhunyttól. Búcsúbeszédében elmondta: Sík Ferenc Havasi Istvánnal együtt évtizedek alatt hozta létre a nemzet nyári színházát, amely színház volt a szó legnemesebb értelmében: magyar és európai hagyományokat őrző, ugyanakkor fájdalmasan mai."[60]

Megszólalt az egykori pécsi barát, munkatárs, Czímer József is:

„Ő. Ahogy mondani szokták, két végén égette élete gyertyáját. Mennyit korholtam, hogy valósággal szétszabdalja magát, vonuljon vissza egy kissé önmagába, pihentesse kissé tehetségét, ez jót tesz az elmélyedésnek is. Erre a pihenésre képtelen volt. Az élete, mint a legtöbb művészé, nem a sajátja. Az újabb és újabb eredmények, feladatok üzése rabszolgaság. A művész a múzsa rabszolgája, az uralkodik fölötte. És néha meg is öli, megteheti. De jól tudjuk, meghalni csak azért érdemes, amiért élni is érdemes volt, Ám azt is tudjuk, hagy ölni nem csak a Múzsa tud. Az életet sokféleképpen el lehet venni."[61]

[60] Eltemették Sík Ferencet, Népszabadság, 1995. február 1.
[61] Czimer József: Fájdalmas, kusza gondolattöredékek Sík Ferenc barátom halálhírére

1995. október 24-én Sík Veronika férje – emlékének ápolása céljából – megalapította a *Sík Ferenc Alapítványt.*
Az Alapítvány kuratóriuma: Elnök: Makovecz Imre, tagok: Ábrahám Dezső, Cselényiné Szántó Erzsébet, Hernádi Gyula. *(2006. május 15-től az elhunyt Ábrahám Dezső, illetve Hernádi Gyula helyét Márkiné Tamás Judit és Kubik Anna vette át.)*

Az alapítvány további célkitűzése magyar szerzők művei bemutatásának támogatása, illetve támogatói adományok kezelése az alapítvány céljaira. Az alapítvány létrehozta a Sík Ferenc-emlékdíjat (Sík Ferenc-emlékgyűrű).

Az emlékgyűrűt az alább felsorolt művészek nyerték el:
AGÁRDY GÁBOR – 1996.
FÜLÖP ZSIGMOND – 1997.
SINKOVITS IMRE – 1998.
CSERNUS MARIANN – 1999.
VARGA MÁRIA – 2000.
MOÓR MARIANNA – 2001.
ŐZE ÁRON – 2002.
BEDE FAZEKAS SZABOLCS – 2003.
KUBIK ANNA – 2004.
IFJ. JÁSZAI LÁSZLÓ – 2005.
BÉRES ILONA – 2006.
SOLTÉSZ BÖZSE – 2007.
CSURKA LÁSZLÓ – 2008.
TÓTH ÉVA – 2009.

Az alapítvány három alkalommal a kuratórium által különdíjat, egy-egy emlékplakettet is kiosztott, amelynek odaítéléséről a kuratórium döntött.

Sík Ferenc-emlékplakettet az alább felsorolt művészek nyertek el:
SZAKÁCSI SÁNDOR – 2002.
BOTÁR ENDRE –2007.
SZÉLYES IMRE – 2009.

Az alapítvány díjosztó működése a 2009-es emlékgyűrű átadását követően technikai okokból szünetel. Makovecz Imre 2011-es halála óta az alapítvány gyakorlatilag csak névleg működik.

*

Halála után nem sokkal Gyula Város Önkormányzata és a Gyulai Várszínház létrehozta a Sík Ferenc nívódíjat. A díjazottak személyére a Gyulai Várszínház Művészeti Tanácsadó Testülete tesz javaslatot.

*

1997-ben – Havassy Péter igazgatósága idején – a gyulai Erkel Ferenc Múzeumba került Sík Ferenc 427 darabból álló, főként néprajzi tárgyakat tartalmazó hagyatéka, amely azóta is a múzeum önálló gyűjteményeként szerepel, Sík-gyűjtemény néven.

*

2004-ben a Nemzeti Színház örökös tagjává választották.

*

2006- ban Sík Ferenc posztumusz Magyar Örökség díjat kapott. A díj átadásán Kubik Anna így emlékezett:

Nemzet-szín tarisznya
„Haj! regő rajta,
indult vándorútra!
Haj! regő! Rajta-
NEMZET-SZÍN TARISZNYA”

– írta tréfás köszöntőjében Sinkovits Imre Sík Ferenc 60. születésnapjára. Igen, a tarisznya, benne kis és nagy határidőnapló akkor-még senkinek-nem-volt aranyos szegéllyel, csontnyelű vagy (ahogy épp kedve tartotta) gyöngyház bicska, 3–4–5–6 könyv, s aztán a mindig fájó lábakon, ha lehet, papucs bőrből, mellközépig kigombolt ing télen-nyáron, napbarnított, széltől cserzett arcán széles vidám, gunyoros mosoly (kinek mi járt), mely azonban mindig dallamos kacagásba csapott át; egy kötöttségeket nehezen bíró, minden porcikájával szabadságot áhító, ízig-vérig színházi ember „kellékei”. Ahogy Sütő András fogalmaz: a nyitottság ars poeticáját gyakorló főrendezőé…
Sík Ferenc Békéscsaba szülötte, idén tavasszal lett volna 75 éves. Magyar–történelem–francia szakos tanárként diplomázott, majd az Állami Népi Együttes szólistájaként végigtáncolta a világot, ám ’56 után szakítani kényszerült szeretett hivatásával, s egy ideig segédmunkával kereste kenyerét. A Színház- és Filmművészeti Főiskolát rendező szakon végezte el, rajongott mestere Nádasdy Kálmán volt, kit nagy

kedvvel idézett-utánzott élete végéig! Színészeknek szóló intelmei – kedvenc tanára hangján – sokunk fülébe csengnek ma is.
Pécsett tanulta meg a rendezői szakma alapjait, operettekkel kezdte, s igen komolyan vette, nem titkoltan szerette és meg is újította e műfajt! A ritmus tisztelete, a zene mindig meghatározó eleme maradt prózai rendezéseinek is. A több mint másfél évtized, melyet Pécsett töltött, a színház egyik legsikeresebb korszaka volt. Már itt is óriási csatákat vívott a hatalommal egy-egy magyar dráma érdekében!
1973-tól a Gyulai Várszínház művészeti vezetője lett, közel két évtizedig. Legendás munkabírása volt, s az a bizonyos tarisznya mindig csordultig telt volt tanulmányokkal, folyóiratokkal, kottákkal… Csak tiszta, friss, hiteles forrásból merítkezett. Itt, Gyulán, ahogy Pécsett is s később a Nemzeti Színházban, legfontosabb feladatának a kortárs, XX. századi magyar szerzők sokszor tiltott, tűrt vagy éppen hogy csak támogatott darabjainak bemutatását érezte. Megteremtette a Gyulai Várszínház sajátos művészi arculatát, sehol máshol nem látható magyar történelmi drámákkal, koncertekkel, táncestékkel, strandszínházzal, tószínpaddal, lírai estékkel, gyermekszínházi programokkal… Úttörőként e kis hazában csodás fesztivált rendezett minden nyáron, román, szerb, szlovák alkotókat hívott meg, határon túli magyar színészeket foglalkoztatott anyaországi művészekkel együtt… S színházon túli barátsága jeléül ugyanezekkel a művészekkel tanyáján tölgy, nyír- és nyárfacsemetéket ültetett. Ahogy Ablonczy László írja: megteremtette a Duna menti népek szellemi otthonát, hazáját.
1982-től a budapesti Nemzeti Színház rendezője, majd 1991-től főrendezője volt olyan nehéz korszakban, melyben divatos volt e színház puszta létét is, hát még hivatását, egyedülállóan fontos feladatát is megkérdőjelezni. Kortárs rendezőkkel ellentétben Sík Ferenc mindig a társas gondolkodást helyezte előtérbe. Körülvette magát fiatalokkal, új tehetségeket fedezett fel, s velük együtt örült sikereiknek!
Reneszánsz emberként élte, élvezte az életet. A JÁTÉKOT hirdette mindenekfelett, mely játék persze véresen komoly küzdelem, kis népünk sorsának-létének alapja, meghatározója. E felismerés kötelezte Őt el egy életre a magyar dráma ügye mellett. S az Ő teremtő tehetsége sokadszorra is makacs következetességgel vállalta a kockázatot s a felelősséget. 180 darabot állított színpadra, s ebből 125 magyar dráma volt olyan szerzők tollából, mint Illyés Gyula, Németh László, Háy Gyula, Székely János, Hernádi Gyula, Tamási Áron, Sütő András, Weöres Sándor, Páskándi Géza, Hubay Miklós.
Maradandó értéket teremtett a jelen s a jövő nemzedékének. Szívélyességével, örök derűjével, minden esztétikai, etikai érték felkarolásával, európai szellemiségével példaként áll előttünk.
Tíz éve már, hogy visszatért szülőföldjére, s a békéscsabai temetőben nyugszik.

Kedvenc, sokszor ismételt Kazinczy-idézete így hangzott:

„Jót s jól
Ebben áll a nagy titok,
Ha ezt nem érted
Szánts–vess és hagyd
Másnak az áldozatot.”

Tartotta magát ehhez utolsó kétségbeesett leheletéig, s nem hagyta másnak az áldozatot.
Tamási Áron szavaival:
„TÁNCOLT A FÖLDÖN S FELLIBBENT A LÉGBE
MIKÉNT EGY TÜNÉKENY S JÁTSZI FOLT”

*

2010-ben az Állami Népi Együttes posztumusz örökös tagjává választották. A díjat az együttes 55. évfordulója tiszteletére 2006-ban alapították. Sík Ferenc tizedikként kapta a posztumusz díjat.

*

2011. március 27-én, a színházak világnapján, születésének nyolcvanadik évfordulóján, Békéscsabán az Ibsen Ház egyik oktatótermét róla nevezték el, és ott helyezték el szobrát, melyet Mladonyiczky Béla készített.

*

2015. január 16-án, halálának huszadik évfordulóján, a Nemzeti Színház második emeletén, a bal oldali balkonok bejárata felé vezető folyosón elhelyezték és felavatták Sík Ferenc mellszobrát. Vidnyánszky Attila, a Nemzeti főigazgatójának köszöntője után Rubold Ödön olvasta fel Ablonczy László megemlékezését.

Szobrának avatása a Nemzetiben

Kedves Emlékező Gyülekezet!
KACAGÁSA visszahangzik évtizedek mélyéből, amint a gyulai, Snassznak becézett Park Hotel teraszán vállán szütyőjével megjelent. Jó reggelt kívánt az uraknak és asszonyságoknak, s miközben szódával kért egy feketét, elővette naplóját és feladatait sorrendezte, fénylőn kék szemével fel-feltekintve pajkos derűvel faggatta a kávéházi népet az éjszakáról. Valaki panaszolta: nem aludt, mert a falon át is hallotta Őzét, amint Ady verseivel váltogatta a világot. Hubay Miklóst majd békíteni kell, mert hajnalban, amikor pótdialógját írta darabjához, a szervező Jóska vezetésével
mámorosan érkező bározó brigád megbénította ihletét. A csevej-tűzijátékban lassan az is közüggyé szivárgott, ki kivel virradt. Időközben Feri szólította a portást: hívná a külügyet: segítséget kér, mert Tocilescu, a bukaresti Bulandra rendezője még mindig nem kapta meg útlevelét, s a munkát már kezdeni kellene. [..]
Szétszéledtek a népek, hogy krudélis mesterségüket gyakorolják. Indult a nap, de a művészeti vezető azt is tudni akarta, rendben van-e minden Szanazugban, mert Csurka Laci gulyást főz a kompániának; s azt is, előadás után a Rondella készülten fogadja-e a színitársaságot. Sík Feri figyelme, szívmelege, közösségszeretete beragyogta a gyulai nyarakat. Valamikor a hetvenes évek közepén kezdtem érteni őt.
Amikor Illyés Gyula Dupla vagy semmi című darabját rendezte Pécsett, a Halál intésére induló Bábjátékos búcsúja azért nem volt oly siratnivaló, mint a költő írta, mert Feri nem két, hanem száz életet élt, s a színház örökkévaló káprázatában az estéli játék előtti és utáni létünket is reményes dimenzióba emelte. „Minden percünk kis, magyar fátum" – mondja Ady, Sík Feri válasza: beteg századokért eleget lakoltunk. Elő a virtussal, legényesen, ha kell, akár keserves kacajjal, de újra kezdeni!
SZÁMOLNI IS BAJOS, Feri hányszor kezdte újra. Csabai legény, aki a cserkészregős élet, Féja Géza, Rábai Miklós szellemkörében érlelődve az Állami Népi Együttes szólótáncosaként vasfüggönyös időkben járta a világot. A tapszuhatagos esték után kézjegyéért Párizsban, Brüsszelben, Budapesten úgy álltak sorba a nézők, mint ma a popcsillagokért. Aztán lakolt a forradalom fátumáért. Még tüzépes szeneslegény se maradhatott, de a trógerek embersége éltette: elűzött társuknak kifizették a villamosjegy árát, hogy a nincstelenségben naponta velük ebédelhessen.
1957–58-ban élte-szenvedte Ady sorait: „Minden olyan reménytelenség,/Ami ma a szívünkben magyar" – de mégis újra kezdeni! Az Ecseri lakodalmas és a Kállai kettősvirtuóza a Főiskola Öregdiákjaként osztályvezető tanárával, Nádasdy Kálmánnal Kodály Zoltán becsülésében találkozott. Így Sík Ferenc a színházteremtés képzetében másként moccant, minthogy nyugati divatokkal tetszelegjen a mélyen tisztelt szakmának. Krisztusi korban szerzett diplomája mégsem lett a magyar játékszín megváltásának kóser-pecsétje: Egerben majd Pécsen operettévek iskolája következett.
Czímer József dramaturg tekintélye és igénye formálta a magyar dráma műhelyét a Mecsekalján, ebben lett szellem-társa Sík Ferenc. Aki visszhangos Shakespeare-rendezései mellett is vállalta az aranymosást, vagyis Kodály és Bartók hazájában a néptánc emlékezetét is beépítve új és magyar színházi formanyelv kimunkálásának feszült. A Dupla vagy semmi sikerének örömében Illyés Gyula azt mondta: további darabjaimra elővásárlási jogod van! Rendezte is egymásután keserves játékait; Hernádi Gyulát a Falanszterrel avatta színházi szerzővé; s a Pécsi Balettet is bevonva kultikus játékként ő állította először színre a csaknem fél évszázad múltán előkerült Tamási-drámát, az Ősvigasztalást. A tánc, a népi játék, a zene összhangzatában Kodály Háry Jánosát mesélte varázslatos képzelettel. [..] Szorult a szíve, amikor roppant, derékba tört az Ügy; már próbálta Csurka István Deficitjét, amikor Pécs országgyűlési képviselője, Aczél György betiltotta. Hasonló sorsot szenvedett Weöresnek a város jubileumára írt Kétfejű fenevadja is, amely azóta a modern magyar dráma klasszikusává emelkedett.
BÉKÉS HŰ FIÁT pécsi rangja már arra is hitelesítette, hogy nyarait feladva, „Nyugat legkeletibb zugában" két évtizeden át Kelet-Közép-Európa fesztiválvárosává emelje Gyulát. Illyés bátorította őt s a város vezetését: ne akarjátok utánozni az „elfuserált" pesti divatot, mert az a provincia. Európaiak akkor vagytok, ha a gyulaváriak sorsába vágó szellemben dolgoztok! És Sík Ferenc példa-műhelyt szervezett. Ahol a történelem kérdései, a honi drámaírók, a határon túli magyar szerzők, művészek mellett, szlovák, román, szerb alkotók és színházak otthonra találtak. Koncertek, tanácskozások, az egyetemes magyar költészet estjei, s annyi más esemény is igazolta: Gyula szellemi sugárközpontként működik. [..] Amikor az

ifjú vezető-fogat Pesten azt hirdette: nem tudja mit jelent Nemzeti Színházat művelni, néhányan Kolozsvárra siettünk Harag György színházát nézni, nyaranta pedig Gyulához ragaszkodtunk. Aztán amikor a kettő összekapcsolódott, Székely János Caligula helytartójának gyulai előadása Harag György rendezésében nemcsak a várszínház, hanem a magyar színházi élet kivételes pillanataként maradt meg. Sík Ferenc érdeme az önzetlenség és a kockázat bátorsága is. Ilyenképpen avatta hivatásos rendezővé a szegedi egyetemi színjátszók kiváló rendezőjét, Paál Istvánt, Romeo és Julia rendezésének hármas szereposztásával a Nemzetiben 1983-ban egész színésznemzedéket indított a fény felé. Az Advent a Hargitán színpadra állításért vívott küzdelmét vele élhettem, hogy 1985 őszén micsoda állhatatos harcban és diplomáciában avatta sorsává Sütő András és a szögesdrót mögé kényszerített magyarság ügyét.

Tisztelt emlék-állító gyülekezet! Bocsánatukat kérem gyöngeségemért. Két évtized múltán sincs erőm beszélni közös, három és fél éves, napi tizennégy-tizenhat órás színházépítő küzdelmünkről. A társulat ragaszkodását is érezve mélységes szeretetben dolgoztunk azért, hogy képviseljük: sorsunk háza a Nemzeti! Amikor 1991 áprilisában átvettem a Nemzeti vezetését, vélhetően találkozásunk öröme csöndesítette szívének alig egy hónapos lüktető sebét. Márciusban, 60. születésnapját hiába köszöntötte pompás regöléssel Sinkovits Imre („Hej! Hogy is mondjam:/ szívünk Veled dobban!!"), mert előtte a pezsgős koccintáskor szólította fel: adja be nyugdíjaztatási kérelmét!

Önmérséklete változatlan volt: nem ő a fontos, hanem a Nemzeti! Jöjjön dolgozni Funtek Frigyes Párizsból, Pintér Gábor a Vajdaságból, Kincses Elemér Marosvásárhelyről, Mensáros László a Barcsay utcából. A kolozsvári Frunza rendezze a Cseresnyéskertet, Andrzej Wajda a Menyegzőt, Novák Tata Honvédes legényeivel Kelemenkedjen, Iglódi Pista pedig a Várban dolgozzon a fiatalokkal. Feri fáradhatatlanságában Gyulát sem hanyagolta; viaskodott a műemlékvédelemmel, mert a vár színpadát örök bezárás fenyegette. Aztán újabb szívütés: el-elfúló sírással búcsúzott a gyulai temetőben: társa a gondokban, Havasi Pista szíve végzetesen feladta a harcot 1993 tavaszán. De a Sík-tanyán Ferke, Siki, Gabi bá' Kutyu, öregek és fiatalok, drága színészei változatlanul ültették a jövőt ígérő cserjéket, csemetéket. Egyedül küzdött a Végen, mígnem neki lett vége. Nem itt a helye, hogy elbeszéljem a gyulai önkormányzat illetékeseinek alávalóságait 1994 májusából. Feri nem a tisztét siratta, hanem felismerte a fönti pártpolitika sugalmazását. A terv világos: a nemzeti gondolat megsemmisítése. Kerecsényi kapitány jaj-levele idéződött benne: „Mert elegek nem vagyunk a Ház megtartására…." – és következett a Nemzeti. FODOR GÁBOR miniszter 1995. január 12-én, csütörtökön, délután ötre hivatott. Némi késéssel érkezett, s nyájasan kezdte. Emlékezett odahagyott múltjára azzal, hogy a Fidesz-sejtek hívására pesti kollégiumokban és a pápai, győri táborokban egyedüli színháziként beszéltem teátrumi helyzetünkről. Aztán szétnyitotta mappáját, s onnan olvasta emberei által szerkesztett pontjait. Fodor Gábor nem járt a Nemzetiben. Sikerszériában voltunk; Tündöklő Jeromos, A tanítónő, My Fair Lady, s a holocaust emlékére a KZ Oratórium, de ez nem zavarta teóriás határozottságában.

Közölte: a Nemzeti feladatáról tanácskozást szervezznek. Megdermedt, amikor tudattam: 1993 májusában Catherine Lalumière-nek, az Európa Tanács főtitkárának védnökségével Romániától a Baltikumig tizenkét nemzeti színház vezetőinek részvételével vitattuk meg a tennivalókat. Felajánlottam a mintegy száz oldalas jegyzőkönyvbe rögzített tanulságokat, de Fodor úr nem igényelte. Feri már nagyon várt a Nemzetiben. Beszámoltam a magas röptű eszmecseréről. Színházi embernek Shakespeare-től, Örkénytől, Páskánditól tanult rutinja van az alant szárnyaló politikust és szándékát felismerni. Röpke elemzés után Ferivel egyetértettünk: a madaras miniszter röptetésünket készíti elő. „Majd még visszajövök" – mondta Feri, és behúzta az ajtót. Késő estébe nyúlóan hiába vártam.

Másnap délelőtt közös utunk volt határon túli ügyekben. Szokatlanul hallgatott a megbeszélésén, s amikor visszafelé taxiztunk, csak annyit mondott: „Azt nem vehetik el tőlünk, hogy becsületes színházat csináltunk." Aztán már viaszsárga arccal, hordágyon láttam újra, amint a mentősök a liftbe gurítják, mert visszaérkezésünk után azonmód rosszul lett. Infarktusgyanú! Szombaton, amikor a Kútvölgyi kórházban ágya szélén ülve beszámoltam az elmúlt órák történéseiről a kétségbeesés ködpárába vonta mosolyos-azúr tekintetét. Aztán január 16-án, hétfőn este már a Városmajori kórházból csapott be a végzetes támadás híre: Feri aortája szétrobbant. Virágénekeink nyelvén, oly hozzá illő poétikussággal szólva: megszakadt a szíve.

Január 27-én a színház előcsarnokában ravataloztuk fel. A társulat tíz és délután három óra között folyamatos váltásban vigyázta koporsóját és megrendülten figyelte a virággal, koszorúval, főhajtással, sűrű sorokban tüntetés-erejű némaságban áradó gyászolókat. Húsz év múltán reményem: a Nemzeti Színház szobor-panteonjában Sík Ferenc keserves tekintete a Dupla vagy semmi Bábjátékosának örök testámentumos figyelmeztetésével él közöttünk: „Letiportátok magatok közt is, aki jót akart. Nos, mulassatok!"
Köszönöm megtisztelő figyelmüket és türelmüket.
Ablonczy László

2015. március 25-én, halálának huszadik évfordulója alkalmából a család és a II. Kerületi Önkormányzat emléktáblát helyeztek el egykori lakóháza falán. Madarassy István alkotásán stílszerűen egy Illyés Gyula-idézet szerepel:
„Így maradok meg hírvivőnek
Őrzeni kincses temetőket."

*

2016. június 7. Békéscsabán a színház vezetése Sík Ferenc rendező tiszteletére átkeresztelte az Ibsen Stúdiószínházat Sík Ferenc Kamaraszínházzá.

*

2016. második felében megjelent Niedzielsky Katalin Élt, halt a színházért című kötete, amely az újságíró, szerző Sík Ferenchez kapcsolódó írásait tartalmazza.

*

2017 júniusában országos színházi díjat alapított a Békés Megyei Önkormányzat, melyet Sík Ferencről neveztek el. A létrehozott országos színházi díjjal a Békés megyei születésű Kossuth- és Jászai Mari-díjas rendező, Sík Ferenc színházi öröksége, munkássága előtt tisztelegnek.
A Sík Ferenc-díj a magyar ősbemutatókért elnevezésű elismerésben olyan rendező vagy társulat részesülhet, aki vagy amely sokat tett a magyar drámákért, az ősbemutatók megszületéséért.
A díjjal emlékplakett és oklevél jár, előbbit – Sík Ferenc jellegzetes alakját idézve – bőrtarisznyában adják át.

Figyelmesen olvasva a fentieket, nemigen mondhatjuk, hogy Sík Ferencet halála után elfelejtették volna. Óvatosan még úgy is fogalmazhatunk, hogy kevesen kapnak nála nagyobb és több figyelmet és elismerést haláluk után. Aki azonban közel állt hozzá, ismerte örömeit, bánatait, munkásságát, hitét a színházban, a magyar drámában, vagy aki utóbb ismerkedik meg gazdag életútjával mégis úgy érzi: valami nincs rendben Sík Ferenc körül! Nincs a helyén a magyar színházi világban, nem értékelik kellőképpen mindazt, amit életében alkotott. Persze nagyot változott a világ, s benne, mint minden művészet, a színház is 1995 óta. Ám sokan – egyebek között ezen könyv létrehozásának mozgatói – úgy gondolják, hogy a Békéscsabáról indult, táncosból lett rendező munkássága jóval nagyobb értéket képvisel, mint ahogyan azt ma a magyar irodalom, a magyar színház kedvelői és barátai ismerik. Sík Ferenc nem egy kedves, bohém – vagy éppen link – jelzővel és egy kézlegyintéssel elintézhető színházi figura, hanem a magyar rendezők élcsapatához tartozó művész, aki a színjátszás teljes spektrumát ismerte, aki újat hozott rendezéseivel a színház világába, aki elkötelezetten küzdött a magyar drámák színre viteléért. Jelen kötet nem titkoltan azzal a céllal készült, hogy kiszélesítse az ismereteket színházi és színházon kívüli tevékenységéről. Hogy minél több emberben tudatosuljon, mit és miért csinált ez a konok, hitében kitartó, de a szó minden értelmében életvidám, nagyszerű ember. Ha az olvasó az utolsó lapokon túljutva azt érzi, hogy többet tud Sík Ferenc életéről, szándékairól, megszállottságig elmenő színházszeretetéről, a magyar dráma ügye iránti elkötelezettségéről, mint korábban, akkor elértük célunkat...

Rendezései (a teljesség igénye nélkül...)

Brecht–Weill: KOLDUSOPERA
Molnár Ferenc–Zerkowitz Béla: DOKTOR ÚR
Gárdonyi–Kárpáthy: EGRI CSILLAGOK
Arbuzov: IRKUTSZKI TÖRTÉNET
Behár György–Szedő Lajos: ÉJFÉLI RANDEVÚ
Alberto Alonso:
A VERONAI SZERELMESEK MÁRTÍRIUMA
Vészi Endre: EMBER A SZÉK ALATT
Babay–Buday: HÁROM SZEGÉNY SZABÓLEGÉNY
Goldoni: KÉT ÚR SZOLGÁJA
Kacsoh Pongrácz–Petőfi Sándor–Bakonyi Károly:
JÁNOS VITÉZ
Nemeskürty István: HOLLÓSZÁRNYÚ ENYÉSZET
Victor Hugo: HERNANI
Kálmán Imre: MARICA GRÓFNŐ

Lehár Ferenc: LUXEMBURG GRÓFJA
Heltai Jenő: LUMPÁCIUSZ VAGABUNDUSZ
Julius Brammer: CIRKUSZHERCEGNŐ
Móricz Zsigmond:
NEM ÉLEHETEK MUZSIKASZÓ NÉLKÜL
Brecht: ÁLLÁTSÁTOK MEG ARTURO UIT!
Dürrenmatt: A FIZIKUSOK
Alfred Grünwald: BÁL A SAVOYBAN
John Whiting: ÖRDÖGÖK
Bródy Miksa: LEÁNYVÁSÁR
Luigi Pirandello: NEM TUDNI, HOGYAN
Huszka–Martos: GÜL BABA
Hernádi Gyula: FALANSZTER
Rjazanov–Braginszkij: MUNKATÁRSAK
Hernádi Gyula: ANTIKRISZTUS
O'Neill: MARCO POLO MILLIÓI
René de Obaldia: VADNYUGATI SZÉL
Száraz György: A NAGYSZERŰ HALÁL
Shakespeare: TÉVEDÉSEK VÍGJÁTÉKA
Oscar Straus: A CSOKOLÁDÉKATONA
Csák Gyula: TERÉZIA
Illyés Gyula: DUPLA VAGY SEMMI
John Steinbeck: EGEREK ÉS EMBEREK
Shakespeare: A VIHAR
Illyés Gyula: ORFEUSZ A FELVILÁGBAN
Tamási Áron: ŐSVÁGASZTALÁS
Vörösmarty Mihály: CSONGOR ÉS TÜNDE
Csiky Gergely: KAVIÁR
Illyés Gyula: DÁNIEL AZ ÖVÉI KÖZÖTT
Lászlóffy Csaba: NAPPALI VIRRASZTÁS
Sárospataky István: TÁNCPESTIS
Huszka Jenő: MÁRIA FŐHADNAGY
Shakespeare: TITUS ANDRONICUS
Hubay–Vass–Ránki:
EGY SZERELEM HÁROM ÉJSZAKÁJA
Weöres Sándor: A HOLDBÉLI CSÓNAKOS
Kodály Zoltán: HÁRY JÁNOS
Michel de Ghelderode:
A NAGY HALÁL BALLADÁJA
Illyés Gyula: HOMOKZSÁK
Kodály Zoltán: SZÉKELY FONÓ
Sárospataki István: FEKETE TŰZ
Illyés Gyula: SORSVÁLASZTÓK
Bartók Béla–Balázs Béla:
A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA
Bíró Lajos: A CÁRNŐ
Dumas: A KAMÉLIÁS HÖLGY
Móricz Zsigmond: KISMADÁR
Kodály Zoltán: PSALMUS HUNGARICUS
Hubay Miklós: KÉSDOBÁLÓ
Molnár Ferenc: OLYMPIA
Székely János: DÓZSA
Shakespeare: RÓMEO ÉS JÚLIA
Hubay Miklós: KÜLÖNÖS NYÁRÉJSZAKA
Illyés Gyula: TESTVÉREK
Zilahy Lajos: ZENEBOHÓCOK
Füst Milán: AZ ÁRVÁK
Békés József: A LEGBÁTRABB GYÁVA
Sárospataky István: TEAKÚRA
Hubay Miklós:
FREUD, AZ ÁLOMFEJTŐ ÁLMA
Sőtér István: JÚDÁS
Mikszáth Kálmán:
A NOSZTY FIÚ ESETE TÓTH MARIVAL
Sütő András: ADVENT A HARGITÁN
Shakespeare: A VELENCEI KALMÁR
Háy Gyula: A LÓ
Háy Gyula: ATTILA ÉJSZAKÁI
Jókai Mór: BARANGOK
Müller Péter: SZOMORÚ VASÁRNAP
Shakespeare: SOK HŰHÓ SEMMIÉRT
Vészi Endre: LE AZ ÖREGEKKEL
Módos Péter: ÉS ITT A FÖLDÖN IS...
Brecht: KOLDUSOPERA
Németh László: GALILEI
Szirmai–Bakonyi: MÁGNÁS MISKA
Sütő András: ÁLOMKOMMANDÓ
Tamási Áron: ÁBEL
Illyés Gyula: KEGYENC
Illyés Gyula: LÉLEKBÚVÁR
Csurka István: MEGMARADNI
Ebb–Fosse–Kander: CHICAGO
Peter Ustinov: ROMANOV ÉS JÚLIA
Tamási Áron: ÖRDÖGÖLŐ JÓZSIÁS
Csurka István: SZÁJHŐS
Leigh–Wasserman: LA MANCHA LOVAGJA
Márai Sándor: KASSAI POLGÁROK
Tersánszky Józsi Jenő: KAKUK MARCI
Zilahy Lajos: HAZAJÁRÓ LÉLEK
Shakespeare: ANTONIUS ÉS CLEOPATRA
Gyurkovics Tibor: HALÁLSAKK
Páskándi Géza: TORNYOT VÁLASZTOK
Shakespeare: MACBETH
Illyés Gyula: KÜLÖNC
Hubay Miklós: ŐK TUDJÁK, MI A SZERELEM
Sütő András: AZ UGATÓ MADÁR
Shakespeare: HAMLET
Shakespeare: LEAR KIRÁLY
Lerner–Loewe: MY FAIR LADY

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető ..... 3. oldal
Állami Népi Együttes, 1950–1957 ..... 4. oldal
Pécsi Nemzeti Színház, 1965–1981 ..... 9. oldal
Megérkezik Gyulára ..... 25. oldal
Sík Ferenc, a filmrendező ..... 44. oldal
Végjáték ..... 52. oldal
Nemzeti Színház, 1982–1995 ..... 53. oldal
1982–1985. ..... 56. oldal
1986 – A nagy sikerek éve ..... 60. oldal
Főrendező a Nemzetiben 1991-től ..... 73. oldal
„Tagadjatok meg, mégis…” ..... 82. oldal
Utóélet – Sík Ferenc napjainkban ..... 98. oldal
Sík Ferenc szíve ..... 100. oldal

IMPRESSZUM

Kiadja: Békés Vármegye Önkormányzata
Felelős kiadó: Zalai Mihály
A könyvet készítette: A-TEAM Kreatív Ügynökség
Szerkesztő: Baranyainé Imre Julianna
Szöveg: Baranyainé Imre Julianna, Dancs László
Korrektor: Kun Bernadett
Könyvterv és nyomdai tördelés: A-TEAM / Kónya László, Buka Anikó

Köszönet Sík Verának a családi fényképalbum rendelkezésre bocsátásáért,
valamint a gyulai és orosházi könyvtáraknak a kutatáshoz nyújtott segítségéért!

Támogatók:

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Békéscsaba

Budapest Főváros II. Kerületi Önkormányzata

